C. LUCILII CARMINUM RELIQUIAE

RECENSUIT ENARRAUIT

FRIDERICUS MARX

VOLUMEN PRIUS

PROLEGOMENA TESTIMONIA FASTI LUCILIANI
CARMINUM RELIQUIAE INDICES

MCMIV
LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

FRANCISCO BUECHELERO
HERMANNO VSENERO

Lucilii poetae noua opus esse editione post Lachmanni Muelleri Baehrensii curas nemo negabit: inprimis tamen poetae difficillimi reliquias oportere enarrari commentario memini Franciscum Buechelerum ante haec quinque lustra Bonnae docuisse in scholis suis. Vtrumque laborem suscepi eo libentius, quod eo quo fieri solet more si editionem instituissem, uix duo uel tres in una pagina uersus licebat proponere: nunc grauissima quaeque in adnotatione critica, leuiora posui in commentario, qui prelo iam traditus est uolumenque implebit alterum. Quem quaeso, lector candide, expectes, quo rectius de hoc priore uolumine iudicare possis.

Vitiosa aliqua scriptura si forte oculos effugerit editoris aut correctoris, in commentario emendabitur: neque tamen arbitror defuisse diligentiam operi necessariam. Coniecturas uirorum doctorum plurimas item in commentario quaerito: in apparatu critico posui tantummodo eximias et paucas. Quaecumque tradita non sunt, ea omnia notaui diuersitate scripturae. Quam rationem multis scio displicere: scilicet pulchritudinem paginarum ea ratione minime augeri libenter concedo. Tamen utilem esse eam rationem manifestum est et commodam lectoribus. Scripturas singulas emendatas religiose uindicaui auctoribus: si cui scripturae nomen auctoris aliquod additum non est, editori uelim tribuas. Manci esse et lacunosi ubi uisi sunt uersus, suppleui ut potui: quae supplementa cautius erat in adnotatione, sed item utilius me

iudice ponere in reliquiis ipsis carminum, modo ne credere possit lector esse ea antiquitus tradita. Incertae sedis fragmenta quo facilius inueniantur a quaerentibus ordinaui secundum litteras: inprimis cauendum esse duxi, ne temere certo alicui libro talia tribuantur quo perfacile deducere solet editores fragmentorum noua docendi cupiditas.

Opus iam ante duos annos perfectum remoratae sunt nouae quae aut expectabantur aut prouenerunt in publicum Ennii Nonii Gellii scholiastarum Vergilii Terentii Horatii editiones quarum rationem habui quatenus potui: nempe nouam Pseudoacronis editionem in ea parte praefationis quae iam perfecta erat a librario non iam potui adhibere. Quod tamen non magno cum damno accidit disputationis. Eo maiorem gratiam habere par est eis uiris doctis, qui de codicum et inscriptionum lectionibus certiorem me fecerunt rogantem: Paulo Gaucklero Christiano Huelseno Paulo Wessnero. Tum qui nouerit quantis sumptibus in hac urbe stet librorum exornatio, insignem aedium Teubnerianarum gratiam referendam esse domnaedio censebit neque solum ipsi sed ob diligentiam et peritiam singularem etiam eis qui sunt in operis eius. Corrigenti denique adminiculo erat Maximiliani Arnoldii opera et diligens et subtilis.

Scripsi Lipsiae mense Iulio MCMIV.

CONSPECTUS OPERIS.

PROLEGOMENA.

DE SATURA.

Vocabulum *satura* apud Horatium primum hodie legitur ***Orthographia*** serm. II 1, 1. 6, 17 ubi codd *satyra* formam exhibent quam saeculo p. Chr. VI Vettius Mauortius ut elegantiorem et magis doctam praetulerit formae *satura.* Sed Porphyrio ad serm. I 1, 1 testatur sese legere II 1, 1 'sunt quibus in satura' quamquam idem modo *satura* modo *satyra* forma uidetur uti. Etiam Priscianus GL II p. 203, 19K recte scribi uoluit 'Lucilius in saturarum VI.' Neque dubium est quin *satura* forma sit Latina sola, *satyra* in umbra scholarum a doctis excogitata et serae aetatis. Tertia forma quae etiamnunc a multis usurpatur *satira* non Latina est, sed Graecanica ita ut i littera locum y teneat. Neque enim analogia defenditur formarum *lacrumae-lacrimae, pontufex-pontifex* similium, quod nullum exemplum ante r litteram quod u uocalem infregerit profertur neque umquam ueluti *lemires* dicebatur pro *lemures* similia, sed uulgari pronuntiatione *satora* scribebatur ueluti Mart. Cap. p. 374, 11 Eyssenh. neque pro formula *per saturam* umquam dici potuit *per satiram* neque pro *saturare satirare.* Sed fac *satiram* Latinum fuisse: nos probare id non poterimus, cum ubique in codd ubi legitur *satira* accipi possit pro *satyra* forma (Ind. lection. uniu. Rostoch. 1889/90 p. 13. 14).

Quo tempore forma *satyra* nata sit non constat. Persii praebet codex Montepessulanus in subscriptione *explicit Persius: Thebaidorum sătura* e. q. s., Sabini recensio *Persi Flacci satyrarum,* sed priorem scripturam Quintiliani tutantur optimi codices IX 3, 9 qui ubique *satura* scripserat IX 2, 36 X 1, 93. 95; Martialis XI 10, 1 XII 94, 7 bis *saturas,* item Iuuenalis I 30 III 321 IV 106 VI 634, etiam in cod Martiani Capellae Bambergensi (p. 195, 21 Eyssenh.) uetus seruata est

scriptura. At falsa scriptura egregie commendabatur et a falsa etymologia quae a satyris nomen deduceret et ab eis qui adiectiuum Graecanicum *satyricus* nouarunt et in litteris Latinis propagarunt. Quod uitauit Suetonius, apud quem teste Hieronymo (testim. 11) audierit Lucilius saturarum scriptor, item uitauit Apuleius de mag. cap. 10, qui etiamsi saturarum lib. VII u. 272 seqq. spectet, abstinuit uocabulo *satyricus* cum hoc modo scriberet 'C. Lucilium, quamquam sit iambicus, tamen improbarim, quod Gentium et Macedonem pueros directis nominibus carmine suo prostituerit'. Quod uocabulum *satyricus* de satura usurpari coeptum esse uidetur inde a saeculo III exeunte; ueluti Lactantius instit. diuin. II 4, 3 scripsit 'sed Flaccus ut satyrici carminis scriptor', fluctuat Porphyrio qui saepe *satyrice* ueluti ad Hor. serm. I 6, 120 'satyrice autem et eleganter hoc dictum', ad epist. I 18, 19 'bono stomacho satyricos respondet', ad epist. II 2, 205 'per hypoforam respondentem more satyricorum'.

Etymologia Vbicumque apud ueteres scriptores de saturae etymologia et origine agitur, lucernam olfacimus doctorum grammaticorum, qui multa suspicari coniectare diuinare debuerint, perpauca de hoc carmine scierint. Quorum in numero quid de satura Varro docuerit, non constat. Egit ille de *satura* uocabulo in lib. II quaestionum Plautinarum (GL I p. 486, 7 K: testim. IV), ubi de carminis Latini historia eum egisse neque traditur neque probabile est. Deinde Verrius Flaccus de uoce satura egerat (Fest. p. 314 M.: testim. I). Qui cum de carmine quod satura uocabatur omnino taceret, oportet statuamus illum carminis nomen minime deduxisse aut a satura lege quam finxit aut a satura lance, sed abstinuisse omnino comparatione istorum uerborum. Cuius aequalis T. Liuius VII cap. 2, 6—8 quod histriones Romanos ante Liuium Andronicum facit 'non, sicut ante, Fescennino uersu similem, incompositum temere ac rudem alternis' iacientes, 'sed inpletas modis saturas descripto iam ad tibicinem cantu motuque congruenti' peragentes, deinde Liuium primum ausum 'ab saturis argumento fabulam serere', ea Patauinus magis rhetorice scripsit quam historice neque ex hoc loco solo constabit de satura ueterum Romanorum carmine populari dramatico: quo

de carmine recte iudicat Vahlenus in Ennii editione prolegg. p. CCXIV.

Satura farcime altilium

Itaque M.Varro in II Plautinarum quaestionum cum ageret de Amphitr. u. 667 'Alcumenam ante aedis stare *saturam* intellego' quod adiectiuum idem significet quod l. s. 681 'pulchre plenam' i. e. ἐγκύμονα, adnotauit ille quidem doctissimus in cocorum sermone non auem quod expectes farcimine tamquam grauidam saturam appellari, sed ipsum farcimen, cum ab eo quod continet id nominetur denominatione facta quod continetur. Addidit idem praeceptum saturae qualia farciminis praecepta seruauit Apicius II 57—59 p. 50 Schuch. Neque igitur Varro neque Verrius de carminis nomine egerunt, cuius glossa apud Festum p. 314M. seruata est ex ordine uerborum cum *sa* incipientium delata in *st* incipientia uocabula (testim. I). Consentit de cibi genere Verrius cum Varrone, tacet de carmine satura, idem fuit legis saturae inuentor, quo nomine numquam lex talis, quales ne ferrentur uetuit lex Caecilia Didia anni 656/98, reuera appellatur apud antiquos scriptores. Quod nomen inde finxit Verrius Verriiue auctor, quod in legibus adscribebatur 'neue per saturam abrogato aut derogato' sicuti etiamnunc in aere legis repetundarum CIL I 198, 72 legitur 'extra quam sei quid in saturam feretur'. Quam locutionem *per saturam* ex oratoribus T.Annio et C.Laelio, tum ex Sallustio historico attulit Verrius, quibus locis tamen *per saturam* idem significat quod temere uel inordinate nulla distinctione adhibita nulloque facto discrimine rerum legitimo. Ne id quidem probari poterit supplendum esse reuera per saturam *legem,* sed iam Ennii temporibus probabile est *per saturam* locutione rem incondite et indiscrete et incomposite factam indicari esse solitam. Eodem modo Lucilius lib. I u. 48 hanc locutionem adhibuit: Sallustii locum multi imitati sunt quorum locos adscripsimus in commentario ad lib. I u. s. s.

[Lex satura]

Diomedis auctor

Proximus est Diomedis auctor grammaticus saeculi p. Chr. alterius qui p. 485, 34K. seq. (testim. IV) omnium primus et doctissimus de saturae carminis nomine egerit. Suetonio Diomedem usum esse constat: de Valerio Probo praeterea auctore alii cogitarunt ueluti Reifferscheidius Sueton. p. 371. 379. Cuius in disputatione tres facile discernuntur

partes, quarum prima in parte (*a*)) saturam deducit aut a saturis uel ebriis aut satura a lance quo nomine appellabant sermone sollemni sacerdotes lancem plenam primitiarum uariarum: haec noua docuit grammaticus eaque Vergilii uersu nouissime addito confirmauit. Altera parte (*b*)) Varrone usus est, qui de altilium farcimine edocuerit: tum tertio loco (*c*)) Verrio usus esse uidetur qui de satura lege egerit eodem usus Sallustii exemplo, cum hic Verrii nonnulla exempla omittat, uersum Lucilii aut ipse addiderit aut omissum a Festo eidem debuerit Verrio. Quae praeter Diomedem a grammaticis proferuntur posterioris aetatis, ea aut e Diomede sumpta sunt aut *Euanthius et Isidorus* merae nugae. Veluti quae profert Isidorus orig. V 16 (testim. II), ea e uerbis '*dicta a copia rerum et quasi a saturitate*' cognoscas e Diomede (testim. IV *a*)) esse ducta. Adiectiuum *satyricum* adhibuit Lactantius saeculo IV ineunte (uide supra p. X), eadem aetate Euanthius saturam a satyris Graecis deduxit (testim. VI) cuius futtilia commenta enarrare longum est sicuti ne Isidori quidem ineptias (orig. VIII 7, 7: testim. VII) iuuat *Scholiasta Horatii* pluribus explicare. In scholiastae Horatiani disputatione (testim. V) item multas apparet inesse ineptias ueluti quae de charactere saturae Horatianae dicuntur (b) et c)): cuius in principio una est posita etymologia Euanthii et Diomedis, in exitu sola Diomedis de saturae nomine sententia iterum oc- *Lydus* currit. Lydi uana commenta unde ducta sint (de magistr. I 41 testim. XXX) cum exposuerimus ind. lect. uniu. Rostoch. 1888/9 p. 11seq. hic locos auctorum satis erit indicasse: quae olim cum alios tum Kiesslingium deceperant in Horatii *satirarum* editione priore anni 1886 ad serm. I 4, 6: in posteriore editione *saturarum* 1895 locum Lydi iure contempsit.

Neque igitur ueteres grammatici consentiunt de significatione uerbi *satura* neque huius temporis uiri docti qui ueterum etymologiarum, quales tres prolatae sunt, pars hanc Latinam de cantu saturorum uel ebriorum hominum probarunt, alii illam de carmine uario amplectuntur: sunt qui Graecam esse originem nominis contendant neque saturam Latinorum diiungendam esse affirment a satyris Graecorum. Quam sententiam refutare olim studuit Isaac Casaubonus libro 'de satyrica Graecorum poesi et Romanorum satira' Parisiis 1605,

alii denuo defenderunt ueluti O. Ribbeckius hist. poes. Rom. I edit. II p. 9: conf O. Kellerus 'Lat. Volksetymologieen und Verwandtes' Leipzig 1891 p. 295 seqq. Quam sententiam nec exemplaria Graeca commendant nec ratio nec ueterum auctoritas, sed Byzantina aetate eam coortam esse supra ostendimus. Longe probabilior altera illa ueterum doctrina secundum quam satura nomen deducitur a cantu saturorum uel ebriorum hominum quam sententiam multis commendauit Theodori Mommseni auctoritas histor. Rom. I (edit. VI) p. 28. Cantat profecto Cyclops satur cibo et uino apud Euripidem, eandem doctrinam de origine poeseos agrestis proferunt Lucretius (V 1390) et Tibullus poetae (II 1, 51: testim. VIII. IX) a saturitate olim Musas esse profectas canentes. Tamen haec doctrina nullo pacto poterit consociari cum Ennii saturis quibus nulla inerat neque maledictio probrosa (testim. XIV) neque insolentia contumax: hanc primus Lucilius intulit huic carmini (testim. XVIII). Praeterea nusquam traditur ab antiquis ueteres Latinos uersus fescenninos appellasse saturam uel saturas nominatas fuisse priscorum Latinorum carmina impudica: Liuii (VII 2, 7) testimonium (testim. X) iam supra p. X reiecimus. Itaque qui satura quid sit indagare uolet, nihil antiquius debebit habere quam ut Ennium consulat, carminis principem auctorem (testim. XVII). Hic scripsit saturarum libros IV quo in genere poeseos secutus eum est Pacuuius eius cognatus: uaria genera poematum continuisse libros Ennii et grammatici testantur (testim. XIV. XVI) et confirmant reliquiae neque improborum hominum aut ineptorum insectatione libelli Enniani sicuti Lucilii erant famosi. *Ennii saturae* Quomodo inscripserit ipse Ennius *saturarum* qui a grammaticis dicuntur libros, hoc traditum non est, sicuti ne de Lucilii quidem operum inscriptione constat nisi grammaticorum auctoritate multo posterioris aetatis qui modo addunt genetiuum *saturarum* modo omittunt, neque magis constat de Varronis libris (testim. XXI). At Lucilius uidetur aut *poemata* sua carmina appellasse aut *sermones* (uide ad lib. XXX u. 1013. 1039 testimon. XX) quo nomine Horatius duos libros uoluit inscribi quos saturarum libros huius aeui grammatici appellant, non ueteres grammatici. Rectius dicas Horatium quat-

tuor libros saturarum scripsisse, quorum duo extremos quia ἐπιστολικὸν habent omnino charactera epistularum libros uocauerit, librum alterum, quamquam suum sibi habeat charactera δραματικόν, tamen noluit diiungere a primo libro et utrumque appellauit *sermones.* Quo in nomine Lucilium secutus est qui item in epistolarum formam multas redegerat saturas: quod de libro V constat (uide ad lib. V u. 181 seqq.), de aliis libris licet iure suspicari.

At Senecae saturae titulus 'apotheosis Annaei Senecae per saturam' et Pescennii Festi librorum 'historiarum per saturam' (testim. XXVIII. XXIX) uidentur esse efficti ad exempla uetusta, ita ut suspiceris, cum satura Menippea auctore Quintiliano X 1, 95 (testim. XVI) ad Ennianam pertineat saturam, et Ennium carmina sua inscripsisse 'poemata per saturam' et Lucilium 'sermones per saturam': unde omnino uerbum satura quod ante Horatium (sermon. II 1, 1) non occurrat deductum esse uideatur. Veluti Caesar Octauianus saturam suam qua Pollionem lacerauit (Macrob. Saturn. II 4, 21 testim. XXVI) non hoc nomine inscripsit, sed uocauit fescenninos. Differt autem satura Lucilii ab Enniana ea tantummodo re, quod Lucilius homines potentes et humiles laesit nominatim uersibus acerbissimis, quod Ennius non fecit: congruunt in eo, quod uterque poeta uaria autoschediasmata per saturam i. e. inordinate et incomposite conscripta ediderat.

Recte igitur Kiesslingius in prolegg. editionis II saturarum Horatii p. VIIII Q. Ennium iudicat Latine reddidisse *satura* locutione Graecorum poetarum titulos, quales sunt ἄτακτα uel σύμμεικτα quibus collectiones uariorum poematum illi significabant. Quod tamen idem uir doctus iudicat Ennium hoc uocabulum ipsum formasse ita ut tacitum lectorem uoluerit supplere *poesis* cum similitudinem legis saturae lancis saturae farciminis illius spectaret, hoc, opinor, credi ideo nequit, quod docti grammatici posterioris aetatis hanc similitudinem e legum tabulis precationum formulis culinae sermone poterant complures deinceps indagare, uulgus intellegere non poterat. Qui saturam ueterem Latinorum fuisse cantilenam statuunt, ei, si cum Ennio uariorum poematum carmen antiquitus saturam fuisse iudicant, concedere debent tale carminis nomen

uix esse aptum rudi et prisco carmini gentis adhuc ferae et ineruditae, multo aptius esse poesi senescenti populi nimis iam in litteris maturi. Contra qui saturam ebriorum et saturorum cantilenam turpem esse uolunt genusque carminis apud priscos Latinos usitatum, ii hoc primum debent demonstrare fuisse tale antiquitus genus carminis; tum statuant oportet iam uetustissimum saturae auctorem Q. Ennium saturae nomen falso intellexisse et adhibuisse. Itaque cum certa certis euincere argumentis nequeam, coniecturam amplector eam quae uideatur talibus coniecturis probabilior similiorque ueri. Satura non fuit uetus Latinorum cantio fescenninorum similis pipuliue publici neque uarium significat poema neque ebriosum, sed Q. Ennius uariorum poematum collectionem quam uoluit uideri inconditam et e uestigio factam appellarat 'poemata per saturam': Lucilius nouo modo hunc titulum usurpauit cum inscriberet 'sermonum libri per saturam' quem constat lib. I u. 48 locutionem '*per saturam*' iam aduerbii instar usurpasse ueluti *inordinate et festinanter*, ἀτάκτως καὶ ἀκόσμως sicuti etiam Sallustius adhibuit. Quomodo e locutione *per saturam* quae erat in legibus nata est illa de lege satura grammaticorum doctrina, item Ennius et Lucilius cum *per saturam* poemata sua esse facta indicarent, inde natum est ante Horatium qui primus uocabulum exhibet saturae carminis nomen. Simili ratione neque tamen eadem scribitur Ἄρατος ἐν τοῖς κατὰ λεπτόν, unde postea nata sunt Catalepta Maronis. Neque enim in omnibus Lucilii libris insectatio quaedam inerat uitiorumque persecutio; sed iter Siculum libri III et elegidia in seruulos libri XXII una cum reliquis merito aliquis dixerit poemata per saturam similia Ennianorum. Hinc intellegitur, quod et Varro, cum de poesi Luciliana ageret (testim. XXV), non *satura* usus est uocabulo, sed *libellos* dixit *charactere Luciliano*, item in eiusdem generis disputatione Trebonius hoc uocabulo non usus est (testim. 71) neque Horatius libros suos inscripsit saturarum sed sermonum, et Varro et Verrius in saturae uocis interpretatione poema omnino non commemorarunt: contra Persii Iuuenalisue libros nemo umquam appellauit sermones, saturas omnes appellarunt. Itaque sicuti in grammatica, ita in poetica aetate

demum imperatorum uocis *saturae* confirmata est auctoritas.

Lucilii satura Lingua Latina unum tantummodo habuit nomen quo poetam nominet: fescenninus uocabatur ille eiusque uersiculi fescennini. Quod uocabulum si reuera est Tuscae originis, poetae nomen apud Latinos omnino erat nullum, nam *uatis* nomen a Gallis accitum, *poetae* a Graecis. Lucilius num in saturis suis fescenninorum hic illic imitatus sit licentiam, nos diuinare non iam possumus. Saturam Romani coloris quam Plautus uel poeta quidam Plautinus inseruit Curculioni uu. 466—485 qua populum Romanum carpit uicatim sicuti postea Lucilius tributim (uide ad incert. u. 1262), eam conicias licet ad idem exemplum poeseos popularis esse compositam quod etiam Lucilius potuit aemulari. Cuius poetae in poesi multa sunt et mirabilia et obscura. Veluti secundum legem XII tabularum capite puniebantur qui malum carmen in quem condiderint (Mommsenus Roem. Strafrecht Leipzig 1899 p. 794): quare inprimis mireris poetae audaciam qui primores populi populumque arripuerit tributim, eo magis quod in scaena publice a mimo nominari noluerit (conf testim. 17). Qua in re considerandum est inprimis ciuem Romanum eum non fuisse, sed peregrinum, Italicos autem Lucilii aetate iure suo contendisse sese legibus p. R. non teneri (Macrob. Saturn. III 17, 6): posteriore demum tempore lata est lex Iulia illa quae auctore schol. Iuuen. I 162 'uiuorum uitia uetat carpi'. Excusabatur praeterea saturae acrimonia eo quod oratores non tantum in foro immodicis uti illa aetate solebant in aduersarios conuiciis, sed etiam tales orationes scriptas edere solebant 'etsi Sulla uoluit ne in quemuis inpune declamari liceret' (Cic. epist. III 11, 2). Denique ni omnia fallunt mitior in singulos annos facta est Lucilii satura. Libris XXVI—XXX Lupum uiuum et Metellum laesit et famosis uersibus cooperuit: at libro I sicuti postea Iuuenalis iam expertus est, quid concedatur in illos quorum Flaminia tegitur cinis atque Latina, libro II Albucii orationem contumeliis et conuiciis plenam in Q. Scaeuolam uersibus reddere potuit inpune, libro IX Accii orthographica irrisit ioco modesto et procul qui sit a periculo uindictae.

Etiam metrum quod saturae conueniret non statim inuenit *Metra Lucilii* primo conatu. Exorsus est metro omnium maxime populari et Romae postquam Saturnium rus relegauerunt et Athenis (Plutarch. Sull. cap. 2), septenario trochaico, metrorum omnium uetustissimo Graecorum, quod naturali quadam lege conformatum fuit a saltatoribus priscis temporibus et etiamnunc in nostris nostri aeui saltationibus omnium fere gentium principalem obtinet locum. Octo enim pedibus constant etiamnunc uersus omnium saltationum, tripodationes igitur uersibus constant $8 \times 3 = 24$ temporum: ad cuius uersus longitudinis spatium ante carminis Homerici tempora redactus est epicus hexameter temporum $6 \times 4 = 24$, qui saltationi numquam uidetur inseruiisse. Hoc metro usus est poeta libris XXVI et XXVII, libris XXVIII et XXVIIII praeter septenarios noua temptauit metra senarium et heroum: inde a libro XXX satura Romana continetur solo hexametro. Vnde apertum fit quam inepte Lydus de magistr. p. R. I 41 (testim. XXX) Lucilium tradat a Rhinthone exorsum esse, qui hexametris comoediam conscripserit primus. Qui cum de Pythagoreis ortam esse saturam Romanam professus sit, semidoctorum illorum somnia secutus est, qui inde a uetustissimis temporibus Graeculis credentes nugantibus Romana instituta a Pythagorae praeceptis deducebant. Cuius filius Aemylos quod Aemiliae gentis traditur fuisse princeps (Paul. ex Fest. p. 23 M. Plut. Numa 8), eam fabulam iam extitisse anno fere 554/200 testantur inscriptiones Graecae quae formam exhibeant Graecanicam *Αιμυλιος* in Dittenbergeri syllog. edit. II 268, 118. 928, 60. 588, 104.

Haec praemittenda esse duxi, non quo colligerem omnia, quaecumque inde a Casaubono de satura prolata erant iudicia a uiris doctis, sed quia Lucilii editorem aequum erat confiteri quid sentiret de hac quaestione omnium difficillima et usque ad taedium lectorum agitata.

DE VITA ET POESI C. LUCILII.

De nomine C. Lucilii nulla est dissensio neque de patria *Lucilii nomen* poetae. Illud quin antiquitus usitatum fuerit apud Latinos non dubium est, cum in speculo Praenestino (CIL XIV 4104)

quod saeculi ante Christum IV esse indicat Gustauus Koerte (specul. Etrusc. uol. V p. 201 tab. 151) scriptum legatur *Ceisia* *Patria* *Loucilia.* Natum fuisse poetam Suessae Auruncae testis est Iuuen. I 20 (testim. 1): erat igitur Latii adiecti municeps, cum oppidum Suessa in ea regione situm fuerit, ubi populi Osci uideantur antiquitus sedes habuisse. Quod testantur non nummi Auruncorum Oscis litteris insigniti de quibus falsam uulgo ferri opinionem adnotat de Planta gramm. dial. Osc. Vmbr. II p. 647, sed Stephanus Byzantius qui s. u. *Μέντυρνα* proximum oppidum Menturnas tradat Dionysio Halicarnassensi *Sermo* auctore *Σαυνιτῶν* fuisse. Quod poeta Graecis litteris egregie fuit doctus, id eruditioni eius tribuendum, non Campaniae uicinitati: quod Graecis et Oscis uocabulis usus est nonnumquam (incert. u. 1249. 1318), ne eius rei quidem causam iure ponas in Campaniae uicinia, cum etiam uocabula Vmbrica Gallica Tusca Sarda Syriaca alia inueniantur in eius poematis. Quodsi Varro apud Charisium GL I p. 111, 23 K. tradit '*quando* particulam pro *cum* ponere Formianos et Fundanos', talis Latinitatis uere Auruncae uestigia extant apud Lucilium lib. V u. 182 et XXX u. 1049. Legenda sunt praeterea quae de Auruncis et de Suessa urbe enarrauit Henricus Nissen Ital. Landeskunde II 2 Berol. 1902 p. 656—667.

Sicuti ultimus saturae scriptorum D. Iunius Iuuenalis, ita princeps C. Lucilius non erat Romae natus ubi pedestris sermonis Musae egregie fauebant nascentibus, poesis numquam suos sibi inuenit alumnos, sed homo Latinus; neque ciuis Romanus hic fuisse putandus est sed socius nominis Latini. Saturae Lucilianae reliquias cum perlustramus, mox intellegimus flagrare poetam odio uxorum et matrimonii ueluti libro XXVI et XXX passim mulierum et nuptarum castigat mores turpes et impudicos; uide quae adnotauimus ad XXVI u. 678 seqq. XXX u. 990 seqq. Contra celebrat poeta meretricum et puerorum nomina, ueluti Gentii Macedonis Agrionis Hymnidis Cretaeae, immo aetate fere exacta grandaeuus Collyrae librum dedicauit amicae XVI: ubique in poematis eius mille puellarum, puerorum mille furores. Qui cum lib. XXVI u. 684 seq. scripserit 'ferri tantum, si roget me, non dem, quantum auri petit: si secubitet, sic quoque a me, quae roget, non impetret',

facile intellegitur poetam caelibem uixisse nec umquam lectum genialem in eius atrio fuisse collocatum. Tradit Liuius XLI 8, 9 'Lex sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent'. Praeterea ciuitatem consequi poterant ei, qui in oppidis Latinis magistratu erant functi maiore (Appian. bell. ciu. II 26 Mommsenus de iure publico p. R. III 1 Lips. 1887 p. 639 seqq.). At Lucilius non is erat ut sese aliquem crederet 'Italo quod honore supinus fregerit heminas Auruncae aedilis iniquas'. In sociis igitur siue Italicis erit ponendus: quod nisi faciemus, multo minus amicitia illa qua cum Scipione Aemiliano sociorum patrono erat coniunctus recte poterit intellegi.

Itaque cum caelibem uixisse poetam magnopere sit probabile, fratris eius propago clara facta est et illustris matrimonio nobili. In commentario enim uetere in Horatium, unde ea quae nunc seruata sunt deducta sunt commenta, adnotatum erat ad serm. II 1, 29 et 75 Lucilium et ualde nobilem fuisse et diuitem, utpote qui auunculus maior fuerit Magni Pompei (uide testim. 2). Solus Porphyrio addit 'Etenim auia Pompei Lucilii soror fuerat'. Sed errauit ille quisquis fuit commentarii auctor, nisi quod recte fere adnotauit affinitatem illam altero sursum uersum gradu fuisse positam. Nam etiamsi uim uocabuli *auunculus maior* uariam apud scriptores fuisse enarrant lexica Latina omnia, tamen proprie dicitur auunculus magnus uel maior auiae frater sicuti Porphyrio l. s. adscripsit. Aliam tamen rationem fuisse illam affinitatis edocet Velleius II 29, 2 (testim. 3) qui matrem Magni Pompei tradat fuisse Luciliam, stirpis senatoriae. Minime tamen probabile est et auum Pompei et patrem Lucilias eiusdem nominis duxisse uxores sed errasse Horatii scholiastam sicuti Hieronymus Pacuuium falso dicit Ennii poetae ex filia nepotem, quem recte Plinius dixerit Ennii sorore genitum (Sueton. p. 36 R). Fuit igitur Lucilius poeta Cn. Pompei Magni patruus magnus siue matris eius patruus, frater Lucilii ordine senatorio et ciuis Romanus, cuius filia nupserit Cn. Pompeio Straboni cos. 665/89 anno fere 646/108, cum Cn. Pompeius Magnus natus sit anno 648/106. Cn. illum Pompeium admodum inuisum fuisse populo tradit Plutarchus Pomp. cap. 1, *αἰτία δὲ τοῦ*

Genus

Diuitiae

μὲν μίσους ἐκείνῳ μία, χρημάτων ἄπληστος ἐπιθυμία unde patet eum uxorem duxisse e diuite domo ampliterque dotatam, quippe cui non tantummodo suam partem de re patris, sed etiam de patruo caelibe hereditate obtigisse probabile sit fortunam grandem. Illa denique Magni Pompei affinitate factum est, ut grammatici domus Pompeianae ueluti Pompeius Lenaeus Curtius Nicias Pompeianorumque amici ueluti Valerius Cato inprimis Lucilio operam dederint: contra quos pugnat Q. Horatius partium Caesaris sectator acerrimus in saturis I 4 et 10. Denique si reuera poeta lib. XII u. 427 'hunc, siquid pueris nobis, me et fratre fuisset' de sua gente locutus est, duo tantummodo filios habuerat Lucilii pater: quibus si quid prima aetate acciderit, hominem quendam fidelem et integrum sororum et domus suae constituerat tutorem. Conuenit denique cum eis, quae de diuitiis et nobilitate domus Lucilianae tradita sunt, quod eques poeta stipendia meruit (testim. 9): sicuti auctore Liuio (XXIIII 4, 8) inter trecentos illos equites, qui bello Hannibalico in praesidia Sicularum urbium missi sunt, 'nobilissimus quisque' erat Campanorum. Atque Suessa Aurunca iussa erat anno 550/204 sexaginta dare equites auctore eodem Liuio XXIX 15, 6 (XXVII 9, 7) quam locupletissimos (conf Stud. Lucil. Bonn. 1882 p. 92). Neque fugiet eum qui saturarum reliquias accuratius perlegerit auctorem *Praedia* fuisse hominem diuitem et pecuniosum, praediis et agris locupletem, rei rusticae gnarum (uide testim. 6 et 4: incert. u. 1246), rei equestris peritissimum et studiosissimum (uide quae diximus ad lib. XV u. 506 seqq. VIII u. 313 seqq. XXX u. 1041 seqq. incert. u. 1109), qui se ipsum lib. XII u. 428 seq. ut prodigum pecuniae descripsisse uideatur 'huic homini quaestore aliquo esse. opus atque corago publicitus qui mi atque e fisco praebeat aurum': quae uerba relata esse uidentur ut patris ex ore accepta sumptum filii uituperantis. Habuisse Lucilium praedia in Sicula terra coniecimus ex lib. XXVI u. 667 ubi legenda quae in commentario exposuimus.

Familia Memoratur Lucilii dispensator infidus domino lib. XXIX u. 879 seqq., Lucilii columella fidus domino nomine Metrophanes XXII u. 580, Pacilius tesorophylax XXII u. 581, Symmachus bubulcus III u. 105, Aristocrates uilicus XV u. 512.

Quare apud Cic. de or. II 284 quae leguntur (testim. 5) 'ut Appii maioris illius qui in senatu, quom ageretur de agris publicis et de lege Thoria et premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore eius depasci agros publicos dicerent "Non est" inquit "Lucilii pecus illud, erratis" — defendere Lucilium uidebatur — "ego liberum puto esse, qualibet pascitur"' non dubito quin neque ad ignotum quendam Lucilium neque ad fratrem poetae neque ad Lucullum quendam cuius nomen exhibet cod Harleianus sed ad celebrem poetam pertineant, quem Cicero in eodem opere II 253 III 86. 171 item nominet omisso praenomine. Recte igitur codd recentiores *Lucilius* ideo, quod nomen Luculli solent librarii supponere nomini poetae ueluti Apuleii (uide lib. VII u. 272) Ciceronis (incert. u. 1305). Poetam in senatu adfuisse probabile est, cum legati munere fungeretur missus uel ab ordine Suessano uel a pluribus sociorum municipiis de rebus sociorum nominis Latini (conf Mommsenus de iure publico p. R. III 2 (1888) p. 960, 4). Aduersarius eius erat Appius Claudius Pulcher cos. suffectus anni 624/130 (CIL I edit. II 1 p. 35 Muenzerus in Wissowae encyclop. s. u. Ap. Claudius 11) sicuti infestum esse poetam Pulchrorum genti cernimus lib. I u. 23. 24. Lex Thoria cum lata sit anno 640/114 (Appian. b. c. I 27 extr., 19 med. Kornemannus Beitr. z. a. Gesch. 1. Beiheft Leipzig 1903 p. 52), post anno 643/111 ea quae hodie seruata est lege agraria CIL I 200 sublata fuerit, inter annum 640/114 et 643/111 actam illam rem in senatu erit statuendum. Neque minus quam *Domus* praedia eius diuitias testantur aedes quas regales habuit Romae (uide testim. 7) de quibus mox agetur. Erat igitur Cn. Pompeius Magnus 'a materno genere municipalis, honestissimi ac nobilissimi generis' ut de Torquato ait Cicero pro Sull. 25, Lucilius poeta recte dicetur, ut M. Tullius Albius Tibullus A. Persius alii, 'municipalis eques' (Iuuen. VIII 238).

De aetate poetae non est quod dubites. Quem floruisse *Aetas* post Terentium Pacuuii Accii Afranii aequalem tradunt Gellius XVII 21, 49 Velleius II 9, 3 (testim. 8. 9). Quod Macrobius Sat. III 16, 14 C. Titium, summum oratorem, qui latam anno 593/161 legem Fanniam suasit uirum appellat *aetatis Lucilianae*, de hoc testimonio infra copiosius disputabitur.

C. Titius orator cum teste Dione Cassio (fragm. 100 B.) anno 665/89 turbas fecerit in Catonis exercitu, non potuit suadere anno 593/161 legem Fanniam neque plane aetas eius congruisse uidetur cum Lucilii aetate, sed aetate fuit orator ille inferior; neque suasisse uidetur ille legem Fanniam, sed potius laudasse illam in suadenda lege aliqua sumptuaria, ueluti Licinia, cuius etiam Lucilius meminerat in saturis (uide incert. u. 1200).

uo mor- Lucilius Neque de anno quo mortuus sit poeta est quod dubitemus. Positus est hic annus in Hieronymi chronicis ad annum Abrahae 1915 olymp. 169, 3, qui est u. c. 652/653, a. Chr. 102/101 (uide testim. 11), secundum codicem Amandinum; quem solum fundamentum esse in chronologia Lucilii is pro certo habebit, qui Lucretii chronologiae diligentius operam dedit. Vbi adnotat Hieronymus ex Suetonii libro de poetis: 'C. Lucilius satyrarum scriptor Neapoli moritur ac publico funere effertur anno aetatis XLVI'. Quem annorum numerum cum omnes testentur codices, solo in Amandino non offendit lectorem cum hic codex recte annum natalem poetae ponat ad Abrahae 1869: huc adde 46 et peruenies ad annum illum 1915, cum reliqui codd omnes aut hoc in numero aut illo uarient aut in utroque atque his uitiis rationem male perturbent. Neque est nunc quod quaeras eque labores, falsusne an rectus sit hic annorum numerus quem omnia Hieronymi confirmant testimonia. Atque in saturis quidem Lucilii, qui ultimus memoratur annus est 647/107 (uide testim. 38 incert. u. 1180. 1181). In dialogo de oratore quem habitum esse fingit Cicero anno 663/91, interlocutores inducit de C. Lucilio loquentes ut de mortuo I 72 'Sed ut solebat C. Lucilius saepe dicere ...' (incert. u. 1241 testim. 12) II 25 'Nam ut C. Lucilius, homo et doctus et perurbanus, dicere solebat ...' (lib. XXVI u. 592) III 171 'In quo lepide soceri mei persona lusit is, qui elegantissime id facere potuit, Lucilius ...' (lib. II. u. 84 seqq.). Confirmari praeterea ea, quae apud Hieronymum de anno, quo poeta mortuus sit, tradita sunt a Plinio iam Gerlachius intellexit edit. p. VIII. Plinius enim nat. histor. XXXVI 185 quod tradit 'frequentata uero pauimenta ante Cimbricum (bellum) magna gratia animorum indicio

est Lucilianus ille uersus' (lib. II. u. 85), ea re probari arbitratur secundum Plinii sententiam uixisse poetam usque ad annum fere 649/105. De hoc Plinii loco postea agetur (p. XXVI: conf testim. 15). Obiit igitur poeta anno 652/102 uel 653/101.

De anno natali

Atque cum constet de anno quo obiit poeta, minus constat de anno eius natali. Quem annum notum fuisse grammaticis ueteribus inde consentaneum est, quod Horatio auctore serm. II 1, 32 (testim. 16) saturis eius factum est 'ut omnis uotiua pateat ueluti descripta tabella uita senis'. Quo testimonio apertum fit *senem* poetam non tantummodo obiisse, sed etiam scripsisse saturas suas. Coepisse poetam saturas scribere anno 623/131 mox uidebimus, desiisse eum anno 649/105. Quodsi anno 623/131 inter seniores aetate erat numerandus, natum eum fuisse suspiceris anno fere 573/181. Tamen longe alium annum natalem tradit Hieronymus (testim.13), qui ad annum Abrahae 1869 i. e. 606/148 uel 607/147 adnotarit 'Lucilius poeta nascitur', ad illum annum quo obiit 652/102 uel 653/101 addiderit congruenter 'anno aetatis XLVI' poetam decessisse. Atque cum satis copiose Hieronymus de Lucilio egerit ad annum quo mortuus est, illi anno quem natalem eius dixit nihil nisi nomen apposuit gentilicium: unde apparet utro loco Suetonii librum ipsum inspexerit et unde profectus sit in aetate poetae definienda. Recte eum tradere de anno mortis, falso de anno natali et de aetate poetae consentiunt uiri docti. Nam Lucilium puerum XIV annorum equo meruisse bello Numantino (testim. 9) nemo credet neque Aemiliani amicum summum fuisse annorum XIX uel XVIII eo anno, quo mortuus est Scipio. Abiciendum erit Hieronymi de natali poetae testimonium. Consules A. Postumium Albinum C. Calpurnium Pisonem anni 574/180 positos fuisse apud Suetonium, quo loco de anno natali poetae ageret, coniecit M. Hauptius (annal. philol. CVII 1873 p. 72. 365), sed consules Sp. Postumium Albinum L. Calpurnium Pisonem anni 606/148 idem arbitratur intellexisse perperam Hieronymum, cum parum curaret praenomina: unde illum uitiosum annorum XLVI numerum eum deduxisse. Qua coniectura nil probabilius.

Quo tempore Romam uenerit Aequalis igitur fere erat P. Cornelii Scipionis Aemiliani qui natus erat anno 569/185 (Cic. de rep. I 23 Liu. XLIV 44, 3): Caietae Scipionem et ad Lauernium praedia et uillas habuisse quae regiones prope absunt a patria Lucilii testantur Cic. de orat. II 22 de fato fragm. 5 ap. Macrob. Sat. III 16, 3. Quo tempore nactus sit uiri primarii amicitiam non traditur. Sicuti de aliis poetis, ita de Lucilio quoque egerat Atticus in annali et certum aetatis annum de uita poetae eruisse eum conicias ex titulo operis et ex eius reliquiis. Adnotat enim Asconius in Ciceronis Pisoniana p. 12, 9 K. S. (testim. 7) 'Tradunt et Antiochi regis filio obsidi domum publice aedificatam, inter quos Atticus in annali (fragm. 6 Peter.), quae postea dicitur Lucilii poetae fuisse'. Antiochus est Magnus ille quem L. Cornelius Scipio uicit anno 564/190: filius est Antiochus IV Epiphanes, qui per annos XIV obses Romae commoratus est, nobilissimo cuique amicus, a senatu comiter tractatus et humane (Liu. XLII 6, 9). Anno 579/175 fratris filius Demetrius obses Romam missus est, ille domum remissus (Appian. Syr. 45). Mansit Demetrius Romae usque ad annum 592/162, quo anno Polybii opera adiutus aufugit quam rem lepidissime narrauit historicus lib. XXXI cap. 19 seqq. Atque coniunctum eum fuisse amicitia cum Scipione Aemiliano Polybii amici persona indicio est. Domum autem illam C. Lucilius paulo post annum 592/162 emisse uidetur censoribus P. Cornelio M. Popillio anno 595/159 cuius magistratus fuerit aedes publicas uendere (Mommsenus de iure publ. p. R. II 1 (1887) p. 438). Quam domum senatus uendidit haud inuitus. Nempe patebat fuga Demetrii Romae obsides parum esse tutos quos satius erat tenere in municipiis uelnti Albae Fucenti alibi (conf Mommsenus de iure publ. p. R. III 2 (1888) p. 1110, 2). Simili ratiocinatione usum fuisse Atticum in annali probabile est quae ea re tantummodo incertior possit uideri quod domus illius regiae inter Demetrium et Lucilium alium interpositum fuisse domnaedium conicias. Neque tamen Asconii uerba ea sunt quibus talem sententiam putes commendari. Domum igitur regiam habuit Lucilius Romae ubi de nimia mercede aedium conducticiarum illo tempore rex Ptolemaeus conquestus est auctore Diodoro XXXI 18, 2.

De rebus gestis Lucilii et de uita eius qualis fuerit ante bellum Numantinum, nihil traditum est apud antiquos: bello Numantino eques ille militauit auctore Velleio II 9, 3 (testimon. 9), annorum si recte natalem supra posuimus XLVI. Fuit igitur in Hispania annis 620/134 et 621/133 menses XV (Vellei. II 4, 2), Scipionis Aemiliani contubernalis, unde rediit auctumno anni 621/133 Romam (uide ad lib. XXVI u. 592 seqq.). Stipendia meruit in Hispania poeta, quo magis Scipioni placeret, cui opus erat non solum milite et equo sed inprimis nummo. Traditur [Plut.] apopthegm. Scip. min. 15 '*ὡρμημένων δὲ πολλῶν ἐπὶ τὴν στρατείαν, καὶ τοῦτο διεκώλυσεν ἡ σύγκλητος ὡς ἐρήμου τῆς Ἰταλίας ἐσομένης. καὶ χρήματα λαβεῖν τῶν ἑτοίμων οὐκ εἴασαν, ἀλλὰ τὰς τελωνικὰς προσόδους ἀπέταξαν οὔπω χρόνον ἐχούσας. ὁ δὲ Σκιπίων χρημάτων μὲν οὐχ ἔφη δεῖσθαι, τὰ γὰρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν φίλων ἐξαρκέσειν*: in quibus amicis Lucilium diuitissimum fuisse consentaneum est. Atque de cohorte praetoria, de militum quos Scipio coercuit luxuria desidia superstitione, de fortiter factis et ignaue, de Hibera terra passim in saturis egerat poeta: uide ad lib. I u. 10 VII u. 288 seq. XI u. 398 seq. 405 seq. XV u. 490 XIV u. 467 seqq. Equitibus praeerat P. Rutilius Rufus historiarum scriptor (Appian. Iber. 88: uide ad lib. XXVI u. 594), tribunus militum qui esset ut Sempronius Asellio historicus in exercitu Scipionis (Gell. II 13, 3): una merebat C. Gracchus (Plut. Ti. Gracch. 13, 1), illuc elephantos et leuem armaturam adduxit Iugurtha qui et Latine loqui didicit in castris (Sallust. Iug. 101, 6) et Romae omnia uenalia esse ex amicis illic accepit (Sallust. l. s. 20, 1): Latinorum clarissimi erant C. Marius Arpinas (Vellei. II 9, 4) et C. Lucilius Suessanus. Anno 622/132 triumphauit P. Scipio de Numantinis C. Lucilii patronus, eodem anno L. Accii patronus D. Iunius Brutus de Callaicis (Eutrop. IV 19). *Bellum Numantinum*

Scipio et Lucilius ubi redierunt Romam ex Hispania, occiso Ti. Graccho in magnas uterque delati sunt turbas et pericula. Ille infestus plebi et Gracchanis cottidie magis odio erat multitudini et populo Romano, hic cum et inter socios fuerit et nominis Latini sollicitus esse debebat de praediis suis et suspectus populo propter diuitias. Tresuiri enim agris

dandis adsignandis iudicandis neque publico agro in terra sociorum neque priuato parcebant dum plebi comes et munifici uiderentur: ubique turbae querelae lites innumerae ea re exortae quas enarrat Appianus bell. ciu. I 18 (Zeitschrift f. d. gebild. Welt IV 1883 p. 230). Idem cap. 19 pergit hoc modo: *ταῦτά τε δὴ καὶ τὰς ἐπὶ τούτοις τῶν δικαζόντων ἐπείξεις οὐ φέροντες οἱ Ἰταλιῶται Κορνήλιον Σκιπίωνα, ὃς Καρχηδόνα ἐπόρθησεν, ἠξίουν προστάτην σφῶν ἀδικουμένων γενέσθαι. ὁ δ' ἐς τοὺς πολέμους αὐτοῖς κεχρημένος προθυμοτάτοις ὑπεριδεῖν τε ὤκνησε ... καὶ μῖσος ἐντεῦθεν ἤρξατο ἐς τὸν Σκιπίωνα τοῦ δήμου καὶ ἀγανάκτησις, ὅτι αὐτὸν ἀγαπήσαντες ἐπιφθόνως ... ὕπατόν τε δὶς ἑλόμενοι παρανόμως ὑπὲρ τῶν Ἰταλιωτῶν ἀντιπεπραχότα σφίσιν ἑώρων.* Non dubium est, quin Lucilio inprimis rogante patrocinium sociorum susceperit Scipio quem Lucilius quo iure incert. u. 1138 'Cornelius Publius noster Scipiadas' dixerit in commentario pluribus exposuimus. Publico funere postea quod de decurionum decreto elatus est poeta Neapoli, id factum esse apparet et ob munificentiam hominis diuitis erga oppidum, in quo diem supremum obiit, et ob merita eius in socios Italicos. Itaque quam sectam et factionem in republica secutus sit poeta, non est quod exponatur pluribus: infestus erat Gracchanis, nobilitatis fautor, inprimis Scipionis partibus addictus, sicuti debebant esse socii et nomen Latinum (Sallust. Iugurth. 42, 1 Cic. Phil. VIII 4, 13 de rep. III 29, 41). In his turbis litibus querelis clara illa nata est satura Lucilii. Constat enim et de anno quo exorsus sit poesin suam noui generis nec minus de anno quo stilum deposuerit.

Quo tempore saturas scribere coeperit

Atque Velleius II 9, 3 (testim. 9) cum scribat 'celebre et Lucili nomen fuit, qui sub P. Africano Numantino bello eques militauerat' plusquamperfectum cum posuerit, dilucide ille indicauit Lucilii poetae nomen saturis inclaruisse, postquam rediit e bello Numantino. Itaque ante annum 622/132 saturas nondum emiserat poeta quam sententiam eae, quae saturarum extant reliquiae, plane confirmant. Neque

Quo tempore desierit carmina facere

quo tempore desierit carmina facere obscurum erit. Plinius nat. hist. XXXVI 185 de pauimentis ita tradit 'Romae scutulatum in Iouis Capitolini aede primum factum est post tertium

bellum Punicum initum, frequentata uero pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum indicio est Lucilianus ille uersus (lib. II u. 85) "arte pauimento atque emblemate uermiculato"'. De re ipsa perperam iudicauit Plinius: sed quo tempore Lucilius scripserit, id edidicerat grammaticus et historicus ex doctorum libris, quod intellegi potuerit e prohoemio quod Lucilius libris I—XXI praeposuerat a se ipso editis (uide ad lib. I u. 1). Atque cum Cimbris quidem primum pugnatum est C. Caecilio Cn. Papirio coss. anno 641/113; Plinius quoque nat. hist. II 148 complura distinguit bella Cimbrica cum scribit 'Armorum crepitus et tubae sonitus auditos e caelo Cimbricis bellis accepimus' XVI 132 'Factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis ulmo' (anno 650/104: Obsequ. 43 (103)). Sed Cimbricum bellum cum singulariter appellet Plinius, id manifesto spectat quod gestum est inde ab anno 649/105 usque ad annum 653/101 sicuti iam Gerlachium iudicasse supra indicatum est. Liu. per. 67 'Marius triumphali ueste in senatum uenit... eique propter metum Cimbrici belli continuatus per complures annos est consulatus (anno 650/104)' Plin. nat. hist. XXII 11 '... contigit eius coronae honos... centurioni uero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati Cimbrico bello. primum pilum is capessens sub Catulo e. q. s. (652/102)'. Itaque celebre nomen fuisse Lucilii Romae statuendum erit inde ab anno 622/132 usque ad annum 648/106 et per hoc spatium poetam XXX uolumina saturarum composuisse: cenam Granii quam bis narrauerat poeta Romae actam fuisse constat anno 647/107 (uide incert. u. 1180). Qua aetate clarissimi erant poetae Romae L. Accius et C. Lucilius: utrumque mimus quidam in scaena ita tunc contumeliose laesit, ut et tragicus et quod mireris Aristophanis ille imitator Lucilius iniuriarum cum eo ageret (rhet. ad Her. II 13, 19 extr. I 14, 24 pr.: testim. 17). Neque tamen mirandum absoluisse iudicem C. Caelium eum qui Lucilium laeserat, condemnasse iudicem P. Mucium histrionem illum qui Accio maculam publice imposuerat. Absoluit nimirum ille ideo, quod saturis suis homines ille nominatim insectatus erat passim; unde causam illam post editos libros XXVI—XXX,

Lucilius in scaena laesus ab histrione

annum dico 624/130, actam fuisse statuendum erit, ante annum 639/115 quo censores L. Metellus Cn. Domitius artem ludicram ex urbe remouerunt quos offensos fuisse conicias tali licentia scaenica. Sed etiam Athenis Atticis bene notum fuisse Lucilium inde intellegitur quod Clitomachus Academiae antistes librum ad eum misit, cuius argumentum exponit Cicero Acad. II 32, 102 seqq. (uide testim. 18): Academiae historiam anno fere 624/130 exponit Lucilius lib. XXVIII u. 754 seqq.: neque tamen, quo tempore librum illum ediderit Clitomachus, accuratius poterit definiri nisi quod certum est scriptum illum fuisse ante Clitomachi obitum i. e. annum 644/110 (conf S. Meklerum Acad. ind. Herculanens. p. 120), tum probabile uidetur gratiam poetae petisse philosophum Scipione etiamtunc uiuo apud quem plurimum ille honore et auctoritate polleret. Scipionem clarae illius legationis principem (uide ad lib. XIV u. 464 seq.) quam anno fere 615/139 confectam esse statuimus, laudauit teste Posidonio (Plut. cum princ. esse philos. 1 p. 777 A) uersu Homerico 'ἀνθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντα (apopthegm. Scip. min. 13 p. 200 E.), Romae fuerat anno 599/155 (Cic. Acad. II 137) ubi familiaritate Lucilii philosophum usum fuisse ueri simillimum est.

Clitomachi amicitia

Itaque anno 649/105 poeta Roma cessit et Neapolim se contulit, ubi uitae et otii quod esset reliquum, transigeret quietus. Neque fugiet lectorem quare in illam potissimum transierit regionem. Passim in saturis conqueritur de ualetudine (uide ad lib. V u. 181 seqq.): anno fere 638/116 sese morti proximum fuisse scribit ad amicum lib. V u. 182, ubi uide quae adnotauimus. Scribit Cicero (ad Att. XIV 17 A. epist. IX 14) ad Dolabellam e Pompeiano l. s. 1 'Sunt enim permulti optimi uiri, qui ualetudinis causa in haec loca ueniant' et 3 'L. quidem Caesar, cum ad eum aegrotum Neapolim uenissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus' . . . e. q. s. Eodem eadem de causa secessit Silius Italicus poeta de quo Plinius epist. III 7 'Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano suo inedia finisse uitam: causa mortis ualetudo . . . (6) nouissime ita suadentibus annis ab urbe secessit seque in Campania tenuit' (conf Strab. V p. 246). Graecae urbis magistratus poetam Latinum magno

in honore habebant, mortuum publico funere iusserunt efferri sicuti Tarentini Eucratidam philosophum Epicureum (Dittenbergeri syllog. inscript. Graec. ed. II 883). Sepultus igitur erat Lucilius quem Quintiliano teste multi principem poetarum Latinorum fuisse iudicarunt (testimon. 48) in eadem regione et terra, qua P. Vergilius.

De singulorum librorum temporibus

Lucilius igitur natus fere anno 574/180, mortuus anno 652/102 reliquit poematum libros XXX, quos in tria corpora dispertitos fuisse contra editores nouissimos, Lachmannum et in hac quidem re eius sectatorem Muellerum, qui duo uolumina antiquitus fuisse sumant exposui stud. Lucil. p. 86. Atque recte quidem Lachmannus statuit (Kl. Schr. II p. 62) Nonium duobus corporibus esse usum: quorum alterum libros XXV inde a primo complectens adhibet cum dicit *Lucilius satyrarum libro*, altero libros XXVI—XXX continente utitur, cum simpliciter scribit *Lucilius libro* (Muelleri edit. p. XVIII). Tamen sicut corpus illud posterius Lucilii non ex V libris continentibus constat, sed librum XXX μονόβυβλον esse multi dixerunt (conf ad lib. XXX praefatio, Schoenbeckius apud Corpetum edit. p. 197: Muelleri edit. p. IX), ita Nonii corpus prius libros I—XXV continens deinceps diuidendum est in duo corpora quorum alterum libros I—XXI, alterum XXII—XXV complectitur. Illud corpus librorum XXI inprimis lectitabatur ueluti Gellius hoc corpore solo uti uidetur cum laudet libros I—XX solos et Varro ipse sine dubio idem hoc dicit de l. L. V 17 'A qua bipertita diuisione Lucilius suorum *unius et uiginti* librorum initium fecit hoc' (lib. I u. 1). Vbi quominus *quinque et uiginti* cum Lachmanno corrigatur impedit uel id, quod cum libri XXI omnes conscripti sint heroico metro, libro XXII manifesto erant uersus elegiaco metro compositi: itaque uel metro liber XXII et sequentes a prioribus secernuntur. Praeterea secernitur lacuna. Neque enim quisquam arbitrabitur casu esse factum, quod libri illius XXI nullum hodie extat fragmentum, sed ideo, quod in fine corporis illius positus erat librorum XXI, aut neglegebatur ille a grammaticis ut ultimus omnium prae antecedentibus, aut omnino perierat, ita ut exemplar illud, cuius apographis usi sunt grammatici

saeculo p. Chr. II ineunte, non iam exhibuerit librum XXI. Quod multo sane probabilius. Erat igitur liber ille similis archetypi codicum Palatinorum Plauti, qui fabularum XXI ultimam perdiderat Vidulariam quam fabulam ut ultimo loco positam neglegunt Varro in libro de l. Lat. et Verrius Flaccus apud Festum. Denique librum XXII noui corporis initium fuisse ipsae reliquiae demonstrant quae satis copiosae ex hoc libro seruatae sint cum ex XXIIII unus uersus, ex XXIV nihil sit seruatum, de duobus uerbis e libro XXV adlatis est quod dubites (uide ad lib. XXII u. 579 seqq. XXV u. 586). Itaque magna lacuna separati libri I—XXI a XXII—XXV, maiore lacuna hi distincti sunt a libris XXVI—XXX.

De tempore librorum XXVI —XXX

Neque tamen tria ista corpora, quae e saturarum reliquiis ipsis facile possunt opera lacunarum et metrorum discrepantia discerni, secundum temporum rationem disposita sunt, sed ut Lachmannus recte statuit libri inde a XXVI priores tempore sunt antecedentibus. Argumentum quidem illud, quod Muellerus edit. p. IX affert mihi dubium uidetur et parum certum: uide quae adnotata sunt ad lib. VII u. 276 XXIX u. 895. Sed certa huius sententiae extant argumenta haec:

Liber I ut intellegitur u. 31 post Carneadis mortem h. e. post annum 625/129 uel 626/128 compositus est. Atqui Horatius serm. II 1, 63 seqq.

Quid? Cum est Lucilius ausus
primus in hunc operis componere carmina morem . . .
. . . num Laelius et qui
duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen
ingenio offensi aut laeso doluere Metello
famosisque Lupo coperto uersibus?

Aemilianus autem obiit eodem anno quo Carneades Tuditano et Aquillio coss. (Cic. de nat. deor. II 14) nec multo post Laelius (conf interpp. ad Cic. Lael. 104): ergo qui Lucilii poemata potuere probare hi uiri, si iam ante primum editum decessere? Quominus Horatium dicas errare, prohiberis non tantum ipsius insigni doctrina, sed etiam his Cic. de fin. I 7 (lib. XXVI u. 594): 'Nec uero ut noster Lucilius recusabo, quominus omnes mea legant. Vtinam esset ille Persius!

Scipio uero et Rutilius multo magis, quorum ille iudicium reformidans Tarentinis ait se et Consentinis et Siculis scribere'. Itaque statuendum est primum, neque Scipionem neque Laelium uidisse saturarum libros XXI priores ordine, sed fuisse aliud corpus saturarum quod illi legerint et probarint, deinde hoc corpus non posse non esse libros XXVI—XXX. Nam ut expositum est ad uu. 587—596, libro XXVI de nouae suae poeseos ratione Lucilius agit quasi ad scribendas saturas primum aggrediens. Liber igitur XXVI omnium primus compositus est. Quando uero Lucilius coeperit saturas scribere, apparet lib. XXVI uu. 620. 621:

hunc laborem sumas, laudem qui tibi ac fructum ferat:
percrepa pugnam Popili, facta Corneli cane.

Tanguntur aperte res ante Numantiam gestae. Cornelius Scipio Numantiam euertit anno 621/133: reuertit igitur Lucilius cum imperatore eodem anno, anno 622/132 currum triumphantis secutus est cum exercitu uictore. Non errabimus, si anno 623/131 librum XXVI editum esse ponemus, quia certa uestigia in illo libro extant, quibus ad res anno 623/131 gestas deducimur: uiuum praeterea Scipionem ab amico libris XXVI—XXIX leniter castigatum ob sermonis Latini nimiam elegantiam uersibus septenariis apparet incert. u. 963 seq. quibus illum *pertisum* maluisse dicere quam *pertaesum* per iocum significauit Lucilius. Tum librum XXVII ad P. Scipionem esse scriptum ostendimus in commentario ad u. 688.

Recte si disputauimus, necesse est insit libris XXVI—XXIX — tricensimum enim secernere malo — et Lupus laesus et Metellus secundum uerba Horatii. Ac Lupus quidem ut malus iudex carpitur libro XXVIII u. 784 seqq.: de Metello scholiasta anonymus (testim. 30. 35) ad Hor. serm. II 1, 67 et 72, cui satis scientiae fuisse de Lucilii saturis postea apparebit, loco priore adnotat: 'Metello: Macedonici filius', loco posteriore Q. Caecilium Metellum Macedonicum, Scipionis inimicum a Lucilio laesum esse dicit. Metellum Caprarium Macedonici filium a poeta irrisum esse probauit Schmidtius de libro IX Lucilii p. 8 (conf quae adnotauimus ad incert. u. 1130 lib. V u. 210 seq.) neque ego negauerim: puto tamen

Caprarium laesum esse potius in libris ordine prioribus, quia fragmenta quae ad illum referuntur a doctis, in libris illis inueniuntur. At in eis libris, quos Scipio uidit, Macedonicum ipsum a Lucilio esse castigatum ad u. 72 idem scholiasta certe hoc loco doctissimus — nam illam de Lucilio Scipionem mappa ferituro narratiunculam (testim. 28) fingere non potuit (conf Cic. de or. II 22) — tradit his uerbis: 'Caecilius Metellus consularis. Hic ⟨*III*⟩ filios consulares uidit et ab ipsis elatus est ... Potens fuit temporibus Scipionis Africani ... Lucilius eum in gratiam Scipionis carpsit'. Ante *filios* inserui *III*, conf Cic. de fin. V 82 'Q. Metellus qui tres filios consules uidit ... quartum autem praetorem' e. q. s. Val. Max. VII 1, 1 '(Fortuna) fecit ut (Q. Caecilius Metellus Macedonicus) eodem tempore tres filios consulares ... et quartum praetorium uideret' (Plut. de fort. Rom. 4 p. 318 C Plin. VII 142 Vell. I 11 Cic. Philipp. VIII 14 Brut. 81. 212). Scipionis aduersarium eum fuisse tradunt Cic. de rep. I 31 de am. 77 de off. I 87 Val. Max. IV 1, 12 [Plut.] apopth. Metelli 3. Nec Lucilius qua fuit ingenii natura Metellum Macedonicum non laedere potuit. Librum XXVI anno 623/131 editum esse posui: quod si obseruamus multo maius pondus inest profecto omnibus libri illius uersibus, quibus de uxorum molestiis agit poeta, praecipue illis (678. 679)

homines ipsi hanc sibi molestiam ultro atque aerumnam offerunt,
ducunt uxores, producunt, quibus haec faciant, liberos.

Animaduertas enim, Macedonicum illum censorem anno ipso 623/131 censuisse, 'ut cogerentur omnes ducere uxores liberorum creandorum causa' ut Liu. per. 59 tradit: dein pergit 'Exstat oratio eius quam Augustus Caesar, cum de maritandis ordinibus ageret, uelut in haec tempora scriptam in senatu recitauit'. Suet. Aug. 89 'Libros totos et senatui recitauit et populo notos per edictum saepe fecit, ut orationes Q. Metelli de prole augenda'. Gell. I 6 'Multis et eruditis uiris audientibus legebatur oratio Metelli *Numidici*, grauis ac diserti uiri, quam in censura (anno 652/102) dixit ad populum de ducendis uxoribus, cum eum ad matrimonia capessenda hortaretur': ubi Gellium errasse et *Macedonici* scribendum esse quamquam

uerisimile est, tamen necessarium non est. Nulla fortasse res magis Lucilium impulit ut saturas scriberet quam illa Macedonici oratio, eius censoris qui Lupum principem senatus legit eodem anno quo Lucilius librum primum (i. e. XXVI) composuit 623/131 (uide infra p. XXXVI). Etenim in omnibus Lucilianae poeseos partibus elucet quantopere Lucilius uxores oderit, amicas amet uelut librum XVI post annum 638/116 aliquanto editum de Collyra amica sua scripsit annos natus fere LXX. Similem *εὐθυῤῥημοσύνην* prae se fert in eis quae de Hymnide et Cretaea (uide incert. u. 925) narrat libris ut uidetur XXVI—XXX. Contra acerbissima satura uxorum mores perfidos et improbos castigauit libro XXVI, imprimis libro XXX, quem ex 'libro aureolo Theophrasti de nuptiis' (Senec. frg. 47 H.) exscriptum credideris, tanto uxorum odio flagrat. Adde quod tale poeseos argumentum minime poterat ingratum esse aut odiosum Scipioni amico qui infaustis ominibus matrimonio iunctus erat cum Sempronia uxore *ἢ τῷ Σκιπίωνι γαμουμένη διὰ δυσμορφίαν καὶ ἀπαιδίαν οὔτ' ἐστέργετο οὔτ' ἔστεργεν* ita ut necatum maritum fuisse probante uel adiuuante Sempronia a posteris credi potuerit (Appian. b. c. I 20 Liu. per. 59 extr.). Inquinata nimirum est tota poesis Lucilii puerorum amoribus unde Afranii saeculum agnoscas et scortorum: uxores contra et matrimonium ubique carpit maligne ueluti lib. XV u. 504 seq.

cum tecum est, quidquid satis est: uisuri alieni
sint homines, spiram, pallas, redimicula promit.

Romani uero illo tempore quantopere liberis quaerendis operam dederint, nulla re magis fit apertum quam Cn. Cornelii Scipionis titulo cui pro merito inscripta sunt insigni uerba illa 'progeniem genui' (CIL I 38 Buecheleri Carm. Lat. epigraph. II 958) tempore fere belli Numantini. Recte igitur scholiasta anonymus ad Hor. l. s. s. carpsisse poetam Macedonicum 'in gratiam Scipionis', i. e. Scipione uiuo: Scipione enim mortuo hominem potentissimum a Lucilio castigatum fuisse publice uel ideo probabile non est, quod de mortui Scipionis meritis et egregie factis admodum humane et pulchre publice locutum fuisse Metellum Macedonicum tradunt antiqui: Valer. Max. IV 1, 12 'Acerrime cum Scipione

Africano ⟨*Metellus*⟩ Macedonicus dissenserat eorumque ab aemulatione uirtutis profecta concitatio ad graues testatasque inimicitias progressa fuerat. Sed tamen cum interemptum Scipionem conclamari audisset, in publicum se proripuit maestoque uultu et uoce confusa "Concurrite, concurrite", inquit, "ciues! moenia nostrae urbis euersa sunt: Scipioni enim Africano ... nefaria uis allata est" ... Idem filios suos monuit ut funebri eius lecto umeros subicerent atque ... adiecit, non fore ut postea id officium ab illis maiori uiro praestari posset' (Plin. nat. hist. VII 144 [Plut.] apopthegm. Metelli 3). Sed non solum Metellus ille, sed censores ambo anni 623/131 Aemiliano inimici fuere et Metellus Macedonicus et Q. Pompeius Rufus (apopth. Scip. min. 8): itaque etiam Lupus ab his princeps senatus lectus (uide infra p. XXXVI) a Scipionis parte non erat. Totus enim senatus in duas partes discissus erat: conf Cic. de rep. I 31 'Quid enim ... nepos ... non quaerit, cur in una republica duo senatus et duo paene iam populi sint? Nam, ut uidetis, mors Ti. Gracchi et iam ante tota illius ratio tribunatus diuisit populum unum in duas partis, obtrectatores autem et inuidi Scipionis, initiis factis a P. Crasso et App. Claudio tenent nihilo minus illis mortuis senatus alteram partem dissidentem a uobis auctore Metello et P. Mucio' e. q. s.

Fragmenta librorum XXVI—XXX quantum ego quidem uideo nusquam sunt indicio, scriptos eos libros fuisse post Scipionis mortem. Sed si libros XXVI primum omnium et huius quidem corporis nouissimum XXX perlegeris, in uxorum moribus castigandis summam esse similitudinem, quae inter utrumque intercedat facile inuenies, ita ut libro XXX suspiceris poetam illic contra obtrectatores Metellique amicos sese purgasse de eis quae inde a libro XXVI contra matrimonium protulerit legitimum. Concedes denique, ut erat Lucilii animus, in hoc genere nihil fuisse tum aptius quod satura laceraret quam Macedonici illam de ciuibus uxores ducere cogendis orationem eamque cum id genus tractaret tetigisse Lucilium utique. Itaque libri XXVI—XXIX et fortasse una XXX Scipione Laelioque uiuis scripti sunt annis 623/131 624/130 625/129 cum L. Cornelius Lupus princeps senatus Q. Metellus

Macedonicus censor esset. Post Scipionis mortem anno 625/129 longius interuallum scribendi poeta fecit: neque enim libros XXIX et XXX cum in hoc de ducendis uxoribus agatur longius remouerim ab anno 623/131 uel 624/130 neque tres tantum libros a Scipione cognitos statuerim. Denique uel ordinem librorum Lucilii conicias Horatium illo loco spectasse sicuti Persium (testim. 29. 32), cum priore loco nominet Metellum, posteriore Lupum, quem libro XXVIII a poeta lacessitum fuisse testantur eius libri reliquiae.

Scipionis mors

Anno 625/129 Scipio Aemilianus mortuus est, socii optimo patrono casu funesto sunt orbati. Saturae locus non erat ea aetate quae illum annum subsecuta est. Populus mortuo iratus eiusque amicis: *καὶ οὐδὲ δημοσίας ταφῆς ἠξιοῦτο, μέγιστα δὴ τὴν ἡγεμονίαν ὠφελήσας· οὕτως ἡ παραυτίκα ὀργὴ τῆς ποτὲ χάριτος ἐπικρατεῖ* (Appian. bell. ciu. I 20 extr.). Quae annis inde a 625/129 usque ad 628/126 a poeta gesta fuerint, de ea re nihil potuit indagari.

De libris I—XXI

Itaque cum de libris XXVI—XXX actum sit, restat ut agatur de libris I—XXI, quos Scipio non uiderat. In quibus libris sermonis et metricae rationis diuersitatem quandam licet animaduertere. Veluti cum lib. XXVIIII u. 864 *contrā* trochaei loco more ueterum poetarum inueniatur adhibitum, incert. u. 1335, quos uersus iure libris I—XXI attribuas, more posterioris poeticae ponitur pro spondeo. In quibus tractandis ea sententia tamquam fundamento nitar disputationis, quam ueram esse saturarum libri Horatii duo arguunt et Iuuenalis libri V: singulos uniuscuiusque censeo corporis libros sese excepisse temporis ordine seruato, ideo quod haec sententia libris I—XXI, ubicumque de tempore aliquid potest erui, aperte confirmatur. Atque primum de tempore libri I erit agendum. Cuius de argumento Seruius ad Aen. X 104 haec tradit 'Totus hic locus de primo Lucilii translatus est (u. 3), ubi inducuntur dii habere concilium et agere primo de interitu Lupi cuiusdam . . . postea sententias dicere. Sed hoc, quia indignum erat heroo carmine mutauit et induxit primo loquentem Iouem de interruptis foederibus, cuius orationem interrupit Venus, post secuta Iunonis verba sunt, quibus redarguit Venerem. Vnde nunc Iuppiter illud quod omiserat reddit dicens: ergo quo-

De tempore libri I

niam pacem esse non sinitis, ea quae sum dicturus, accipite'. Proximum est quaerere quisnam fuerit Lupus ille, de cuius interitu deliberant, dein quonam tempore concilium deorum habitum finxerit poeta. Fuisse eum P. Rutilium Lupum iudicant Porphyrio ad Hor. serm. II 1, 68 Dousa van Heusdeus. Quos errasse manifestum est. Oportet enim intellegamus hominem potentem aliquem a Lucilio impugnatum: at P. Rutilius Lupus cos. 664/90, qui solus si Porphyrio non errauerit in censum uenit, eo tempore quo Lucilius de morte Lupi scripsit, nondum adultus erat. Itaque recte Popma ni fallor primus intellexit decipi a Porphyrione uiros doctos et proposuit carptum a Lucilio L. Cornelium Lentulum cos. 598/156 cens. 607/147, de quo nonnulla tradita sunt ad titulum Ter. Heaut. Polyb. XXXI 23, 9 CIL I 201 Cic. Tusc. III 51 Brut. 79 Val. Max. VI 9, 10 Fest. p. 285 M. nihil pertinentia ad Lucilium. Sed quae adscripta sunt ad Hor. serm. II 1, 67 in codice Parisino 7975 γ Hauthalii, cuius praestantiam multis exemplis licet cognoscere, ea summi pretii esse neque omnino a scholiasta potuisse fingi patet: dicit enim haec: '*Offensi: Laesi. Num inimici ipsius facti sunt aut propter Lupum, aut propter Metellum. Lupus princeps fuit senatus*'. Scholiastam qui omnino Porphyrione doctior sit ubi de Lucilio agitur, hoc finxisse utique negandum est: neque enim est unde potuerit fingere. Legebatur princeps senatus quinto quoque anno a censore plebeio collega patricius, quod patricii tantum illo munere functi uidentur esse (Mommseni Roem. Forsch. I p. 94). Atque anno 623/131 'Q. Pompeius Q. Metellus tunc primum uterque ex plebe facti censores lustrum condiderunt'. (Liu. per. 59). Qui ideo L. Lentulum Lupum patricium legerunt principem senatus, cum App. Claudius censor patricius anno 618/136 et inde princeps senatus (Plut. Ti. Gracch. 4 Appian. b. c. I 18) circa annum 621/133 decessisset, sine dubio morem antiquum secuti, ex quo censores, qui primus patriciorum censor ex eis, qui uiuerent, fuisset, hunc principem senatus legebant. (Liu. XXVII 11, 10). Princeps senatus qui lectus erat, nisi senatu mouebatur fungi solebat hoc munere usque ad mortem per omnia quae sequebantur lustra: quod apertum fit e Liu. XXXIX 52: 'Scipionem et Polybius et Rutilius hoc

anno mortuum scribunt. Ego neque his neque Valerio adsentior, his, quod censoribus M. Porcio L. Valerio L. Valerium principem senatus ipsum lectum inuenio, cum superioribus duobus lustris Africanus fuisset, quo uiuo, nisi ut ille senatu moueretur, quam notam nemo memoriae prodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset'. Lupus senatu motus Lucilii tempore non est: nam anno 624/130 siue 625/129 quo fere tempore libri XXVIII uu. 784 seqq. scripti sunt, luditur a poeta ut iudex rigidus: quo munere ille non esset functus, si senatu esset motus. Tum ex Ciceronis scriptis nouimus *P.* Cornelium Lentulum cos. 592/162 fuisse principem senatus anno 633/121 quo ipse annos natus circiter octoginta quattuor et complures alii summi uiri armati C. Gracchum in Auentinum persecuti sunt. Quo in proelio graue uulnus accepit (Cic. Phil. VIII 14). Quaeritur utrum hic P. Lentulus in senatus principatu illi L. Lentulo successerit lectus a censoribus anni 629/125 Cn. Seruilio Caepione L. Cassio Longino, an hi censores alium quendam legerint hominem ignotum, P. Lentulus demum lectus sit a censoribus lustri insequentis. Atque illi censores anno 629/125 (Frontin. de aqu. 8) munere functi sunt censorio, anno 630/124 C. Gracchus e Sardinia redux orationem habuit apud eos clarissimam (Meyeri or. R. fragm. edit. II p. 230): itaque exeunte hoc anno lustrum est conditum. De proximi lustri anno non constat neque de censorum nominibus, in quibus Q. Caecilium Metellum Balearicum fuisse certum est, eum qui procos. triumphauit anno 633/121 teste tabula Capitolina, L. Calpurnium Pisonem alterum censorem fuisse admodum probabile. Quos censores munus iniisse anno insequenti 634/120, lustrum condidisse anno 635/119 omnes fere edocent historici, ita ut V annorum spatium inter hanc censuram intercedat et inter censores antecedentes anni 629/125, item inter insequentes anni 639/115, de quibus constat (de Boorii fasti censor. p. 87. 88). Ergo anno 633/121, quo occisus est C. Gracchus duce P. Cornelio Lentulo principe senatus mense fere Quinctili (conf Kornemannus Beitr. z. a. Gesch. I Beiheft Lips. 1903 p. 51, 5), P. Lentulus iam erat princeps senatus, constitutus a censoribus anno 629/125 ineunte. Itaque hoc anno 629/125 ineunte Lupus ille mortuus erat.

Neque tamen silentio opprimere aequum est eam sententiam, quam Mommsenus protulit de iure publ. p. R. III 2 (1888) p. 970, 2 qui neget principem senatus potuisse eum fieri, qui censor non fuerit. Quare Q. Fabium Seruilianum Eburnum, quem censorem fuisse tradit Val. Max. VI 1, 5, remouit e fastis anni 646/108, locum Valerii non de uera censura intellegi debere cum statuat, L. Calpurnium Pisonem, qui censor anni 634/120 ferebatur, in illum annum contulit et hoc lustro P. illum Lentulum censorem fuisse contendit, qui statim anno 633/121 se ipse principem senatus constituerit. Tamen neque Fabii nomen censoris ex illa aetate tolli poterit neque hunc P. Lentulum censuram gessisse demonstrari: neque secutus est Mommsenum Huelsenus CIL I 1 ed. II p. 26. 36, qui contempto Valerii loco anno 646/108 Fabium Allobrogicum ponit censuram gessisse fretus loco Asconii falsi p. 133 Or., ubi hoc traditum est Fabio Allobrogico censore fornicem illum Fabianum esse extructum. Ego tamen hunc scholiastam potius errasse quam Valerium Maximum l. s. s. arbitror neque de fastis illius aetatis censoriis probabiliora esse adhuc prolata, quam quae de Boorius posuit fast. censor. p. 22. 23. Solebant autem censores lustrum condere non minus duodecim mensibus postquam censores creati erant (Mommsenus de iure publico p. R. II 1 ed. III p. 353): cum creati erant, omnium primum aggrediebantur ad senatum legendum (Mommsenus l. s. p. 420: interpretes ad Liu. XXIX 37, 6). Eodem die, quo creati erant in comitiis centuriatis, magistratum inibant quod fieri solitum esse mense Aprili ita ut mense Maio insequentis anni lustrum conderetur exposuit Mommsenus l. s. p. 352. 354. Sed idem exposuit l. s. p. 345 lustrum plerumque esse V annorum, lustra IV annorum enumerat (adnot. 3) tantummodo tria, saeculi a. Chr. IV et III omnia. Itaque probabile omnino non est inter censores qui munus inierunt anno 629/125 et censores insequentes, quos 633/121 munus inisse Mommsenus censet, tantummodo IV annorum intercessisse spatium, quod numquam accidisse apparet illa aetate. Praeterea historici qui res anno C. Gracchi fatali gestas accurate enarrant, de censura illo anno incohata tacent ad unum omnes: quod silentium melius intellegitur, si ea censura post obitum tribuni

gesta est, quo de tempore exilis et lacunosa magis ad nos peruenit rerum gestarum memoria. Denique inter triumphum Metelli Balearici anno 633/121 actum et eiusdem hominis censuram incohatam satis probabile est intercessisse spatium aliquod, ita ut insequenti demum anno censorem eum factum esse probabile uideatur. Neque denique aliam sententiam commendat locus Ciceronis diuin. in Caec. 69 'Cuius consuetudinis atque instituti patres maioresque nostros non paenitebat tum, cum P. Lentulus, is qui princeps senatus fuit, accusabat M.' Aquilium subscriptore C. Rutilio Rufo, aut cum P. Africanus, homo uirtute, fortuna, gloria, rebus gestis amplissimus, posteaquam bis consul et censor fuerat, L. Cottam in iudicium uocabat'. Quem locum Cicero ita uoluit intellegi, ut eo anno, quo causa Aquilii acta est, i. e. anno 630/124 (Appian. b. c. I 22) P. Lentulum iam illo munere functum esse auditores crederent, sicuti de P. Africano eodem loco dicit eum accusasse post censuram.

Neque denique est, quod dubitemus, quin anno 629/125 P. ille Lentulus princeps senatus electus fuerit. Neque enim patricius tum erat omnino, qui censuram gesserit, mortuo Scipione Aemiliano L. Lentulo Lupo App. Claudio: nec censorum qui tum erant Cn. Seruilius Caepio L. Cassius Longinus alter plebeius potuit alterum patricium principem senatus rite constituere, ideo, quod alter Cn. Seruilius, licet fuerit patricius, non ueterum erat gentium et maiorum, sed Albanae originis (Liu. I 30, 2 Dionys. III 29, 7): at ne harum quidem gentium qui fuerunt dignos esse iudicatos illo honore exposuit Mommsenus de iure publ. p. R. III 2 (1888) p. 868, 4. Itaque elegerunt eum patricium, qui primus eorum, qui superstites erant, consulatum gesserunt P. Cornelium Lentulum cos. anni 592/162, cui neque plebeius uir censorius Metellus Macedonicus potuerit inuidere, cum consul fuerit anno 611/143, nec ipse censor illius anni Cn. Seruilius, cum consul fuerit anno demum 613/141. Itaque mense Aprili 629/125 P. Cornelius Lentulus princeps senatus lectus est: quo tempore L. Cornelius Lentulus Lupus obierat. Nam Lucilium deos induxisse contionantes de interitu Lupi ita ut reuera paucos dies ante conscriptam saturam Lupum decessisse statuendum sit et per se

ipsum est consentaneum et imitatione Senecae comprobatur. Atque cum dixerit Neptunus in deorum concilio haec uerba (lib. I u. 31)

non Carneaden si ipsum Orcus remittat

manifestum est librum I scriptum esse aliquantum post Carneadis philosophi mortem quem decessisse rettulit Apollodorus in chronicis (95 Jacobyi) ap. Diog. Laert. IV 65 olymp. 162, 4 i. e. anno 625/129 uel 626/128. Praeterea quod traditur ap. Diog. Laert. IV 64 *τελευτῶντος δ' αὐτοῦ φασιν ἔκλειψιν γενέσθαι σελήνης συμπάθειαν ὡς ἂν εἴποι τις αἰνιττομένου τοῦ μεθ' ἥλιον καλλίστου τῶν ἄστρων*, ea ita comparata sunt, ut, cum de lunae defectu agatur, non de solis caligine oborta, fidem eis aegre denegaueris. Anno illo reuera bis lunae defectus accidit, alter die Nouembris V anni 625/129 nocte concubia hora post mediam noctem secunda spatii satis exigui, alter die Maii II anni 626/128 triplo amplior priore illo mane hora fere quinta post mediam noctem, quo tempore Carneaden obiisse statuas probabili ratiocinatione: nam hic defectus ut longe amplior solus poterit in censum uenire (conf Ginzelius Sitzungsber. d. Berl. Akad. 1887 p. 1119 Spezieller Canon der Sonnen- und Mondfinstern. Berol. 1897 p. 143). Obiit igitur Lupus Lucilianus post mensem Maium anni 626/128 ante mensem Aprilem anni 629/125. At memoratur libro I u. 38 dira tempestas qua Iuppiter populum Romanum eo tempore, quo Lupus periit, magnopere terruerit (uide quae adnotauimus ad u. 37 seqq.): quam tempestatem eandem fuisse quam in prodigiorum libro commemorat ad annum 628/126 Iulius Obsequens 29 (89) ueri est simillimum. Itaque anno 628/126 Lupus obiit, paucos dies post eius obitum librum I composuit Lucilius: librum modo ediderat, cum M. Iunius Pennus tribunus plebis eodem anno legem tulit, qua peregrinos ex urbe exterminaret qua de re infra agetur p. XLVI. Itaque Scipione mortuo poesin saturarum instaurare ausus esse non uidetur ante Lupi, quem libro XXVIII uiolauerat, mortem: cui tantopere fuit iratus, ut ne mortuo quidem parceret. Excusatur quodammodo Senecae saturae uilis et abiecta mordacitas exemplo Lucilii: nempe ne auctor quidem saturae ueritus erat illud *οὐχ ὁσίη φθιμένοισιν.*

De argumento et tempore libri II

Iam de argumento libri II agendum erit summatim cuius de argumento quam proferam sententiam singillatim studui confirmare in adnotationibus ad uersus qui eius libri superstites sunt singulos. Atque proficiscendum erit in hac quaestione a tribus his quorum de sede non constat fragmentis

I

Quam lepide lexis compostae, ut tesserulae omnes
arte pauimento atque emblemate uermiculato!

II

Crassum habeo genèrum, ne rhetoricoterus tu seis!

III

'Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,
municipem Ponti, Tritani, centurionum,
praeclarorum hominum ac primorum, signiferumque
maluisti dici. Graece ergo praetor Athenis,
id quod maluisti, te, cum ad me accedis, saluto:
chaere, inquam, Tite. Lictores, turma omnis chorusque:
chaere, Tite'. Hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus.

Haec tria fragmenta patet ex uno eodemque libro esse desumpta: dicuntur enim a Q. Mucio Scaeuola Augure omnia in eundem T. Albucium et de eadem re. Ex fragmentis primo et secundo apparet praesente Albucio, qui modo orationem habuerit, Scaeuolam uerba facere, nec solo Albucio praesente, sed pluribus, quibus in fragmento tertio demonstret unde Albucius sibi inimicus factus sit. Haec tria fragmenta non possunt non referri ad narratum a Lucilio iudicium repetundarum quod anno 634/120 uel 635/119 Albucio accusante de Scaeuola factum est; qui anno 633/121 uel 634/120 praetor Asiae prouinciae fuerat (Cic. de or. II 269, Wehrmanni fast. praet. p. 13), ex praetura anno 634/120 uel 635/119 repetundarum a T. Albucio postulatus est. Quae causa a Cicerone saepissime memoratur; sine dubio Lucilii satura eius fama tantopere propagata est. Vtri Lucilius fauerit in narratione actionis, difficile iudicatu est: nam Mucio *subiratus* dicitur a Cicerone de or. I 72 et Albucii tradit Cicero illum artes pueriles risisse, nisi Cicero rem narrat parum accurate et nimis studiose quod sane probabile est. Lucilius igitur iudicium illud tradidit memoriae in satura, qua Albucii oratio

referebatur, post sequebatur Scaeuolae oratio: ex hac tria illa fragmenta apud Ciceronem seruata sunt. Nam 'Mucius Augur, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetundis contra T. Albucium. Is oratorum in numero non fuit, iuris ciuilis intellegentia atque omni prudentiae genere praestitit' (Cic. Brut. 102: conf de or. I 214. 234). Itaque longiorem orationem Lucilium opinor tribuisse Albucio, Scaeuolam inducit breuiter exponentem ueram accusationis causam. Iudicii uestigia nusquam uidemus nisi in libro II; ibi esse certa neminem fugiet qui accurate fragmenta perleget. Quoniam uero plura iudicia descripta esse a Lucilio parum veri simile est optimeque fragmenta libri II ad iudicium illud possunt referri, libro II Albucii et Scaeuolae causam esse narratam collegi stud. Lucil. p. 68 seqq.

Atque fragmenta bene coeunt in causam illam repetundarum quamuis corrupta. Albucii sunt u.

I homo inpuratus et † *inpuno* est rapister 66
II inpuratum hunc in fauces inuasse animamque elisisse illi 57
III nunc * nomen iam, quae ex testibus ipse rogando exculpo, haec dicam 69
IV ut iure peritus 81
V Nam quid moetino subrectoque huic opus signo? 78
Vt lurcaretur lardum et carnaria fartim,
† parum conficeret . . . 80
VI non dico: uincat licet, et uagus exulet, erret exlex. 82

Audis uerba dura accusatoris acerbi et rabulae furentis, figuras oratorias, dictionem forensem. Pronomina *huic hunc* (II. V) aduersarium indicant qui *impuratus* bis uocatur (I. II) et auctor furtorum et rapinarum audit (I) et caedis (II). De testibus interrogandis agitur fragmento III de quo uide quae adnotauimus. Vbi quod memoratur *nomen* id uidetur esse aut pecuniae ablatae captae coactae conciliatae auersae a reo (leg. Aciliae repetundarum § 3 in Brunsii fontibus iur. Rom. edit. VI p. 59) qua de significatione uocis *nomen* conf interpp. ad Hor. ep. II 1, 105 Cic. de off. III 59 de nat. deor. III 73 aut illud nomen de quo Cic. pro Balbo 11: 'Audiui hoc de parente meo

puer: cum Q. Metellus L. f. *causam de pecuniis repetundis diceret* . . . cum ipsius tabulae circumferrentur inspiciendi *nominis* causa, fuisse iudicem ex illis equitibus Romanis, grauissimis uiris neminem, quin remoueret oculos et se totum auerteret, ne forte, quod ille in tabulas publicas rettulisset, dubitasse quisquam, uerumne an falsum esset, uideretur'. Albucius igitur his uerbis testes interrogat coram iudicibus quod et M. Cicero fecit in causa Verrina: conf act. I 55 de or. II 245 Quintil. V 7, 26 et de testibus tabulisque producendis in repetundarum causa legem Aciliam § 34. Tabulas denique productas esse in illa ipsa Albucii causa notum est Albii altercatione et Granii praeconis de qua Cic. de or. II 281 (lib. II u. 95) opusque erat in causa repetundarum testibus dumtaxat IIL productis ex lege Acilia (§ 32. 34), quam latam esse anno 631/123 uel 632/122 demonstrauit Mommsenus CIL I p. 55 duobus uel tribus annis ante Albucii causam.

De exilio rei aperte agitur fragmento VI quod exilium perpetiendum fuisse multis repetundarum damnatis notum est ex Verris Rutilii huius Albucii ipsius uita, qui postea eodem crimine, quo accusarat Mucium, damnatus (Cic. de off. II 50 Tusc. V 108 pro Scaur. 40) exul mortuus est Athenis.

Duo fragmenta IV et V restant explicanda, quorum prius *ut iure peritus* quam bene ad Mucium referatur apparet: alterum

Nam quid moetino súbrectoque huic opus signo?

multo difficilius intellegitur. Atque primum quidem pro *subiecto* quod est in codicibus recte dedit Scaliger *subrecto:* conf Arnob. adu. gent. V 29 p. 200, 13 R: 'hi phalli quos per rura, per oppida mos *subrigit* et ueneratur antiquus' conf 28 p. 199, 9 R: uersus hunc sequentes corruptos nunc mitto. Recte uero si contendi libro II causam ab Albucio dictam esse narratam, accusator ludit hoc uersu in *moetinum signum* rei. Fascinum portabant infantes et pueri donec togam uirilem sumpserunt: hominum adultorum gestamen non fuit nisi triumphantium, ut ex Plin. nat. hist. XXVIII 39 patet: 'Quamquam religione eum tutatur et fascinus, imperatorum quoque, non solum infantium custos, qui deus inter sacra Romana Vestalibus colitur et currus triumphantium sub his pendens

defendit medicus inuidiae' e. q. s. (Macrob. Saturn. I 6, 9). Sed apparet haec ad hunc uersum non pertinere: alia quaerenda sunt. Notum est familias singulas populi Romani signis siue insignibus esse usas nonnunquam deductis a praeclare gestis rebus, praecipue uero cognominum quae sint effigies: conf Sueton. Calig. 35 'Vetera familiarum insignia nobilissimo cuique ademit, Torquato torquem, Cincinnato crinem, Cn. Pompeio stirpis antiquae Magni cognomen'. Multis certe in rebus antiqui adhibebant talia signa (conf Plut. Cic. 1): notissima nobis signa singularum familiarum sunt in nummis incusa, ubi Furii Crassipedes pedem crassum, Publicii Malleoli malleum, Antistii Graculi graculum, Seruilii Gemini Castorem et Pollucem, Furii Purpureones muricem, Lucretii Triones stellas septem, similia aliae familiae habent insignia: conf Mommsenus R. F. I p. 44 Marquardtii enchirid. antiq. p. R. VII p. 14, 7. Muciorum insigne quid fuerit antiquitus, nescimus: cognomen *Scaeuola* quod *Scaeuula* scribitur in fastis Capitolinis deducit Liuius II 13 a scaeua manu, hoc est sinistra, similiter Plut. Poplic. 17 et omnes faciunt, qui Liuium secuntur. Verum totam illam de Mucii manu combusta narrationem esse absurde fictam post Niebuhrium (hist. Rom. I p. 606) multi dixerunt. At Varro de l. L. VII 97 de *obscaenum* uoce docens: 'Potest uel ab eo quod puerulis turpicula res in collo quaedam suspenditur, ne quid obsit, bonae scaeuae causa *scaeuola* appellata. Ea dicta ab scaeua, id est sinistra, quod quae sinistra sunt, bona auspicia existimantur'. Haec quam apte ad hunc Lucilii locum referantur conciliata cum eis, quae de signis Romanorum supra exposui nemo non uidet. Porro caue credideris turpius esse illud signum quam ut adhiberi potuerit: quod in triumpho neminem offendebat hoc pro insigni usurpare hercle neminem pudebat. Fuisse autem membrum familiae insigne tabulae Heracleenses testantur CIG 5774, ubi sub finem u. 184 inscriptum est *Ϝε γυῖον Πεισίας Λεοντίσκω*, tum u. 187 *γραμματεὺς Ϝε γυῖον Ἀριστόδαμος Συμμάχω*. *Membrum* istis duobus uiris qui eiusdem tribus sunt ut ceteris alia insignia uelut *τρίπους καρύκειον πέλτα* praepositum nihil nisi fascinum significare potest: alia enim membra praecipue cum de insignibus agatur praeter ueretrum suo

nomine appellare nemo ueritus esset. De fascini religione egit O. Iahnius Ber. d. sächs. Ges. d. Wissensch. 1855 p. 71 seqq. qui p. 71 in adnot. hos uersus attulit. Signum igitur moetinum Scaeuola quo utebatur in inuidiam deducit Albucius cum dicit usum eo esse praetorem ideo, quo impunitius lardum et pernam deuoraret malos oculos fascinantium illo signo depellens. De reliquis huius libri fragmentis egimus in commentario. Horatius serm. libri I satura VII qua Regis Rupilii et Persii iudicium enarratur hunc Lucilii librum imitatus est. Denique librum I et librum II deinceps iusto ordine significat Persius I 114 'secuit Lucilius urbem, te Lupe, te Muci, et genuinum fregit in illis', qui libros Lucilii inde a I spectaret, cum Horatium libros XXVI—XXX spectasse supra uiderimus: eosdem libros spectat Iuuenalis quos Persius I 151 'cuius non audeo dicere nomen? quid refert dictis ignoscat Mucius an non?" qui Lupum, quem mortuum insectatus est Lucilius, hoc loco pro exemplo ponere non potuerit.

Iam colligenda erunt ea quae de argumento et de tempore libri I et II adhuc exposuimus.

Libro I agitur de interitu Lupi: Lupum mortuum esse certum est intra annos 626/128 exeuntem et 629/125 ineuntem; si recte supra disserui, anno 628/126, si meam de tempestate illa coniecturam reicis, anno 627/127: nempe hoc non multum differt. Satura tota friget ac torpet nisi si Romae est statim post mortem Lupi et scripta et edita, sicut Senecae ludus de morte diui Claudii statim post mortem Caesaris editus esse putandus est. Itaque apparet librum I Romae editum esse anno fere 628/126.

Libro II iudicium Albucii et Mucii celebratum esse supra probaui: quod reuera factum est anno 634/120 uel 635/119 cum Mucius anno antecedente praetor Asiae prouinciae fuerit. Itaque cum nihil magis cauendum esse uideatur iambico aut poetae comico quam ne nimis tardi ingenii longo interuallo interiecto res tractet, anno 635/119 fere librum alterum esse scriptum statuo. Neque fugiet attentos quare poeta Scipionis amicitia destitutus saturam non ausus sit instaurare nisi Lupo mortuo, tum iterum per quinque annos tacuerit, dum C. Graccho oppresso atroces illae tempestates rei publicae fuerint sedatae.

Saturae illo lustro locus non erat neque pax et otium, quo opus erat seni poetae ad carmina facienda. Nam anno ipso 628/126 M. Iunius Pennus tr. pl. legem tulit qua peregrinos ex urbe exterminaret. (Cic. de off. III 47 Brut. 109 Mommseni hist. Rom. II p. 102). C. Gracchus absens fuit illo anno quaestor Aurelii consulis in Sardinia, magna cum uoluptate aduersariorum (Plut. C. Gracch. 1), qui dolose eum etiam in annum sequentem ab urbe remouebant consuli in Sardinia manendum esse rogantes. C. Gracchum dissuasisse Penni legem oratione illa, quam de ea lege et de peregrinis ab illo habitam esse Festus p. 286 M. auctor est, antequam in prouinciam abierit, minime probabile uidetur. Nam aduersarii tantopere gauisi Gracchum urbe prohiberi (conf Plut. l. s.) potius callide exspectauerant dum ille proficisceretur. Quod ipsum in uerbis Ciceronis Brut. 109 agnoscitur 'M. Pennus *facile* agitauit in tribunatu, C. Gracchum paulum aetate antecedens. Fuit enim M. Lepido et L. Oreste consulibus quaestor Gracchus, tribunus Pennus' e. q. s. Quo loco quam recte Buechelerus (stud. Lucil. p. 94, 2) iusserit comma poni post *tribunatu*, ego multis annis post intellexi e Porcii Licini uersu Donati comm. Terent. p. 4, 11 Wessneri 'tres per id tempus qui agitabant nobiles facillime'. Facile agitauit Pennus illo anno ideo, quia Gracchus absens negotium ei non facessiuit. Anno uero 630/124 Gracchus biennium in prouincia moratus (Gell. XV 12) iratus quod fallaciis optimatium Roma prohiberetur in urbem rediit (Plut. C. Gracch. 2) multasque orationes habuit (Plut. l. s. et 3. Gell. l. s.) inter quas ponendam iudico esse illam de lege Penni et peregrinis: hanc enim legem abrogatam esse Gracchi auctoritate illo anno apparet uerbis Plut. l. s. 3: *Ὁ δὲ . . εὐθὺς ἐπὶ δημαρχίαν ὥρμησε . . . ὄχλου δὲ τοσούτου συῤῥέοντος εἰς τὴν πόλιν ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ συναρχαιρεσιάζοντος, ὡς πολλοῖς μὲν οἰκήσεις ἐπιλιπεῖν κτλ.* Anno autem 632/122 *ὄχλου . . πανταχόθεν αὐτῷ συνιόντος ἔπεισεν ἡ βουλὴ τὸν ὕπατον Φάννιον ἐκβαλεῖν τοὺς ἄλλους πλὴν Ῥωμαίων ἅπαντας κτλ.* (l. s. 12) Appian. b. c. I 23: *ἡ βουλὴ διαταραχθεῖσα τοὺς ὑπάτους ἐκέλευσε προγράψαι μηδένα τῶν οὐ φερόντων ψῆφον ἐπιδημεῖν τῇ πόλει μηδὲ προσπελάζειν ἀπὸ τεσσαράκοντα σταδίων παρὰ τὴν ἐσομένην περὶ τῶνδε τῶν νόμων χειρο-*

τονίαν. C. Graccho oppresso tranquillitate publica recuperata Mucium Stoicum per Albucium Epicureum ludi in satura sua induxit Lucilius: intererat igitur ipse Romae anno 634/120 uel 635/119 repetundarum iudicio audiitque Albucii accusationem et Mucii defensionem quae utraque oratio digna ei est uisa quam saturae uersibus uulgo redderet notam.

Constat porro de tempore libri V certis argumentis. Quo *De tempore libri V* in libro quae leguntur u. 210 seq.

> ne designati rostrum praetoris pedesque
> spectes

non possunt non consociari cum incert. u. 1130

> Cecilius pretor ne rusticus fiat.

Vtroque loco hominem rusticum describit, utroque loco is qui loquitur aegre fert hunc hominem rusticum honorem praeturae adipisci: quod uno atque eodem tantummodo tempore potuisse accidere est consentaneum. Caecilius ille nemo alius potuit esse nisi C. Caecilius Metellus Caprarius cos. 641/113: cognomen Caprarii inditum indicat hominis rusticitatem quam risisse traditur Scipio ap. Cic. de or. II 267. Anno 639/115 mortuus est eius pater Metellus Macedonicus (Vell. I 11, 7) cuius lectum 'sustulerunt quattuor filii, unus consularis et censorius, alter consularis, tertius consul, quartus candidatus consularis', qui est iste Caprarius. Idem tradit Plin. nat. hist. VII 142 'a quattuor filiis inlatus rogo, uno praetorio, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio' Val. Max. VII 1, 1 '. . . fecit ut eodem tempore tres filios consulares, unum etiam censorium et triumphalem, quartum praetorium uideret': minus accurate neque tamen falso Cic. de fin. V 82 in eadem narratione scripsit 'quartum autem praetorem'. Vnde apparet uersus illos libri V Lucilii scriptos esse ante annum 639/115, praetorem fuisse Caprarium anno 638/116 — longius enim non licet praeturae annum remouere ab anno Caprarii consulari — designatum eum dici praetorem anno 637/117 exeunte uel 638/116 ineunte et illo tempore Lucilii librum quintum esse conscriptum. Hunc Metellum Caprarium spectat scholiasta anonymus ad Horat. serm. II 1, 67 'aut laeso doluere Metello' cum adnotat 'Macedonici filius', in hac re tantummodo errans, quod libros XXVI—XXX ille non

curauit, sed qui fere soli postea legerentur I—XXI, in quibus Caprarium laesum fuisse constabat (uide supra p. XXXI). Libri igitur III et IV compositi sunt inter annos 635/119 et 637/117: iter Siculum quod narrat libro III anno fere 636/118 susceptum fuisse a Lucilio statuendum erit.

De tempore libri XI Etiam de tempore quo liber XI compositus fuerit, uiri docti dudum intellexere Lucilii ipsius extare testimonium u. 418 'Quintus Opimius ille, Iugurtini pater huius' quo genetiuo notatur L. ille Opimius cos. 633/121 quo auctore C. Gracchus fuerat interfectus. Qui damnatus rogatione Mamilia anni 644/110 exilii causa solum uertit et exul mortuus est Dyrrhachii (Cic. pro Sest. 140 Brut. 128 Plut. C. Gracch. 18). Neque tamen scriptus esse uidetur uersus ille iudicio illo acto ex lege Mamilia, quo damnatus Opimius Roma cessit, sed ita, ut pronomine *huius* indicet poeta hominem etiamtunc Romae degere aetatem. Nam *Iugurtinus* appellari apte iam potuit Opimius postquam legatus ad Iugurtham missus est qua in legatione διεφθάρη χρήμασιν ὑπ' αὐτοῦ (Plut. l. s. s.). Quam legationem enarrat Sallustius Iugurth. 16, de tempore iudicium ferre debemus ex Liuii periocha 62, qui de hac legatione referat inter L. Caecilium cos. anni 637/117 et L. Caecilium Cn. Domitium censores anni 639/115: unde alii huic anno (conf Nieseus in Paulyi Wissowae encyclop. s. u. Adherbal), alii ueluti Mommsenus de iure publico p. R. II 1 (1887) p. 692, 8 anno 637/117 hanc Opimii legationem attribuerunt. Itaque apparet de libri XI tempore nihil omnino effici posse nisi conscriptum eum esse intra annos 638/116, id est post librum V et ante annum 644/110 quo anno Opimius ille damnatus Roma cessit.

De tempore libri XVII De tempore quo liber XVII conscriptus fuerit a poeta nil nisi coniecturam possumus proponere. Qua in quaestione exordium est capiendum a uersibus illis incert. 1332 seqq., quibus quae *uirtus* sit magna uerborum copia et ambage exposuit *Albino* cuidam more usus non docentium sed castigantium: 'uirtus diuitiis pretium persoluere posse, uirtus id dare quod re ipsa debetur honori ... commoda praeterea patriai prima putare, deinde parentum, tertia iam postremaque nostra'. Quae uerba in commentario exposui dicta esse ad

A. Postumium Albinum illum fratrem et legatum Sp. Postumii cos. 644/110, quem anno 645/109 Iugurtha apud Calamam urbem thesauris regiis ibi conditis inhiantem bello oppressit (Oros. V 15, 6 Sallust. Iugurth. 37 seqq.), exercitum sub iugum misit: 'Sed ubi ea Romae comperta sunt, metus atque maeror ciuitatem inuasere. Pars dolere pro gloria imperi, pars insolita rerum bellicarum timere libertati, Aulo omnes infesti, ac maxume qui bello saepe praeclari fuerant, quod armatus dedecore potius quam manu salutem quaesiuerat' (Sallust. l. s. 39). Quare scripta haec esse a Lucilio statuendum erit anno fere 645/109 uel 646/108. Tribuit illud fragmentum libro XVII Corpetus edit. p. 222 magis diuinatione usus quam ratiocinatione. At expositum est ad XVII u. 550 seq. 'cetera contemnit et in usura omnia ponit non magna: proprium uero nil neminem habere' haec uerba sumpta esse ex uberiore de uirtutis natura expositione. Vnde sane probabiliter huic libro illud tribuas fragmentum. Quod si recte statuimus, scriptus est ille liber anno fere 646/108.

De tempore libri XX

Desiisse poetam saturas scribere anno 649/105 supra statuimus p. XXVI. Vnde efficitur ut libro XX et XXI qui perierat tempore Hadriani imperatoris ea fuerint narrata, quae omnium nouissima constat tractata fuisse a poeta. Atque tradit Cicero Brut. 160 de Crasso oratore 'Multae deinde causae: sed ita tacitus tribunatus, ut nisi in eo magistratu cenauisset apud praeconem Granium idque nobis bis narrauisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse'. De anno huius tribunatus 647/107 constat testimonio Cic. Brut. 161. Atque si quaerimus quo in libro illa cena fuerit descripta, nihil est probabilius quam e libro XX seruata nobis esse fragmenta cenae Granii. Nam homo ille qui modo publice aliquid in lege Calpurnia repetundarum se reprehendisse iactat (u. 573), facile intellegitur orator L. Licinius Crassus tribunus plebis, qui anno insequente legem iudiciariam Q. Seruilii Caepionis suasit nobilitatis illo tempore fautor (Cic. Brut. l. s. s.): de reliquis uide commentarium ad libri XX uersus superstites. Suspiceris denique libro XXI eandem rem iterum a Lucilio esse narratam ideo quod Horatius serm. II 8 qua satura aperte (uide ad XX u. 568) Lucilium est imitatus, similis cenae de-

scriptione finem uoluit fieri poeseos suae Lucilianae. Probabilius enim uidetur esse duobus diuersis libris Granii cenam a poeta fuisse narratam quam eiusdem libri saturis duabus.

De tempore librorum XXII—XXV

Libri inde a XXII ad XXV distichis elegiacis erant compositi neque casui tribuendum erit quod omnia quaecumque horum librorum seruata sunt fragmenta ad seruorum spectant personas, quorum et de obitu rettulerat poeta et de uirtutibus et uitiis defunctorum. Nimirum poeta caelebs seruulos suos uidetur habuisse humanissime loco liberorum siue parentum ueluti Pacilium *patrem* appellat honorifice lib. XXII u. 581. Quo tempore haec elegidia composita fuerint, hoc ne diuinando quidem consequi poterimus neque id quidem demonstrari poterit poetam ipsum hos libros edidisse qui plane diuersi sint a saturae indole ac natura. Suspiceris poetam Neapoli hoc modo manibus familiarium suorum litasse et grammaticum quendam diligentur has poeseos Lucilianae reliquias singulares quas in scriniis poetae defuncti inuenerat collegisse disposuisse publici iuris fecisse, quo magis poetae humanitas nota fieret popularibus.

De ueterum editionibus Lucilii

Libros XXVI—XXX seorsum singulos poeta ediderat qui XXVI ad historicum et hominem adulescentem miserit (uide ad u. 612), cum doctissimorum uirorum iudicium ueluti Scipionis repudiaret (u. 594), XXVII ad Scipionem misit (u. 688): XXVIII, XXIX et XXX seorsum editos esse uel inde apparet, quod XXX u. 1013 'et sola ex multis nunc nostra poemata ferri' priores libros diuulgatos in manibus ferri legentium auctor aperte indicat. Itaque qui illos coniunxerant siue grammatici siue Lucilius ipse fuit qui eos postea ediderit coniunctos, quod hoc ordine coniunxerunt, eius ordinis quo secundum singulos annos erant editi rationem habuisse editorem credendum erit. Libros I—XXI eodem modo primum singulos fuisse editos consentaneum est: quos coniunctim Lucilium ipsum edidisse prohoemio praeposito Varro auctor est de l. Lat. V 17 'a qua bipertita diuisione Lucilius (*lucretius* cod) suorum unius et uiginti librorum initium fecit hoc' (lib. I u. 1). Hanc editionem poetam anno fere 648/106 constituisse supra exposuimus p. XXVII.

Q. Laelius Archelaus

Saturas poetae modo defuncti publice enarrabant gram-

matici duo Vettius Philocomus et Q. Laelius Archelaus qui familiares fuerant poetae: quod recte traditum est ap. Sueton. de gramm. 2 (testim. 40); constat praeterea de Vettii alicuius et Lucilii amicitia incert. u. 1322, ubi uide quae adnotauimus. Sanguine et affinitate cum poeta coniunctus fuerit cum gente Magni Pompei, mirum non est egregie eos grammaticos Lucilio operam dedisse qui Pompeianae domus aut clientes erant aut partes Pompei sequebantur, quales erant Valerius Cato, Pompeius Lenaeus, Curtius Nicias (testim. 40—42); summis laudibus effert Lucilii doctrinam elegantiam urbanitatem M. Cicero Pompeianus (testim. 58. 59. 12). Atque uel Latinis hominibus opus fuisse aut commentario aut enarratore ad uersus poetae recte intellegendos quiuis concedet qui libri V exordium (u. 181 seqq.) legerit difficillimum.

Pompeius Lenaeus

Laelius Archelaus magister fuerat Pompei Lenaei qui Lucilii saturas apud illum legerat, saturam acerbissimam in Sallustium conscripserat (Sueton. de gramm. 15): recte si ap. scholiastam Iuuenalis ad I 20 (Auruncae flexit alumnus) cum Casaubono legitur 'uel Lenaeum dicit, qui et ipse satiras scripsit' ubi traditum est *lenium*, libertus ille Magni Pompei cuius de origine aliter tradit Suetonius l. s., ex eodem municipio prouenerat quo Lucilius.

Vettius Philocomus

De Vettii Philocomi studiis Lucilianis agitur pluribus uersibus illis octo, qui a grammatico aetatis fere Suetonianae praepositi sunt Horatii saturae lib. I 10 (testim. 41). Qui grammaticus eiusdem generis erat nebulo atque ille qui Aeneidis libro I uersus illos IV praeposuit; quorum Nisus ille cum uetustissimus sit testis (Sueton. p. 64. 65 R.), dubito an ipse eos finxerit Martialem imitatus (IX praef. 5. 28, 2. X 53, 1), tamquam si effigiem poetae carminibus praepositam (Martial. XIV 186) exornare deberet. Videntur grammatici illius aetatis inprimis curiose quaesiisse de exordiis carminum nec minore cum stultitia finxisse noua quam damnasse tradita exordia. Veluti de Lucani libri I uersibus 1—7 admodum nugatorie disputabant ut a Seneca factis grammatici eiusdem aeui (schol. Luc. I 1 Fronto p. 157 N). Versus ipsos grammaticus ille satis festinanter et indiligenter composuit, eorum similes, quos Plinius minor epist. VII 4, 6 de Cicerone e uestigio profudit. Vsus est ille adfectata obscuritate, quam

Horatianam elegantiam esse putabat elocutionis, sed optimo auctore in eis quae de Valerio Catone protulit: probabile uidetur eum libros Catonis ipsius quos appellat Suetonius de gramm. 11 in quibus de pueritia sua egerat inspexisse. Vnde grammaticus ille didicerat anno fere 719/35, quo priorem *P. Valerius Cato* saturarum librum edidit Horatius, P. Valerium Catonem inchoasse editionem Lucilii nouam, pugnasse eum contra magistrum suum, qui item Lucilio emendando operam dederat. Qui magister uix alius poterat esse atque Vettius ille Philocomus apud quem Valerius Cato secundum Suetonii testimonium (testim. 40) praedicauit sese Lucilii saturas legisse. Hunc grammaticum equitem R. fuisse idem tradit poeta, quod in C. Lucilii equitis familiari non mirabimur. Nam uerba 'grammaticorum equitum doctissimus' non possunt pertinere ad Catonem licentia Sullani temporis exutum patrimonio, in summa pauperie et paene inopia qui ad summam senectutem uixerit (Sueton. de gramm. 11).

Curtius Nicias Poetam et uere Latinum et Latio oriundum et uere Latinae poeseos auctorem praeter eos quos modo nominauimus grammaticos multi tractarunt uiri docti saeculi a. Ch. ultimi. Memorat Suetonius Curtium Niciam grammaticum Aristarcheum et in Graecis et in Latinis scriptoribus uersatum 'libros de Lucilio' composuisse (de gramm. 14: testim. 42): quem titulum apparet magis indicare studia de genere poeseos Lucilianae et origine, qualia Horatius exhibet serm. I 4 et 10, quam glossematum enarrationem et collectionem, qualia glossemata passim leguntur in Varronis libris et apud Festum ubi Curtii nomen nusquam inuenitur. Quare si idem Suetonius l. s. s. *Santra* tradit Santram comprobasse illius libros de Lucilio, probabilius est agi de libris Santrae, quos de uita poetarum Latinorum scripsit quam de eiusdem grammatici libris de uerborum antiquitate, qui apud Festum adhibentur. Neque tamen idem grammaticus glossas Lucilii potuit neglegere in hoc libro neque alii neglexerunt uiri docti uel linguae uetustae uel antiquitatum p. R. studiosi ueluti ad Lucilii uerba 'quadrantis *Varro* ratiti' (incert. u. 1272) quae Varro enarrat de l. Lat. V 44 a Festo p. 274 M. adferuntur Tarqui⟨*tii*⟩ Op⟨*il*⟩ii Antonii interpretamenta. Collegerat grammaticus quidam glossas, quibus

pisces nominantur apud Lucilium: cuius operae apud Varronem l. s. VII 47 uestigia apparent haec:

'Apud Lucilium (incert. u. 938):

"quod thynno capto cobium excludunt foras"

et (lib. I u. 54)

"occidunt, Lupe, saperdae te et iura siluri"

et (incert. u. 1304)

"sumere te atque amian"

piscium nomina sunt eorumque in Graecia origo."

Eiusdem generis glossarum apud Festum haec leguntur:

Paul. p. 21 'amian genus piscis.'

p. 22 'acipenser genus piscis.'

'apua genus minimi pisciculi.'

p. 75 'diox genus piscis frequens in Ponto.'

Fest. p. 322 'sargus piscis genus qui in Aegyptio mari fere nascitur. Lucilius: "quem praeclarus helops, quem Aegypto sargus mouebit" (incert. u. 1276).'

p. 325 'saperda genus pessimi piscis'

Vbi ex accusatiuo *amian* apparet Lucilii uersum illum spectari, praesertim cum alibi nusquam ne in glossariis quidem *amia* uocabulum inueniatur: unde ad hexametrum *occidunt* spectare *saperda* glossam apud Festum probabile esse arbitrabimur. *Acipenser* praeconis Gallonii clarissimus omnium erat in litteris Latinis (uide ad incert. u. 1240), de *sargo* unde sumptus sit, constat, de *apua* et *diox* glossarum origine est quod dubites. Grammaticus igitur ille, quem adhibuit Varro, peragrauit totum corpus saturarum Lucilii ea editione usus, quae celebris illo tempore erat et piscium nomina collegit. Sicuti Naeuii scriptorum editionem iusto ordine librorum seruato in eodem libro VII licet agnoscere 107—108, Plauti editionem 66—70, ita Lucilii editionis compositionem eo loco agnoscas quem supra scripsimus. Vnde apparet secundum temporis ordinem in illa editione carmina Lucilii fuisse composita: praecedebant septenarii trochaici et iambi quorum erat uersus primus, sequebatur liber I, unde sumptus est uersus *occidunt*, uersum denique '*sumere te atque amian*' statuemus fuisse librorum I—XXI, quam saturarum editionem a Lucilio ipso factam commemorat Varro l. s. s. V 17 (uide supra

Editio auctoris quem Varro adhibuit libro VII de lingua Latina disposita secundum tempora

Editio Lucilii uulgaris secundum metra disposita

p. XXIX seqq. et ad lib. I u. 1). Itaque ea editio cuius umbram nos in fragmentis colligendis delineare conamur grammaticorum posteriorum testimoniis usi longe diuersa erat ab illa quam Varronis auctor adhibuit, cum septenarii in ea inde a libro XXVI usque ad XXIX legerentur, post librum XXI disticha elegiaca usque ad XXV. Suspicetur aliquis illam quae apud Varronem agnoscitur ueterem fuisse Vettii Philocomi, hanc uulgarem Valerii Catonis: cuius tamen suspicionis argumenta proferri non possunt. Sed quisquis fuit ille grammaticus, qui eam quam uulgarem posterioris aetatis ordinauit editionem, apparet eum disposuisse carmina poetae secundum metrum, ita ut prima pars heroo uersu, altera elegiaco sit composita, tertia maximam partem iambis quo nomine apud antiquos et septenarii poterant comprehendi et senarii (Aristot. rhet. III 17 p. 1418 b 30). Solebant enim ueteres hoc ordine et afferre et tractare haec tria metrorum genera, cuius disciplinae pauca satis erit afferre testimonia. Horatius art. poet. 73. 74 agit de numero hexametro, 75—78 de disticho elegiaco, 79—82 de iambis Archilochi. Quintilianus X 1, 46—57 epicos, 58. 59 elegiacos, 60 Archilochum iambicum poetam tractat, eadem ratione apud Diomedem G L I p. 483, 27—485, 11 K sese deinceps excipiunt epos, elegia, iambus, metricus G L VI p. 312, 7 K enumerat poeticae Latinae genera haec 'epos siue dactylicum, epigramma, iambica' e. q. s., tum Ausonius poeta paululum tantummodo ordinem legitimum mutauit in epistola ad Paulum p. 169, 37 Schenkl. p. 230, 37 Peiperi 'dactylicos elegos choriambum carmen, epodos, socci et coturni musicam carpentis impone tuis'. Proclus denique in chrestomathia apud Photium bybl. p. 319 a 7—b 31 eodem ordine usus primum de epica poesi, secundo loco de elegea, tertio docet de iambo. Alexandrinorum grammaticorum studia in hac disponendi ratione agnosci consentaneum est: poetarum Alexandrinorum imitator princeps Valerius Cato quin istam bene nouerit rationem, nemo poterit dubitare. Huius editionis unum exemplar tempore imperatorum factum est archetypus eorum exemplarium quae a doctis ueluti a Nonio eiusue auctore legebantur omnium. Erat editio tripertita, cuius pars prima propter archetypum in fine mutilatum tantummodo XX

continebat libros, liber eius partis ultimus XXI perierat, ita ut a nullo omnino liber iste afferretur grammatico. Pars altera continebat libros XXII—XXV, tertia XXVI—XXX. Hac uniuersa editione grammatici utebantur neque demonstrari poterit ex silentio quod L. Muellerus (p. XIV editionis) posuit ueluti Persium et Iuuenalem alios omnino librum XXVI sequentes non nouisse. Sed Persii uersus I 114 et Iuuenalis I 151 (testim. 32. 34) recte si interpretati sumus (p. XLV), Persius iam hanc quam uulgarem diximus editionem adhibuit, cui primo loco argumentum libri I, altero libri II nominetur in saturae Lucilianae descriptione.

Commentarii in Lucilium

Poetam doctissimum non facilem fuisse intellectu legentibus ex fragmentis eius etiamnunc licet intellegere. Quare iam liberae reipublicae tempore fuisse qui commentariis Lucilium adnotarent consentaneum est: corrigit Ateius Capito apud Gellium II 24, 4 'commentariorum in Lucilium scriptores' quorum adnotatio legebatur ad incert. u. 1172 'Fanni centussis misellus' (testim. 43). Quibus uerbis significat Capito Lucilii exemplaria scholiis adscriptis exornata, nomine auctoris grammatici quae caruerint, qualia Vergilii Horatii Persii exemplaria etiamnunc seruata sunt libris manuscriptis.

Ateius Capito

Totum uero illud caput Gellii una cum Lucilii uersibus ex Ateio sumptum esse inde efficias, quod et initio et in ultima paragrapho, qua de Augusti uel Tiberii edicto sumptuario agitur eius nomen adfertur, libri numerus ad Lucilii uersus non additus est et tam subtiliter et accurate de argumento legis Fanniae et de erroribus scholiastarum Lucilii disputatur, ut iurisconsultum qui uetera monumenta adierit exponere appareat, non Gellium compilatorem. Itaque haec fere Ateius scripserat: 'Sed post id senatus consultum lex Fannia lata est, quae ludis Romanis, item ludis plebeis et Saturnalibus et aliis quibusdam diebus in singulos dies centenos aeris insumi concessit decemque aliis diebus in singulis mensibus tricenos, ceteris autem diebus omnibus denos. Hanc Lucilius poeta legem significat, cum dicit "Fanni centussis misellus". In quo errauerunt quidam commentariorum in Lucilium scriptores, quod putauerunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos aeris statutos. Centum enim aeris

Fannius constituit, sicuti supra dixi, festis quibusdam diebus, eosque ipsos dies nominauit, aliorum autem dierum omnium in singulos dies sumptum inclusit intra aeris alias tricenos, alias denos. Lex deinde Licinia rogata est ... huius legis Laeuius poeta meminit in Erotopaegniis ... Lucilius quoque legis istius meminit in his uerbis "legem uitemus Licini".' Apparet Ateium sicuti de lege Fannia ita de Licinia inspexisse Lucilii commentarios ubi ad hemistichium s. s. inuenit Laeuii uersus in adnotatione, locum Lucilii ipsius ultimo loco posuit.

Macrobius Sed quae in commentariis illis ad Lucilii locos s. s. erant partim recte partim falso exposita, ea uidentur esse etiamnunc copiosius seruata ab illo scriptore qui de luxuria egit quem Macrobius in Saturnalibus III capp. 16 et 17 compilauit. Is primum egerat ide *acupensere* quem etiam Lucilius memorauit: de quo Verrium Flaccum egisse supra p. LIIII exposuimus. Adfertur autem apud Macrobium l. s. 16, 1 Plauti locus amplus e Bacaria, unde efficitur antiquissimo auctore uti Macrobii auctorem, cum huius fabulae alibi nec uola nec uestigium extet; tum Ciceronis locus e libro de fato, quo hunc piscem apud Scipionem Aemilianum summo fuisse in honore demonstretur. Lucilii uersus de acupensere, qui alias in eius modi locis ultimo loco adferuntur, non seruati sunt apud Macrobium. Tum agitur de Tiberino lupo cap. 16, 11 'Quid stupemus ... cum in ... maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus et omnino omnes ex hoc amni pisces?' Sequitur Varronis locus ex XI rerum humanarum, tum hoc modo pergit: 'Haec Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus, sed inter eos, ut supra dixi, praecipuum locum lupus tenuit et quidem is, qui inter duos pontes captus esset. id ostendunt cum multi alii, tum etiam C. Titius, uir aetatis Lucilianae, in oratione, qua legem Fanniam suasit ... sic ait: "ludunt alea ... lupum germanum qui inter duos pontes captus fuit?" haec Titius. Sed et Lucilius, acer et uiolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem ... eumque quasi ligurritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos ligurribant. Lucilii uersus sunt hi (incert. u. 1174 seqq.) "fingere —

catillo".' Commentarium in Lucilium Macrobii auctorem compilasse satis uetustum inde efficitur, quod non tantum agitur de lupo Tiberino, sed etiam scholion ad *catillo* legitur adscriptum 'quasi ligurritorem catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. proprie autem catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos ligurribant': qualia scholia leguntur apud Paul. ex Fest. p. 44, 12 'Catillones appellabant antiqui gulosos' p. 90, 2 'Fiscellus casei mollis appetitor, ut catillones catillorum ligurritores'. Accedit, quod apud Macrobium C. Titius orator proprie dicitur 'aetatis Lucilianae', quod indicat eius uerba a uetusto quodam grammatico ad uersum Lucilii antiquitus fuisse adposita in commentario. Sed tota haec ratio minus esset probabilis, nisi et Varronem et Verrium (conf p. LIII) uidissemus proprie piscium nomina e Lucilii saturis expiscatos esse: unde probabile fit haec Macrobii commenta Varroni antiquitus deberi, qui rursus ueteribus usus fuerit commentariis in Lucilium, unde Titii oratoris quem praeter Macrobium l. s. et III 13, 13 nemo adfert grammaticus et Plauti Bacariae locos ille traxerit. Accedit quod eo quod sequitur capite XVII de legibus sumptuariis agitur de Orchia Fannia Didia Licinia lege, adferuntur testimonia e Catone et Gellii annalibus, tum de Fannia lege haec edocet (5): 'Fanniae autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantum modo cenantium cohibebatur licebatque secundum eam uni cuique bona sua inter paucos consumere, Fannia autem etiam sumptibus modum fecit assibus centum, unde a Lucilio poeta festiuitatis suae more centussis uocatur'. Quo loco eadem illa Lucilii et legis Fanniae interpretatio legitur quam ut falsam castigarat Ateius Capito eo loco, quo scriptores commentariorum in Lucilium commemorauerat. Qui Fanniam legem, quam significauit Lucilius, eodem modo interpretati erant, quo Liciniam apud eundem et Tappulam cuius interpretatio apud Festum p. 363, 20 haec legitur 'Tappulam legem conuiualem ficto nomine conscripsit iocoso carmine Valerius Valentinus cuius meminit Lucilius hoc modo' e. q. s. (incert. u. 1307). Nam multas Verrii glossas e commentariis petitas esse consentaneum est, ueluti quod

legitur p. 28 extr. 'aduelitatio iactatio quaedam uerborum figurata ab hastis uelitaribus. Velites dicuntur expediti milites quasi uolantes' ad Plaut. Rud. u. 525 'equidem me ad uelitationem exerceo' pertinet ubi supina neglegentia Verrii seruus litteratus lemma 'ad uelitationem: uelitatio est' e. q. s. una cum praepositione transscripserat. Vsus est Macrobius praeterea illis locis ubi Luciliana exhibet scriptore illo qui de furtis Vergilii scripsit et Gellio.

Item ad Lucilii commentarium illum pertinere statuerim Paul. Fest. p. 54 'centenariae cenae dicebantur in quas lege Licinia non plus centussibus praeter terra enata inpendebatur, id est centum assibus, qui erant breues nummi ex aere' (uide ad dub. u. 1353). Tum ex eodem commentario uidetur Verrius nonnulla intulisse in opus suum quantum ex indole et stilo elocutionis iudicare licet qualia sunt haec, in quibus lemmata scholiastae praeposita facile agnoscas:

Fest. p. 270, 4 "Rhondes Icadionque" cum dixit Lucilius *d*uo (*quo* cod) nomina *pirat*arum (*riparum* cod) posuit, tam infestum sibi corpus et ualitudinem referens, quam *illi essent* (*leuis sed* cod) saluti nauigantium' (incert. u. 1292).

Fest. p. 340, 24 '"⟨Sepultum m⟩orte m*e*roque" (*moroque* cod) cum ait ⟨Lucilius, meminit d⟩e L. Terentio Tusci ui⟨ci magistro quem constat⟩ uiuum de saxo Tarpeio ⟨desiluisse cum eo u⟩enisset comissatum quod ⟨uini ui facere ess⟩et coactus' (dub. u. 1374).

Paul. p. 96, 3 '"Gallam bibere ac rugas conducere uentri" cum ait Lucilius, praemonet parsimonia esse utendum, neque gulae indulgendum uentremque coartandum' (lib. XV u. 501).

Fest. p. 343, 7 "Seruorum dies festus uulgo existimatur Idus Aug. quod eo die Ser. Tullius natus seruus" e. q. s. uide commentar. ad lib. VI u. 228 seq.

Notae Alexandrinorum criticae

Porro editiones fuisse in manibus grammaticorum, quae signis criticis quibus Aristarchus usus erat exornatae fuerint testatur anonymus Parisinus G L VII p. 534, 4 K (testim. 44). Quo testimonio quorum poetarum libros Probus notis exornarit, dilucide cum indicetur, non tamen poterit diiudicari, utrum Aelius Stilo an S. Ennius grammaticus, cui, si recte scripsimus, anteponitur cognomen *Spurius*, Lucilium cum

signis Aristarchi ediderit: de S. nota praenominis quod restituimus uide E. Huebnerum in enchirid. J. de Muelleri uol. I ed. II (1892) p. 657.

De scriptoribus qui afferunt Lucilii uersus

1) Oratores et poetae

Scriptores qui Lucilii uersus afferunt in III discribi possunt classes; quarum prima est eorum, qui non grammaticae aut rhetoricae studiosi locos poetae attulerunt sed tantummodo ea de causa, ut legentium uel audientium animos poetae uersibus delectarent. Quorum in numero uetustissimus *Cicero* omnium est M. Tullius Cicero, qui in scriptis rhetoricis et philosophicis et in epistulis passim uersus laudauit Lucilii, in orationibus eis quae sunt superstites nusquam eum adhibuit poetam, qui et nobilium fautor fuerit acerrimus et scriptor minime popularis. Itaque quod Quintilianus scribit I 8, 11 (testim. 46) apud Ciceronem praecipue, frequenter *Asinius* tamen etiam apud Asinium et proximos oratores, Ennii Accii Pacuuii Lucilii aliorum inseri uersus, id de Asinii et proximorum orationibus dictum esse apparet quod ad Lucilii quidem uersus pertinet; reliquos quos nominat Quintilianus poetas a Cicerone in orationibus passim laudatos fuisse in commentario l. s. s. adnotat Spaldingus. Horatium Asinii aequalem passim *Horatius* imitatum esse Lucilium pueri discimus. Sed ne Vergilius *Vergilius* quidem prorsus abstinuit elocutione Luciliana: recte enim uidentur esse obseruata quae apud Macrobium VI 1, 35 et 43 leguntur de Vergilio Lucilii imitatore, cum alia ueluti quae Seruius adnotauit ad Aen. X 104 stultitiae sint plena et peruersa (uide ad lib. I u. 3. 4 lib. V u. 218 XVII u. 547). Atque satiricos poetas Lucilium legisse ueluti Persium *Persius* (uide ad lib. X u. 383 I u. 9) et Iuuenalem consentaneum est, quorum in numero Persius studiose uersum integrum Lucilii transtulerit in suam saturam I 1; sed Martialis, quod *Martialis* idem fecit XI 90 (uide ad lib. XXII u. 580), id ea de causa fieri uoluit, ut eorum studia et fastidia derisui haberet, qui ueterum poetarum libros mallent legere quam recentium. Neque igitur Martialis accuratius Lucilio operam dedit neque Petronius: qui quod semel (cap. 4: uide incert. u. 1279 testim. *Petronius* 77) dictum laudauit Lucilii, id celeberrimum fuisse et in primis ferri uulgo solitum patet Apuleii testimonio ad incert. l. s. quod est appositum. Neque in inscriptionibus Pompeianis

adhuc Lucilianae saturae lectio potuit agnosci, cum opera Lucilii Quintilianum rhetorem plane ignorare appareat e loco IX 4, 38 ubi de s littera hoc modo refert: 'nam neque Lucilium putant uti eadem ultima, cum dicit "Aeserninus fuit" et "dignus locoque" et Cicero in Oratore plures antiquorum tradit sic locutos'. Sed idem testatur X 1, 93 (testim. 48) nonnullos iam illa aetate Lucilium ueterem non modo Horatio, sed omnibus poetis praeferre Latinis: quod genus hominum l. s. leniter castigat, acerbius uituperat Tacitus dialog. 23 (testim. 49). Iam Apuleius (uide ad lib. III u. 121 VII u. 272 incert. u. 1278) et Fronto (uide ad incert. u. 1195) etiamsi raro Lucilium nominent, non dubium tamen est, quin Lucilii scripta ipsi legerint. Populares denique inprimis saeculo altero exeunte uersiculos Lucilii etiamtunc fuisse Iulius Capitolinus (uit. Pertin. 9, 5) auctor est, qui Pertinacem 'ex uersu Luciliano' uulgo 'agrarium mergum' (incert. u. 1103) tradat fuisse appellatum. Post hunc temporis terminum nullum praesto est testimonium, quo Lucilii carmina in manibus hominum fuisse certa ratione possit demonstrari. Reuera exeunte saeculo p. Ch. II eruditionis et litterarum Romanarum historiam ad finem esse perductam iure statuas. Ingruere inde ab initio saeculi III barbariem in urbe aeterna inscriptiones tantum non clamant: ipsum saeculum a Musis Latinis fere derelictum uidetur et contemptum. Arnobius quod cum contemptu et irrisione eos grammaticos appellat, qui 'Marsyam Pomponii' et 'Fornicem Lucilianum' obsignatum memoria continent (uide ad incert. u. 1177), ea res minime ita comparata est, ut inde efficias Lucilii opera etiamtunc in manibus haberi in Africa et legi esse solita. Nouerat ille grammaticorum scripta qui more saeculi antecedentis ueteres tractarant poetas, non nouerat poetas ipsos: nam grammaticos castigat, non poetas ipsos uituperat Arnobius. Cuius discipulo Lactantio, cui omnium amplissima debemus Lucilii fragmenta lib. XV u. 484 seqq. de superstitione, incert. u. 1228 seqq. de hominum blanditia perfida et subdola, incert. u. 1326 seqq. de uirtute, lib. I u. 19 seqq. de dis patribus, incert. u. 953 de amicitia, quod fragmentum erat librorum XXVI—XXIX, ea ex argumenti genere et indole apparet ex florilegio ethico

Quintilianus

Apuleius et Fronto

Saeculo p. Chr. II Lucilii carmina popularia fuisse

Saeculo p. Chr. III exeunte Arnobius

Lactantius florilegio usus

esse sumpta: uide quae adnotata sunt ad incert. u. 1326. Neque Hieronymus neque Ausonius Lucilii scripta in manibus habuit (uide ad incert. uu. 967. 1189. 1299). Sed, quae est natura talis quaestionis, nos numquam certo anni numero poterimus definire, quo grammaticus Latinus Lucilianorum ultimus ultimum Suessani poetae carmina inspexerit neque quo die ultimum eius exemplar in scrinio aliquo siue Romae siue in prouincia perierit tabe et madore confectum. Hoc tantummodo erit monendum, totam hanc quaestionem coniunctam esse cum quaestione de fatis libellorum Iuuenalianorum. Nam scholiasta Iuuenalis quos attulit ad poetae sui interpretationem locos Lucilianos, isti quidem ex ipso poeta certe sunt electi, non ex commentariis Persii uel Horatii neque ex florilegiis aliisue grammaticorum libris corrogati. Quodsi scholiorum Iuuenalianorum collectio saeculo IV, quo Iuuenalis passim coeptus est lectitari, reuera facta est uetustissima, tum medio saeculo IV Lucilii et Ennii libros etiamtunc a uiris doctis lectitatos esse constat. Sed multo est probabilius poetam iam exeunte saeculo II doctos suos habuisse amatores qui Lucilii uersus et Ennii in suis exemplaribus adnotarint: quorum opera factum est ut omnino poeta ille obliuione sepultus non perierit et iterum in manus et ora hominum peruenerit inde a saeculo IV ineunte (Iuuenalis edit. Friedlaenderi I p. 82). Denique florilegio cuius auctor omnes XXX Lucilii libros excerpserit Lactantium usum esse cum supra posuerimus, memores eramus illius florilegii in quo electas ex Ennio Lucilio Varrone saturas collocauerat Iulius Florus Horatii aequalis auctore Porphyrione ad epist. I 3, 1 (testim. 45).

Quo tempore Lucilii exemplaria euanuerint e manibus hominum

Scholiasta Iuuenalis

Florilegia

Iam transeundum est ad grammaticos, de quibus breuiter agendum erit ideo, quod ad uerba Lucilii recte enarranda non magni est momenti quaestio illa de auctoribus et fontibus, unde suos quisque uersus sumpserit grammaticus. Neque enim solui ista potest quaestio ubique et, si soluta est, denuo existit statim noua quaestio unde uersum duxerit auctor ille grammatici modo inuentus, utrum alio deinceps auctore sit usus ille an ipsum adierit poetam. Atque primum in hac quaestione occupat locum M. Terentius Varro eiusque libri de lingua Latina quorum de auctoribus nuper egit R. Reitzen-

2) *Grammatici*

Varro

steinius M. Terentius Varro und Johannes Mauropus von Euchaita Lipsiae 1901, nonnulla nos supra proposuimus p. LIII. LVII Lucilii uersus passim in libris de lingua Latina leguntur quos non e poeta ipso, sed ex aliorum scriptis grammaticorum sumpsit ueluti incert. u. 1153 de ling. Lat. IX 81. Item saepenumero Lucilii uersus attulerat in libris de sermone Latino ad Marcellum aliis, quibus usi sunt Verrius Flaccus Plinius Secundus Velius Longus Terentius Scaurus Martianus Capella alii: quorum de origine quaerere, ita ut Varronis indagare studeamus aut auctores aut propriam laudem nostrum hic non est. Proximus qui tractetur grammaticus est M. Verrius Flaccus cuius amplissimum opus de uerborum significatu in lacera Sex. Pompei Festi epitoma et integra Festi epitoma a Paulo confecta ad nostrum peruenit saeculum. Qui permultos testimonio adscripserat Lucilii uersus. Sed Lucilii exemplar Verrium ipsum adiisse si quaeris minime probabile est ideo, quod Ennii annalium Lucretii Catonis originum libros singulos numero libri adiecto saepissime nominauit ille, Lucilii libros numquam numero signari uoluit. Contra permulta Lucilii fragmenta apud Verrium aliorum libris debentur ueluti Sinnii Capitonis libro de prouerbiis (incert. u. 1220. 1223), Varronis libris (incert. u. 1260. 1287, Reitzensteinii dissert. phil. Vratisl. I 4 p. 23). Alii uersus e commentariis Plauti Naeuii Ennii Catonis erant exscripti, quos uel ipse Verrius uel eius serui litterati adierant. Saepenumero enim inueniuntur glossae hac ratione enarratae, ut priore loco adscriptus sit Ennii Plauti Titinii Catonis locus, sequatur uersus Lucilii, ueluti in secunda quae dicitur parte litterae m

Velius Longus Terentius Scaurus Martianus Capella

Verrius Flaccus

p. 161, 8 'me pro mihi dicebant antiqui ut Ennius cum ait l. II "si quid me fuerit humanitus, ut teneatis" et Lucilius "nunc ad te redeo et quae res me impendet agatur".' Et in secunda parte litterae p:

p. 249, 18 'puelli per deminutionem a pueris dicti sunt. itaque et Ennius ait "Poeni soliti suos sacrificare puellos" et Lucilius "cumque hic tam formosus homo ac te dignus puellus" et Plautus "olim huic puello sese uenum ducier".' Et in priore parte eiusdem litterae:

p. 210, 18 'pedes autem pro pediculis sic Plautus refert

in Curculione . . . et Liuius in Gladiolo . . . et Lucilius "ubi me uidit caput scabit pedes legit".'

Et in priore parte r et s litterarum:

p. 277, 5 s. u. remorae legebatur Plauti uersus e Trinummo, tum Lucilii incert. u. 965.

p. 301, 10 'solox lana crassa, et pecus quod passim pascitur non tectum. Titinius in Barbato "ego ab lana soloci ad purpuram data" et Lucilius "pascali pecore ac montano, hirto atque soloce (incert. u. 1246)".'

p. 376, 22 'uindiciae appellantur res eae de quibus controuersia est . . . M. Cato in ea quam scripsit L. Furio de aqua . . . Lucilius "nemo hic uindicias neque sacra ueretur (incert. u. 1219)".'

Contra tribus tantummodo locis praecedit Lucilii uersus, sequitur scaenici poetae uersus titulo omisso:

p. 209, 3 'petimina in umeris iumentorum ulcera et uulgo appellant et Lucilius (incert. u. 1347) meminit quom ait "ut petimen naso aut lumbos ceruicibus tangat": eo nomine autem et inter duos armos suis quod est aut pectus appellari solitum testatur Naeuius in descriptione suillae quom ait "petimine † piscino qui meruerat".'

p. 277, 20 're⟨millum dicitur quasi repandum. Lucilius (incert. u. 1303) "suda . . . remillum" et Afra⟨nius . . ".'

p. 270, 34 'redantruare dicitur in Saliorum exultationibus cum praesul amptruauit, quod est motus edidit, ei referuntur inuicem idem motus. Lucilius (lib. IX u. 320) "praesul ut amptruet inde, ⟨ut⟩ uulgus *redamptruet. et* Pacuuius "pro merenda gratia simul cum uideam Graios nihil mediocriter redamptruare opibusque summis persequi".'

Haec tria lemmata ex Lucilii commentario (conf supra p. LVIII) potius sumpta sunt cum in tertio appareat totam interpretationem uerbi redamptruare ad Lucilii uersum pertinere, carere interpretatione uerba Pacuuii. At aliam Lucilii editionem Verrii auctor usurparat in littera a ubi legitur

p. 9, 11 'andruare id est recurrere a Graeco uerbo *ἀναδραμεῖν* uenit: hinc et drua uocata est.

antroare gratias referre. truant mouentur. truam quoque uocant, quo permouent coquentes exta' quarum prior

glossa ad Lucilii uersum, posterior ad Pacuuii pertineat senarios. Itaque in hac editione editor *andruet redandruet* scribi uoluit apud Lucilium, Pacuuium tamen *redantruare* scripsisse adnotauit, quod uerbum diuersae sit originis. Huius editionis similem eiusque scholion adhibuit Nonii auctor

p. 165, 17 'redandruare, redire. Lucilius lib. VIIII "ut uulgus redandruet inde". Pacuuius Chryse "Graecos nihil mediocriter redandruare".' Vtramque denique lectionem andruare et antruare agnoscunt glossaria quae adhibuimus ad lib. IX u. 320. Itaque sicuti constat apud Verrium diuersas eiusdem loci Plautini lectiones adhiberi, idem cadere in Lucilium apparet.

Longe plurima tamen glossemata Luciliana ita comparata sunt ut praeter Lucilii uerba nullius scriptoris locutiones aut uersus sint adlata: posita autem sunt raro in posteriore quae dicitur parte litterarum. Quodsi casu factum esse non potest ut Verrius Ennii annalium Lucretii Catonis originum aliorum libros numero saepenumero signarit, Lucilii libros nusquam numero indicauerit, apparet quaecumque e Lucilio attulit Verrius ex aliorum grammaticorum libris esse hausta. Nam si ipse Lucilium adiisset, nouum et elegantem morem, quem in Ennio adhibuit libros numerandi, etiam in Lucilio adhibuisset. Atenim dicat aliquis etiam Ciceronem Ennii sextum et nonum annalem cum numero libri afferre, Lucilium hoc modo nusquam. Cui respondebimus aliam esse rationem grammatici, aliam Ciceronis longeque ab illa diuersam.

Plinii Secundi dubii sermonis libri

Proximus est Plinius Secundus qui in libris dubii sermonis passim uersus Lucilii attulerat, suane usus lectione an Caesaris Varronis Verrii aliorum libris non liquet. In naturali historia sane amplissimum fragmentum lib. XXVI u. 595 seq. positum in praefatione (7) e Cicerone sumpsit. Reliquias Plinianae grammaticae quas superstites esse iudicauit collegit I. W. Beckius (C. Plinii Secundi librorum dubii sermonis reliquiae Lipsiae 1894): suppeditat fragmenta largissime Charisius qui Palaemonis usus fuerit copiis et Iulii Romani: etiam Quintiliani tractatus de grammatica I 5, 55—7, 27 qui Luciliana continet, Palaemoni aut Plinio uidetur deberi: nam ipse Quintilianus Lucilium non tetigit (uide supra p. LX).

Apud eundem Iulium Romanum Charisii auctorem extant Fl. Capri doctrinae reliquiae quales plurimas seruauit Servius Diomedes alii, tum Prisciani grande opus. Vsum esse constat Caprum M. Valerii Probi copiis (Charis. GL I p. 118, 1K): neque tamen dubites, quin ipse Lucilii saturas perlustrauerit. Nam ap. Priscianum GL II p. 534, 26K seqq. redarguit Caper Probum Lucilii exemplo quod ipse uidetur inuenisse: *Fl. Caper*

'lacesso, lacessiui: sic Probus et uidetur mihi melius dicere. participium enim passiuum lacessitus. Caper tamen "lacessi" dicit esse ut "facessi" et profert exemplum Lucilii quo usus est in XIIII (u. 478 seq.) "Num uetus ille Cato * lacessisse" ... sed potest lacessisse per syncopam esse prolatum "ui" syllabae ut "cupisse" "petisse" dicimus pro "cupiuisse" "petiuisse".'

Quem locum illi considerent oportet, qui Priscianum nihil omnino de suo addere potuisse uideantur arbitrari: ueluti locum Ciceronis ad Herennium quem iam Caprum attulisse apud Prisc. I p. 95, 18H. iudicat G. Keilius (de Fl. Capro grammatico Hal. 1889 p. 18, 10) alii, is antecedit ut a Prisciano adiectus, secuntur exempla a Capro iam prolata Liuii Andronici et Plauti.

Eundem grammaticum adferri arbitror apud Charisium p. 100, 26 qui Lucilium accurate inspexerit *Caper apud Charisium*

'intiba neutro genere Vergilius (georg. I 120) dixit "et amaris intiba fibris" et sic multi eruditorum. sed et masculino genere frequenter a ueteribus dictum est. nam Lucilius in V deridens rusticam cenam enumeratis multis herbis "intibus praeterea pedibus *pro*serpsit (perserpsit *N*, perserpit *cod Dousae*) equinis" (u. 193) et Aemilius Macer "quales aget intubus herbas". Capri haec esse ideo credibile est, quod Aemilii Macri libri ibi adferuntur, ubi Capri excerpta esse constat ueluti in libello de dubiis nominibus GL V p. 576, 5 592, 20 et in Nonii libro III qui est de indiscretis generibus p. 220, 17 "prosecta exta ... generis neutri Aemilius Macer ... feminino Lucilius lib. XIV (u. 473) ...".' Quo in libro Capro Nonium esse usum post Keilium GL V p. 570 multi dixerunt. Qua in quaestione Luciliana sunt tractanda haec exempla:

Non. p. 206, 14 'forum generis neutri: masculini Lucilius

lib. III "Romanis ludis forus olim ornatus lucernis".' Charis. p. 71, 27 'forum neutro genere ... quamuis ... Lucilius negotiorum forum masculine extulerit libro III "forus olim ornatus lucernis".'

Non. p. 219, 4 'palumbes feminino Vergilius in bucolicis (I 57) "nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes": masculino Lucilius lib. XIIII "macrosque palumbes..." Charis. p. 106, 24 'palumbes Vergilius feminino genere dixit "aeriae quo congessere palumbes" (bucol. III 69) item "raucae tua cura palumbes" (l. s. I 57) sed Lucilius XIIII masculine "macrosque palumbes"...' Quos locos Lucilii e grammatico sumptos esse a Nonio inde est manifestum, quod libros I—XXI non appellat *satyrarum* genetiuo adiecto, sicuti fecit cum exemplari suo utitur Lucilii.

Denique e Capro sumpta esse patet ea quae leguntur Charis. p. 145, 19

> 'Torques hic et haec torques nominatiuo, ut et hic et haec canes a Lucilio libro I dictum legimus: itaque dixisse ueteres Caper his exemplis docet: Laeuius' e. q. s. p. 125, 20 'Canes Lucilius I "inritata canes quam homo quam planius dicit" pro canis.'

Sed aliis quoque locis manifestum est grammaticum exscriptum esse apud Charisium, qui accurate exemplar Lucilii inspexerit. Veluti p. 78, 12 de Lucilio dicit

'denique et in libro VIIII sic ait (u. 362 seq.) ... et paulo post (sequitur u. 366).' Et eodem modo p. 94, 23

> 'sed inepta haec esse Lucilius docet qui etiam medicorum forcipes dicit libro XI (u. 401 seq.) ... item paulo post (sequitur u. 403 seq.).'

Vtroque loco iustum uersuum ordinem, qualis fuerat apud Lucilium, seruauit grammaticus idque ita se facere indicauit lectori. Et paulo post p. 96, 9 legimus

> 'alicam sine adspiratione dictam Verrius tradit et sic multi dixerunt quamuis Lucilius XV "nemo est halicarius posterior te" cum adspiratione dixerit' (u. 496).

Quae omnia ex Capri libris sumpta esse probabiliter arbitror esse statuendum. Hunc igitur ubique omisso genetiuo *satu-*

rarum uidemus Lucilium afferre, quem ipse inspexerit uel in aspirationis minutiis diligentissimus. Sed Charisii capp. XV et XVI (p. 50—147), ubi illi quos supra tractauimus loci inueniuntur, exhibent plus XXXV Lucilii fragmenta, sumpta ex prioribus ordine et ex posterioribus saturarum libris: nam etiam liber XXV adfertur p. 123, 12 et liber XXIX p. 97, 4. Peragrauit igitur grammaticus ille quem Caprum fuisse suspicor totum corpus saturarum Lucilii a primo usque ad ultimum librum studiose; Lucilium semper eodem modo laudauit quo Caper, i. e. omisso genetiuo *saturarum* praeter unum exemplum positum p. 118, 29. Eandem uero in Lucilio afferendo rationem deprehendimus apud Priscianum, quem Capro usum esse constat sicuti de Capro constat Charisii auctore. Vbi libri Lucilii afferuntur inde a II usque ad XXX, ita ut auctorem totum peragrasse corpus saturarum manifestum sit et ubique adferuntur omisso genetiuo *saturarum* uno loco excepto I p. 203, 19 H de quo infra agetur. Atque Charisii illorum capitum multa sunt propria multique scriptores peculiares: passim adfertur Plinius, grammaticorum Stilo, Aurelius Opilius, Epicadus, Santra, Hyginus, Cornuti libri in Vergilium, poetarum Catullus, Cinna, Varro Atacinus, Horatius, Tibullus, Propertius, Aemilius Macer, Valgius, Maecenas, Ouidius, Pomponius Secundus, Cornelius Seuerus, Martialis, Annius Florus, tum C. Caesar, T. Liuius, Cornelius Nepos, Asinius Polio. Eosdem scriptores reperimus in disputatione Capri de dubiis nominibus GL V p. 571—594 ueluti Aemilium Macrum, Horatium, Tibullum, Propertium, Cornelium Seuerum, Martialem poetas, Nepotem Liuium Polionem historicos: utraque disputatio ea re inprimis insignis est, quod utrobique adfertur Scaeuola (I p. 101, 7 V 575, 24), Melissus (I 101, 4 V 575, 8, Varronis de actionibus scaenicis libri (I 147, 6 alibi V 590, 4), eiusdem epistolicae quaestiones (I 138, 4 alibi V 588, 19), liber ad Neronem (I 130, 17 V 590, 26). Itaque omnia fere quae apud Charisium l. s. s. inueniuntur fragmenta Lucilii Capro uindicabimus, qui eius saturas eodem modo peragrauerit quo Gellii libris historicis operam dedit Charisii auctor p. 54, 13 seqq. ubi primum adfertur 'Gellius in II . . . et in eodem . . .' tum 'et in tertio . . . et in V . . . et in VII . . . idem

Caper apud Priscianum

Gellius in XCVII... et mox...' ut eundem scriptorem adhibitum esse appareat, qui simili modo omiserit quod alii addunt *annalium* sicuti in Lucilio omittit illud *saturarum.* Adde quod bis Lucilii nomen cum Gellii in illa parte coniungitur p. 54, 25. 71, 29. Neque quidquam uideo causae, quare illis locis omnibus Plinii potius uel Probi copias a Capro exhiberi credendum sit.

Longe aliter comparata est pars illa Charisii p. 190—242 ubi paucis paginis exceptis de quarum auctore constat certum est Iulii Romani librum esse descriptum. Qua in parte nusquam legitur ueluti *Lucilius V,* sed tantummodo *Lucilius* aut *Lucilius saturarum I.* Loci sunt quinque p. 195, 6. 203, 20. 217, 25. 223, 21. 240, 8 ubi *saturarum* additur librorum numeris praeter 223, 21 quem ut corruptum Keilius asterisco notauit: continentur uero uersus Lucilii intra lib. I—XI. Adhibetur etiam in hac parte Fl. Caper, cuius rationem facile agnoscimus p. 207, 30 'nouissime Tiro in pandecte non recte ait dici adicitque quod sua coeperit aetate id aduerbium. ubi Fl. Caper de Latinitate: "miror", inquit, id dixisse Tironem, cum Valerius Antias libro II "mater..." idem XXII "quod nouissime ...".' Atque ex Capro haec fragmenta Lucilii sumpta non esse consentaneum est, cum haec pars omnes illos auctores, quos prioris illius partis proprios supra p. LXVII nominauimus, non exhibeat: in qua ueluti Plinii nomen nusquam legatur. Contra multa huius partis sunt propria quae facile quiuis colligere possit perlegendo. Inprimis adferuntur scaenicorum uersus: ueluti Naeuii fabulae in priore parte semel tantummodo adferuntur (p. 127, 5) semel, quod apud Priscianum totiens adhibitum est bellum Punicum (p. 128, 17): hic bellum Punicum nusquam, Naeuii comoediae fere triciens adferuntur: idem fere de Afranio dicendum est et de Ennio: contra Accius et Pacuuius raro in hac parte, multo saepius in priore leguntur. Sola in hac parte legitur Plauti Friuolaria et Caecus, Attae et Iuuentii nomina, Sisennae Milesiarum lib. XIII alia. Neque tantummodo in Lucilio adferendo ratio discrepat. Veluti p. 84, 6 legitur 'ut in Odyssia uetere, quod est antiquissimum carmen' omisso Liuii nomine, sed p. 197, 15 tantummodo 'Liuius' omisso nomine carminis.

Tum p. 141, 13 et 24 'Cornelius Nepos inlustrium uirorum libro XVI', at p. 220, 12 'Nepos de inlustribus uiris II'; p. 128, 27 'Cicero de oratore libro II', contra p. 195, 27 'M. Tullius de oratore ad Quintum fratrem'; p. 126, 23 'Cato de multa contra L. Furium' sed p. 208, 19. 212, 1. 216, 11 ter 'M. Cato in L. Furium de multa'. Grammaticorum nomina quae in hac posteriore parte sola nominat Romanus enumerare longum est: commentarios multorum in multos scriptores eum adhibuisse certum est ueluti adhibuit Scauri commentarium in Horatii poeticam, Acronis et Celsi in Terentium, Celsi Salutaris Velii Longi in Vergilium, Pauli in Afranium, eiusdem in Coelium, Aspri in Sallustium, Sacri in Ciceronis orationes, Sisennae in Plautum. Nonnumquam e commentariis plura exscripsit quam aptum erat, ueluti e Plauti commentario p. 240, 5 haec apposuit recte edita a Keilio 'euax Plautus in Bacchidibus (247) "euax aspersisti aquam" fili nuntio. Ennius quoque annalium libro "aquast aspersa Latinis"' quae nihil pertinent ad *euax* glossam quam in heroo carmine fuisse minime credi potest. Eodem modo ex eodem commentario p. 205, 5 'meditate Plautus in Bacchidibus (545) "edepol ne tu illorum mores perquam meditate tenes" in quibusdam non ferunt' (feruntur Ritschelius: conf p. 199, 11). Aduerbia quae e Lucilio protulit Romanus haec sunt quattuor: amplius longe satis utpote. Sed haec aduerbia e Lucilio ipso sumpta non sunt, ubi uel mediocriter doctus grammaticus poterat multo meliora exempla inuenire ueluti *ampliter firmiter ignauiter demagis desubito publicitus* alia. Itaque casu factum esse negabimus quod illud fragmentum quod primo loco positum est p. 195, 6 'amplius Lucilius saturarum I (u. 5 seq.) "quo pacto populum"' e. q. s. adfertur a scholiasta Veronensi ad Aen. XII 680, alterum p. 203, 20 'longe pro longitudine Lucilius saturarum III (u. 114) e. q. s.' positum est post Vergilii uerba Aen. I 13 'Tiberinaque longe ostia', tertium p. 217, 25 'satis diuerse accipitur, ἀντὶ τοῦ par Lucilius saturarum (incert. u. 1147) * 'cui si coniuret populus uix totus satis sit' potuit adscribi ad Vergil. Aen. VII 470 'se satis ambobus Teucrisque uenire Latinisque' denique p. 223, 21 'Vtpote Lucilius III (u. 147) * suum

potuit habere locum ad Aeneid. X 481, ubi in Seruii commentario de *mage* et *pote* etiamnunc agitur: item ultimum quod legitur p. 240, 8 'mu pro muttire Lucilius saturarum libro XI' e. q. s. poterat esse adnotatum ad eos uersus Vergilii ubi *mussare* uerbum legitur ueluti conf Seruium auctum ad Georg. IV 188 ubi Ennii uersus extant adscripti: mussare cum μῦ Graecorum coniungit Varro de l. Lat. VII 101. Neque tamen uersus Lucilii si re uera Romanus ex eis petiit commentariis in Vergilium quos passim nominat, auctorum istorum fuere, sed e uetustioribus desumpta ueluti e Valerii Probi commentariis quem ad Naeuii uersus in illa parte nominat auctorem Iulius Romanus p. 198, 16 his uerbis 'Efflictim Naeuius in Corollaria "nolo ego hanc adeo efflictim amare: diu uiuat uolo, ut mihi prodesse possit" ubi Probus "usque donicum effligatur"': quo in loco Probi uerba satis indiligenter descripsit grammaticus.

Atque Priscianus praeter unum locum I p. 203, 19 ubique Lucilium adfert secundum Capri consuetudinem omisso genetiuo saturarum. Agitur illo loco de 'caepe' uocabulo hoc modo 'hoc cepe, huius cepe Apuleius in medicinalibus "cepe sucum melle mixtum" quod in plurali numero femininum est primae declinationis "hae cepae harum ceparum" quamuis antiquissimi in a quoque singulare feminino genere hoc recte protulisse inueniuntur. Naeuius in Apella ... Lucilius in saturarum VI (lib. V u. 195) ... frequentior tamen usus "hoc cepe" protulit. Naeuius in Apella ... Nouius in eculeo ... Varro de actionibus scaenicis III ... Caper tamen et "cepícius" et "cepicium" ueteres dixisse ostendit'. Vbi Capro tribuas Varronis locum de actionibus scaenicis propter ea quae supra p. LXVII exposita sunt. At Naeuii duo loci ex Apella comoedia, quae alias nusquam commemoratur, Probum indicant auctorem, qui apud Charisium l. s. s. de Corollaria Naeuii appellatur, item apud Priscianum I p. 541, 19 H. de alia Naeuii comoedia hoc modo: 'sic enim Probus de dubio perfecto tractans ostendit Naeuium protulisse "an nata est sponsa praegnas? uel ai uel nega".' Itaque cum idem hic uersus Naeuii legatur apud Diomedem in capite de perfecto p. 374, 4, ubi antecedat p. 373, 23 'occino occini',

apud Priscianum I p. 529, 6 H. legatur 'sed Probus "occini" quoque existimat posse dici', nemo dubitabit, quin Diomedes in toto illo capite de perfecto Probo usus fuerit, qui reuera nominatur a Diomede p. 364, 30. 365, 10. Quam Keilii sententiam G L I p. LII seqq. prolatam ita tantummodo licebit corrigere, ut et apud Diomedem et apud Charisium posterioris alicuius scriptoris, qui Probum ad uerbum exscripserit, disputationem nobis esse seruatam statuerit quispiam. Quam quaestionem nunc mitto, cum ad eam quam nos tractamus parum pertineat. Ergo quae in capite de uerbo apud Diomedem leguntur p. 369, 15—24, ea Probi esse apparet: 'neglego, neglexi: Aemilius Macer "omnium nostrum neglegerit auctoritatem".' Idem eodem modo corruptum Probi exemplar adhibuit Priscianus I p. 525, 3 'neglego neglexi ... quamuis † Aemilius Macer in XVI annalium "omnium nostrum neglegerit auctoritatem" pro "neglexerit" ait'. Nimirum alio loco alio auctore usus Priscianus II p. 8, 8. I p. 227, 1. 266, 23 ter eodem modo '*C. Licinius in II*'; sed quarto loco, ubi Probo auctore usus est I p. 242, 20, hoc modo: 'nam "inquies", cuius extremam corripi dicit Probus "inquietis" declinatur, quod trium factum est generum, ut supra ostendimus. cuius etiam simplex in usu inuenitur trium generum. Naeuius in carmine belli Punici ... *Licinius Macer in I annali* ... Sallustius in II historiarum ...' Sequitur apud Diomedem: 'necto ⟨*uel nexo*⟩ nexui uel nexi, Vergilius "palmas amborum innexuit armis" Liuius in Odyssea "nex*e*bant multa inter se" Maecenas "nexisti retia lecto" Lucilius saturarum (lib. V u. 217: *satyrarum curarum* codd) "tum retia ne*x*it".' Itaque quo tota haec tendit disputatio nimis iam copiosa, demonstratum est Probum solere addere genetiuum *saturarum* in Lucilii locis adferendis. Hoc loco agnoscit tantummodo *necto* uel *nexo nexis* tertiae coniugationis, cuius perfectum sit *nexui* uel *nexi*. Probum redarguit is quo Priscianus utitur auctore I p. 469, 12, cum demonstret etiam *nexo nexas* dictum fuisse a Vergilio: 'nexo quoque "nexas" — uel "nexis" ut Probo placet, "nexui". Vergilius tamen in V "nexantem nodis seque in sua membra plicantem" secundum primam protulit coniugationem. Liuius uero in Odyssia "nexebant multa inter

se flexu nodorum dubio" Accius in Deiphobo "nos continuo ferrum eripimus, manibus manicas neximus". necto tamen eius est primitiuum: nam quomodo a participio "amplexus" ... fit ... "amplexor amplexaris", sic a ... "nexus" ... fit ... "nexo, nexas". unde manifestum, quod rationabilius hoc secundum primam coniugationem protulit Vergilius. a "necto" tamen similiter "nexui" protulerunt plerique, quidam tamen etiam "nexi" ... Vergilius in V "et paribus palmas amborum innexuit armis" Lucilius in V "hic solus uigilauit, opinor, et cum id mi uisus facere est, tum retia nexit".' Eadem fere de praesenti *nexo nexas* et *nexo nexis* profert Priscianus I p. 538, 6—15, de perfecto *nexui* et *nexi* p. 536, 8—15: 'similiter necto "nexui" et "nexi". Vergilius in V "et paribus palmas amborum innexuit armis" ... Lucilius in V "hic ... nexit" Propertius "at tibi qui nostro nexisti retia lecto".' Vbi Propertii exemplum (III 8, 37) Capri est, qui Maecenatis exemplum a Probo allatum omiserit, simillimum Propertii addiderit. Nam Propertium in eis poetis esse quos Caper egregie adhibuerit supra exposuimus p. LXVII: neque denique probabile arbitror Maecenatis nomen errore positum esse apud Diomedem quod Lachmannus arbitratus est esse factum in Propertii editione p. 263, sed Propertium l. s. carmina regis sui quem insequente carmine appellat comiter et blande laudasse.

M. Valerius Probus Quae si recte disputauimus, Probus solebat addito genetiuo *saturarum* uersus afferre Lucilianos, quem Caper non addebat neque alia ratio in historicis cernitur ab utroque grammatico allatis. Cuius rei certum exstat testimonium apud Gellium VI 9, 12 'Idem Probus Valerium Antiatem libro historiarum XXII "speponderant" scripsisse adnotauit'; contra Charisius p. 207, 30 'nouissime ... ubi Fl. Caper de Latinitate "miror", inquit, "id dixisse Tironem, cum Valerius Antias libro II "mater cum nouissime aegrotasset" inquit "nouisse fertur" idem XXII "quod nouissime nobiscum foedus fecissent".' De loco Charisii p. 118, 29 ubi legitur 'Lucilius libro I saturarum' infra disputabitur p. LXXV. Atque exstant etiamnunc excerpta e commentario M. Valerii Probi in Vergilii bucolica et georgica satis copiosa edita post H. Keilium modo in Seruii uolumine III 2 p. 323 seqq. Lipsiae 1902.

Quas eclogas descriptas fuisse e codice Vergilii adnotationibus exornato consentaneum est, quae Valerii Probi nomen referebant in indice libri ut auctoris. Eius modi codicem unius grammatici puram per saecula multa exhibuisse doctrinam in margine expositam minime credibile est; sed multae deinceps adponebantur a multis, qui illo codice utebantur, adnotationes uel aliunde sumptae uel ad usum puerorum a patre familias qui possidebat librum additae pingui Minerua. Sed libri ipsius genus et indolem facile cernere licet ex adnotatione ad eclog. VI 31 p. 336, 21 'De qua re haec tradit Varro, qui sit Menippeus non a magistro, cuius aetas longe praecesserat, nominatus, sed a societate ingenii, quod is quoque omnigeno carmine satyras suas expoliuerat. In tertio rerum humanarum refert' e. q. s. Sicuti in toto libro, ita hoc praecipue loco mireris oportet non tantummodo insignem auctoris doctrinam, sed etiam uberem eiusdem loquacitatem. Quid enim saturae Menippeae cognomenue Menippeus ad libros rerum humanarum? Patet haec non esse scriptoris, sed doctoris, librum non esse opus expolitum a grammatico, sed excerpta e commentario scholastico, quae et impigre docentem et abundantem doctrina uel intempestiua prodant praeceptorem, modo qui ad rem protulerit eruditionis insigne specimen, modo ea quae nihil ad rem sed docendis erant pueris apta et satis uulgaria. Neque is, qui haec composuit excerpta, uno contentus erat Probi commentario, quales sicut Aristarchi commentarii uulgo ferebantur plurimi (Lehrsius de Arist. stud. Hom. edit. III p. 22 seqq.). Nam ad eclog. III 40 alterum additur scholion post uerba 'in alio sic', item ad georg. I 244 II 37. Suetonii caput de Probo (de gramm. 24) cum perlegimus, ipsam huius libri naturam agnoscere nobis uidemur 'unum et alterum, uel cum plurimos tres aut quattuor postmeridianis horis admittere solebat, cubansque inter longos ac uulgares sermones legere quaedam, idque perraro. Nimis pauca et exigua de quibusdam minutis quaestiunculis edidit'. Itaque ex sectatorum libris inprimis innotuisse Probi disciplina aetati posteriori putanda est, sicuti 'ex familiari eius, docto uiro' Gellius se comperisse scribit I 15, 18 quomodo de Sallustiano quodam loco grammaticus ille illustris iudicauerit. Itaque eis, quae

nuper B. Kueblerus inprimis (de M. Valerii Probi commentariis Vergilianis Berol. 1881) attulit argumenta, quibus haec quae in isto commentario inueniuntur doctrinae eximiae et singularis documenta Probi non esse demonstraret, equidem manus dare nequeo. Veluti cum apud Macrobium Saturn. V 22, 9 legatur 'in hoc loco Valerius Probus uir perfectissimus notat nescire se hanc historiam siue fabulam quo referat auctore' (Vergilius georg. III 391), unde manifestum est admodum curasse Probum et auctores Vergilii et historiam fabularem, nil mirabimur in commentario seruato illam Probi adnotationem desiderari: nam ne ea quidem quae Macrobii auctor l. s. de Nicandro Vergilii auctore rettulit in commentario leguntur adscripta. At quam saepe de historiarum Vergilii auctoribus in Probi commentario disseritur, tragici Graeci poetae Alexandrini alii adhibentur testes. Praeterea quae in eodem commentario leguntur ad eclog. VI 31 de quattuor elementis, eorum plane similia Probum reuera tractasse apparet Seruii scholio ad Aen. X 18, quo loco *physici* a Probo item memorantur sicuti in commentario fit ad eclog. VII 61. Hanc similitudinem admodum infeliciter Kueblerus tollere studet p. 20 in adnotatione 2, illam parum apte expedire p. 32. Tum quae collegit p. 29—31 ex commentario tamquam inepta et Probo indigna, uereor ne nimis confidentes nos hodie simus in sententia ferenda de grammatico parum noto; neque ea, quae Kueblero inepta esse uidentur etymologiarum conamina Graecae linguae auxilio instituta ea ueteribus Romanis inepta uidebantur quorum multi Graecae linguae parum fuerint periti. Immo unum illud etiamnunc stat argumentum quo commendatur Probi auctoritas inde sumptum, quod nouissimus qui bis appellatur in commentario grammaticorum est Aemilius Asper (337, 25. 341, 18 edit. Lips.) contra quem l. s. pugnat auctor sicuti Probus teste Seruio ad Aen. X 539 Donato ad Terent. Adelph. III 2, 25 contra Asprum pugnauit: etiam apud Donatum ad Phorm. I 2, 24 is qui Asprum refutat Naeuii uersibus ex comoedia petitis Probus fuisse uidetur (conf supra p. LXX). Auctor commentarii totum legit corpus Lucilii: p. 326, 18 edit. Lips. adfert 'Lucilius in tertio satyrarum', p. 340, 23 'Lucilius in XXVIII satyrarum': quod

posterius testimonium si non extaret, dubitaret aliquis, num libros XXVI—XXX reuera saturarum nomine credendum sit fuisse antiquitus praeditos. Quo more adferendi Lucilium discrepat Probi commentarius ab omnibus reliquis scholiastis in Vergilium et in Terentium, qui ubique tantum 'Lucilius libro II' similia: de Porphyrione infra agetur.

Qua ratione grammatici inter se discrepent in Lucilio afferendo

Quomodo Plinius Lucilii uersus attulerit, non uideo qua ratione demonstrari possit. Nam apud Charisium p. 118, 25 quae leguntur, ea non ex Plinio petita esse apparet, sed ex eo grammatico, qui Plinium refutarit: 'autumnal: Varro "aequinoctium autumnal", quod idem Plinius eodem libro VI notat. uidendum tamen est an reprehensione sit dignum prius illa nobis spectata ratione: nomina quaedam sunt principalia, quae Plinius Secundus eodem libro "facientia" appellat, ex quibus possessiua nascuntur, quae "patiendi" uocat, ut "aquale" (*tamen* (*nam* cod) Lucilius libro I saturarum (u. 17) "arutaenaeque inquit aequales"), non ut ⟨*animal capital tribunal*⟩ autumnal. huius autem principale nomen est "aqua", quod uero patitur ac tenet aquam "aquale", ut "equile sedile monile" ait idem Plinius [aquale] . . . animal animale faciet, ut autumnal autumnale, capital capitale, tribunal tribunale, quae patiendi non sunt ut supra diximus'. Vbi Lucilii uersum quis intulerit parum ad rem pertinentem, nemo bono argumento usus poterit euincere.

Itaque primus de quo constat numerus libri Luciliani legitur apud Quintilianum I 7, 19 'in nono' siue e Palaemone sumptus est locus ille siue aliunde. Et eodem more poetam adferebant Velius Longus (GL VII p. 47, 3. 56, 6) scholiastae Vergiliani praeter Probum omnes, item scholiasta in Terentium, Suetonius apud Diomedem (p. 7, 7 et 21, 8 R) et apud Priscianum (p. 347, 15 et 348, 7 R), Fl. Caper de quo supra egimus, Macrobius praeterquam in eis quae e Gellio descripsit. Contra praeter Probum de quo antea disputauimus constat de Q. Terentio Scauro (GL VII p. 18, 15) qui scribat 'in nono saturarum' et de Censorino de die nat. cap. 3, qui semel eadem utitur ratione. Reliqui qui priorum thesauros compilarunt modo addunt modo omittunt genetiuum quorum e numero Charisium et Priscianum iam tractauimus, reliqui

sunt Porphyrio Gellius Nonius grammaticus CGL IV p. XVIII.

Scholiastae Atque scholiastas in Vergilium qui seruati sunt priorum grammaticorum libros compilare neque Lucilium ipsum eos legisse praeter Probum primo obtutu apparet, idem statuendum est de Donati qui feruntur commentariis in Terentium, de Persii Iuuenalis Lucani commentariis quales hodie leguntur et de falsi Asconii commentario in Ciceronis orationes: *Hieronymus Ausonius* Hieronymus quae habet propria de Lucilio et Ausonius ea sumpta esse e talibus in Ciceronem Iuuenalem alios commen- *Isidorus* tariis qui hodie non iam extant passim adnotauimus: Isidorus uulgo fertur e Suetonio uersus Lucilii sumpsisse. Adhibuerunt porro auctores commentariorum in Terentium Vergilium Horatium libros a I usque ad XXX omnes praeter XXI.

Porphyrio Porphyrio denique ideo memorabilis inter ceteros, quod inde a p. 31, 19 Holderi id est od. I 22, 10 usque ad p. 239, 2 id est ad Horatii serm. I 2, 125 ter poeta adfertur ueluti 'Lucilius in VIII', inde a. p. 240, 6 usque ad p. 279, 16 id est inde ab Horatii serm. I 3, 1 usque ad 9, 78 quater ueluti 'Lucilius in sexto satyrarum': post hunc locum libri Luciliani numerus non iam inuenitur. Commentariorum auctores nominat Porphyrio Helenium Acronem semel p. 273, 20 Holderi, Q. Terentium Scaurum item semel p. 312, 15 quem genetiuum addere *saturarum* in Lucilio adferendo supra expositum est. Largissima copia Lucilii uersuum affertur in commentario ad serm. lib. I, in reliquis libris satis pauca: fragmenta Lucilii traduntur in commentario

ad od.	I	3	
ad od.	III	1	quod idem legitur in scholiis ad Ter. Andr. III 2, 4 (lib. V u. 222)
ad serm.	I	20	
ad serm.	II	2	
ad epist.	I	3	
ad epist.	II	1	

Atque iam in commentario ad serm. II 1 ueteres grammaticos neglexit Porphyrio qui nimis inepta protulerit de Lucilio et Scipione ad II 1, 16 et de Lupo ad 68: uide supra p. XXXVI.

Gellius Gellium poemata Lucilii ipsa euoluisse et adiisse aegre crediderit qui libri IX cap. 14 § 21 seq. inspexerit ubi hoc

modo disputatur: 'In casu autem dandi, qui purissime locuti sunt, non "faciei" uti nunc dicitur, sed "facie" dixerunt. Lucilius in saturis (incert. u. 1257) "primum", inquit, "facie quod honestae tantis accedit". Lucilius in libro septimo (u. 269 seq.) "qui te diligat, aetatis facieque tuae se fautorem ostendat, fore amicum polliceatur". Sunt tamen non pauci, qui utrobique "facii" legant'. Apparet Gellium in priore Lucilii uersu usum esse grammatico, qui omisso numero libri attulerit uersus scriptorum, ueluti 'Lucilius in saturis', 'Ennius in annalibus', posteriore loco alio grammatico, qui scribebat ueluti 'Lucilius in libro VII', ineptissime uero eum una collocasse duo illa Lucilii fragmenta in propatulo est. Atque priore loco eodem uidetur uti grammatico, quo usus est IV 16, 5 seqq., ubi de datiuo *anu uictu* similibus dum agit Lucilii uersus affert libri nota omissa. Eodem modo Lucilium affert VI 3, 28 ubi Tirone, II 24 (conf supra p. LV) ubi Capitone Ateio utitur, adde XVIII 5, 10 ubi peruulgatis sese uti commentariis exponit in exitu capitis. Sed posteriore loco ubi legitur 'Lucilius in libro septimo' probabile est eum eodem auctore usum esse quo antea utitur inde a § 6 ubi legitur 'ut Caesellius ait'. Qua in parte adferuntur deinceps (10) *Caesellius Vindex* 'M. Cato in oratione ... Lucilius in XII ... Sisenna in historiarum libro VI ... Pacuuius in Paulo ... Cn. Matius in Iliadis XXI ... idem Matius in XXIII ... C. Gracchus de legibus promulgatis ... et ibidem infra ...' unde apparet grammaticum illum et Matii et Gracchi uerba ordine legitimo adferre adscripta. Quae sententia eo commendatur, quod Matii poetae uerba alibi quoque Caesellius attulit testimonio ueluti Charis. p. 117, 13 'acrum tamen pro acrem Cn. Matius Iliados XV ⟨*ut*⟩ Vindex a litterae libro I notat'. Neque dubitandum est, quin Caesellius ipsum Lucilium perlegerit. Quem grammaticum saepe refutare et corrigere studebat Sulpicius Apollinaris (II 16), quo auctore utitur Gellius IV 17, 1 'Lucilii ex XI uersus sunt ... idem infra ... item XV' quae ordine legitimo prolata eundem produnt auctorem, quem illo loco s. s. adhibuit IX 14, 10 seqq., cum hoc posteriore loco commemoretur Sulpicius § 11 et Caesellii reuera copiis usus ille fuisse uideatur. Hic igitur Lucilium solebat adferre genetiuo *satu-*

rarum omisso. Redarguit autem Caesellium non tantum Sulpicius sed etiam Terentius Scaurus de quo supra egimus p. LXXV teste Gellio XI 15, 3 ubi a Laberii loco proficiscitur Caesellii interpretatio, poetae admodum rari apud grammaticos. Vnde suspiceris Gellii caput XVI 9 ubi de 'susque deque' agitur, testimonia adferuntur deinceps 'Laberius in Compitalibus... M. Varro in Sisenna... Lucilius in tertio...' item e Caesellii copiis esse hausta. Praeterea adferuntur III 14, 10 primum uersus Lucilii omissa libri nota 'Lucilius... et alio loco...', sequitur (11) 'Iam in uicesimo' unde complures iterum scriptores compilasse Gellium appareat, item XI 7, 9 'est autem in Lucilii XI uersus': quorum capitum de auctoribus quae uiri docti eruere sibi uisi sunt collegit Hosius in Gellii editione p. XXX. XLIV. Aliis tamen locis Gellius scribit ueluti Lucilius in tertio satyrarum sicuti I 16, 2 quod caput fuere qui Probo tribuerent (Hosius l. s. p. XXIV 3) nec errarunt, opinor. Nam adferuntur testimonio inde a § 2 'Item Lucilius in tertio satyrarum... Varro in XVII humanarum... M. Cato in primo originum...' Nempe eandem seriem scriptorum eadem ratione qui adferantur praebet Valerii Probi in Vergilium commentarius p. 326, 2 ed. Lips. 1902 'Huius autem fluminis... Varro meminit humanarum XI sic... item Cato originum III... Facelitis autem Dianae Lucilius quoque in tertio satyrarum meminit sic...' Reliquos locos Lucilii qui eodem modo addito genetiuo *saturarum* adferuntur apud Gellium XVIII 8 IV 1, 3 X 20, 4 unde sumpserit nescio.

De Nonio Iam uentum est ad eum grammaticum, cui longe plurimae debentur reliquiae poeseos Lucilianae, Nonium dico Marcellum Numidam, cuius de gentis splendore et diuitiis et de patria constat titulo CIL VIII 4878 (in sylloge Dessauiana I 2943; conf Rev. arch. 1903 p. 144), de persona et tempore nondum constat, nisi quod scripsit post Gellium. Librum composuit compendiosae doctrinae ad filium, qui liber postea e penatibus domus Nonianae excessit et bybliopolis et grammaticis ideo in honore debuit esse, quod illi, quorum locutiones in Nonii libro inueniri poterant scriptores uetusti, in bybliothecis et apud bybliopolas non iam exstabant. Hominem uulgo dicunt stuporis plenum et ineptiarum, cum de origine

operis minus recte iudicent Nonio ipsi ea tribuentes, quae aperte erant mancipiorum opera collata et digesta. Habebat homo praediues seruos nonnullos litteratos, quibus singula scriptorum opera dispertiebat excerpenda, quorum ingenii indolem diuersam facile ex opere ipso licet etiamnunc agnoscere. Ille qui Gellium tractauit quomodo adhibuerit grammaticum, facillime omnium ea re perspicitur, quod Gellius solus est superstes eorum grammaticorum quorum libros Nonii operae compilarunt. Tumida elocutione usus lectori fragmenta Gelliana propinat neque tamen homo rudis aut stupidus ille erat, cum potuerit augere illa excerpta Graecis uersibus ex Homeri carminibus petitis p. 50, 10 seqq. Alii seruo tradiderat dominus Ciceronis libros oratorem de oratore III Academicorum IV Tusculanarum V, alii libros de officiis III, Hortensium de senectute de republica: hic excerpta sua uoluit ornari nomine *M. Tullius*, ille cognomine *Cicero* solo. Habuit etiamtunc in sua bybliotheca apographon non optime factum saturarum Lucilii lib. I—XXI exemplaris illius, quod solum propagabatur a bybliopolis inde a tempore Flauiorum, cuius in exitu perierat liber XXI, praeterea praesto erat librorum XXII—XXV liber primus, i. e. XXII. Quos libros alii tradidit seruo excerpendos qui eclogas suas proposuit cum uerbis *Lucilius satyrarum lib. I* sequentibus: is praeterea quotienscumque alium librum eodem loco de eadem uoce adfert non antecedentes sed sequentes libros adfert post uocabula *idem libro*. Alii seruo tradidit libros XXVI—XXX, qui genetiuum omittit, semper post *idem libro* libros laudat antecedentes. Quod uero uulgo docetur hunc semper ordine inuerso libros inde a XXX usque ad XXVI, hunc recto ordine inde a I usque ad XX progredi in opera sua, hoc recte dictum non esse postea apparebit. Similiter de seruis illis III quibus saturas Varronianas tradiderat tractandas licet iudicare (P. Schmidtii de Non. Marc. auct. grammat. p. 129); quorum ille qui XVIII saturas excussit nugator erat et nebulo, cum e Varronis exemplari corrupto *uulga* exscriberet sub u littera p. 187, 17 'uulga capacitas uel sinus cum laxitate', contra recte serui Luciliani duo illi p. 78 sub b littera posuere uersus Lucilianos, dum hoc modo uocabulum enarrant 'bulga est folliculus

omnis, quam et cruminam ueteres appellarunt et est sacculus ad bracchium pendens'. Q litteram in ordine alphabetico non agnoscit Nonius. Illud denique quod composuit caput XIII de genere nauigiorum mox spero fore ut illustretur emblemate uermiculato illo quod inuentum est Medeinae parietinis non procul a Nonii patria quae sitae sunt in Numidia, nunc asseruatur in Museo Tunesiano, de quo pauca passim publici iuris fecerunt ueluti in Darembergii et Saglionis Diction. d. antiq. s. u. horia fig. 3881 apud Vahlenum ad Ennii annal. u. 478 in Catalogo Mus. Alaoui I Paris 1897 p. 32.

Atque Martinus Hertz postquam edocuit annal. philol. LXXXV 1862 p. 705 seqq. et p. 779 seqq. quomodo Nonius usus fuerit Gellio, Alexander Riese in Symbol. philol. Bonn. II Lips. 1867 p. 482 seqq. nonnulla recte de compositione operis Noniani statuit, ueluti ordines scriptorum eorundem eodem semper fere procedere ordine obseruauit. Qui scholiis scriptorum suspicatus est Nonium uti, unde opus suum auxerit (p. 484. 485), tabulam denique proposuit p. 486, cuius opera lectori patefieret grammatici ratio. Eodem in libro p. 809 seqq. eandem quaestionem suscepit tractandam Alfredus Schottmueller magno cum fructu qui p. 827 demonstrauerit etiam in singulis glossis siue lemmatis eundem redire ordinem scriptorum, quem omnino in tota serie scriptorum accurate secutus sit. Denique p. 831 adfirmat singula saturarum Varronis fragmenta quo ordine in Nonii codice quem adhibuerit sese exceperint facili opera posse demonstrari. Rem a Ritschelii discipulis duobus bene et prospere inchoatam ab ordine philosophorum uniuersitatis Vratislauiensis cum publice proponeretur quaestio de compositione et auctoribus operis Noniani pertractandam suscepit Paulus Schmidt Martini Hertzii et Francisci Buecheleri discipulus, cuius opusculum 'de Nonii Marcelli auctoribus grammaticis' prodiit ex officina Teubneri Lipsiae 1868. Qui de sua opella summa loquitur modestia, in auctoribus Nonii indagandis operam et oleum mihi uidetur perdidisse, de compositione operis indaganda tamen optime meruit usus Riesei et Schottmuelleri feliciter inuentis. Veluti p. 5 haec proposuit uir doctus: 'in uniuersum igitur negari nequit Nonium testimonia eo plerumque ordine proferre, quo apud ipsos scriptores

inueniuntur. quod quidem quamquam numeris appictis demonstrare in omnibus ordinibus nequimus, licet tamen suspicari eandem exempla quaerendi rationem in eis quoque libris citandis Marcellum adhibuisse, qui temporum inuidia ad nostram memoriam non peruenerunt. quam quidem suspicionem ea potissimum re confirmari arbitror, quod ubicumque extant ordines saturarum Varronianarum siue Attii, Pomponii, Afranii fabularum, eiusdem siue saturae siue fabulae testimonia semper uideo iuxta collocata uelut ... p. 45, 32 ... Idem uero cadit sine dubio in ordines eos, qui testimoniis depromptis e prosae orationis scriptoribus efficiuntur, ut, ubicumque ex eodem libro adferuntur exempla, ea eodem ordine sese excipiant, quo apud ipsum scriptorem fuerunt. neque enim dubito quin e. g. in breui illa serie (p. 141, 22 ...) exemplorum Sisennianorum eodem ordine sese excipiant testimonia, quo in Sisennae libro historiarum tertio legebantur'.

Atque de omnibus scriptoribus quos Nonii operae excerpserunt agere meum non est: nos tantummodo de Lucilii reliquiis par est sententiam ferre. Qua in re oblocutus est statim in praefatione Lucilii p. XIX seq. Lucianus Mueller illi quam modo Schmidtius l. s. s. protulerat sententiae his uerbis: 'Fuere nuper qui adfirmarent saepe in lemmatum principalibus exemplis ex eodem petitis auctore, ubi continuo ordine aut paruo interuallo se sequantur, interdum etiam hac condicione ut casu aliquo ex primo loco sint delata in alterum, Nonium sequi eum ordinem scriptorum, qui in exemplaribus eorum olim fuerit. quae obseruatio ut ex magna parte haud dubia nec inscita neque inutilis, tamen non ita multum profuit nobis ad legitimum, qui olim optinuit apud Lucilium, uerborum ordinem recuperandum. nam ut omittam ad caput quartum ... si modo omnino, multo certe minus pertinere hunc lemmatum principalium usum, non semper stricte normam quam supra dixi obseruari maxime apparet ex Vergilianis exemplis, quae haud raro alio prorsus quam quem modo indicaui procedunt ordine ... praeterea quid lucramur, ut constet certo hos uersus uel illos in continuis saturis uel adeo in eadem antiquitus fuisse positos, cum ne unius quidem carminis ordinem priscum

iam liceat nobis restituere cumque diuersarum singulorum uoluminum saturarum neque numerum neque seriem possimus recuperare. itaque si quid profecimus in Lucilii fragmentis apte concinnandis, id magis regina illa ac domina rerum ratione, quam extrinsecus ductis signis praestitimus'. In quibus ea certe quae extremo loco commendatur ratio cum aperte ratione careat abicienda est: magni enim momenti esse exhiberi reliquias poetae eo ordine quo in Nonii Lucilio erant positae facile apparet. Sed quae Muellerus conqueritur de turbis quae extiterint in Nonii opere et de ordinis perturbationibus, hoc recte dixit. Immo credere nullo loco in tanto tamque uario opere ordinem excerptorum fuisse perturbatum desipere est. Neque quicquam nos proficimus coniecturis illis quibus Schottmuellerus Schmidtius alii ordinem ubi corruptus est uoluerunt restituere quas refutat Muellerus l. s. s. neque adnotationibus in margine inferiore positis quibus similiter huic rei operam nauauit Lindsayus qui nuper Schmidtii et Schottmuelleri studia strenue redintegrauit in libro Nonius Marcellus' dictionary of republican Latin Oxford 1901 p. 11—35, 37—78, 82—88. Neque credi potest quod idem uir doctus suspicatus est de Nonio medio aeuo ab abbate quodam retractato (p. 2). Veluti Gellium plerumque ordine singulorum librorum recto seruato exscripsit Nonius: tamen p. 50, 16 seqq. Gellii caput lib. II 22 cum excerpit, hoc modo deinceps collocat Gellii paragraphos: 7. 14. 20. 9. Praeterea praeter Plautum, cuius XXI fabulas adhibuit Vidularia loco ultimo posita (p. 123 extr. 468 extr.), in nullo poeta scaenico certo agnoscimus ordinem alphabeticum. Tum in omnibus scriptoribus considerandum est utrum prorsus progrediens an retrouersus cedens uerba ponat grammaticus: quod ne in Lucilio quidem cum considerauerit Lindsayus Mus. Rhen. LVII 1902 p. 196 seqq., omnia quae l. s. constituit, de integro erunt tractanda. Denique quod Schottmuellerus l. s. p. 825. 831 Schmidtius p. 35 statuunt commentarios scriptorum a Nonio esse adhibitos, contra Lindsayus p. 100 statuit lemmata Nonii ducta esse e libris ipsis scriptorum breuibus scholiis marginalibus exornatis, non e meris commentariis, non uideo quid intersit: qui hodie codices Venetos Iliadis illustres adhibet, is et poetae

uerba adhibet et commentarium neque diuersa erat Nonii aetate ratio commentariorum.

Atque Nonius quomodo opus suum composuerit si quaeris apte respondeat quis eodem modo illum hoc munere functum esse, quo paterfamilias Catone de agri cult. 76 doctore placentam concinnauerit. Primum solum substernit, tum singula tracta imponit, id est singulas strues farinae subactae, postremo opus totum melle unguit. Veluti ut a nouissima opera exordiar, capp. II—IV postquam concinnauit Nonius, tum tamquam mellis guttas uersiculos Horatii superfudit operi perfecto. Erant in Nonii bybliotheca carminum libri IV sermonum duo hoc ordine collocati: ea uolumina seruulus ab initio ad finem perlustrauit, notas criticas singulis locis apposuit. Quo facto sex illa uolumina ita erant comparata, ut singula circum umbilicum sinistrum quem dicimus conuoluta non potuerint adhiberi, nisi denuo seruulus omnia sex reuolueret, quo facto in pristinum ordinem erant restituta. Quo labore commode supersedebat Nonii seruus ita ut ultimum uolumen primum replicando ab umbilico dextro exorsus sic deinceps singulos locos Horatii adpingeret capp. II—IV operis Noniani, ut ordine inuerso hodie legantur: idem fecit in Lucilio quem a XXX ad XXVI librum regrediens ordine fere semper adhibuit, idem nonnumquam in Lucilii libris I—XX Ciceronis epistulis et Academicis. Quae res non insani stupidi inepti erat hominis, sed parcentis uiribus et tempori et commode sicuti fecimus rei librariae condicione et ratione potest explicari. Quare factum est ut ordine legitimo uersus Horatii omnes sese excipiant, hoc modo:

Non. cap.	II	p. 120, 5	hallec	~	Horat.	serm.	II	4, 73
„	„	p. 134, 23	ligurrire	~	„	„	I	3, 81
„	III	p. 196, 31	clunes	~	„	„	I	2, 89
„	„	p. 203, 29	diluuiem	~	„	carm.	IV	14, 28
„	IV	p. 255, 18	crepare	~	„	„	I	18, 5

Vnde apparet inuerso ordine eiusdem saturarum libri I afferri fragmenta: idem in Lucilii saturis usu uenire postea apparebit. Sed non semper casu prospero factum est, ut tam aperte Nonii ratio cognoscatur ex ordine excerptorum. Veluti Academicorum posteriorum lib. IV et III eadem ratione per-

lustrauit seruus, excerpta prima addidit exitui cap. I et cap. II principio, hoc modo:

Non. cap. I		p. 65, 24	Maeniana	~	Cic. Acad.	II 70	(post. IV)
„	„ II	p. 69, 11	adstipulari	~	„ „	II 67	(post. IV)
„	„ II	p. 117, 10	gallinas	~	„ „	II 57	(post. III)
„	„ II	p. 139, 32	mordicus	~	„ „	II 51	(post. III)

Sed in reliquis lib. IV Academicorum locis bis prorsus, tum bis retrorsus cedunt excerpta, quae tamen aliis capitibus praeter I et II non apposuit: ultimum enim libri IV excerptum legitur apud Non. p. 189, 12 in exitu cap. II.

Caput porro IV solum exornari iussit Nonius excerptis e Ciceronis epistularum libro ad senatum petitis, quod uolumen in bybliotheca eius erat in serie uoluminum primum, in nostrorum codicum archetypo legebatur liber XV sicuti nunc uulgo legitur, hoc modo:

Non. cap. IV	p. 259, 24	~	Cic. epist.	XV 14, 5
„ „ „	p. 264, 33	~	„ „	XV 4, 2
„ „ „	p. 273, 31	~	„ „	XV 3, 2
„ „ „	p. 274, 3	~	„ „	XV 2, 2

Tum de integro excerpta ex ultima huius libri quam tractauit epistula duo item posuit ordine inuerso:

Non. cap. IV p. 278, 5 ~ Cic. epist. XV 16, 3
(M. Tullius ad Cassium lib. I)
Non. cap. IV p. 291, 9 ~ Cic. epist. XV 16, 1

Neque enim casu factum est quod ad ultimum omnium huius libri excerptorum Nonius addidit p. 278, 5 'M. Tullius ad Cassium lib. I', cum 'lib. I' in reliquis locis omiserit omnibus.

Iam tempus est de Lucilii uersibus exponere de quibus ut recte iudicemus Schottmuelleri uti licebit distinctione qui semper libros I—XXII uidit adferri hoc modo 'Lucilius satyrarum lib. I' et sic deinceps, contra libros XXVI—XXX tantummodo 'Lucilius lib. XXVI' et sic usque ad lib. XXX. Omittendi igitur erunt omnes loci ubi legitur ueluti 'Lucilius lib. I' et 'Lucilius' omissa libri nota, quippe qui uersus e grammaticorum libris sint sumpti: ueluti p. 134, 31 s. u. Lauerna una legitur 'Lucilius lib. XVII (u. 549)' cum uersu

Plauti Cornicularíae quam fabulam Plautinum Nonii exemplar non habebat, 139, 5 'Lucilius lib. VII' (u. 294) una cum uersu Attae ex Aquis Caldis fabula, quales locos omnes debuit Nonius libro grammatico, qualis fuit Gellii opus Noctium Atticarum. Neque negandum est hic illic fieri posse ut uersus quos introduxit uerbis 'Lucilius satyrarum lib. I' uel 'Lucilius lib. XXVI' sumpti sint e grammatico, qui eodem modo quo Nonii operae Lucilium attulerit. Quibus omnibus in quaestionibus hac ratione utemur, ut eis locis, quibus recto numero librorum ordo fragmentorum procedat, hac ipsa fruamur commoditate, ita ut aut progrediente ordine utamur in disponendis singulis singulorum librorum fragmentis, aut retro cedente, nempe eodem, quem in libris ipsis usu uenire apparet. Qui ordo ubicumque erit seruatus, tum Nonium Lucilii exemplari ipso uti manifestum erit. Denique ubicumque enarrationes uocabulorum nimis erunt absurdae, ibi mancipiorum deprendimus operam domus Nonianae, ubi doctrinam quandam agnoscas in glossematis, ibi grammatici alicuius labor praesto est et studium. Veluti p. 98, 19 ubi legitur 'demagis, ualde magis. Lucilius lib. XVI' (u. 527), ea duabus istis de causis e grammatico sumpta esse patet. At p. 186, 29 quae legimus ridentes: 'uiriatum, dictum est magnarum uirium. Lucilius lib. XXVI', haec Nonii furcifer adnotauit sua Minerua: nouit enim Numida uocabulum proprie Afrum *uiriosus* (Tertull. de anim. cap. 19 p. 330, 27 edit. Vindob. aduers. Valentin. cap. 16 extr. Thesaur. gloss. emend. s. u. uiriosus), cuius simile esse putabat barbarus illud *uiriatus* Lucilii. Quod etymologiam nominis apposuit, id non magis mirabile est quam quod Seruius ad Verg. eclog. IX 60 adscribit 'dictus autem Bianor est, quasi animo et corpore fortissimus'.

Atque de libri primi compositione Schottmuelleri tabulam p. 811—814 Schmidtii p. 13 secuti statuemus tamquam operis solum et fundamentum esse inde a p. 1—20: p. 1—3 grammaticus ignotus, p. 3—13 Plauti fabulae XXI, p. 13—14 Lucretius, p. 14—16 Accius, p. 17—20 Pomponius. His primum superaddidit primum tractum siue primam struicem e Lucilii libris I—XXI, tum alteram struicem e Varronis saturis Me-

nippeis, quo de ordine constat p. 4 s. u. *tolutim* et *capulum*, p. 5 s. u. cinaedi, p. 17 s. u. *gradarius*, p. 18 s. u. *rutrum* aliis locis, post deinde alia addidit, ueluti e Lucilii libris XXVI—XXX: ueluti p. 10 s. u. *inlex* primo loco ponitur *Plautus Persa*, sequitur *Lucilius satyrarum lib. II*, tum *Varro Sciamachia περὶ τύφου*, denique *Lucilius lib. XXX*: conf p. 78 s. u. bulga. Sicuti in Horatii et in Ciceronis locis fieri supra uidimus, eodem modo etiam hic uidebimus modo V, modo IV, modo II locos inuerso poni ordine: quod idem in Varronis saturis usu uenire probabilissimum erit. Neque alio modo factum esse in eiusdem libri singulis fragmentis patet e Nonii p. 402, 6 seqq. ubi legitur (uide infra p. CII seq.):

p. 402, 6	Lucilius lib. XXX	quid sibi uult . . .
p. 403, 25	Lucilius lib. XXVIII	pueri praeterea . . .
p. 405, 11	Lucilius lib. XXVIIII	sic Socrates
p. 405, 16	Lucilius lib. XXVIIII	nam ut discrimen
p. 406, 23	Lucilius lib. XXVI⟨III⟩	at cui quem (*senarius*)
p. 407, 2	Lucilius lib. XXVIII	tantis
p. 407, 30	Lucilius lib. XXVII	iam qua
p. 408,9	Lucilius lib. XXX	sed quid ego
p. 408, 24	Lucilius lib. XXVI	numquam prius

Quo loco constat de ordine librorum inuerso: item constat de ordine singulorum eiusdem libri fragmentorum. Nam recte coniunxit Lachmannus fragmenta illa lib. XXIX hoc modo:

et amabat omnes. nam ut discrimen non facit
neque signat linea alba ⟨*in albo marmore*⟩,
sic Socrates in amore et in adulescentulis
meliore paulo facie: signat nihil que*m* am[ar]et.

Neque tamen ita ineptus erat Nonius, ut eiusdem uersus uerba praepostero ordine collocaret; qua de re certiores nos fieri licet p. 37, 19, quo loco de inuerso ordine librorum constat:

p. 37, 21 inpertire est participare . . . Lucilius lib. XXVII 'quibus potest inpertit' . . .

p. 37, 28 sedulo significat sine dolo. Lucilius lib. XXVII 'salute et fictis uersibus Lucilius quibus potest inpertit totumque hoc studiose et sedulo'.

Itaque tabulis sequentibus omnes Lucilii uersus e poeta ipso sumptos proponendos curaui, quo magis de ordine constet: qui ubi inuersus est retroque cedit, rectis litteris expressa erunt uerba, ubi prouersus cedit, inclinatis. Hoc raro, illud saepissime fieri planum est. Prima in columna sed initio tantummodo posuimus lemmata exempli gratia principalia quae fundamentum nominamus: altera tractum prius, tertio loco collocatum est tractum posterius; quae tracta ubi distenta sunt Varronis saturis (p. 10. 78) res plana est. Vbi singuli loci et soli positi sunt, malui statuere esse ea posterius secundo uel tertio loco addita, quam principalia siue fundamentum.

Atque errare nos in his ordinibus constituendis frequenter posse apparet: ueluti p. 81—87 M concedendum est nos erraturos fuisse, si non idem lib. XXX fragmentum bis positum esset. Sed uel speciem ueritatis sectari arbitror conuenire eo magis, quod in ordine fragmentorum librorum singulorum si haec Nonii uestigia non sequemur, nihil omnino habebimus quod rectius erit sequi in uersibus disponendis; itaque uel si errabimus, error non tantus erit, ut obiciat iure aliquis satius esse temere collocare fragmenta quam ordinem sequi Nonii. Addidimus igitur signa uersibus uaria litterarum in editione, quae in hac tabula facile licet reperire et agnoscere: ueluti a— significat primum cuiusque ordinis fragmentum, —b—, —c— media, —d ultimum. Vbi ordo nullus comparet, signum †† posui in tabella: quod nonnisi quattuor locis inuenitur ueluti in pag. ultima 555, praeterea 173. 271. 396. In uniuscuiusque ordinis fine posui —·— tamquam paragraphum. Primum alterum seruum litteratum opus Nonii iactis fundamentis auxisse excerptis e Lucilii l. I—XX et XXII, postea alterum accessisse et addidisse excerpta ex lib. XXX—XXVI consentaneum est. Qui praesto habebant uolumina ipsa quae modo prorsus modo retrorsus percurrentes uersus Lucilii addebant nil curantes neque capitum fines neque singularum litterarum in ordine alphabetico: quod et supra p. LXXXIII seq.

exposuimus et passim in tabula licet animaduertere. Reuera excerptorem lib. XXVI—XXX e Lucilio ipso sua sumpsisse statim initio ex eo licet cernere, quod primum exemplum p. 10 inducit ita *Lucilius lib. XXX*, alterum p. 18 *Lucilius XXVI*, tertium p. 21 *Lucilius satyrarum lib. XXVII*, inde a quarto p. 23 *Lucilius lib. XXVI* demum scit, quo modo ista fragmenta sibi adferenda sint, cum antea dubitet. Quae res sane demonstrat exscribere eum non grammaticorum libros, sed Lucilii exemplar ipsius.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
2	grammaticus ignotus	Lucil. s. l. XV	
4	Plauti —	Lucil. s. l. VIII	
		Lucil. s. l. II	
5		Lucil. s. l. I	
		— · —	
7	— fabulae —	Lucil. s. l. XVII	
8		Lucil. s. l. XI	
10		Lucil. s. l. II c	Lucil. l. XXX
11		Lucil. s. l. II b	
		Lucil. s. l.*) II a	
		— · —	
12	— XXI	Lucil. s. l. XVIIII	
13	Lucretius	Lucil. s. l. V	
16	Accius	Lucil. s. l. IV (idem l. XV)	
		— · —	
17. 18	Pomponius	Lucil. s. l. XIV	Lucil. XXVI**)
			— · —
		Lucil. s. l. XI	
		Lucil s. l. VIIII	
		— · —	
		Lucil. s. l. XIV (idem lib. XX)	
19	Pomponius	Lucil. s. l. VII (idem lib. VIIII)	
21	iam altera i. e. prior	*Lucil. s. l. III* a	***)Lucil. satyrar. l. XXVII

*) Codd Nonii: V: sed Donatus hunc u. adfert recte e lib. II.

**) Codd omittunt *libro*.

***) Hoc solo loco praeter morem Nonii additur genetiuus.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
	strues Luciliana continuatur tamquam fundamentum, sicuti inde a p. 33 posterior strues Luciliana: et sic deinceps per totum librum	*Lucil. s. l. III* b	
		Lucil. s. l. VI	
		Lucil. s. l. VII A	
		Lucil. s. l. VII B	
22		*Lucil. s. l. VII* C	
		Lucil s. l. XV	
		— · —	
		Lucil. s. l. XV*)	
		Lucil. s. l. XI	
23		Lucil. s. l. VII	Lucil. l. XXVI
		— · —	— · —
24			Lucil. l. XXVIIII
25			Lucil. l. XXVIII
		Lucil. s. l. II	
		Lucil. s. l. III	
		Lucil. s. l. XVII	
26		*Lucil. s. l. XVII*	
		— · —	
27			Lucil. l. XXVII
			— · —
			Lucil. l. XXVIIII
29			Lucil. l. XXVII y
			Lucil. l. XXVII x
			— · —
30			Lucil. l. XXVIIII Y
31			Lucil. l. XXVIIII X
		Lucil. s. l. I	Lucil. l. XXVIII
			— · —
33			Lucil. l. XXX VII
34			Lucil. l. XXX VI
35			Lucil. l. XXX V

*) Quae secuntur tria fragmenta ipsa nullis aliorum scriptorum locis interpositis inter se procedunt, ab antecedentibus tamen alienis interpositis diuulsa sunt. Quare de ordine duorum fragmentorum lib. XV non constat.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
			⟨Lucil. l. XXX⟩ IV
			Lucil. l. XXX III
			Lucil. l. XXX II
			Lucil. l. XXX I
36			Lucil. l. XXVIIII e
			Lucil. l. XXVIIII d
			Lucil. l. XXVIIII c
			Lucil. l. XXVIIII b
			Lucil. l. XXVIIII a
			Lucil. l. XXVIII b
37			Lucil. l. XXVIII a
			Lucil. l. XXVII d
			Lucil. l. XXVII c
			Lucil. l. XXVII b
			Lucil. l. XXVII a
38			Lucil. l. XXVI *G*
			Lucil. l. XXVI *F*
			Lucil. l. XXVI *E*
			Lucil. l. XXVI *D*
			Lucil. l. XXVI *C*
			Lucil. l. XXVI *B*
			Lucil. l. XXVI *A*
			—·—
65		*Lucil. s. l. II*	
68		*Lucil. s. l. VI* a	
Cap. II			
A			
74			Lucil. l. XXVIIII *b*
			Lucil. l. XXVIIII *a*
			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVI *c*
			Lucil. l. XXVI *b*
B			
78		*Lucil. s. l. VI* b	Lucil. l. XXVI *a*
C		—·—	—·—
81		*Lucil. s. l. IV*	Lucil. l. XXX s
			Lucil. l. XXX r

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
83			Lucil. l. XXX q*)
			— · —
87			Lucil. l. XXX r
88			Lucil. l. XXVII γ
			Lucil. l. XXVII β
			Lucil. l. XXVII α
			Lucil. l. XXVI ε
			Lucil. l. XXVI δ
			Lucil. l. XXVI γ
			Lucil. l. XXVI β
D 95		*Lucil. s. l. VII*	
		— · —	
96			Lucil. l. XXVI α
			— · —
			Lucil. l. XXX
97			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVI n
			Lucil. l. XXVI m
E 102		*Lucil. s. l. II* m	
		Lucil. s. l. II n	
		(idem VII)	
		— · —	
103			Lucil. l. XXVI l
			Lucil. l. XXVI k
F 110			Lucil. l. XXVI i
			— · —
			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVI N
G 117		*Lucil s. l. I*	
			Lucil. l. XXVI M
			— · —
118			Lucil. l. XXX Cc
			Lucil. l. XXX Bb
H 121			Lucil. l. XXX Aa
			Lucil. l. XXVIII
			— · —

*) Haec tria fragmenta seorsum esse ponenda efficitur iteratione fragmenti XXX r.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
I			
123		*Lucil. s. l. III*	
		(idem lib. XV)	
125			Lucil. l. XXX γγγ
		Lucil. s. l. VI	Lucil. l. XXX βββ
		— · —	Lucil. l. XXVI μ
126			Lucil. l. XXVI λ
LM			— · —
137			Lucil. l. XXX
138			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVI *II*
			Lucil. l. XXVI *I*
			— · —
140			Lucil. l. XXX ψ
N			
143			Lucil. l. XXX χ
144			Lucil. l. XXX φ
OP			
153			Lucil. l. XXVIIII
			— · —
157			Lucil. l. XXX
158		*Lucil. s. l. I*	
			Lucil. l. XXVI
		Lucil. s. l. IV	— · —
159		*Lucil. s. l. V*	
		— · —	
		Lucil. s. l. I A	
		Lucil. s. l. I B	
		Lucil. s. l. VI	
160		— · —	Lucil. l. XXX βββ
			Lucil. l. XXX ααα
R			
164		*Lucil. s. l. III*	
165			Lucil. l. XXVI B
			idemque: A
			— · —
166		*Lucil. s. l. VIIII*	
S		— · —	
171			Lucil. l. XXVIIII ν
172			Lucil. l. XXVIIII μ
173		*Lucil. s. l. III* ††	— · —
		(idem lib. V)	
		— · —	Lucil. l. XXX C

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
174		*Lucil. s. l. I*	
175			Lucil. l. XXX B
			Lucil. l. XXX A
			Lucil. l. XXVIII bb
			Lucil. l. XXVIII aa
			— · —
T 180			Lucil. l. XXX m
181		*Lucil. s. l. VI*	Lucil. l. XXX l
		(idem lib. XI)	
V 183			Lucil. l. XXVI
			— · —
184		*Lucil. s. l. XIIII*	
		— · —	
186			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVI IIII
			Lucil. l. XXVI II
Cap. III A 191			Lucil. l. XXVI I
			— · —
BC 195			Lucil. l. XXVIIII
196			Lucil. l. XXVII
			— · —
200		Lucil. s. l. VII	*idem l. XXVII*
201		Lucil. s. l. V	
		(idem l. XVI)	
		— · —	
		Lucil. s. l. V	
		Lucil. s. l. XVI	
		Lucil. s. l. XX	
		— · —	
DE 204		Lucil. s. l. XIIII	
F 206			*Lucil. l. XXVIII*
		et lib. IV (?)	
G 207		Lucil. s. l. IV	
		— · —	
I 209		*Lucil. s. l. V*	*idem XXX*
			— —
L 210		*Lucil. s. l. XXII*	
		— · —	
M 212		*Lucil. s. l. VIII*	
213		*Lucil. s. l. XV*	
		— · —	
			Lucil. l. XXVII

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
N			
214			Lucil. l. XXVI
			—·—
O			
216		*Lucil. s. l. III*	
		Lucil. s. l. VIIII	
		(idem lib. XIII)	
P		—·—	
217		Lucil. s. l. III	
218		Lucil. s. l. II	
		—·—	
219		*Lucil. s. l. X*	
220			Lucil. l. XXVIIII n
RS			
225			Lucil. l. XXVIIII m
226			Lucil. l. XXVI
			—·—
			Lucil. l. XXVIII
T			
227		*Lucil. s. l. XI*	
V		—·—	
230		Lucil. s. l. XIIII	
231		Lucil. s. l. IV	
Cap. IV A		—·—	
233			*Lucil. l. XXX*
			—·—
234			*Lucil. l. XXVIIII*
235		Lucil. s. l. X	*Lucil. l. XXX*
		(idem lib. XVI)	—·—
		Lucil. s. l. V	
237			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVII
			—·—
238			Lucil. l. XXVIIII
			(idem l. XXVII)
			Lucil. l. XXVII
			—·—
			Lucil. l. XXVI
239			*Lucil. l. XXVIII*
			—·—
240			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIIII
243			Lucil. l. XXVI
			—·—
245			Lucil. l. XXVIIII ψ
			Lucil. l. XXVIIII χ

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
B 248			Lucil. l. XXVIIII φ
C			Lucil. l. XXVIII n
249			Lucil. l. XXVIII m (idem l. XXVI)*)
			Lucil. l. XXX
250			Lucil. l. XXVI
			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIII
252			Lucil. l. XXVIIII
253			Lucil. l. XXVI
			Lucil. l. XXVII
254			Lucil. l. XXVI 𝔐
255			Lucil. l. XXVI 𝔐
257		Lucil. s. l. IV	
258		Lucil. s. l. VII (calx)*)	
		Lucil. s. l. I (idem lib. VII)	
260		Lucil. s. l. VIII (idem in eodem)**)	
261		Lucil. s. l. V (idem lib. XIII)	
		Lucil. s. l. II	
262		⟨*Lucil. s. l. I uel II*⟩ (idem lib. X)	
264			Lucil. l. XXX
265			Lucil. l. XXVI
266			Lucil. l. XXX*)

*) Transpositiones a Quicheratio et Muellero factas non curandas duxi in hac quaestione.

**) De ordine non constare posse patet.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
268			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXVIII
269			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXX
		concedere	Lucil. l. XXVIIII
270			Lucil. l. XXVII
			— · —
271		conuenire	Lucil. l. XXVIIII ††
			— · —
272		caedere	*Lucil. l. XXVII*
			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXX
			— · —
		constat	Lucil. l. XXVI ϱ
			Lucil. l. XXVI π
			— · —
273			Lucil. l. XXX e
274			Lucil. l. XXX d
			Lucil. l. XXVIIII
			— · —
			Lucil. l. XXX b
275			Lucil. l. XXX a
			Lucil. l. XXVII⟨II⟩
			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVII *C*
			Lucil. l. XXVII *B*
			Lucil. l. XXVI⟨I⟩ *A*
			— · —
D 276		Lucil. s. l. XI	
277			Lucil. l. XXX w
278			Lucil. l. XXX v
			Lucil. l. XXVIIII
			— · —
279			Lucil. l. XXX et lib. XXVIII*)
		Lucil. s. l. III	
		— · —	
280			Lucil. l. XXVIII

*) Vide adnotat. p. XCV.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
281			Lucil. l. XXVI
			— · —
		Lucil. s. l. VI (idem lib. XIII)	
282			*Lucil. l. XXVIIII*
283			*Lucil. l. XXX*
			— · —
			⟨*Lucil. l. XXVI*⟩
284			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX M
			Lucil. l. XXX N
			— · —
285			*Lucil. l. XXVII*
			Lucil. l. XXX
			— · —
286			*Lucil. l. XXVII*
287			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX (?)
			Lucil. l. XXX (?)
			— · —
288			Lucil. l. XXVIIII aγ
			Lucil. l. XXVII⟨II⟩ aβ
289			Lucil. l. XXVIIII aα
			Lucil. l. XXVII
			— · —
			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIIII III
			Lucil. l. XXVIIII II
290			Lucil. l. XXVIIII I
			— · —
E 291			*Lucil. l. XXVI*
			Lucil. l. XXVIIII
		Lucil. s. l. II	
		— · —	
292			*Lucil. l. XXX*
			— · —
293			*Lucil. l. XXVI* (632)
294			*Lucil. l. XXVI* (640)
			Lucil. l. XXVIIII
			— · —

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
296			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVII
297			Lucil. l. XXVI χχ
			Lucil. l. XXVI φφ
			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVI
298			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX
300			*Lucil. l. XXVIIII η*
			Lucil. l. XXVIIII) ϑ*
			Lucil. l. XXX
301			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVII B
			Lucil. l. XXVII A
F 302			*Lucil. l. XXVII*
303			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX AA
			Lucil. l. XXX BB
305. 306		Lucil. s. l. XI	*Lucil. l. XXX CC*
308		⟨Lucil. s. l. VIII⟩	
			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVIII
311			*Lucil. l. XXVIIII αα*
313			*Lucil. l. XXVIIII ββ*
			Lucil. l. XXVIIII γγ
G 315			*Lucil. l. XXVIIII δδ*
317 H			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIIII
318			*Lucil. l. XXVIII*
			Lucil. l. XXVIIII

*) Vide adnot. p. XCV.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
319			*Lucil. l. XXX* F
320			*Lucil. l. XXX* G
			— · —
			Lucil. l. XXVII
I 321			*Lucil. l. XXX χ*
			Lucil. l. XXX Ψ
323			*Lucil. l. XXX Ω*
			— · —
324		Lucil. s. l. VI	
			Lucil. l. XXVI
325			*Lucil. l. XXVIIII*
326			*Lucil. l. XXX ϱ*
327			*Lucil. l. XXX σ*
			Lucil. l. XXX τ
			— · —
			Lucil. l. XXVI
328			*Lucil. l. ⟨X⟩XVIII*
			— · —
330			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVI
			— —
			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIIII *β*
			Lucil. l. XXVIIII *α*
			Lucil. l. XXVIIII *σ*
			Lucil. l. XXVIIII *ϱ*
331			Lucil. l. XXVIIII *π*
			Lucil. l. XXVII
			— · —
L 332			*Lucil. l. XXVIII*
335		Lucil. s. l. II	*Lucil. l. XXX*
		— · —	— · —
337			*Lucil. l. XXVI*
338		Lucil. s. l. XI	
339			*Lucil. l. XXVIIII*
340			*Lucil. l. XXX*
			— · —
			Lucil. l. XXVIII⟨I⟩
341			*Lucil. l. XXX*
			— · —

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
M		Lucil. s. l. V	
		— · —	
343			Lucil. l. XXX hh
344		Lucil. s. l. XV (idem lib. XI)*)	Lucil. l. XXX gg
348			Lucil. l. XXX ff
			Lucil. l. XXX ee
350			Lucil. l. XXX dd
			Lucil. l. XXX cc
			Lucil. l. XXX bb
			Lucil. l. XXX aa
			Lucil. l. XXVIIII w
			Lucil. l. XXVIIII v
351			Lucil l. XXVI *I*
			Lucil. l. XXVI *H*
			Lucil. l. XXVI *G*
			— · —
N		Lucil. s. l. VII	
		— · —	
352			Lucil. l. XXVIIII
353			Lucil. l. XXVI
			— · —
354			Lucil. l. XXX
O			
357			Lucil. l. XXVIIII 𝔅
358		Lucil. s. l. XVIIII B	
		Lucil. s. l. XVIIII A	
			Lucil. l. XXVIIII 𝔄
			Lucil. l. XXVII
359			Lucil. l. XXVI
			— · —
360			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXVIIII 𝔑
			Lucil. l. XXVIIII 𝔐

*) Hoc loco sequitur numerus minor praeposito *idem* pronomine maiorem numerum, quod praeterea accidit p. 519 M, alias nusquam in hac columna.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
P			
362		Lucil. s. l. XVII	Lucil. l. XXVII
			— · —
363		Lucil. s. l. VI	
		(idem lib. XII)	
		Lucil. s. l. V B	
364			Lucil. l. XXVIIII 𝔊
			Lucil. l. XXVIIII 𝔉
365			Lucil. l. XXVIII'
			— · —
366			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXVII
367			Lucil. l. XXVI
			— · —
368			*Lucil. l. XXVII*
369			*Lucil. l. XXVIIII*
			— · —
370			Lucil. l. XXX
371			Lucil. l. XXVII
			Lucil. l. XXVII (?)
			— · —
			Lucil. l. XXX
372			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVI
			— · —
373			Lucil. l. XXX
374			Lucil. l. XXVII
R			— · —
379			*Lucil. l. XXVIII*
380			*Lucil. l. XXX*
			— · —
381			Lucil. l. XXVIIII
			Lucil. l. XXVI
			— · —
382			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX
			— · —
			idem l. XXVII
			Lucil. l. XXVI
			— · —
383			Lucil. l. XXVII<II> T

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
383			Lucil. l. XXVIIII S
384			Lucil. l. XXVIIII R
			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVII
s			—·—
385			Lucil. l. XXX 𝔑
			Lucil. l. XXX 1𝔐
387			Lucil. l. XXX k
388			Lucil. l. XXX i
			idem l. XXVI
			—·—
			Lucil. l. XXX
390			Lucil. l. XXVIII
			—·—
391			Lucil. l. XXVIIII
392		Lucil. s. l. V A	
393		Lucil. s. l. IV	
		—·—	
394		[Lucil. l. XI]	idem lib. XXVIII
			Lucil. l. XXVI
			—·—
395		Lucil. s. l. VII	
396			Lucil. l. XXVIII
			Lucil. l. XXVI
			—·—
	sumere,	Lucil. s. l. III	
		—·—	
	eligere	Lucil. s. l. X ††	
		(et lib. XVIIII)	
397		Lucil s. l. XV	
398		Lucil. s. l. XIII	
		Lucil. s. l. VII	
		—·—	
399			*Lucil. l. XXVIIII*
			Lucil. l. XXX
			—·—
401			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVI
			—·—
402			Lucil. l. XXX
403			Lucil. l. XXVIII
			—·—

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
405			Lucil. l. ⟨X⟩XVIIII O
			Lucil. l. XXVIIII N
			Lucil. l. XXVIIII M
T 406			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXVIII
407			Lucil. l. XXVII
			— · —
408			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVI
			— · —
			Lucil. l. XXX '*P*
409			Lucil. l. XXX *Π*
410			Lucil. l. XXVIII
			— · —
413			Lucil. l. XXX
414			Lucil. l. XXVIII B
			Lucil. l. XXVIII A
			— · —
V 417			Lucil. l. XXVIIII ϱ
418			Lucil. l. XXVIIII π
420			Lucil. l. XXVII ϱ
			Lucil. l. XXVII π
			— · —
			Lucil. l. XXX q
			Lucil. l. XXX p
Cap. V 422		Lucil. s. l. XVI	Lucil. l. XXVI b
425		Lucil. s. l. XIII (idem in eodem)	
		— · —	
427		*Lucil. s. l. I*	
		Lucil. s. l. IV	
		Lucil. s. l. VIII	
		Lucil. s. l. XX	
		— · —	
428		Lucil. s. l. VIIII	
436			Lucil. l. XXVI I a
			— · —
			Lucil. l. XXVIIII
437			Lucil. l. XXVI c
			Lucil. l. XXVI b
			Lucil. l. XXVI a
			— · —

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
Cap. VI			
455		Lucil. s. l. V.	
		(idem lib. VIIII)	
		— · —	
456		*Lucil. s. l. III*	
457		*Lucil. s. l. IIII* a	
		(idem lib. VII)	
458		*Lucil. s. l. IIII* b	
462			Lucil. l. XXX BB
			Lucil. l. XXX AA
			⟨Lucil.⟩ l. XXVII
			— · —
Cap. VII			
472			Lucil. l. XXVIIII BB
			Lucil. l. XXVIIII AA
			Lucil. l. XXVII T
477		*Lucil. s. l. IIII* c	
		(idem lib. XIIII)	
			Lucil. l. XXVII S
			— · —
478			Lucil. l. XXX
			Lucil. l. XXVIII
			— · —
481		*Lucil. s. l. XIIII*	
		— · —	
Cap. VIII			
484			Lucil. l. XXX
489		*Lucil. s. l. III* A	
		Lucil. s. l. III B	idem l. XXVIIII
		Lucil. s. l. VIII	
490		*Lucil. s. l. XV*	
		Lucil. s. l. XX	
		— · —	
491			Lucil. l. XXVI⟨II⟩*)
492			Lucil. l. XXVIII
			— · —
493			Lucil. l. XXX γ
			Lucil. l. XXX β
			idem l. XXX α

*) Ita Muellerus cum senarius esse uideatur quem liber XXVI non capit.

Merceri pag.	funda-mentum	strues prior	strues posterior
Cap. VIIII			
495		⟨Lucil. s. (?) l. XVIII⟩*)	
496		Lucil. s. l. VII	Lucil. l. XXVIII *Bβ*
			idem *Aα*
497		Lucil. s. l. I	Lucil. l. XXVI 𝔈
		(idem lib. V)	
		— · —	
498		Lucil. s. l. VI	
		(idem lib. VIII	
		idem lib. VIIII)	
499			Lucil. l. XXVI 𝔇
500		Lucil. s. l. I	
		(idem lib. VI)	
		— · —	
502			Lucil. l. XXVI 𝔈
Cap. X			— · —
503		Lucil. s. l. VIIII	
505			Lucil. l. XXX
506		Lucil. s. l. VII	
		— · —	
		Lucil. s. l. XI	Lucil. l. XXVIII
Cap. XI			
512		Lucil. s. l. X	
		(idem lib. XII)	
		— · —	
513		*Lucil. s. l. XII*	
		(idem lib. XVI)	
		Lucil. s. l. XVI	
Cap. XII		— · —	
517		*Lucil. s. l. X*	
519		*Lucil. s. l. XIIII*	
		*(idem lib. XIII)***)	
		— · —	
521			Lucil. l. XXVI
			— · —
		Lucil. s. l. I	
522			Lucil. l. XXX 𝔇
523			Lucil. l. XXX 𝔈
526			Lucil. l. XXVI
			· —

*) Lib. XVIII ipsum adhibuisse Nonius non uidetur.

**) Vide adnot. p. C.

Merceri pag.	fundamentum	strues prior	strues posterior
527			Lucil. l. XXVIIII
528			Lucil. l. XXVI
			— · —
Cap. XIII			
533		*Lucil. s. l. XV*	
		— · —	
		Lucil. s. l. VIII (idem lib. XIV)	
Cap. XIIII			
536		Lucil. s. l. I (idem lib. XV)	
		— · —	
537		Lucil. s. l. XV II	
538		Lucil. s. l. XV I	
539		Lucil. s. l. II	
540		Lucil. s. l. I (idem lib. VI)	
		— · —	
Cap. XVIIII			
552		*Lucil. s. l. V*	
553		*Lucil. s. l. VII (idem lib. X)*	
		— · —	
555			Lucil. l. XXVIII ††

De libro XXX Lucilii

Neque tamen ex ordine fragmentorum lib. I—XXII permultum ad argumentum librorum singulorum recte constituendum licebit efficere: pauci enim uersus sunt quorum de ordine constat. At de lib. XXVI—XXX nonnulla magni sunt momenti, quae ordine fragmentorum recte constituto fiunt aperta. Veluti incipiam de lib. XXX. Agnoscuntur singularum saturarum argumenta haec. 1) Apologus de leone aegroto et de uulpecula u. 980 seqq. 2) de mulierum perfidia et dolis u. 990 seqq. 3) de Lucilii poesi cuius rationem auctor defendit u. 1008 seqq. 4) de laude uirginis pulcrae u. 1039 seqq. 5) cenae sordidae descriptio u. 1060 seqq. 6) Trogini cuiusdam ebriosi hominis fata in castris Numantinis u. 1069 seqq. Hanc fere ultimam saturam positam fuisse post cenae sordidae descriptionem indicatur ordine q— —r—; tum cenam sordidam illam narratam fuisse post saturam de mulierum uitiis efficitur ordine I— (II) —III—. Etiam saturam

de poesi Lucilii collocatam fuisse post apologum de leone aegroto apertum fit ordine —*βββ*— —*γγγ* et *AA*— —*BB*—, item post saturam de mulieribus ordine aa— —bb— —cc—. Denique uirginis illius laudes positas fuisse post saturam de poesi euincit ordo F— —G. Itaque eum quem supra posui ordinem argumenti lib. XXX commodissime restitui confidas, etiamsi etiam in hac re nonnulla uario modo posse ordinari in propatulo est.

De metris et argumento lib. XXIX

Grauiora sunt quae de metris et de argumento lib. XXIX ista ratione possunt euinci. Quo in libro haec deinceps agnoscuntur saturarum argumenta: 1) de cupiditate hominum u. 806 seqq. 2a) de bello Hannibalico u. 823 seqq. 2b) de domus expugnatione cum Gnatone facta u. 837 seqq. 3) de amore meretricum et puerorum u. 857 seqq. 4) de dispensatore improbo u. 879 seqq. 5) de amicitia u. 902 seqq. Praeterea metra tria in hoc libro uidemus esse adhibita haec: septenarios senarios hexametros; sed quaeritur quo ordine sese exceperint. Qua in quaestione primum statuendum erit quem fere ambitum numerumque uersuum unus habuerit liber Lucilii. Neque tamen alia ratione de hac re sententiam dicere poterimus, nisi collatis Horatii sermonum libris II et epistularum I, qui sunt uersuum 1022, 1072, 1006, id est fere pari magnitudine et comparata Nonii excerpendi ratione. Comparare possumus Vergilii Aeneidos libros quos pari studio Nonii seruus uidetur excerpsisse quo Lucilii libros XXX—XXVI: attulit igitur fere e

Vergilii	lib.	I	uersuum	756	locos	123
„	„	II	„	804	„	101
„	„	III	„	718	„	93
„	„	IIII	„	705	„	79
„	„	V	„	871	„	87

Tum e

Lucilii	lib.	XXX	locos	101
„	„	XXVIIII	„	83
„	„	XXVIII	„	44
„	„	XXVII	„	45
„	„	XXVI	„	75

Apparet igitur sicuti fieri solet et factum est in Aeneide,

primum librum maiore studio esse adhibitum, id est lib. XXX neque tamen in ultimo libro id est XXVI nimis cessasse laborem, cum in Aeneidos libris XI et XII uersuum 915 et 952 amplissimis omnium minimus sit numerus locorum quos exscripsit, i. e. 47 et 41. Itaque quotus quisque uersus seruatus sit in libris singulis Lucilii XXX—XXVI obscurum est: id uero e Vergilii comparatione fit probabile pari et aequa fere ratione librorum XXVI—XXX qui diuersa fuerint amplitudine partes fuisse adhibitas. Et alter excerptor libros I—VII Lucilii pari fere ratione adhibuit quod apertum fit his numeris quibus comparationis causa Lucretii locorum numeros adposui: attulit Nonius e

Lucretii	lib.	I	uersuum	1109	locos	14
"	"	II	"	1174	"	23
"	"	III	"	1092	"	18
"	"	IV	"	1279	"	16
"	"	V	"	1455	"	19
"	"	VI	"	1284	"	16

Simili ratione e

Lucilii	lib.	I	locos	14	Lucilii	lib.	XII	locos	3
"	"	II	"	13	"	"	XIII	"	9
"	"	III	"	13	"	"	XIV	"	8
"	"	IV	"	12	"	"	XV	"	13
"	"	V	"	14	"	"	XVI	"	6
"	"	VI	"	12	"	"	XVII	"	3
"	"	VII	"	17	"	"	XVIII	"	0
"	"	VIII	"	9	"	"	XVIIII	"	4
"	"	VIIII	"	9	"	"	XX	"	4
"	"	X	"	7	"	"	XXII	"	1
"	"	XI	"	8					

Itaque siquis coniciat hac inductus similitudine libros XXVI—XXX eadem fere fuisse amplitudine qua Vergilii libros Aeneidos, libros a sene poeta et magis loquaci quam antea erat inde a I usque ad XX conscriptos eadem qua Lucretii libros, equidem non repugnem, etiamsi pateat hanc argumentationem admodum esse incertam.

Iam de libris XXIX et XXVIII Lucilii accuratius erit agendum. E quibus seruati sunt apud Nonium

lib.		loci	lib.		loci
XXIX	septenarii	31	XXVIII	septenarii	9
	senarii	40		senarii	28
	hexametri	10		hexametri	6
		81			43

Apparet librum XXVIII multo minorem fuisse quam XXIX: quod si hic V fere fuit saturarum, ille non plus uidetur continuisse quam tres. Sed primum agendum erit de metrica conpositione libri XXIX, quae hac tabula fiet conspicua:

		Lib. XXIX	
I	Septenarii	φ- aetatem istuc . . . p. 248	αα-uentrem alienum... -ββ- surge mulier . . . η- unde domum . . .
II	Senarii	aα- detrussus . . . (*de Hannibale*) -aβ- has e fenestris (*domus expugnatio*) -χ- uecte atque ancipiti . . . (*domus expugnatio*) p. 245 -ψ nemo hos ancipites . . (*domus expugnatio*) a- Gnato, quid actum est? . . . (*domus expugnatio*) p. 36	
			M- -N- nam ut . . . sic Socrates . . .
III	Hexametri	-b- cum manicis . . . (*de ui amoris*) I- at non sunt similes . . . (*de meretricum amatoribus*)	-θ eicere . . . amorem (*de ui amoris*) -γγ- qui et poscent minus . . . (*de meretricibus*)
IV	Septenarii	-c- in me illi . . . (*de fraude dispensatoris*) -II- ad lenonem uenio . .	-O latere pendens . . .

V	Senarii	-d- quam mihi . . . *(de amicitia)* -III quapropter -e supplantare aiunt Graeci	-δδ habeasq. in animo . . . *(de amicitia)*

Apparet ordinibus libri XXIX *φ, χ, a, b, c, d, e* consideratis librum XXIX fuisse compositum ita, ut primo loco septenarii, secundo senarii, tertio hexametri, quarto iterum septenarii, quinto iterum senarii positi fuerint. De sexta parte parum constat: si constaret re uera fragmentum —e 'supplantare aiunt Graeci' partem esse hexametri semiquinaria accedente semiseptenaria caesura qui fuerit exornatus, sexto loco hexametrum occurrere iterum certum esset quod facile quiuis usu uenisse suspicetur. Sed numeros uersuum pari metro compositorum si consideramus, calculis subductis apertum fit hexametros lib. XXVIII et XXIX omnes eiusdem fuisse saturae: quod argumenti similitudine confirmatur. Dispertiendi enim erunt septenarii et senarii libri XXIX in duas partes fere aequas: quo facto numeros libri XXVIII quem trium fere fuisse saturarum modo sumpsimus comparabimus, hoc modo:

lib. XXIX,	1. septenarii	15	lib. XXVIII,	1. septenarii	9
	2. senarii	20		2. senarii	28
	3. hexametri	10		3. hexametri	6
	4. septenarii	16			
	5. senarii	20			

Qua ratione cognita apertum fit eiusdem libri XXVIII singularum saturarum 9 uel 6 fragmenta septenariis uel hexametris composita superesse, libri XXIX fragmenta 15(16) uel 10: quos numeros binis saturis attribuere, ne nimis fiant exigui, dubitabimus. Quod senariorum numerus multo est amplior (20—28), id ea de causa factum esse apparet, quod senarius multo est breuior quam uersus quadratus et longus. Itaque multo pluribus uersibus senariis opus erat ad eandem rem tractandam quam herois aut septenariis; unde factum est, ut grammaticus multo plures ex saturis uersibus pluribus conscriptis sustulerit. Neque denique omnino probabile est

numerum saturarum unius cuiusque libri Luciliani augeri debere supra numerum V. Nam libri et uoluminis profecto amplitudo non poterat usque augeri, quae et consuetudine et arte glutinatoris fuerit circumscripta. Atqui Horatius qui 10 uel 8 saturas uno uolumine comprehenderit, breuitate inprimis et litura superare se uoluit Lucilium, Lucilius ipse copiosus nimium erat et abundans uerbis, garrulus et longus· Longiores igitur multo fuisse saturas Lucilii quam Horatianas apparet. Libri I II III XVI unam tantummodo continebant saturam sicuti Iuuenalis lib. II. Porro cum Iuuenalis Lucilium se sequi disertis uerbis pronuntiauerit, cuius exemplum ueluti in Graecis uocabulis sermone admiscendis neglecta Horatii uituperatione aperte secutus sit, hunc nos potius sequemur auctorem in numero saturarum constituendo, quot singulis Lucilius libris comprehenderit: quem numerum modo I, modo III, modo IV, neque plus quam V fuisse his argumentis freti nos nostro iure statuemus. *De amplitudine saturarum Lucilii*

De metrica compositione libri XXVIII hoc tantum constat, tres minimum fuisse saturas neque plures omnino fuisse e numero fragmentorum supra confecimus. Ratiocinatio ideo minus certa euadit, quod de fragmento —σ— (u. 769 seqq.) dubites utrum septenarius fuerit an senarii: ego Lachmannum secutus sum qui senarios edidit ideo, quod si reuera septenarius illud fuit, duas habebimus saturas septenariis compositas in lib. XXVIII quod propter exiguum nimis numerum uersuum qui ex utraque supersint (4 uel 5) minus est probabile. De ordine metrorum hoc constat post septenarios collocatos fuisse senarios: *De metrica compositione lib. XXVIII*

I	Septenarii	a a — sarcinatorem esse p. 175
II	Senarii	— b b praeterea haec subsiciua
III?	Hexametri	

De hexametris ex similitudine lib. XXIX conicias tertio loco eos fuisse collocatos. Post librum XXVII noua metra temptauit poeta libris duobus XXVIII et XXIX: inde a lib. XXX heroum solum satura dignum esse publice poesi sua professus est qua in re secuti eum sunt postea poetae similis argumenti omnes. Itaque lib. XXVIII tres, lib. XXIX quinque continebat saturas hoc modo dispositas ut in utroque primum septenarii,

deinde senarii, tertio loco hexametri, in XXIX quarto septenarii quinto id est ultimo senarii positi fuerint: excipiunt denique senarios lib. XXIX ordine legitimo hexametri lib. XXX. De

De libri XXVII et XXVI argumentis

libri XXVII argumento breuiter disputabimus, qua in quaestione nihil memoratu est dignum, nisi quod ordine a— —b— —c— —d fragmentum illud quo Publium ad quem librum suum misit ad principium libri relegatur (u. 688 seq.). De libro XXVI plura sunt quae merito uideantur tractanda pluribus. Quo in libro tres facile agnoscuntur saturae: I de poesi saturarum (u. 651 seqq.) II de poetae uitae rationibus (u. 669 seqq.) III de mulieribus et matrimonio (u. 678 seqq.). Atque saturam de poesi Luciliana scriptam positam fuisse ante saturam de uita sua efficitur ordine —*C*— (u. 651 seq.) —*F*— (u. 669 seq.) —*G*— (u. 671 seq.): tum saturam de mulieribus positam fuisse post saturam de uita poetae ordine —m— (u. 666) —n (u. 682 seq.) qui ordo eo confirmatur, quod saturam de mulieribus post saturam de poesi Lucilii collocatam fuisse euincit ordo —*β*— (u. 625) —*γ*— (u. 629) —*ε* (u. 681).

Exemplar denique illud Lucilii quo Nonius erat usus deterius erat eis, quorum notitia per alios grammaticos ad nos peruenit. Varias lectiones collectas exhibuimus in indice grammatico s. u. *uariae lectiones*: ubi discrepant scripturae, Nonii auctoritas posthabenda est fere ubique. Veluti lib. IV u. 173 legitur 'cumque hic tam formonsus tibi ac te dignus puellus' secundum Nonium p. 158, 16: sed recte sine dubio scribitur 'cumque hic tam formosus homo ac te dignus puellus' secundum Festum p. 249, 18 et Suetonium apud Priscian. G L II p. 232, 1 K. Orthographiae rationes exposuimus in eodem indice s. u. *orthographia*. Vnde apparet uetustioris orthographiae ueluti *pessumum exaduorso* uestigia in Nonii libris passim inueniri, sed nusquam *ei* pro *i* longa, qualia Ciceronis codices et Gellii seruarunt in *seis* et in *Eissocratium*. Itaque desinant aliquando talem scripturam inferre Lucilii uersibus apud Nonium seruatis.

3) De rhetoribus

Rhetores Latinos post Quintilianum uel Quintiliani aequales Lucilii uersus pro exemplis posuisse minime probabile est. Itaque Iulium Rufinianum qui R L p. 45, 11. 28. 46, 2. 62, 18, item Fortunatianum qui semel p. 124, 8 H. uerba attulit poetae

antiqui, rhetorem quendam qui ante Quintilianum uixerit compilasse consentaneum est quem Cornelium Celsum fuisse, Isidori item auctorem in rhetoricis indicaui Berl. Phil. Wochenschr. X 1890 p. 1008. Vindobonae cum docerem fragmenta Celsi colligenda inprimis ex Isidoro curaui ab auditore Iustino Woehrero quo munere ille functus est quattuor annis post dissert. Vindob. uol. VII 1903 p. 82 seqq. (conf 128), magistri et sententiae auctoris oblitus cuius ne nomen quidem inueniri passus est in illa dissertatione.

Quicumque scriptoris alicuius qui periit fragmenta tractabit, eum par est adire auctores ipsos quibus illa fragmenta debeantur neque contentus esse poterit eis quae de auctoribus in collectione aliqua fragmentorum adnotata sunt. Itaque nemo supersedere poterit inprimis Nonii ipsius lectione qui Lucilii uersui dare operam uolet si traditus est ueluti apud Nonium. Quare Lucilii editor in adnotatione ad singula fragmenta multa poterit omittere quae lector et poterit et debebit quaerere in editione auctorum. Veluti de Nonii codicibus deterioribus lectorem relego ad Nonii editiones: qui codices hic illic dubito an paruulum aliquod conferant ad emendandum. Dux tamen codicum et princeps cuius lectiones nosse accurate magnopere e re est codex est Leidensis Voss. Lat. Fol. 73 saec. IX quem L littera notaui cuius scriptura prior facta ante correcturam tamquam fundamentum esse debet emendationis (uide ad lib. VI u. 257 XIX u. 562 XXVI u. 680 XXIX u. 920). Ex reliquis codicibus solum codicem Guelferbytanum Gudianum 96 saec. X elegi cuius lectiones apponerem.

De Nonii codicibus et editionibus

Codex Leidensis L

Codex Guelferbytanus G

Longe plurimum profuit Lucilii emendationi Nonii editor illustris Iosias Mercerus editionibus anni 1583 et ea qua nos utimur anni 1614 Parisinis. Quem secuti sunt F. D. Gerlachius C. L. Rothius edit. Basil. 1842: utriusque editionis fundamentum erat codex Guelferbytanus alii, adhibuerunt praeterea duouiri passim Leidensem. Codices Nonii quos postea adhibuerunt praeter G et L Ludouicus Quicheratius edit. Paris. 1872 Lucianus Muellerus edit. Lips. 1888 I. H. Onionsius Oxonii 1895, qui libros I—III edidit, eos hic illic frustulum quoddam rectius seruasse uideri non tanti erat, ut eorum scripturas reciperem

omnes. Nam longe plurimis locis sordere illorum scripturas prae Leidensis integritate manifestum est. [Neque mutandam duxi hanc sententiam, postquam W. M. Lindsayus edidit Nonium Lipsiae anno 1903 exeunte. Qua in editione quorum codicum adnotatae sunt lectiones praeter L et G, eas in Lucilii fragmentis constituendis non magni esse pretii etiamnunc arbitrari me confiteor. Quae editio Nonii antequam prodiit in publicum, de quaestionibus Lucilianis et Nonianis disseruimus in synhodo philologorum anni 1903 Halensi qua de disputatione relatum est in actis.]

Archetypum codicum foede corruptum fuisse unaquaque in pagina Nonii aegre ferimus. Neque tamen genera uitiorum pernoscere inutile est ad emendationem grammatici uia ac ratione exercendam. Veluti in uersibus Lucilii saepissime eodem modo peccatum esse apertum fit his exemplis: perperam et secundum uulgarem pronuntiationem in *i* mutata est e clusa: *rix* pro *rex* 899. *camillos* pro *camellos* 1126. *lictoribus* pro *lectoribus* 356. *aduliscentiam* 617. 743. *uirum* pro *uerum* 119. 875. *aegri* pro *aegre* 474. *salui* pro *salue* 772. *detundite* pro *detundete* 578. *uidimus* pro *uidemus* 638. *muttiris* pro *muttires* 652. *acciperisne* pro *acciperesne* 869. *centinarias* pro *centenarias* 776. *grauido* pro *grauedo* 820. *collareque* pro *collarique* 854. Item u scribitur pro o clusa: *natus* pro *natos* 152. *primus* pro *primos* 198. *spurcus* pro *spurcos* 398. *quantu* pro *quanto* 460. *magnu* pro *magno* 707. *centunem* pro *centonem* 747. *propula* pro *propola* 198. — Scribitur *ali* pro *alii* 619, item *redisse* 677. *perimus* 710. 843. *delicis* 896. Praeterea saepenumero occurrit illud genus uitiorum, de quo egit Vsenerus Mus. Rhen. LVI 1901 p. 305: nimirum dilatantur et amplificantur uocabula ut u. 226 *ueterum* pro *uerum;* 285 *pactolo* pro *pacto; institis* uel *instituti* pro *isti* 1293. 318. *numini* pro *numi* 335. *honorum* pro *horum* 386. *uenentis* pro *uentis* 390. *alutamen* pro *alutam* 446. *sasipientibus* pro *sapientibus* 462. *mamolito* pro *molito* 813. *seminisse* pro *semisse* 499. *nouissime* pro *nouisse* 528. *declarasse* pro *declasse* 606. *uelite* pro *uite* 631. *aliti* pro *aut* 741. *uindemedia* pro *uindemia* 707. *retineres* pro *retineas* 804. *amaret* pro *amet* 833. *subduceret* pro *subducet* 887. *pirotulit* pro

protulit 199. *denique* pro *deque* 983. *diligitis* pro *digitis* 991. *epitofoni* pro *epifoni* 908. *alcholocheo* pro *alocheo* 25.

Lucilii fragmenta primus 'collegit disposuit, et notas addidit Franciscus Iani f. Dousa' Lugd. Bat. 1597 qua in editione sese 'consilio ac iudicio Parentis potissimum' usum esse in praefatione pronuntiat, magnum Scaligerum egregie labori suo fauisse gloriatur. Et optima quaeque quae protulit non Francisci, sed aut Iani sunt Dousae aut Scaligeri, quorum uirorum eruditio egregia in commentario utilissimo ubique est conspicua. Magni etiamnunc pretii haec editio ideo est habenda, quod ad Lucilii uersus ille e codice deperdito Charisii Coloniensi (uide ad lib. V u. 193 IX u. 362 XI u. 401—404. 426 incert. u. 1294 seq. huius editionis) praecipuas adnotauit scripturas (G L I p. XXIV seqq.). Longo interuallo interiecto iterum edidit Lucilium E. F. Corpetus 'Satires de C. Lucilius Fragments revus augmentés traduits et annotés' Paris 1845. Qui etsi neque in metricis neque in historicis neque in grammaticis rebus par erat huic operi suscepto, tamen multa ex libris uirorum doctorum sedulo collegit plena acuminis et doctrinae, ipse nonnulla rectius constituit meliusque interpretatus est, quam qui eum nimis neglexerunt editores posteriores. Quorum in numero ingenio et doctrina etiam inferior erat Corpeto F. D. Gerlachius, qui Lucilium edidit Turici 1846, superior Corpeto et Gerlachio Lucianus Muellerus, qui edidit Lipsiae 1872 'C. Lucili saturarum reliquiae. Emendauit et adnotauit Lucianus Mueller', uterque et Nonii et Lucilii editor. Atque de Muellero et Nonii et Lucilii editore paucis erit dicendum. Ingenium uelox, audacia perdita, sermo promptus et Isaeo torrentior: propter illam ipsam audaciam criticus parum felix, denique contumax contumeliosus gloriosus. Rem metricam hexametri Latini bene norat, sermonis ueteris Latini ueluti Plautini parum erat peritus neque ea, quae ipse didicerat in litteris Latinis et Graecis, talia erant, ut supersedere potuerit studiis aliorum quae solebat contemnere. Itaque quae praestitit in Lucilio si summam subduxeris, ea magis meliorum codicum et editionum opera praestitisse uirum doctum et uersutum statuendum est. Quae contra Mommsenum et contra Vahlenum fere quotannis scripsit Ennii editorem

De Lucilii editionibus

F. Dousa

E. F. Corpetus

F. D. Gerlachius

Lucianus Muellerus

Carolus Lachmannus et Lucilii Lachmanniani patronum, ea nemo sine taedio poterit perlegere. Editionem Lucilii praeparauerat Carolus Lachmannus, qui multa et egregia protulit de Lucilii uersibus singulis in commentario ad Lucretium aliis libellis: priusquam ad librum perpoliendum uenit, morte oppressus abiit ad plures. Edidit Lachmanni schedas auctas a Mauritio Hauptio Ioannes Vahlenus utriusque successor Berolinensis in libro 'C. Lucilii saturarum. Carolus Lachmannus emendauit Berolini 1876' summa cum pietate et ut adsolet diligentia, uerborum indicem addidit Vahleno auctore Franciscus Harder 'Index Lucilianus Berolini 1878' quem nos potuimus supplere. Quam editionem etiamsi non permultas nouas emendationes Lachmanni exhibuerit, ei qui enchiridia et alia conscripserunt haud impune neglexerunt in quibus multa feruntur tamquam Luciliana quae Lucianea sunt siue Muelleriana: ueluti qui nuper Muelleri uersibus I 38 ita constitutis

porro quicumque et cuicumque ut diximus ante
obstiterit, preimo cerebrum huic refert minui re,

abusus est ad libri I argumentum constituendum, huic homini id fecisset poeta si superstes esset, quod Muellerus illis uersibus Lucilium fecit scribentem. Pari audacia in re critica *Aemilius Baehrensius* erat Aemilius Baehrensius, quondam Muelleri discipulus, mox aduersarius, qui Lucilii reliquias edidit in 'Fragmentis poetarum Romanorum' Lipsiae 1886 p. 139 seqq.

Praeter eos quos modo nominaui uiros doctos insigni modo de Lucilii emendatione et interpretatione meruit Franciscus Buechelerus, criticorum facile princeps, et iustitia et aequitate iudicii ut hominis duri et acerbi, Caroli Friderici Guilelmi Muelleri praeconium uocemque nunc emortuam litteris tradam, unus instar multorum milium. Ego plerasque uirorum doctorum coniecturas non in adnotatione critica sed in commentario curaui collocandas, permultas silentio oppressi, non tantum aliorum, sed etiam meas.

Equidem memini Petropoli cum degerem narrari solitum in circulis secundum sententiam auctoris omnia fere in Lucilio emendando et enarrando fuisse ad finem perducta, ubi primum editio Lipsiensis anni 1872 prodierit. Videlicet nulla in re magis decipiuntur homines, quam in ipsorum operibus recte

aestimandis; et sicuti parentes de liberorum uirtutibus, ita uiri docti falli solent de ingenii sui fetu et propaginibus. Et Muelleri et Lachmanni et multorum curas et operas sedulo me arbitror collegisse in hac editione, neque tamen finitam esse poetae difficillimi emendationem et interpretationem, sed coepisse.

De poesi Lucilii iudicia

Aetate Quintiliani fuisse, qui Lucilium Horatio praeponerent, non est quod miremur (testim. 48. 49): huius enim Horatius auctor fuerat iudicii ipse serm. II 1, 74. 29. I 10, 48. Id tamen memorabile est, nonnullos Lucilium ita tunc habuisse sibi deditos amatores, qui omnibus eum poetis praeferre non dubitent (testim. 48). Qui homines plurimi sane faciebant indigenam poesin et Latinam, pluris faciebant Italum omnino acetum quam sales Atticos (testim. 59). Atque admirabantur inprimis poetae audaciam singularem (testim. *πραγματικὸς τόπος* 53. 54), studium uirtutis acerrimum (testim. 55. 57), sales et facetias, doctrinam et eruditionem. Acrimoniam poetae primus *Acrimonia et uirtutis studium* comparasse uidetur Horatius serm. I 4, 1 seqq. cum aculeis et hastis poetarum comoediae ueteris Atticae, quorum opera poeta modo legerat; nam sese modo ueteres, quas domi habebat (serm. II 3, 12) comoedias legisse cum ostentatione quadam l. s. pronuntiat I 10, 17 'quos neque pulcher Hermogenes umquam legit neque simius iste nil praeter Caluum et doctus cantare Catullum'. Idem Horatius ingenium Lucilii passim magnopere sese admirari professus est, ter sese infra Lucilii esse uirtutes et meritum concessit (serm. II 1, 74. 29. I 10, 48 testim. 50—52). Grande praeconium postea poeseos Lucilianae Iuuenalis cecinit I 165 (testim. 53): nempe rubet improbus, cum Lucilii audit uersus et tacitus timet. At *οὐδεὶς γοῦν Ὑπερείδην ἀναγιγνώσκων φοβεῖται* secundum Longin. de sublim. cap. 34, 4, cum ille poeta numquam scripserit *ἀργὰ καὶ τὸν ἀκροατὴν ἠρεμεῖν ἐῶντα* auctore Iuuenale. Atque de audacia Lucilii supra actum est in capite de saturae historia p. XVI: uim eius et acrimoniam non tantum in auaritia ambitione fraudibus luxuria stupris castigandis etiamnunc licet admirari, sed, imprimis quod nostrum saeculum admirari consentaneum est, in superstitione hominum irridenda, in oratorum praestigiis fucosis illudendis, denique in philosophorum et sophistarum captiosis et nugatoriis disputationibus

Eruditio et sales notandis. Consentiunt praeterea ueteres de laude eruditionis eius et urbanitatis (testim. 58—63): neque tamen uacat sales Lucilii aut enumerare aut enarrare singulos, quorum in numero multi multa durabant per saecula ueluti illud 'agrarius mergus' incert. u. 1103 'uertitur oenophori fundus, sententia nobis' lib. III u. 139, 'non omnibus dormio' incert. u. 1223 alia. De eruditione eius et doctrina ubique testes locupletissimi citari possunt reliquiae ipsae: bene enim nouit Homerum et Archilochum, Menandrum et ueteris comoediae Telecliden, philosophiae disciplinam et Stoicae et Epicureae, Academiae historiam et Peripateticam doctrinam, Latinorum Ennium Pacuuium Accium tragicos, Plautum Caecilium Terentium comicos. Ennium et Accium multis locis insectatus est teste Horatio serm. I 10, 53 (testim. 65. 67 seqq.), sed ita ut sese non meliorem aut maiorem illis iactaret gloriosus; qua re egregie saturae suae acerbitatem uoluit mitigari modestusque *Stili Latini criticus primus* uideri et iudex aequus. Omnino denique Plinio maiori credendum est tradenti in praef. nat. hist. 7 eum primum condidisse stili nasum (testim. 64), quibus uerbis tumide ut solet generis Asiani ille sectator Lucilium criticorum elocutionis Latinae *Obscenitas saturarum* significat fuisse principem omnium. Obscenitatem et spurcitiem singularem quam et ueteres (testim. 71. 72) in eius carminibus deprehenderunt et nos cum taedio et fastidio offendimus (conf incert. u. 1186) et C. Trebonio exemplo fuisse (Cic. epist. XII 16, 3) et Horatio et Iuuenali manifestum est. Agnoscas hominem diutina militia et uita castrensi dissolutum, moribus imbutum militis gregarii, agasonum et stabuli equestris sermone gaudentem. Vbique pueri et meretrices, Hymnis, Cretaea, Collyra, Lamia, Bitto, Gentius, Macedo, Agrion, domuum expugnationes, conuiuia et ebrietates, ludi gladiatorii, passim de equorum uirtutibus agitur et uitiis ita, ut poeta eques neminem possit latere: coniugium ut molestiam et aerumnam fato hominibus oblatam irridet nihilque habet antiquius quam matronarum carpere ingenia et mores.

Λεκτικὸς τόπος De elocutione Lucilii satis honorifice iudicauit M. Varro apud Gell. VI 14, 6 (testim. 73. 74) qui Lucilium gracilitatis, i. e. *τοῦ ἰσχνοῦ χαρακτῆρος* exemplum uoluit haberi. Horatium si rogare possemus, non gracilis generis esse eius car-

mina responderet poeta Venusinus, sed appellari debere Lucilium 'squalentem et ieiunidicum pro gracili' (Gell. l. s. 5). *Character* Rectissime enim iudicauit de Lucilio Horatius serm. I 4, 6 seqq. (testim. 75. 76). Romani et Latini sanguinis homines pedestris sermonis erant peritissimi artifices; neque uero poetas Latium procreauit neque poesin praeter saturam, quae sermonis pedestris fuerit effigies. Itaque sicuti Arpinas ille τῇ πρὸς τὴν ποίησιν εὐκολίᾳ παίζων ἐχρῆτο· λέγεται γὰρ ὁπηνίκα ῥυείη πρὸς τὸ τοιοῦτον, τῆς νυκτὸς ἔπη ποιεῖν πεντακόσια (Plutarch. Cic. cap. 40 med.), ita Lucilium in hora saepe ducentos uersus dictasse e uestigio reliquiae ipsae carminum declarant, garrulitatis et incuriae plenae ubique, saepenumero propter indiligentiam et festinationem auctoris obscurae et perdifficiles ad interpretationem. Nempe erat, sicuti Memmius ille de quo Cicero Brut. 247, fugiens non modo dicendi sed etiam cogitandi laborem, denique schedium appellabat opus suum (testim. 77. 78, incert. u. 1279), quod seruulus e domini ore excipiebat dictantis cum loquacitate *Verba propria* senectutis propria. Atque uerbis eum uti 'cuiusque artis ac negotii propriis' Frontoni credemus affirmanti (p. 62 N testim. 79) ueluti figulorum uocabulo Osco utitur in uasculis describendis (incert. u. 1318), Syriaco uocabulo in panificio (incert. u. 1250), meretriciis in re amatoria uerbis, equisonum uocabula adhibet in re equestri (uide indicem grammaticum s. u. castrensis sermo), militaria in pugnis narrandis et belli laboribus, rhetorum in oratoribus carpendis, philosophorum sermone utitur cum sapientium studia tractare aggressus est. *Sermo castrensis* Inprimis autem castrensi sermone et uulgari utitur ut grauis annis miles, cuius sermonis tamquam auctor est et princeps. Qua de re cum uberius in indice grammatico sit expositum et passim in commentario, illuc praestat relegare lectorem. Erant in exercitu Numantino Scipionis congregati socii ueluti ex tota Italia, unde Latina Osca Tusca Graeca uocabula apud Lucilium inueniri non est quod mireris. Graeca uocabula quae saturis passim inseruit secundum consuetudinem sermonis cottidiani in indice collecta exhibui: qua in re Horatius eum impugnauit (serm. I 10, 20 seqq. testim. 80) neque imitari uoluit, cum Lucilii similis sit Iuuenalis in hac stili proprie-

tate, qui sicuti ille uersum ex Homero (lib. XIV u. 463 alibi), ita integrum fere uersum posuerit in satura IX 37. Denique in uersibus faciendis limatiorem Ennio eum fuisse concedit Horatius serm. I 10, 65 (testim. 76) quem propter uersus parum politos carpsit nonnumquam (incert. u. 1190). Sed proprietates eius metricas item grammaticas inueniet lector collectas in indice grammatico et enarratas passim in commentario. Quare earum rerum studiosos illuc poterimus relegare finemque facere praefationis iam fines egressae et spatium concessum.

Scripsimus Lipsiae mense Iunio anno 1903.

TESTIMONIA DE SATURA.

I. Festus p. 314 M. 'Satura et cibi genus ex uariis rebus conditum est, et lex ⟨*mul*⟩tis alis legibus conferta. itaque in sanctione legum adscribitur "neue per saturam abrogato aut derogato". T. Annius Luscus in ea quam [quam] dixit aduersus Ti. Gracchum (ORF ed. II p. 164 Meyeri) "Imperium quod plebes per saturam dederat, id abrogatum est" et C. Laelius in ea quam pro se dixit * * * (l. s. p. 173) ⟨*et Sallustius in Iugurtha*⟩ (cap. 29, 5) "dein postero die quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionem accipitur".'

II. Isidor. orig. V 16 'Satura uero lex, quae de pluribus simul rebus eloquitur, dicta a copia rerum et quasi a saturitate, unde et satyras scribere est poemata uaria condere ut Horatii Iuuenalis et Persii'.

III. Paulus ex Fest. p. 315 M. 'Satura et cibi genus dicitur ex uariis rebus conditum, et lex multis aliis conferta legibus, et genus carminis, ubi de multis rebus disputatur'.

IV. Diomedes GL I p. 485, 34 K quem locum secundum orthographiam rectius seruarunt Porphyrionis excerpta in Meyeri edit. p. 278 adnot. in Holderi p. 328, 329 post. Horat. epist. I 11, 12 '*a*) Satura autem dicta siue a saturis, quod similiter in hoc carmine ridiculae res pudendaeque dicuntur, quae uelut a saturis proferuntur et fiunt, — siue satura a lance, quae referta uariis multisque primitiis in sacro apud priscos diis inferebatur et a copia et saturitate rei satura

uocabatur. Cuius generis lancium et Vergilius in georgicis meminit, cum hoc modo dicit (II 194) "lancibus et pandis fumantia reddimus exta" et (II 394) "lancesque et liba feremus". — *b*) Siue a quodam genere farciminis, quod multis rebus refertum saturam dicit Varro uocitatum. Est autem hoc positum in secundo libro Plautinarum quaestionum "satura est uua passa et polenta et nuclei pini ex mulso consparsi. ad haec alii addunt et de malo Punico grana". — *c*) Alii autem dictam putant a lege satura quae uno rogatu multa simul conprehendat, quod scilicet et satura carmine multa simul poemata conprehenduntur. cuius saturae legis Lucilius meminit in primo (u. 48) "per saturam aedilem factum qui legibus soluat" et Sallustius in Iugurtha (cap. 29, 5) "deinde quasi per saturam sententiis exquisitis in deditionem accipitur".' *Codd Diomedes exhibent ubique* satyra, a satyris, *etiam* lanx satyra *et* lex satyra: *ubique* u *litteram seruarunt excerpta Porphyrionea quam seruauit iure editor Holderus.*

V. Scholiastae Horatiani praefatio in sermonum lib. I (uol. II p. 3 Hauthal.)

a) 'Satyra dicitur lancis genus ⟨*siue nomen est potius*⟩ tractum a choro Liberi patris qui est minister uini et epularum.

b) Satyra istius inter Lucilii est et Iuuenalis: nam et asperitatem habet quam Lucilius et suauitatem quam Iuuenalis mixtam in suo carmine. Denique nisi Iuuenalis scripsisset, isto nemo esset melior.

c) Verum tamen sciendum quia satyrarum carmen a primo omnium auctore Lucilio repertum est.

d) Plerique satyram a lance quae plena diuersis frugibus in templo Cereris infertur nomen accepisse dicunt; nam et ea hoc nomine appellatur. Ergo et hoc carmen propterea satyram nominarunt, quia ita multis et uariis rebus refertum est ut audientes saturet.

Alii dicunt, quod ita satyra uocitata sit, quod ita conuicia et crimina hominum libere inuadat, ut saturati homines, i. e. ebrii.'

VI. Euanthius de comoedia p. 16 Wessneri 'et hinc deinde aliud genus fabulae id est satyra sumpsit exordium, quae a satyris quos † inuocis semper ac petulantes deos scimus esse, uocitata est, etsi aliunde nomen praue putant habere. haec satyra igitur eius modi fuit, ut in ea quamuis duro et uelut agresti ioco de uitiis ciuium, tamen sine ullo proprii nominis titulo carmen esset. quod idem genus comoediae multis offuit poetis, cum in suspicionem potentibus ciuium uenissent, illorum facta descripsisse in peius ac deformasse genus stilo carminis. quod primus Lucilius nouo conscripsit modo, ut poesin inde fecisset id est unius carminis plurimos libros.

VII. Isidor. orig. VIII 7, 7 'Duo autem sunt genera comicorum, id est ueteres et noui, ueteres, qui et ioco ridiculares existunt, ut Plautus, Accius, Terentius; noui, qui et satyrici, a quibus generaliter uitia carpuntur, ut Flaccus, Persius, Iuuenalis et alii. Hi enim uniuersorum delicta corripiunt nec uitabatur ab eis pessimum quemque describere nec cuiuslibet peccata moresque reprehendere. [Vnde et nudi pinguntur, eo quod per eos uitia singula denudentur.] Satyrici autem dicuntur, siue quod pleni sunt omni facundia siue a saturitate et copia — de pluribus enim simul rebus loquuntur — seu ab illa lance quae diuersis frugum uel pomorum ⟨*cum*⟩ generibus ad templa gentilium solebat deferri; aut a satyris nomen dictum, qui inulta habent ea, quae per ui⟨*n*⟩olentiam (*uiolentiam* codd) dicuntur. ⟨*Vnde et nudi pinguntur eo quod per eos uitia singula denudentur*⟩. Conf Cornuti commentum ad Persium ed. E. Kurzius Burgdorf 1875 p. VIII "Dicitur autem satira a lance deorum . . . uel a satiris dicitur satira. Conuenit enim cum eorum qualitatibus. Illi enim nudi depinguntur capripedes et saltantes rure habitantes"' e. q. s.

VIII. [Lucretius V 1390 'haec animos ollis mulcebant atque iuuabant cum satiate cibi: nam tum sunt *car*mina (*ita Lachmannus:* omnia *codd*) cordi.'] conf Pers. I 31. 51. 52.

IX. [Tibull. II 1, 51 'agricola adsiduo primum satiatus aratro cantauit certo rustica uerba pede et satur arenti primum est modulatus auena carmen, ut ornatos diceret ante deos.']

X. [Liuius VII 2, 7 'qui (histriones) non sicut ante Fescennino uersu similem, incompositum temere ac rudem alternis

iaciebant, sed inpletas modis saturas, descripto iam ad tibicinem cantu motuque congruenti peragebant. Liuius post aliquot annis, qui ab saturis ausus est primus argumento fabulam serere' e. q. s.]

XI. Iuuenal. I 81 'Ex quo Deucalion nimbis tollentibus aequor nauigio montem ascendit ... et maribus nudas ostendit Pyrrha puellas quidquid agunt homines, uotum timor ira uoluptas gaudia discursus, nostri farrago libelli est.'

XII. Martian. Capella in epilogo operis p. 374, 9 Eyssenh. 'Habes senilem, Martiane, fabulam miscilla lusit quam lucernis flamine Satura ...'

XIII. Quintil. X 1, 93 'satura quidem tota nostra est in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius.'

XIV. Diomedes G L I p. 485, 30 K 'Satura dicitur carmen apud Romanos nunc quidem maledicum et ad carpenda hominum uitia archaeae comoediae charactere conpositum quale scripserunt Lucilius et Horatius et Persius. *sed* (*et* codd) olim carmen quod ex uariis poematibus constabat satura uocabatur quale scripserunt Pacuuius et Ennius.'

XV. Porphyrio ad Hor. serm. I 10, 46 '... item Ennius qui quattuor libros saturarum reliquit et Pacuuius ...'

XVI. Quintil. X 1, 95 'Alterum illud etiam prius saturae genus, sed non sola carminum uarietate mixtum condidit Terentius Varro.'

XVII. Horat. serm. I 10, 64 'fuerit Lucilius, inquam, comis et urbanus: fuerit limatior idem quam rudis et Graecis intacti carminis auctor quamque poetarum seniorum turba ...'

XVIII. Horat. serm. II 1, 62 'quid? cum est Lucilius ausus primus in hunc operis conponere carmina morem, detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora cederet, introrsum turpis ...'

XIX. Horat. serm. I 10, 46 'hoc erat, experto frustra Varrone Atacino atque quibusdam aliis melius quod scribere possem, inuentore minor: neque ego illi detrahere ausim haerentem capiti cum multa laude coronam.'

XX. Lucilius lib. XXX u. 1039 'cuius uultu ac facie ludo ac sermonibus nostris uirginis hoc pretium atque hunc reddebamus honorem': ubi conf commentarium.

XXI. Hieronymus in indice librorum M. Terentii Varronis Reatini (Ritschelii opusc. III p. 526. 527 Mus. Rhen. XII 1857 p. 151) enumerat inter opera Varronis 'satyrarum Menippearum libros CL' tum 'satyrarum libros IV'.

XXII. Suetonius de gramm. 15 'Lenaeus, Magni Pompei libertus ... tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium historicum, quod eum oris probi, animo inuerecundo scripsisset, acerbissima satura lacerauerit, lastaurum et lurconem et nebulonem popinonemque appellans et uita scriptisque monstrosum, praeterea priscorum Catonis uerborum ineruditissimum furem'.

XXIII. Probus Vallae in Iuuen. I 20 'magnus ... Auruncae ... alumnus' ... 'uel Lenaeum (ita Casaubonus: *lenium* traditur) dicit, qui et ipse satyras scripsit'.

XXIV. De P. Terentii Varronis Atacini saturis uide testim. XIX.

XXV. Varro rer. rust. III 2, 17 'L. Abuccius, homo, ut scitis, adprime doctus, cuius Luciliano charactere sunt libelli.'

XXVI. Macrob. Saturn. II 4, 21 'Temporibus triumuiralibus Pollio, cum fescenninos in eum Augustus scripsisset, ait: "at ego taceo"' e. q. s.

XXVII. Horatii saturarum quae hodie ita appellantur in codd subscriptio 'Q. Horatii Flacci sermonum liber secundus explicit': quo nomine ubique saturas adferunt grammatici.

XXVIII. Senecae saturae subscriptio (F. Buechelerus Symb. philol. Bonn. in hon. F. Ritschelii I p. 72) '[Diui Claudii] explicit apotheosis Ann*a*ei Senecae persaturam'.

XXIX. Lactantius diuin. instit. I 21, 13 'Pescennius Festus in libris historiarum per saturam refert Karthaginienses Saturno humanas hostias solitos immolare' e. q. s.

XXX. Ioannes Lydus de magistr. p. R. I 41: '*Ῥίνθωνα καὶ Σκίραν καὶ Βλαῖσον καὶ τοὺς ἄλλους τῶν Πυθαγορ⟨εί⟩ων ἴσμεν οὐ μικρῶν διδαγμάτων ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος γενέσθαι καθηγητὰς καὶ διαφερόντως τὸν Ῥίνθωνα, ὃς ἑξαμέτροις ἔγραψε πρώτως κωμῳδίαν. ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἡρωικοῖς ἔπεσιν ἐκωμῴδησε. μεθ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν* (*ex Horat. serm.* I 10, 46 *seqq.*), *οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικούς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος*

χαρακτῆρα ζηλώσαντες (*ex Horat. serm.* I 4, 1) τοῖς μὲν 'Ρίνθωνος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι τὴν σατυρικὴν ἐκράτυναν κωμῳδίαν· 'Οράτιος μὲν οὐκ ἔξω τῆς τέχνης χωρῶν (*ex Horat. serm.* II 1, 1 *epist.* I 19, 27), Πέρσιος δὲ τὸν ποιητὴν Σώφρονα μιμήσασθαι θέλων τὸ Λυκόφρονος παρῆλθεν ἀμαυρόν. Τοῦρνος δὲ καὶ 'Ιουβενάλιος καὶ Πετρώνιος αὐτόθεν ταῖς λοιδορίαις ἐπεξελθόντες τὸν σατυρικὸν νόμον παρέτρωσαν (ex Horat. serm. II 1, 2 Iuuen. VI 635). Conf testim. VI. VII et prolegg. p. XII. XVII: Iuuenalis saturas Lydum legisse adnotant interpretes ad Iuuen. II 50. — Quae [Acro] ad Hor. epist. II 2, 60 tradit de similitudine sermonum Bionis et Lucilii, ea item ficta omnia.

TESTIMONIA DE VITA ET POESI C. LUCILII

1) Iuuen. I 19 'cur tamen hoc potius libeat decurrere *Patria* campo per quem magnus equos Auruncae flexit alumnus, si uacat ac placidi rationem admittitis, edam'. Vbi schol. 'Lucilium dicit . . .' *Idem scholion legerat Ausonius epist. ad Tetradium saturarum scriptorem XV 9 p. 173 Sch. XI 9 p. 237 P.* 'Rudes Camenas qui Suessae praeuenis aeuoque cedis non stilo'.

2) Schol. ad Horat. serm. II 1, 29 'fuit enim ualde no- *Genus* bilis Lucilius, utpote qui esset Magni Pompei *auus*'; idem ad 75 'ideo quia fertur Lucilius *auunculus* (ita Parisinus γ Hauthalii: *maior auunculus* reliqui) fuisse Pompei Magni. merito ergo ⟨*dicit se infra censum esse Lucilii: nam ille et nobilis*⟩ et diues fuit'. Porphyrio ad Horat. l. s. 75 'Constat enim Lucilium ⟨*auunculum*⟩ maiorem Pompei fuisse. Etenim auia Pompei Lucilii soror fuerat'.

3) Vell. Paterc. II 29, 2 *de Magno Pompeio* 'Fuit hic genitus matre Lucilia stirpis senatoriae'.

Stemma

Lucilius senatorii ordinis — *C. Lucilius poeta*

Cn. Pompeius Strabo — *Lucilia*
cos. 665/89

Cn. Pompeius Magnus   *Pompeia-L. Memmius L. f. (Plut. Pomp. 11 Oros. V 23, 12)*

4) Lucilius lib. XXVI u. 667 'de*ni*que adeo male me ac- *De Lucilii praediis* cipiunt decimae et proueniunt male'.

5) Cic. de or. II 284 'Sed ex his omnibus nihil magis ridetur quam quod est praeter expectationem . . . ut Appii maioris illius qui in senatu quom ageretur de agris publicis et de lege Thoria et premeretur Lucilius ab iis, qui a pecore eius depasci agros publicos dicerent, "Non est" inquit "Lucilii pecus illud, erratis" — defendere Lucilium uidebatur — "ego liberum puto esse, qua libet pascitur".' (Lucullus-Luculli-Lucullum *Harleianus*.)

Familia 6) Lucilius lib. XXII u. 580 'Lucili columella hic situs Metrophanes'. u. 581 'Pacilius tesorophylax pater.' lib. III u. 105 'Symmachus . . . bubulcus'. lib. XV u. 512 'uilicum Aristocraten'.

Aedes 7) Asconius in Cic. Pison. p. 12, 9 K. S. 'Tradunt et Antiochi regis filio obsidi domum publice aedificatam, inter quos Atticus in annali: quae postea dicitur Luc*ili*i (ita Manutius: *lucii* codd) poetae fuisse'.

Aetas 8) Gellius XVII 21, 49 ex Nepotis Cornelii chronicis 'Neque magno interuallo postea Q. Ennius, et iuxta Caecilius et Terentius, ac subinde et Pacuuius, et Pacuuio iam sene Accius clariorque tunc in poematis eorum obtrectandis Lucilius fuit'.

9) Velleius II 9, 3 'clara etiam per idem aeui spatium fuere ingenia in togatis Afrani, in tragoediis Pacuui atque Acci . . . celebre et Lucili nomen fuit, qui sub P. Africano Numantino bello eques militauerat'.

10) Macrobius Saturn. III 16, 14 '. . . etiam C. Titius, uir aetatis Lucilianae, in oratione qua legem Fanniam (*latam 593/161*) suasit'. Cic. Brut. 167 '. . . C. Titius . . . Quem studebat imitari L. Afranius poeta . . .'.

Annus quo mortuus est 11) Hieronymus chron. ad ann. Abrahae 1915 (*secundum cod Amandinum: in reliquis ad 1914*) 'Gaius Lucilius (*ita codd Oxoniensis et Berolinensis: conf Herm. XXIV 1889 p. 396;* c *uel* gaius lucius *reliqui*) satyrarum scriptor Neapoli moritur ac publico funere effertur anno aetatis XLVI'. *Annus est olymp. 169, 3 u. c. 652/653, 102/1 a. Chr.*

12) Cicero in dialogo de oratore quem habitum fingit anno 663/91 interlocutores de Lucilio inducit hoc modo loquentes I 72 'Sed ut solebat C. Lucilius saepe dicere . . .'

II 25 'Nam ut C. Lucilius, homo et doctus et perurbanus, dicere solebat ...' III 171 'In quo ... lusit is, qui elegantissime id facere potuit, Lucilius ...' uide testim. 15 et 38.

13) Hieronymus chron. ad ann. Abrahae 1869 (*secundum cod Amandinum: alii ad ann. 1870*) 'Lucilius poeta nascitur'. *Annus est olymp. 158, 1 u. c. 606/607; 148/147 a. Chr.: quod falsum.* *Annus natalis*

14) Velleius II 9, 3 'celebre et Lucili nomen fuit, qui sub P. Africano Numantino bello (620/134, 621/133) eques militauerat'. *Quo tempore saturas scribere coeperit*

15) Plinius nat. hist. XXXVI 185 de pauimentis 'Romae scutulatum in Iouis Capitolini aede primum factum est post tertium bellum Punicum initum, frequentata uero pauimenta Poenica ante Cimbricum (649/105—653/101) magna gratia animorum indicio est Lucilianus ille uersus (lib. II u. 85) "arte pauimento atque emblemate uermiculato".' *Quo anno desierit carmina facere*

16) Horatius serm. II 1, 30 de Lucilio 'Ille uelut fidis arcana sodalibus olim credebat libris, neque si male cesserat usquam decurrens alio, neque si bene. quo fit ut omnis uotiua pateat ueluti descripta tabella uita senis'. *Aetas*

17) Rhet. ad Her. II 13, 19 extr. 'C. Caelius iudex absoluit iniuriarum eum, qui Lucilium poetam in scaena nominatim laeserat, P. Mucius eum, qui L. Accium poetam nominauerat, condemnauit'. I 14, 24 pr. 'Mimus quidam nominatim Accium poetam conpellauit in scaena. Cum eo Accius iniuriarum agit. Hic nihil aliud defendit, nisi licere nominari eum, cuius nomine scripta dentur agenda'. *Histrio in scaena nominatim laesit poetam*

18) Cic. Acad. II 32, 102 'Explicaui paulo ante Clitomacho auctore, quomodo ista Carneades diceret; accipe quemadmodum eadem dicantur a Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucilium scripsit poetam, cum scripsisset iisdem de rebus ad L. Censorinum, eum qui consul cum M.' Manilio fuit' (anno 605/149). Clitomachus anno 599/155 Romae fuit (Cic. Acad. II 137). *Amici poetae: Clitomachus Academicus librum ad poetam misit*

19) Iunius Congus amicus lib. XXVI u. 596 ubi uide commentarium. *Alii*

20) D. Laelius lib. XXVI u. 593 ubi uide commentarium.

21) Historicus ignotus ad quem misit lib. XXVI unam saturam (uide ad u. 612).

22) Homo ignotus ad quem misit lib. XXX saturam unam, poeta ut uidetur comicus (uide ad u. 1029).

23) N. Caelius ad quem unam saturam misit (uide ad incert. u. 1295): ad eundem Caelium fortasse unam saturam misit lib. XXX (uide ad u. 1079).

24) Homo ignotus ad quem lib. V saturam unam misit (uide ad u. 181 seqq.).

25) Pacenius ad quem lib. XI saturam unam misit (uide ad u. 413).

26) Vettius Philocomus et Laelius Archelaus: uide testim. 40 et incert. u. 1322.

P. Scipio Aemilianus

27) Lucilius incert. u. 1138 'Cornelius Publius noster Scipiadas ... ibat forte domum. sequimur multi atque frequentes'. Scripsit ad Scipionem lib. XXVII (u. 688 seq.), Scipiadae cognomen dat Magno lib. XI u. 394.

28) Horatius serm. II 1, 71 'Quin ubi se a uulgo et scaena in secreta remorant uirtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli, nugari cum illo et discincti ludere, donec decoqueretur olus, soliti' ubi scholiasta anonymus 'Scipio Africanus fertur intra domum tam ciuilis fuisse et carus Lucilio, ut quodam tempore Laelius circa lectos triclinii fugienti superuenerit, cum eum Lucilius obtorta mappa quasi feriturus sequeretur'. Peruersa adscripsit Porphyrio ad u. 16: apte comparantur Cic. de or. II 22.

Saturae uiuo Scipione scriptae

Inimici Lucilii

29) Horatius serm. II 1, 62 'Quid? cum est Lucilius ausus primus in hunc operis componere carmina morem, detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora cederet, introrsum turpis: num Laelius et qui duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen ingenio offensi aut laeso doluere Metello famosisque Lupo coperto uersibus?' Illum laesit libro XXVI u. 676 seqq., hunc libro XXVIII u. 784 seqq. Conf praeterea lib. XXVI u. 594 XXVII u. 688 incert. u. 963 seq.

Q. Caecilius Metellus Macedonicus censor 623/131

30) Scholiasta anonymus ad Hor. serm. II 1, 72 'Caecilius Metellus ... hic ⟨*III*⟩ filios consulares uidit et ab ipsis elatus est ... Potens fuit temporibus Scipionis Africani ... Lucilius eum in gratiam Scipionis carpsit'.

L. Cornelius Lentulus Lupus princeps senatus (623/131—629/125)

31) Idem ad l. s. u. 67 'Offensi: laesi. Num inimici ipsius facti sunt aut propter Lupum aut propter Metellum. Lupus princeps senatus fuit'.

Saturae post mortem Scipionis scriptae. Q. Mucius Scaeuola Augur praetor anno 633/121 uel 634/120

32) Persius I 114 'secuit Lucilius urbem, te Lupe (*lib. I*), te Muci (*lib. II*) et genuinum fregit in illis'.

L. Licinius Crassus tr. pl. 647/107

33) Cic. de or. I 72 L. Licinius Crassus ad Q. Mucium Scaeuolam Augurem 'Sed ut solebat C. Lucilius saepe dicere, homo tibi subiratus, mihi propter eam ipsam causam minus quam uolebat familiaris'.

34) Iuuenal. I 151 'unde illa priorum scribendi quodcumque animo flagrante liberet simplicitas? cuius non audeo dicere nomen? quid refert, dictis ignoscat Mucius an non?'

C. Caecilius Metellus Caprarius praetor anno 638/116

35) Lucilius incert. u. 1130 'Cecilius pretor ne rusticus fiat'. Idem lib. V u. 210 'ne designati rostrum praetoris pedesque spectes'. Scholiasta anonymus ad Hor. serm. II 1, 67 (aut laeso doluere Metello) 'Macedonici filius': *qui errat de Horatii loco, uera tradit de Metello a Lucilio laeso: fuit ille C. Caecilius Metellus Caprarius praetor designatus anno fere 637/117.*

L. Opimius

36) Lucilius lib. XI u. 418 'Quintus Opimius ille, Iugurtini pater huius' i. e. L. Opimii infamia flagrantis propter legationem anno fere 638/116 ad Iugurtham regem summo dedecore gestam.

A. Postumius Albinus

37) Lucilius incert. u. 1326 'uirtus, Albine, est pretium persoluere uerum quis in uersamur, quis uiuimus rebus potesse' e. q. s.: castigare uidetur A. Postumium Albinum summo cum dedecore a Iugurtha oppressum anno 645/109.

Q. Granii cena

38) Cic. Brut. 160 de L. Licinio Crasso oratore 'Multae deinde causae: sed ita tacitus tribunatus (647/107) ut nisi in eo magistratu cenauisset apud praeconem Granium idque nobis bis narrauisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse'. (Libri XX et XXI spectare uidetur argumenta.)

Lucilii editiones

39) Varro de l. Lat. V 17 'A qua bipertita diuisione Luci*l*ius (*lucretius* cod) suorum unius et uiginti librorum initium fecit hoc' (lib. I u. 1).

Grammatici Laelius Archelaus, Pompeius Lenaeus, Vettius Philocomus, Valerius Cato

40) Sueton. de gramm. 2 'Crates Mallotes . . . nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc diuulgata uel defunctorum amicorum

uel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent ac legendo commentandoque etiam ceteris nota facerent; ut C. Octauius Lampadio Naeuii Punicum bellum, quod uno uolumine et continenti scriptura expositum diuisit in septem libros; ut postea Q. Vargunteius annales Ennii quos certis diebus in magna frequentia pronuntiabat; ut Laelius Archelaus Vettiusque Philocomus Lucilii saturas familiaris sui (*familiaribus suis* van Heusdeus) quas legisse se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedicant'. Charis. GL I p. 141, 33K 'Sed et Q. Laelius ex principibus grammaticis librum suum ita inscripsit "de uitiis uirtutibusque poematorum".'

41) Grammaticus aetatis fere Suetonianae auctor uersuum VIII quos Horatii serm. I 10 inepte praeposuit:

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
defensore tuo peruincam, qui male factos
emendare parat uersus: hoc lenius ille,
quo melior uir ⟨*et*⟩ est longe subtilior illo,
qui multum puer⟨*um*⟩ et loris et funibus *ussit*
exoratus, ut esset opem qui ferre poetis
antiquis posset contra fastidia nostra,
grammaticorum equitum doctissimus. ut redeam illuc.

2 peruincam *ut Lucret. V 99* factos . . . uersus *ut Hor. l. s. 58* **4** ⟨et⟩ *addunt codd deteriores nonnulli* **5** puer*um*] puer *ussit*] udis puerum est loris et funibus udis exhortatus *Reisigius, in* exhortatus *secutus codd deteriores: urere loris Hor. epist. I 16, 47 (epod. 4, 3 serm. II 7, 58)* **6** exoratus, *ut Iuuen. VI 415 ubi* exortata *P.* **8** *Vettius Lucilii familiaris, magister Catonis (testim. 40).*

42) Sueton. de gramm. 14 'Curtius Nicias adhaesit Cn. Pompeio et C. Memmio . . . Huius de Lucilio libros etiam Sa*ntr*a (*ita editt: satura uel* satyra *codd*) comprobat'.

Commentarii in Lucilium

43) Gell. II 24, 4 'Hanc (Fanniam) Lucilius poeta legem significat cum dicit (incert. u. 1172) "Fanni centussis misellus". In quo errauerunt quidam commentariorum in Lucilium scriptores, quod putauerunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos aeris statutos': conf prolegg. p. LV seqq.

Notae criticae

44) GL VII p. 534, 4K. 'His solis in adnotationibus Ennii (*hennii* cod) Luci*li*i (*lucii* cod) et historicorum usi sunt Varro,

S. (*uarros* m 1 s. s. *u* cod) Ennius (*hennius* cod), Aelius aeque (*haelius aequae* cod) et postremo Probus, qui illas in Vergilio et Horatio et Lucretio apposuit ut Homero Aristarchus'.

Florilegia

45) Porphyrio ad Hor. epist. I 3, 1 'Iuli Flore quibus terrarum militet oris'. 'Hic Florus scriba fuit saturarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio Lucilio Varrone saturae'.

Lucilius ab oratoribus laudatur

46) Quintilianus I 8, 11 'Nam praecipue quidem apud Ciceronem, frequenter tamen apud Asinium etiam et ceteros, qui sunt proximi, uidemus Enni Acci Pacuui Lucili Terenti Caecili et aliorum inseri uersus summa non eruditionis modo gratia, sed etiam iucunditatis, cum poeticis uoluptatibus aures a forensi asperitate respirent'. *Cicero in orationibus quae seruatae sunt superstites numquam Lucilianos uersus laudauit.*

Poeta summus

47) Lucilius de libris XXVI—XXIX lib. XXX u. 1013 'et sola ex multis nunc nostra poemata ferri'.

48) Quintilianus X 1, 93 'Satura quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus, sed omnibus poetis praeferre non dubitent... Multum eo (*et* cod Bamb.) est tersior ac purus magis Horatius et, ⟨si⟩ non labor eius amore, praecipuus'. Persius I 123 'Audaci quicumque adflate Cratino iratum Eupolidem *praegrandi cum sene* palles, aspice et haec': *Lucilium* intellegi debere adnotat Heinrichius.

Horatio maior

49) Tacitus dialog. 23 'Neminem nominabo, genus hominum significasse contentus: sed nobis utique uersantur ante oculos illi, qui Lucilium pro Horatio et Lucretium pro Vergilio legunt, quibus eloquentia Aufidi Bassi aut Seruili Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis sordet ...'. *Conf Martial. XI 90* (*Lucil. lib. XXII u. 580*).

Ingenium

50) Horat. serm. II 1,74 'quidquid sum ego, quamuis infra Lucili censum ingeniumque ...'.

51) Horat. serm. I 10, 46 'hoc erat ... melius quod scribere possem, inuentore minor; neque ego illi detrahere ausim haerentem capiti cum multa laude coronam'.

52) Horat. serm. II 1, 28 'me pedibus delectat claudere uerba Lucili ritu, nostrum melioris utroque'.

Πραγματικὸς τόπος: acrimonia

53) Iuuen. I 165 'ense uelut stricto quotiens Lucilius ardens infremuit, rubet auditor, cui frigida mens est criminibus, tacita sudant praecordia culpa': conf Longin. de sublim. cap. 34, 4 Horat. epist. II 1, 211.

Virtutis studium et audacia

54) Horat. serm. I 4, 1 'Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poetae atque alii quorum comoedia prisca uirorum est, siquis erat dignus describi, quod malus ac fur, quod moechus foret aut sicarius aut alioqui famosus, multa cum libertate notabant. Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus mutatis tantum pedibus numerisque'.

55) Horat. serm. II, 1, 62 'quid? cum est Lucilius ausus primus in hunc operis conponere carmina morem detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora cederet, introrsum turpis'.

56) Martial. XII 94, 7 'audemus saturas: Lucilius esse laboras'.

57) Horat. serm. II 1, 68 'atqui primores populi arripuit populumque tributim, scilicet uni aequus uirtuti atque eius amicis'.

Facetiae et eruditio

58) Cicero de orat. I 72 'C. Lucilius ... et doctus et perurbanus' ...

59) Cicero epistola ad Paetum IX 15, 2 'Accedunt non Attici, sed salsiores quam illi Atticorum Romani ueteres atque urbani sales, ego autem — existimes licet quidlubet — mirifice capior facetiis, maxime nostratibus, praesertim cum eas uideam primum ablatas (*oblitas* codd) Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc uero etiam bracatis et transalpinis nationibus, ut nullum ueteris leporis uestigium appareat. itaque, te cum uideo, omnis mihi Granios, omnis Lucilios, uere ut dicam, Crassos quoque et Laelios uidere uideor'.

60) Horat. serm. I 4, 6 'Lucilius ... facetus, emunctae naris ...'.

61) Horat. serm. I. 10, 64 'Fuerit Lucilius, inquam, comis et urbanus ...'.

62) Quintil. X 1, 94 'Nam eruditio in eo mira, et libertas, atque inde acerbitas et abunde salis'.

63) Porphyrio ad Hor. serm. I 3, 40 (ueluti Balbinum

polypus Agnae) 'Luciliana urbanitate usus in transitu amaritudinem aspersit'.

Stili Latini criticus primus

64) Plinius nat. hist. praef. 7 'Quodsi hoc Lucilius, qui primus condidit stili nasum, dicendum sibi putauit, Cicero mutuandum, praesertim cum de re publica scriberet (Lucil. lib. XXVI u. 595 seq.), quanto nos causatius ab aliquo iudice defendimus?'

65) Horat. serm. I 10, 53 'Nil comis tragici mutat Lucilius Acci? non ridet uersus Enni grauitate minores? cum de se loquitur non ut maiore reprensis'. (Plut. de adul. et am. cap. 33 p. 71 F seqq. Lucil. lib. X u. 383).

Veritatis studium

66) Horat. serm. II 1, 30 'ille uelut fidis arcana (conf Pers. I 120) sodalibus olim credebat libris, neque, si male cesserat usquam decurrens alio, neque si bene. Quo fit ut omnis uotiua pateat ueluti descripta tabella uita senis'.

Ennium uituperat

67) Conf Lucil. incert. u. 1190 et indicem nominum et auctorum s. u. *Ennius*.

Pacuuium

68) Lucilius lib. XXIX u. 875 'uerum tristis contorto aliquo ex Pacuuiano exordio': conf indices s. u. *Pacuuius*.

Accium

69) Lucilius lib. XXVIII u. 794 'quare pro facie, pro statura Accius': conf indices s. u. *Accius* et testim. 8.

Euripidem

70) Conf incert. u. 1169.

Obscenitas saturarum

71) C. Trebonius ad Ciceronem epist. XII 16, 3 'Ego tamen nactus in nauigatione nostra pusillum laxamenti concinnaui tibi munusculum: ex instituto meo et dictum cum magno nostro honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi. in quibus uersiculis si tibi quibusdam uerbis εὐθυρρημονέστερος uidebor, turpitudo personae eius, in quam liberius inuehimur, nos uindicabit; ignosces etiam iracundiae nostrae quae iustast in eiusmodi et homines et ciues. deinde qui magis hoc Lucilio licuerit adsumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate uerborum incurreret'.

72) Porphyrio ad Horat. epist. I 19, 34 (iuuat immemorata ferentem ingenuis oculisque legi manibusque teneri) 'hoc uel ad Archilochum refertur multa obscena dicentem uel ad Lucilium, qui aeque multa † punice (*ita M:* pimite (u supra i) *P*) spur-

cea composuit'. (inpudice spurceque *Meyerus*, unice spurca *Petschenigius.*)

Λεκτικὸς τόπος character 73) Varro apud Gell. VI 14, 6 'Vera autem et propria huiuscemodi formarum exempla in Latina lingua M. Varro esse dicit ubertatis Pacuuium, gracilitatis Lucilium, mediocritatis Terentium'.

74) Fronto p. 113 N. 'In poetis autem quis ignorat ut gracilis sit Lucilius ...'.

Garrulus 75) Horat. serm. I 4, 9 seqq. 'Nam fuit hoc uitiosus: in hora saepe ducentos, ut magnum, uersus dictabat stans pede in uno. Cum flueret lutulentus, erat quod tollere uelles: garrulus, atque piger scribendi ferre laborem, scribendi recte: nam ut multum, nil moror' (conf Plut. Cic. cap. 40 med.).

76) Horat. serm. I 10, 64 'Fuerit Lucilius, inquam, comis et urbanus, fuerit limatior idem, quam rudis et Graecis intacti carminis auctor quamque poetarum seniorum turba: sed ille si foret hoc nostrum fato dilatus in aeuum, detereret sibi multa, recideret omne quod ultra perfectum traheretur et in uersu faciendo saepe caput scaberet uiuos et roderet unguis'.

Αὐτοκάβδαλος 77) Petron. cap. 4 'Sed ne me putes improbasse schedium Lucilianae humilitatis, quod sentio et ipse carmine effingam'. Apul. de deo Socr. principio 'etiam in isto, ut ait Lucilius, schedio * et incondito experimini' (uide incert. u. 1279).

78) Ausonii editor uetustus de herediolo p. 34 extr. Schenkl. p. 16 Peiperi 'Cum de palatio post multos annos honoratissimus, quippe iam consul, redisset ad patriam, uillulam, quam pater reliquerat, introgressus his uersibus lusit Luci⟨*li*⟩ano stilo' (luciano *codex, corr Scaliger*).

Verba propria 79) Fronto p. 62 N 'Nam praeter hos partim scriptorum animaduertas particulatim elegantis: Nouium et Pomponium et id genus in uerbis rusticanis ac ridiculariis, Attam in muliebribus, Sisennam in lasciuis; Lucilium in cuiusque artis ac negotii propriis'.

Verba Graeca 80) Horat. serm. I 10, 20 de Lucilio: 'At magnum fecit, quod uerbis Graeca Latinis miscuit ... at sermo lingua concinnus utraque suauior, ut Chio nota si commixta Falerni est'.

FASTI LUCILIANI.

574/180 *A. Postumio C. Calpurnio coss natum esse tradidisse uidetur C. Lucilium poetam Suetonius quem Sp. Postumio L. Calpurnio coss anno 606/148 natum esse tradit Hieronymus in chron. ad Abrah. ann. 1869.*

592/162 Demetrius obses Roma Polybii auxilio adiutus aufugit. Domum Antiochi regis filio publice aedificatam emit Lucilius anno ut uidetur 595/159 censoribus P. Cornelio M. Popillio (testim. 7).

599/155 Carneades Critolaus Diogenes philosophi legati Romam uenerunt: una Romae moratur Clitomachus, Lucilii amicus (Cic. Acad. II 137).

620/134 Lucilius Numantiam proficiscitur Scipionis contubernalis, eques stipendia meret (testim. 9).

621/133 auctumno redit Romam (uide ad lib. XXVI u. 592 seqq.).

623/131 Q. Caecilius Metellus Macedonicus censor. L. Cornelius Lentulus Lupus princeps senatus. Saturarum libri XXVI XXVII XXVIII conscripti: libros XXIX et XXX probabile est cum illis fuisse coniunctos et ante Scipionis mortem editos.

625/129 Scipio Aemilianus moritur.

628/126 certe inter 626/128 et 629/125 Lupus obiit et liber saturarum I compositus est ante legem M. Penni.

628/126 M. Iunius Pennus tr. pl. legem tulit qua peregrinos ex urbe exterminaret (Cic. de offic. III 47 Brut. 109).

630/124 C. Gracchus ex Sardinia rediit: lex Penni eodem anno uidetur esse sublata (Plut. C. Gracch. cap. 3. 12).

632/122 C. Fannius consul senatus auctoritate permotus iterum peregrinos ex urbe exterminat (Plut. C. Gracch. 12 Appian. b. c. I 23).

633/121 C. Gracchus interiit.

634/120 uel 635/119 T. Albucius Q. Mucium Scaeuolam repetundarum accusauit: quam rem Lucilius narrauit libro II.

637/117 exeunte uel 638/116 ineunte conscriptus est liber V quo C. Caecilium Metellum Caprarium laesit praetorem designatum anno 637/117 u. 210 seq.

Intra annos 640/114 et 643/111 Lucilius in senatu praesens cum de lege Thoria ageretur ab aduersariis petitur contumeliis (Cic. de or. II 284: testim. 5).

Intra annos 638/116 et 644/110 liber XI conscriptus est: conf u. 418 'Quintus Opimius ille, Iugurtini pater huius': L. Opimius legatus ad Iugurtham missus anno fere 637/117, damnatus lege Mamilia anno 644/110 in exilium abiit.

644/110 Clitomachus Academicus Lucilii amicus obiit.

646/108 Lucilius (libro XVII ut Corpeto uidetur) cum uersus scriberet illos incert. u. 1326 seqq. 'uirtus, Albine, est pretium persoluere uerum quis in uersamur quis uiuimus rebus potesse' castigat A. Postumium Albinum quem Iugurtha opibus suis inhiantem sub iugum miserat anno 645/109: uide ad lib. XVII u. 550 seq.

648/106 narrauisse uidetur Lucilius cenam Granii bis libro XX (et XXI?) quae exhibita erat L. Licinio Crasso tribuno plebis anno 647/107 (Cic. Brut. 160. 161) Romae cum poeta particeps illius fuerit conuiuii.

649/105 Lucilius saturas scribere desiit (testim. 15): Roma cessit et Neapolim se contulit.

652/102 uel 653/101 C. Lucilius Neapoli moritur.

C. LUCILII CARMINUM RELIQUIAE

Loci auctorum toti exscripti sunt in commentario ad unum quodque fragmentum: in eodem imitationes poetarum posteriorum adnotauimus.

Litterae a—, —b, α—, —β, I—, —II—, —III similia indicant ordinem ac seriem quo exstant positi apud grammaticos inprimis apud Nonium ita correctum, ut qui ordo fuerit apud poetam ipsum restituatur probabiliter: uide prolegg. p. LXXXVII seqq., ubi tabulae sunt expositae.

Mutata *inclinatis* litteris, suppleta cancellis ⟨*hoc modo*⟩, spuria [hoc modo] exhibuimus.

Verborum ordinem immutatum esse punctis notauimus litterae primae uocabulorum suppositis ḥoc ṃodo.

Incertae sedis fragmenta secundum ordinem alphabeticum sunt disposita.

* Stella notauimus ea fragmenta quae coniectura certo libro Lucilii aut Lucilio tribuuntur.

Codicum notae Nonii

L Leidensis
G Guelferbytanus.

I.

DEORUM CONCILIUM.

Aetheris et terrae genitabile quaerere, tempus

irritata canes quam homo quam planius dicit.

... locus de primo Lucilii translatus est, ubi inducuntur dii habere concilium et agere primo de interitu Lupi cuiusdam iudicis *in*probi, *postea sententias dicere*

consilium summis hominum de rebus habebant.

quo populum atque urbem pacto seruare potisset
amplius Romanam.

si non amplius, a*t l*ustrum hoc protolleret unum A—

munus tamen fungi et muros seruare po*tissent.*

---

4 ex Ennio ut Verg. Aen. IX 227 'consilium summis regni de rebus habebant'

De titulo uide Lactant. instit. IV 3, 12 1 Varr. d. l. L. V 17 *ubi* Lucretio *tribuit cod* 2 Charis. GL I p. 125, 19. 145, 19 K Non. p. 31, 23 Donat. ad Adelph. II 4, 18 inritata *Char. Non.* cane *Non.* canis *Don. codd* quam homo quam *Char. Non.* quod homo quam *Don. codd* plurima dictat *Donati codd deteriores cum V* (*qui* dicat), planitis al'. planius dictitat *cod Cuiacii* planos dictitat *C* (plamos *eod Hulsii*) 3 Seru. ad Aen. X 104 iudicis] *Masvicius, codex Guelferb.* ducis *Floriacensis Monacensis, om reliqui* inprobi] in rebus *Regin. Hamburg. Lipsiens.* in rep. *Caroliruhens. Sangallens. Lipsiens. m. 2, om Floriac.* 4 Seru. ad Aen. IX 227 5 Schol. Ver. ad Verg. Aen. XII 680 p. 449, 9 H Iul. Rom. ap. Charis. GL I p. 195, 6 K populum adque urbem pactos *schol.* pactum populum atque urbem *Charis.* potissit *Charis.* 7 Non. p. 159, 23 at *Fruterius*] ad lustrum *Aldus*] iustrum 8 Non. p. 497, 10 potissent *Mercerus* potissint *Lachmannus*] possint

'O curas hominum! O quantum est in rebus inane!'
– ◡ ◡ – ◡ ◡ et merced*i*merae legiones
† infamam honestam turpemque odisse popinam
praetextae ac tunicae Lydorum, opus sordidul*u*m omne,
psilae atque am*ph*itapae, uillis ingentibus, molles,
– ◡ ◡ – ◡ ◡ – mirac*l*a ciet *t*y*l*y*ph*antas
porro 'clinopodas' 'lychnos'que ut diximus semnos
ante 'pedes lecti' atque 'lucernas' – ◡ ◡ – ◡
– ◡ ◡ – ◡ ◡ – 'arutaenae'que, inquit, aquales.
– ◡ ◡ haec ubi dicta, dedit pausam ore loquendi.

'ut
nemo sit nostrum quin aut pater optimus diuum,
aut Neptunus pater, Liber Saturnus pater, Mars
Ianus Quirinus pater siet ac dicatur ad unum

Apollo pulcher dici non uult

ut contendere possem
Thestiados Ledae atque Ixion*i*es al*o*ch*o*eo.

---

18 'haec ubi dicta' Vergil. Aen. I 81, idem l. s. VI 76 'finem dedit ore loquendi', uterque ex Ennio utrobique 25 Hom. Ξ 317 οὐδ' ὁπότ' ἠρασάμην Ἰξιονίης ἀλόχοιο.

---

9 Schol. Pers. I 1 **10** Non. p. 345, 6 et mercede meret relegiones *L m. 1 em Buechelerus Nettleshipius ex Porphyr. ad Hor. ep. I 3, 6* **11** Non. p. 161, 14 honestam] incestam *Corpetus* obscenam *Rycquius: proposui* famam inhonestam ⟨*autem*⟩ **12** Non. p. 536, 25 sordidum *codd* sordidulum *I. Dousa* Sardibus *Bergkius* **13** Non. p. 540, 25 Isid. orig. XIX 26, 5 siplae *Isid.* adque *L m. 1* amfytapae *GL m. 2* amfytaui *L m. 1* **14** Non. p. 521, 29 miracula telefantas *L m. 2 G* etelefantas *L m. 1* **15** Macrob. Saturn. VI 4, 18 κειnopodac clinopodas lichnosq. cemnoc **17** Charis. GL I p. 118, 29 K **18** Non. p. 158, 8 **19** Lactant. instit. IV 3, 12 ut *V* uti *alii codd* **20** siet *BV* **23** Seru. auctus ad Aen. III 119 **24** Non. p. 258, 29 **25** Ixionies alochoeo *Mercerus*] ixiones alcholocheo

incipiebant autem ueteres . . . aut ab inuocatione deorum . . .
aut reprehensione superioris temporis, ut ait Lucilius
'Vellem cumprimis, fieri si forte potisset,' *

uel⟨*lem*⟩ concilio uestrum, quod dicitis olim *
caelicolae ⟨*hic habitum, uellem*⟩ adfuissemus priore
concilio.

concilio antiquo sapiens uir solus fuisti. *

disserens Neptunus de re difficillima ostendit
non posse id explicari
– ⏑ ⏑ – non Carneaden si ipsum Orcus remittat

stulte saltatum te inter uenisse cin*a*edos

si me nescire hoc nescis quod quaerere dico, *
quare diuinas quicquam? *an tu* qua⟨*ere*⟩re debes
ipse? et si scis q⟨*uod*⟩ b⟨*ellum*⟩ e⟨*st*⟩ scire, hoc d⟨*are*⟩ t⟨*empta*⟩.

– ⏑ ⏑ nodum in scirpo insan*e quaer*ere *u*ul*t*is

ut multos mensesque diesque,
non tamen aetatem, tempestatem hanc scelerosi
mirentur,

nam si tu fluctus undasque e gurgite salso *
tollere decreris, uenti prius Emathi*i* u*i*m,
uentum, inquam, tollas t . . . c . . . q . . . i . . . l . . .

---

26 [Ascon.] in diuin. p. **116** Bait. potisset *Leid.*, potissit *Pistor.* petisset *edit. princ. Lib. I tribuit Scaliger* **27** Iul. Rufin. R L p. 46, 1 H uellem *I. Dousa*] uel **28** factum uellem *suppleuit Lachmannus* **30** Seru. auctus ad Aen. IV 458: *lib. I tribuit Van Heusdeus* **31** Lactant. instit. V 14, 3 non Carneaden (carneadem *H*) si *RHV* nec si Carneaden *BSP* **32** Non. p. 5, 30 **33** Iul. Rufin. de fig. sent. et eloc. 30 R L p. 45, 29 H **34** *an tu*] aut quaerere Gesnerus] quare **35** quod bellum est] quod bonum erit *Lachmannus:* q. b. e. *dare tempta*] dare tute *Lachmannus* decet *uel* decuit te *I. Dousa*] d. t. *lib. I tribuit I. Beckerus* **36** Don. ad Ter. Andr. V 4, 38 cirpo *A* insano facere ulcus **37** Donat. ad. Ter. Eun. IV 5, 8 Non. p. 174, **26** **40** Iul. Rufin. de fig. sent. et eloc. 26 R L p. 45, 6 H **41** Emathii uim *Lachmannus*] Haematium **42** tum cedet quae ira lacunis *temptaui: lib. I tribuit I. Beckerus*

* quae facies, qui uultus uiro?

uultus item ut facies mors *cetera*, morbus, uenenum

* *confidens*

uulturius

47* *Lupus princeps senatus fuit*

per sat*u*ram aedilem factum qui legibus soluat

'ad cenam adducam, et primum *h*isce abdomina tunni —B
aduenientibus priua dabo cephalaeaque acarnae.'

porro qu*a*cumque *it*, cuicumque, ut diximus ante,
obstiterit primo, hoc minuend*ae* ⟨*intentus*⟩ refert re[s].

serpere uti gangrena malo atqu*e* herpestica posset.

* occidunt, Lupe, saperdae te et iura siluri

II.

⏑⏑ fandam atque auditam iterabimus ⟨*famam.*⟩

qui ⟨*di*⟩ te, montane, malum — ⟨*atque*⟩ ad cetera pergit.

---

43 Isid. de differ. uerb. lib. I § 589 uol. V p. 74 Areu. (Mignei patrolog. Lat. uol. 83 [Isid. V] p. 68): *lib. I tribuit Muellerus* **44** Non. p. 427, 5 *cetera*] teter *Passeratius* acer *Lachmannus* icteru' *Scaliger*] citer **45** Non. p. 262, 5 *haustum esse lacuna locum libri I aut II expositum est in commentario ad h. u.* **46** Charis. G L I p. 98, 3 K Beda G L VII p. 294, 22 K **47** Schol. Hor. serm. II 1, 67 **48** Diomed. G L I p. 486, 11 K satyram **49** Non. p. 159, 24 p. 35, 21 Gell. X 20 isce addominat hymni *Non. p. 159* abdomina thynni *Gell.* **50** auenientibus *Gell. codd* **51** Non. p. 500, 18 quaecunque est *Lachmannus*] quaecunque et **52** minuendi ⟨*intentus*⟩ *addidi* **53** Non. p. 117, 22 mala *F. Dousa* adquem *L* atque *alii codd* **54** Varro l. L. VII 47 **55** Schol. Veron. ad Aen. II 81 p. 418, 4 H *suppleuit* Keilius **56** Donat. Ter. Phorm. I 2, 73 *di add Baehrensius* malum ⟨*atque*⟩] male inde *Baehrensius*] malum

in*pur*atum hunc in fauces inuasse animamque
elisisse illi

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – uix uiuo homini ac monogrammo

qu*o*m illi [cum] uidissent, Hortensius Postumiusque
ceteri item, in capulo hunc non esse aliumque cubare,

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – quae ego nunc ⟨*huic*⟩ Aemilio prae m—
canto, atque exigo et excanto – – ⏑ ⏑ – ⏑

tum fact*a* omnia, su*m* circumlatus ⏑ ⏑ – ⏑

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – lustratus, piatus,

– ⏑ homo inpuratus: et inpuno est ⟨*ne*⟩ rapister?

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – quae horis sublata duabus
omnia sunt sole occaso † ductoque ⏑ – ⏑

nunc ⟨*in*⟩ nomen iam, quae ex testibus ipse rogando —n
exculpo, haec dicam

*c*h*i*rody*toe* aurati, *r*ica*e*, toracia, mitrae

si natibus natricem inpressit crassam et capitatam

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ in *b*ulgam penetrare pilosam

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – pedicum iam excoquit omne

uiuite lurcones, comedones, uiuite uentris. a—

---

57 Non. p. 291, 30 inpuratum *Muretus*] iniuriatum **59** Non. p. 37, 14 monogramo *L* **60** Non. p. 4, 21 quom *Muellerus*] quem illi cum] illic *idem* cum *del Baehrensius* **62** Non. p. 102, 7 ⟨huic⟩ *addidi* **64** Non. p. 261, 26 facta *I. Beckerus*] facto sunt **65** Non. p. 335, 14 **66** Non. p. 129, 28 p. 167, 20 inpudicus et inpune est rapinator 167 est*ne*] est *utroque loco* **67** Priscian. GL II p. 484, 12 K **68** obductoque tenebris *I. Dousa* abductoque *temptaui* **69** Non. p. 102, 20 nunc Nomentani quae *Scaliger*] nunc nomen iamque *codd*, ⟨*in*⟩ *addidi* **71** Non. p. 539, 22 chiridoti *Bouterwekius* chirodyti *Muellerus*] hrodyty ricae *Carrio*] cice toracia *Rothius*] etoracia **72** Non. p. 65, 29 **73** Non. p. 187, 19 uulgam **74** Glossarium cod Vaticani CGL IV p. XVIII **75** Non. p. 11, 8 *ubi falso lib. V*,

hostilibus contra
pestem permitiemque, Catax quam et Manlius nobis

nam quid moetino sub*r*ectoque huic opus signo? —b—
ut lurcaretur lardum et carnaria fartim
p*orro* conficeret?

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ut iure peritus

non dico: 'uincat licet, et uagus exulet, erret —c
exlex'

* 'quam lepide lexis compo*st*ae ut tesserulae omnes
arte pauimento atque emblemate uermiculato.'

* 'Crassum habeo generum, ne rhetoricoterus tu seis.'

quid dicis? cur est factum quod coicis istuc?

* 'Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,
municipem Ponti, Tritani, centurionum,
praeclarorum hominum ac primorum signiferumque,
maluisti dici. Graece ergo praetor Athenis,
id quod maluisti, te, cum ad me accedis, saluto:
chaere, inquam, Tite. lictores, turma omnis chorusque:
"chaere, Tite". hinc hostis mi Albucius, hinc inimicus.'

Donat. ad Phorm. V 8, 95, *ubi lib. II attribuitur* uiuite *Donati V* inuitus *Donati reliqui codd* claucones (glaucones *V*) *Donati codd* uiuit et *Donati RCO* uentres *Donati V* uentrem *Donati reliqui codd* **76** Non. p. 25, 19 et p. 218, 32 Hostilius *Passeratius* hostibimus *Palmerius* (*Plaut. Asin. 377*) hostibus *I. Dousa* **77** pesmitiemque *L m. 1 p.* 218 nouus *L p. 218* **78** Non. p. 11, 1 subrecto *Scaliger*] subiecto **79** lurcharetur fartim *om L m. 1* furtim *Turnebus Lachmannus* **80** p*orro*] partum *Lachmannus:* parum **81** Charis. GL I p. 82, 5 K **82** Non. p. 10, 15 uiuat *Muellerus* uacus *L* **84** Cic. de or. III 171. Or. 149 Brut. 274 Non. p. 188, 24 Plin. n. h. XXXVI 185 Quint. IX 4, 113 *post lepide! distinguit Hauetus* ex is *de or.* conposui et ut *Non.* compositae ut *reliqui* tessurulae *Non.* **85** pauimenti *uel* pauimenta *codd Plin.* **86** Cic. de or. III 171 rhetorico te rustus eis **87** Non. p. 268, 5 **88** Cic. de fin. I 9 **89** pontii tritanii *Palat. m. 2 Erlang.* tritunii *Vatic.* tiranii *Palat. m. 1* **93** care *Erlang.* cohorsque *P. Manutius* **94** cite *Vatic.* hic *Palat. m. 1 Erlang. Vatic.* mi *om Palat. m. 1 in ras*

bella etiam est familiaris reprehensio quasi errantis: ut quom obiurgauit Albium Granius quod quom eius tabulis quiddam ab Albucio probatum uideretur, et ualde absoluto Scaeuola gauderet neque intellegeret contra suas tabulas esse iudicatum. *

III.

Porphyrio ad Hor. serm. I 5, 1: 'Lucilio ha[e]c satyra aemulatur Horatius iter suum a Roma Brundesium usque describens, quod et ille in tertio libro fecit, primo a Roma Capuam usque, et inde fretum Siciliense.'

tu partem laudis caperes, tu gaudia mecum
partisses.

                    uiamque
degrumab*i*s, ut*i* castris mensor facit olim.

illud ad incita cum red*i*t atque internecionem

                    et saepe quod ante
optasti, freta, Messanam, Regina uidebis
moenia, tum Liparas, Facelinae templa Dianae.

Symmacus praeterea iam tum depos*t*us bubulcus
exspirans, animam, pulmonibus aeger, agebat.

                    bis quina *o*ctogena uidebis *
commoda te, Capua quinquaginta atque CC.

praeterea omne iter est hoc labosum atque lutosum. A—

[incert. u. 1207?]

---

95 Cic. de or. II 281 **97** Non. p. 475, 21 **98** partissis *L m. 1* **99** Non. p. 63, 9 uiam quae degrumauis ut (uti *editt*) **101** Non. p. 123, 25 rediit aque *L m. 1* **102** Prob. ad Verg. bucol. p. 326, 19 H **103** messanae *V in marg* regina *V m. 2 P m. 1 M* reginam *V m. 1* rhegina *P m. 2* **104** fascelinae *V* **105** Non. p. 279, 18 et p. 38, 26 symmacus *L* depositus **106** exspirans (*ita L m. 1*, expirans *L m. 2*) p. 38 exalans p. 279 **107** Non. p. 266, 26 quin actogena *codd: em Scaliger: hic posuit I. Dousa* **109** Non. p. 489, 12 lamosum *O. Kellerus*

uerum haec ludus ibi, susque omnia deque fuerunt,
susque et deque fuere, inquam, omnia ludus iocusque:
illud opus durum, ut Setinum accessimus finem,
aigilip*es* montes, Aetnae omnes, asperi Athones.

– ⏑ ⏑ – ⏑́ ⏑ – longe III milia passu[u]m

– ⏑ ⏑ et spatium curando co*r*por*i* honestum
sumemus

bro*c*cus Noui † tlanus: 'dente aduerso eminulo hic est
*r*inoceros'

non peperit, u*e*rum postica parte prof*u*dit

conturbare animam potis est quicumque adoritur.

ille alter abundans
cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se.

* inde Dic[i]architum populos Delumque minorem

ad portam mille a porta est. exinde Salernum.

* — promontorium remis superamus Mineruae.

---

110 Gell. XVI 9, 6 **111** et] *om T* ea *Baehrensius* haec *F. Dousa* et — opus *om X* **112** dirum *Π* setinum *XOΠN*] sedinū *QZ* sed inquē *T* **113** *αἰγίλιπες Franckenus* ΑΙΓΙΑΠΟΙ *Z* ΑΙΓΙΑΙΒΟΙ *T* ΑΙΠΙΛΙΠΟΙ ait *XO* ΑΙΠΙΛΙΠΟΙ · ait *N* ΑΙΠΙΛΙΠΟΥ ait *Π* GR̄ *Q* aetene *X* ethnae *Π* omnes *QONT* omne *Z om XΠ* asperiat. hones Z, *T* (*ss* s *super* es) aperiathones *XΠON* aperia houes *Q* **114** Iul. Rom. ap. Charis. GL I p. 203, 21 K **115** Non. p. 396, 13 corpori *F. Dousa*] corpore onestum *L* **117** Non. p. 25, 27 broncus nouit lanus *codd* Bouillanus *Turnebus* obit lanius *I. Dousa* Noui Aeclanus *temptaui* **118** riceros *L m. 1* **119** Non. p. 217, 14 uirum protundit *L* profundit *alii codd* profudit *Bentinus* **120** Prisc. GL II 501, 23 K . **121** Donat. Ter. Phorm. I 3, 11 Schol. Iuu. III 158 alter] autem *Donati RCO* **122** in locum his pinnis *Donati codd meliores* redit ac recipit se *schol. Iuu.* r. a. r. p. *Donati codd. Locum spectat Apul. de mag. cap. 103* **123** Paul. ex Festo p. 122 Loeweus Glossae nomin. p. 232 dici architum *editio glossarum ap. Loeweum l. s.* dici archicū *Pauli codd* Dicarchitum *R. Vngerus hic posuit I. Dousa* **124** Gell. I 16, 2 Macrob. Sat. I 5, 6 sex inde *Macrobius* salternum *codd Gellii* **125** Seru. auctus ad Aen. I 244 *hic posuit I. Dousa*

quattuor hinc Ṣilari ạd flumen portumque Alburnum. *
hinc media remis Palinurum peruenio nox.
caupona hic tamen una Syra – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑
cernuus extemplo plantas conuestit honestas. a—
– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ annicula aspera ⟨praecox⟩
– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – s*i* dent hi ligna uidete
ostrea nulla fuit, non purpura, nulla peloris.
asparagi nulli
nam mel regionibus illis
incrustatus calix ruta*i* caulis habetur.
– ⏑ ⏑ exhalas tum acidos ex pectore ructus.
malas tollimus nos atque utimur . . . rictu.
– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ et puluino fultus ⏑ – ⏑
uertitur oenophori fundus, sententia nobis.
Tantalus, qui poenas ob facta nefantia, poenas —B
pendit

---

127 Lex XII tabul. VIII 12 Bruns. 'si nox furtum factum sit'

---

126 Prob. ad Vergil. georg. III 146 p. 381, 17 H quatuor *P* huic *V* ad silari flumen taburnum *V* *hic posuit I. Dousa* **127** Seru. auctus ad Aen. X 244 **128** Priscian. GL II p. 209, 10 K tamen hic *A* tantum *L* sira *GL* syria *H m. 1* **129** Non. p. 21, 3 **130** Non. p. 150, 17 anicula *L* annicula *alii codd* praecox *ex lemmate Nonii additum* **131** Charis. GL I p. 72, 11 K si dent *Buechelerus*] student uidere *ed. princ.* **132** Non. p. 216, 5 **133** Charis. GL I p. 72, 9 K **134** Scholl. ad Hor. serm. I 3, 56 **135** calex [*Acronis*] *γ* rutia [*Acronis*] *γ* ruta *Porphyr. codd, em Lachmannus; lib. IV tribuit* [*Acro*] **136** Non. p. 164, 32 **137** Non. p. 456, 5 *excidit ueluti* ocius **138** Seru. auctus ad Verg. eclog. VI 53 **139** Non. p. 173, 14 Isid. orig. I 35, 3 Schol. Pers. V 140 Isid. orig. XX 6, 1 Consent. GL V p. 345, 21 K enophori *schol. Pers.* enofori *Isid. XX Consent.* oenoforis *Non. Isid. I* **140** Non. p. 489, 15 poenas pendit] pendit *editt*

ergo
e somno pueros cum mane expergitus clamo,

crebrae ut scintillae, in stricturis quod genus olim, —b
feruenti ferro

Romanis ludis forus olim ornatus lucernis

ut pote

148 *Porphyrio ad Horatii serm. I 10, 53 'Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?' "Facit autem haec Lucilius cum alias, tum uel maxime in tertio libro: meminit* VIIII *et* X".

IV.

Aeserninus fuit Flaccorum *mune*⟨*re*⟩ quidam
Samnis, spurcus homo, uita illa dignu locoque.
cum Pacideiano conponitur, optimus multo
post homines natos gladiator qui fuit unus.

sit sane Pacideianus aliquis hoc animo:
* 'occidam illum equidem et uincam, si id quaeritis', inquit.
'uerum illud credo fore: in os prius accipiam ipse,
quam gladium in stomacho *f*uria ac pulmonibu sisto:
odi hominem, iratus pugno, nec longius quicquam
*n*obis, quam dextrae gladium dum accommodet alter;
usque adeo, studio atque odio illius, ecferor ira.'

---

142 Diomed. GL I p. 376, 13 K Priscian. GL II p. 513, 1 K ergo *uulgo*] ego *codd Diomed., om Priscian. del Keilius* **143** pueros *Priscian.; cod B Diomed.* puteros *A*, puero *M Diomed.* cum *Priscian.; codd AB Diomed.* cui *M Diomedis* clamo *Diomed.* clamas *Priscian.* **144** Non. p. 21, 15 **146** Non. p. 206, 14 Charis. GL I p. 71, 32 K **147** Iul. Rom. ap. Charis. GL I p. 223, 21 K **149—152** Non. p. 393, 28: conf Cic. de opt. gen. or. 6, 17 ad Q. fr. III 4, 2 **149** Quintil. IX 4, 38 Aeserninus *Turnebus*] aserninus *Nonii codd* serinus *Quintiliani* flacchorum *munere*] *Turnebus:* unae **150** Cic. Tusc. II 41 or. 161 Quintil. l. s. Max. Vict. GL VI 216, 13 K **150—152** Non. p. 257, 16 **150** illa] ista *Non. p.* 257 dignu *Cic. or. l. s.* dignus *reliqui* locoque] homo se *Non. p.* 257 **151** pacedeiano *Non.* p. 393 pacideiane Non. p. 257 **152** natus *Non. p. 393* **153—158** Cic. Tusc. IV 48 **155** furia] furiae *Bentleius* furi *Tischerus* sura *Barthius*] suria pulmonibu *Gud. m. 1* pulmonibus *reliqui* **157** nobis *editt*] uobis **158** Seru. auctus ad Aen. XII 646 ecferor ira *Cic.* efferoris *cod Seru. qui lib. VII tribuit*

[incert. u. 1273 seq.?]

rinocerus uelut Aethiopus

[incert. u. 1187?]

su⟨*bi*⟩cit huic ful*cr*um, fulmentas quattuor addit,

haeret uerticulis adfixum in posteriore
parte atque articulis: nam, ut nobis talus genusque, est.

succussatoris, taetri tardique caballi

concursaret agros, catulos fetumque fera*i* a—

Schol. in Persii saturam III 1 'Hanc satiram poeta ex Lucili libro quarto transtulit, castigans luxuriam et uitia diuitum.'

*h*i prae se portant *in*gentes munere pisces
triginta numero

longior hic quam grus, grue tota cum uolat olim

[incert. u. 1315? 1150?]

Tisip*h*one Tit*ini* pulmonibus atque adi*pe* unguen
excoctum attuli*t*, Eumenid*um* sanctissima Erinys?

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ qui edit se, hic comedit me.

obtursi ebrius

---

159 Priscian. GL II p. 217, 8 K **160** Non. p. 206, 27 subicit *Salmasius*] sucit fulcrum *Salmasius*] fuldum **161** Non. p. 207, 26 Fest. p. 371, 21 Paul. p. 370 **162** nouis **163** Non. p. 16, 29 et p. 86, 14 *ubi lib. II tribuitur* succusatoris *L m. 1 p. 16* suceusatori *codd p. 86* taetri (tetri *G*) tardique *p. 86* tardirarique *p. 16 codd* caballi *p. 16 codd et LG m. 2 p. 86 ubi* caballo *L m. 1* caballom *G m. 1* **164** Non. p. 457, 16 ferai *Muellerus*] ferat **166** Seru. auctus ad Aen. X 329 hi *editt*] bi ingentes *editt*] mihi gentes **168** Non. p. 208, 17 congrus *Lachmannus* **169** Non. p. 427, 11 tisifone titene adque *L* adirem: *em Mercerus* unguem **170** atuli eumenidibus: *em Iunius* **171** Priscian. GL II p. 522, 18 K sese *Fleckeisenus* **172** Priscian. GL II p. 486, 21 K

cumque hic tam formonsus homo ac te dignus puellus

quod, si nulla potest mulier tam corpore duro —b—
esse, tamen tenero maneat, qu*i* sucus lacerto,
et manus uberi⟨*bus*⟩, lactanti in sumine, sidat

ne agitar*e* manu tu
pessulu*m* et hunc uectem possis: cuneis *opus*

adsequitur nec opinantem, in caput insilit, ipsum —c
conmanducatur totum conplexa com*est*que.

V.

Ὁμοιοτέλευτα . . . ceteraque huius modi scitamenta . . . quam sint insubida et inertia et puerilia, facetissime hercle significat in quinto saturarum Lucilius. Nam ubi est cum amico conquestus, quod ad se aegrotum non uiseret, haec ibidem addit festiuiter:

quo me habeam pacto, tam etsi non quaeris, docebo,
quando in eo numero mansi quo in maxima non est
pars hominum . . .

ut per⟨*i*⟩isse uelis, quem uisere nolueris, cum
debueris. Hoc ʻnolueris' et ʻdebueris' te
si minus delectat (quod atechnon) et Eissocratium *hoc*
lerodesque simul totum ac si miraciodes,
non operam perdo, si tu hic.

---

178 Non. p. 158, 16 Fest. p. 249, 18 Sueton. apud Priscian. GL II p. 232, 1 K formonsus *Nonii L m. 1* formosus *reliqui* homo] *Fest. et Prisc.* tibi *Non.* **174** Non. p. 458, 4 **175** que **176** uberi **177** Non. p. 231, 7 agitarem **178** pessulus *opus*] ipso (cuneost opus ipso *Muellerus*) **179** Non. p. 477, 8. 478, 33. 81, 25 neque p. 477 **180** conmanducatum p. 477 conplexum p. 478 comisque **181** Gell. XVIII 8 **184** Gell. l. s. s. (*codd QZXOΠN*) perisse **186** atexnon (atex *X*) eis socratium *Q* eis socraticum *Z* eisocratium *X* eisocratium est *OΠN* **187** hoc lerodesque] ⊢ΟΧΛΗΔΡѠΔЄϹ quę *X m. 1* ΟΧΛΗΡѠΔЄϹ quę *X m. 2* ΟΧΛΗΡΟΔЄϹ quę *Π* ΟΧΑΗΡѠΔΗϹ. Quę Z *reliqui Graecum omittunt* si multorum *XΠ* si miratio des *Q* syn miratiodes *X* symmiratiodes *Z* symmiraciodes *N. m. 1* synmiraciodes *N m. 2 OΠ* **188** si tu] sicuti *Π*

si tam corpus loco ualidum ac regione maneret
scriptor*is*, quam uera manet sententia cordi.

[incert. u. 1292. 1277. 1314?]

sed nunc sol is mihi in magno maerore ⟨*datorque*⟩
tristitia in summ*a*, crepera ⟨*re*⟩ inuentus salutis.

Lucilius in V deridens rusticam cenam enumeratis multis herbis:

intubus praeterea pedibus praetensus equinis

flebile cepe simul lacrimosaeque ordine tal*l*ae

[dub. u. 1370? incert. u. 1235—1240? 1188?]

lippus edenda acri assiduo ceparius cepa

adipatam
pultem

sicuti cum primos ficos propola recentis
protulit et pretio ingenti dat primitus paucos.

deficit alma Ceres, nec plebes pane potitur.

fiscina fallaci cumulo ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑

Laeuius pauperem ait se ingentia munera fungi

---

189 Non. p. 173, 17 **190** scriptoris *I. Dousa*] scriptores **191** Non. p. 13, 25 sed nunc] sane nunc *Corpetus* nam tu *Lachmannus*] sannunt sol is] solus *Mercerus* solis *codd* ⟨*datorque*⟩ *addidi* ⟨metuque⟩ *add Scaliger (Lucr. VI 1183)* **192** summa *Iunius*] summo ⟨re⟩ *add Scaliger* saluti es *Lachmannus* **193** Charis. GL I p. 100, 29 K Schol. in Verg. georg. I 120 (uol. III 2 p. 226 H) Non. p. 209, 1 intibus *Charis.* intyba *fere schol.* praetensus *codd Non.* praessus, presus *codd schol.* perserpsit *Charis. cod N* perserpit *Charis. cod Colon. Dousae* praetonsus *G. Wagnerus* **194** Non. p. 201, 2 tallae *Scaliger*] talpae **195** Priscian. GL II p. 203, 20 K Non. p. 201, 9 lippo sedenda agri *L m. 1* asido *L m. 1* adsidue *uel* assidue *codd Priscian.* cepa *Priscian. Iunius*] cepa lacrimosa *Non.* **196** Charis. GL I p. 94, 19 K **197** pluten *N* **198** Non. p. 154, 27 et p. 281, 16 primus 281 propula *L* 154 **199** protulit et *Iunius* pirotulit et 281 protuli item 154 dat] ad 154 paucas *Lachmannus* **200** Priscian. GL II p. 502, 22 K **201** Seru. auctus ad Verg. georg. I 266 **202** Non. p. 497, 11 laeuius *L* laelius *alii codd*

nam si, quod satis est homini, id satis esse potisset,
hoc sat erat: nunc cum hoc non est, qui credimus porro
diuitias ullas animum m*i* explere potisse?

absterge lacrimas, et diuos ture precemur:
consilium fassi placent, tu [ne] inpune *l*upe*r*is.

[incert. 1223?]

dic quam cogat uis ire minutim
per commissuras rimarum noctis nigrore.

incert. u. 1130

ne designati rostrum praetoris pedesque
spectes

lasciuire pecus n*a*si *r*ostrique repandum

‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ interea stat sentibus pectus. A—

possisne elabi, an porro prodenda dies sit. —B

nam omnibus unus dolor ⟨*turpi*⟩ re captus labosque.

‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ hic solus uigilauit, opinor,
et cum id mi uisus facere est, tum retia nexit.

maior erat natu. non omnia possumus omnes.

---

209 noctis nigrore μελαίνης νυκτὸς ἀμολγῷ Hom. O 324 ex Ennio unde Pacuu. 412 R?

---

203 Non. p. 445, 27 potisset] potis esse (sesse *L m. 1*) potisset **205** mihi potisse *G* posse *L* **206** Schol. Veron. Verg. Aen. VIII 106 p. 440 H Non. p. 133, 13 **207** luperis] superbis *ex lemmate emendatum* **208** Non. p. 515, 3 **210** Non. p. 455, 14 praetores *L* **212** Non. p. 158, 33 nasi rostrique] nisi (niri *L m. 1*) nostrique *codd, em Venator et Crinitus* **213** Gell. VIII 5 Non. p. 392, 2 (Donat. ad Andr. IV 2, 16) pectus] fundus *Donatus* **214** Non. p. 363, 26 Donat. ad Andr. II 1, 13 porro *om Nonius* **215** Seru. auctus ad Aen. X 398 *turpi* addidi **216** Priscian. GL II p. 470, 10. 536, 12. Diomed. GL I p. 369, 24 K **217** mihi nectit *codd Diomedis* **218** Macrob. Sat. VI 1, 35

custodem classis catapultas *p*ila sarisas
postquam praesidium castris educere *cr*euit,
urceus *h*aut longe Gemino, mixtarius Paulo.
da bibere ab summo ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑

– ⏑ ⏑ scutam
ligneolam in cerebro infixit
macte, inquam, uirtute simulque his uiribus esto.
*ue*rum unum cecidisse tamen sen*is* Tiresia*i*
aequalem constat.

VI.

• seruorum est festus dies hic,
quem plane *h*exametro uersu non dicere possis.
– saluere iubere salutem est mittere amico.
⟨*nil*⟩ ut discrepet ac 'τὸν δὲ ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων'
fiat
hortare, illorum si possim *pacis* *po*tiri,

---

231 Hom. Υ 443 *ubi cod. Vindob.* ἐξήρπασεν

---

219 Non. p. 552, 18 catapulta stila *codd*, *em Lachmannus* (tela *Rothius*) 220 Non. p. 261, 4 decreuit 221 Non. p. 546, 30 haut *Lachmannus*] aut 222 Porphyr. ad. Hor. carm. III 21, 7 Donat. ad Ter. Andr. III 2, 4 da bibere ab summo *Porphyr. codd* da (date *C T*) bibere summo *Donati* (summo *om T*) *unde Lindenbrogius* da biber e summo 223 Priscian. GL II p. 115, 10 K 225 Non. p. 341, 32 Seru. auctus ad Aen. IX 641 his uiribus esto *Lachmannus*] hic uersibus esto *Nonius* his uiribus *Seruius* 226 Non. p. 235, 28 ueterum unum cecidisse tamen (cecidisset a me *L*)senem tiresiam *codd: em Mercerus* 228 Porphyr. ad. Hor. serm. I 5, 87 Fest. p. 343 s. u. seruorum dies festus 229 exametro 230 Non. p. 324, 5 231 Porphyr. ad Hor. serm. I 9, 78 ⟨*nil*⟩] *addidi* hac εξηρπασεν 232 fiat] quem rapuit Apollo fiat: *uerba omissa eiecit Lachmannus* 233 Non. p. 498, 7 pacis *Lachmannus*] capis potiri *I. Dousa*] ortiri (otiri *L m. 1 teste Lindsayo*)

1 v. Hor. Serm. I 5, 87
2 v. Hor. Serm. I 9, 78

⏑ ⏑ – non te porro procedere porcent

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ quid ⟨*hic*⟩ ipsum facere optes

et
id solum aduersae fortunae reque resistit.

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ 'chauno meno' inquit *balba*, sororem a—
lanificam dici, siccam atque abstemiam ubi audit.

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – qui te bonus Iuppiter, inquit
Crasso Muci*u*, cum cena[bat] dominum ⟨*improbe*⟩ fortem.

si nosti, non magnus homo est, nasutus, macellus.

cui neque iumentum est nec seruus nec comes ullus: —b
bulgam, et quidquid habet nummorum, secum habet ipse,
cum bulga cenat, dormit, lauit. omni*a* in una
sunt homini bul*ga*: bulga haec deuincta ⟨*la*⟩certo est.

quem neque Lucanis oriundi montibus tauri
ducere protelo ualidis ceruicibus possent,

zonatim circum inpluuium cinerari*us* – ⏑
cludebat

[incert. 1107. 1108?]

---

234 Non. p. 160, 8 **235** Seru. auctus ad Aen. I 76 quid ⟨*hic*⟩ ipsum] quid ipsum *codd* ipsum quid *Lachmannus* quid ipsum me *Muellerus* **236** Non. p. 500, 21 **237** reque *L m. 1 ut Muellero uidebatur* reique *reliqui* **238** Non. p. 68, 29 chauno meno] thaunumeno *L* thaunomeno *G* *χαυνουμένη* *Mercerus* *θαῦμα μὲν* *Lachmannus* *θαῦμα μέγα* *Muellerus* *θαυμαίνω* *Hauptius* ualua **240** Non. p. 281, 22 mucium **241** cum quo cenabat dominum ornet *Lachmannus:* ⟨*improbe*⟩ addidi **242** Non. p. 136, 31 homo est nasutus *om L* **243** Non. p. 78, 5 **245** omnis in unast res (spes *alii*) homini bulga *Lachmannus* omnis in una seti hominibus *codd* **246** lacerto *Duebnerus Lachmannus*] certo **247** Non. p. 363, 5 **249** Non. p. 189, 33 cinerarius *Lipsius*] cineraris cineraris cluebat *Scaliger* cumeram is cludebat *Iunius* cinerarius ludo ibat *Corpetus* cini' raru' fluebat *L. Muellerus* ciner aris (i. e. aridus) pluebat *similia Franckenus Ribbeckius Baehrensius* cinerans ludebat *Lachmannus: excidit ueluti* aeger

l. v. Hor. Sam.: I 2, 93.

tres a Deucalione grabati restibus tenti

pluma atque am*ph*itapoe et si aliud quid deliciarum

h*i*c tu apte credi*s* quemquam latrina petisse?

– ◡ ◡ e Sicula Lucili*u* Sardiniensem
terram

– pretium *redimet*, qui uendit equum, musimonem.

'nequitia occupat hoc, pe*t*ulantia prodigitasque.'

'peccare inpune rati sunt
posse et nobilitat*i* facul propellere iniquos.'

– suam enim ⟨*rem*⟩ inuadere ⟨*se*⟩ atque innubere censent

haec, inquam, rudet ex rostris atque heiulitabit,
concursans, ueluti Ancarius, clareque quiritans.

VII.

*Ph*ryne nobilis illa ubi amatorem inprobiús quem

*r*ador subuellor, desquamor pumicor, ornor,
expilor ⟨*ex*⟩pingor

---

251 Non. p. 181, 28 grabati *L m. 1* grabbati *reliqui* grabatti *Lachmannus* **252** Non. p. 540, 27 amfytapoe *L* amfitapoe *G* **253** Non. p. 212, 12 hoc tu apte: credit quemquam latrina petisse *cum codd Corpetus* hoc tu apte credis quemquam latrina petisse? *I. Dousa* noctu apte credis quemquam latrina petisse? *Baehrensius* hac tu ab re credis quemquam latrina petisse? *Muellerus* **254** Porphyrio ad Hor. serm. I 3, 1 lucilium **256** Non. p. 137, 23 pretium *red*imet] emit pretio *Lachmannus* praetium emit *codd* **257** Non. p. 159, 30 hos *I. Dousa* peculantia *L* penulentia *G* **258** Non. p. 111, 18 **259** nobilitate **260** Non. p. 125, 9 ⟨*rem*⟩ *suppleui* inuadere atque *codd* insinuare *Lachmannus: suppleui* **261** Non. p. 21, 19 Varro de l. L. VII 103 e *Nonius* heilitabit *Varronis cod* heiulitauit *Nonius* **262** angarius *Scaliger* **263** Non. p. 351, 25 fryne **264** Non. p. 95, 15 sador subbellor: *em Turnebus* **265** expilor] expolior *F. Dousa* *ex*pingor] pingor

ne auriculam obsidat caries, ne uermiculi qu*i*. A—

quos? oculi non sunt neque nasum? et qualia sunt! —

calda *siem* ac bene plena, *si* olorum atque anseris collus.

qui te diligat, aetatis facieque tuae se
fautorem ostendat, fore amicum polliceatur.

aetatem et faciem, ut saga et bona conciliatrix

272 *Et quidem C. Lucilium quamquam sit iambicus tamen improbarim quod* Gentium *et* Macedonem *pueros directis nominibus carmine suo prostituerit*

nunc, praetor, tuus est: meus, si discesserit horno
Genti*us*.

_ hic est Macedo, si Agrion longius flaccet.

huncin ego umquam Hyacinto hominem, cortinipotentis
deliciis, contendi?

hunc molere, illa*m* autem ut frumentum uannere *l*umbis

hanc ubi uult male habere, ulcisci pro scel*ere* eius,
testam sumit homo Samiam *s*ibi, 'anu noceo' inquit,
praecidit caulem testisque una amputat ambo.

dixi. ad principium uenio. uetulam atque uirosam —B—
uxorem caedam potius quam castrem egomet me.

---

266 Non. p. 21, 24 uermiculique: *em Lachmannus* **267** Non. p. 215, 4 quoi si *Lachmannus* quis *Onionsius Muellerus* neque nasum est, qualia sentit? *Lachmannus* neque nasum et qualia sanis *Muellerus* **268** Non. p. 200, 17 caldais seme *L m. 1* caldissime *L m. 2* plenai iasolorum **269** Gell. IX 14, 21 aetati *uulgo* tua est *B* **270** fore se **271** Non. p. 23, 4 **272** Apul. apol. cap. 10 Lucilium *Lipsius*] lucullum **273** Donat. ad Ter. Andr. V 6, 12 decesserit *Muellerus* homo *TC* **274** Gentius *uulgo*] gentili **275** Non. p. 110, 11 agron *L m. 2* **276** Non. p. 258, 31 hyacinc^{h}to *L* hyacinctho *G* **278** Non. p. 19, 25 illam *Iunius*] illa lumbis *Mercerus*] tum uis **279** Non. p. 398, 31 scelere *Iunius*] cele **280** sibi *Lachmannus* tibi *Baehrensius*] ibi anu noceo *Gell.* IV 16, 6 an uno telo *codd Nonii* **282** Non. p. 21, 30

si mouet ac sima*t* nares, del*ph*inus ut olim

_ eodem pacto [lo] gannis

esurient*e* leoni ex ore exculpere praedam *

_ ᴗ ᴗ *ir*atae ad catulos accedere inultum

*i*actari caput atque comas, f*l*uitare capronas, —C
altas, frontibus inmissas, ut mos fuit illis.

quinque hastae, aureolo cinctu rorarius uel*es*

primum fulgit, uti caldum *e* furnaci*bu* ferrum.

solem, auram aduersam segetem inmutasse statumque.

tristis, difficiles sumus, fastidimus bonorum

muginamur, molimur, subducimur _ ᴗ

calx pro fine positum

VIII.

_ ᴗ ᴗ quod gracila est, pernix, quod pectore puro,
quod puero similis,

intus modo stet rectus, foris subteminis panus

lentet opus

---

284 Non. p. 169, 31 aximad] *em Rothius* delfinus **285** Non. p. 450, 12 oggannis *F. Dousa* **286** Non. p. 102, 22 uti esurienti] *em Vsenerus Mercerus* **287** Non. p. 457, 18 iratae *Lachmannus*] rate accederet *antecedebat* atque leae (iratae ⟨*tigris*⟩ *Leo*) **288** Non. p. 22, 5 actari] *em Iunius* fruitare **289** missas *L* **290** Non. p. 553, 3 ueles *Iunius*] uelis **291** Non. p. 506, 7 et furnacium] *em I. Dousa* **292** Non. p. 395, 28 solem *L m. 1* solam *reliqui* satumque *I. Dousa* **293** Non. p. 496, 18 **294** Non. p. 139, 5 et 346, 14 mutilamur 346 molimus 139 olimur *L m. 1* 346 **295** Non. p. 257, 27 **296** Non. p. 489, 20 est] et *Lachmannus* **298** Priscian. GL II p. 115 K Charis. GL I p. 105, 8 VII p. 285, 20 K Non. p. 149, 24 substeminus *L Nonii* **299** Priscian. GL II p. 397, 24 K Macrob. GL V p. 650, 31 K

gallinaceus cum uictor se gallus honeste
altius ⟨*in*⟩ digitos primoresque erigit unguis.

uinibuas

cum poclo bibo eodem, amplector, labra labellis
fictricis conpono, hoc est cum psolo copumai,

tum latu conponit lateri, et cum pectore pectus

_ et cruribus crura diallaxon ◡ ◡ _ ◡

at laeua lacrimas muttoni absterget amica.

quarum et abundemus rerum et quarum indigeamus.

gizeria ni sunt
siue adeo hepatia

permulsam fomento, ⟨*horto*⟩ omnicolore, colustra.

pistrinum adpositum, posticum, sella, culina

si omne iter euadit stadiumque accliue tolutim

* uelle tolutim hic semper ⟨*agi*⟩ incepturus uidetur.

uerum flumen uti, atque ipso de uortice ⟨*montis*⟩
⟨*saxum*⟩ *ingens*, pedibus cercurum *currere ut* aequis

---

300 Non. p. 427, 26 honeste altius ⟨*in*⟩] onestem telitus *codd* honeste sustulit in *Aldina* honeste intulit is *Lachmannus* quae erigunt **302** Non. p. 81, 5 **303** Non. p. 260, 27 et 308, 17 *ubi* Virg. lib. VIIII *tribuitur* bibo eodem 308 eodem obuio 260 **304** fictrices 308, *om* 260 *ψωλοκοποῦμαι Iunius* uia *ωλοκοπουμη L* p. 308 *ωλοκοπουμη G* p. 308 ipso loco pomas *codd* p. 260 **305** Non. p. 260, 29 tuum latum *codd: em Mercerus* **306** Porphyr. ad Hor. serm. I 2, 125 **307** Porphyr. et [Acro] ad Hor. serm. I 2, 68 at] a *Porph. om* [Acro] abstergeret *Porph.* **308** Non. p. 498, 8 **309** Non. p. 119, 21 gizerini sunt *codd*] gizeria insunt *Lachmannus* **310** hepetia *codd: em Iunius* **311** Non. p. 84, 11 beram sulam *L m. 1* hiberam insuam *G m. 1* hiberam insulam *L m. 2 G m. 2* *horto* addidi **312** Non. p. 217, 21 cella *Guilelmius* **313** Non. p. 4, 10 omnem *L m. 1 G* inter *G* **314** Non. p. 4, 12 ⟨*agi*⟩ *addidi* et *add Bouterwekius,* iter coepturus *Lachmannus* **315** Non. p. 533, 27 adque *L m. 1* de uortice ⟨*montis saxum*⟩ *ingens*] diuorto igneis cyrcerum *currere ut*] concurret

sallere murenas, mercem in frigdaria ferre,
uerum et mercaturae omnes et quaesticuli *i*sti

IX.

1.

hinc ancilia, ab hoc apices capidasque repertas,
praesul ut amptruet inde, ut uulgus redamptruet inde.
unde par*eu*tactoe, clamides ac barbula prima.
frumentarius est: modium hic secum atque rutellum
una adfert.
⟨*et*⟩ latere*m* qui ducit, habet nihil amplius, na⟨*tu*⟩m
quam conmune lutum a paleis cen*o*que acer*atum*.
‒ ◡ ◡ ‒ ◡ ◡ ipsa *suo* e corio omnia lora.
tu milli nummum potes uno quaerere centum.
quid e*r*go? si *tenera* ostrea
cognorit fluuium limum ac cenum sapere ipsum:
c*ri*sa*b*it ut si frumentum clunibus uannat.
quod deformis, senex arthriticus a*c* po*d*agrosus
est, quod mancus miserque, exilis, ramice magno

317 Priscian. GL II p. 546, 9 K frigidaria *nonnulli codd* **318** Non. p. 212, 32 *ubi G* lib. VIII, *L lib. VI* isti] instituti *codd, sequitur* turpilius **319** Priscian. GL II p. 251, 12 K **320** Fest. p. 270, 34 Non. p. 165, 17 ampiruet *Fest.* ut *om Fest* redandruet inde *Non.* redamplauit at *Fest* **321** Non. p. 67, 13 inde *G* parectato ecalamides *G* parectato ecalami * * * *L*] *em Buechelerus* **322** Non. p. 18, 22 adque *L m. 1* et rutellum **323** unam *G* unum *L* adfert *L m. 1* affert *reliqui* **324** Non. p. 445, 22 ⟨*et*⟩ *addidi* laterem *Iunius*] latere nam **325** conmune *L m. 1* commune *reliqui* cenumque aceroso **326** Charis. GL I p. 100, 5 K (*lib. VIII* Cauch.) suo e] si se **327** Gell. I 16, 10 Macrob. Sat. I 5, 7 tu *om Gellii codd* **328** Non. p. 216, 15 ergo *Lachmannus*] ego tenera] cerno **330** Non. p. 19, 26 crissauit *Iunius* crissabitque *I. Dousa*] cursauit **331** Non. p. 166, 12 apopititus *L* apθpititus *G em Iunius* as potagrosus] *em Iunius* **332** ramice *G* ramite *L*

scaberat, ut porcus contritis arbore costis

si nihil ad faciem et si olim lupa prostibulumque,
nummi opus, atque *subit*

arripio, et rostrum labeasque hoc *uoci*feranti
percutio dentesque aduorsos discutio omnis.

2.

non haec quid ualeat, quidue hoc intersiet illud,
cognoscis. primum hoc, quod dicimus esse poema.
pars est parua poema.

⏑ epistula item quaeuis non magna poema est.
illa poesis opus totum, (tota[que] Il*ias* u*na*
est, una ut ϑέσις annales Enni) atque *opus* unum
est, maius multo est quam quod dixi ante poema.
qua propter dico: nemo qui culpat Homerum,
perpetuo culpat, neque quod dixi ante poesi*n*:
uersum unum culpat, uerbum, entymema, *locum* ⟨*unum*⟩.

348 *Porphyrio ad Horatii serm. I 10, 53 'Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?' "Facit autem haec Lucilius cum alias tum uel maxime in tertio libro: meminit VIIII et X."*

labora
discere, ne te res ipsa ac ratio ipsa refellat.

A primum est, hinc incipiam, et quae nomina ab hoc sunt,
351a deinde.

a*a* primum longa, ⟨*a*⟩ breuis syllaba. nos tamen unum

333 Priscian. GL II p. 507, 1 K **334** Non. p. 498, 9 **335** nummi *Lipsius* numi *L m. 1* numini *reliqui* subit] obsit **336** Non. p. 455, 16 labeasque *Bentinus*] labe atque hoc uociferanti] hoc zeferiatin **338** Non. p. 428, 9 ualeant *Lachmannus* huic *I. Dousa:* hoc *ablatiuus* **341** Non. p. 428, 12 **342** tota *Lachmannus*] totaque Ilias una *I. Dousa* illa summa **343** ut θέσις] θέσις ut: una poesis ut *Munro* opus] ἔπος *Lachmannus*] stoc **346** poesin in **347** locum ⟨*unum*⟩] locumue *Lachmannus*: timalocum **349** Non. p. 286, 32 discere labora ne res te: *corr. I. Dousa* **351** Terent. Scaur. GL VII p. 18, 17 K **352** *aa Ribbeckius*] a primum] geminum *idem* ⟨*a*⟩ *addidit idem*

hoc faciemus et uno eodemque ut dicimus pacto
scribemus 'pacem: placide; Ianum, aridum: acetum',
Ἄρες Ἄρες Graeci ut faciunt.

feruere, ne longum. uero: hoc lectoribus tradam.

feruit aqua et feruet, feruit nunc, feruet ad annum

'm*e*ille' hominum, duo 'm*e*ilia', item huc e utroque opus, 'm*eiles*'
'm*e*ilitiam'. tenues i: 'pilam' in qua lusimus, 'pilum'
quo *p*iso, tenues. si plura haec feceris pila
quae iacimus, adde*s* e 'pe*i*la' ut plenius fiat.

porro hoc si filius Luci A—
fecerit, *i sol*um, ut 'Corneli Cornificique'.

iam 'puer*e*i uenere' e postremum facito atque i, —B—
ut puer*e*i plures fiant. i si facis solum,
'pupilli, pueri, Lucili', hoc unius fiet.

mendaci furique addes e, cum dare fur*e*i —C
iusseris

'hoc illi factum est uni', tenue hoc facies i:
'haec ille*i* fecere', addes e, ut pinguius f*iat*.

---

355 Hom. E 31

---

353 diximus *I. Dousa* **355** apec ape E *P* arpe. cape e *B*: *em idem* **356** Non. p. 503, 15 ne] an e *Lachmannus* lectoribus *Palmerius*] lictoribus **357** Quintil. I 6, 8 Non. p. 502, 32 Prob. GL IV p. 241, 22 Priscian. GL II p. 478, 18 K **358** Ter. Scaur. GL VII p. 19, 1 Vel. Long. p. 56, 13 Mar. Vict. VI p. 18, 3 K mille: *em Scaliger* milia: *em Scaliger* meiles meilitiam *Scaliger*] mille militiam **359** pilam qua ludimus *Scaliger* **360** piso *Scaliger*] ipso **361** addes e peila *Scaliger* adde se pella *P* adesse pella *B* plenus *B* **362** Charis. GL I p. 78, 13 (VII p. 251, 18) K si filius Luci *I. Dousa in ed. Lucil. IX 7 e cod Coloniensi: perierunt in Neapolitano ubi tantum* uui *exstant incerta pro* luci **363** fecerit *N* ferit *Dousa* feceris *F. L. Schmidtius* i solum *idem* colum *N* collum *Dousa* cornelii cornificiiq, *N* **364** Vel. Long. GL VII p. 56 K Quintil. I 7, 15 Charis. GL I p. 79, 1 K puerbi *cod Velii*, pueri *uel* puere *codd Quintil.* e *Bn* et *Bg Quintil.*, et *reliqui et cod Velii* **365** pueri *codd Quintil., om cod Velii* fiant *codd Quintil.* faciant *cod Velii* **366** Lucili] lucii *cod Charis.* et Lucilli *cod Velii* fieri *cod Charis.* **367** Quintil. I 7, 15 furi **369** Vel. Long. GL VII p. 56, 10 K **370** ille facere fiat] facit: *utrumque dudum emendatum*

371 *Ae syllabam, cuius secundam nunc e litteram ponimus, uarie per a et i efferebant ... est in hac quoque parte Lucili praeceptum quod quia pluribus explicatur uersibus, si quis parum credet, apud ipsum in nono requirat*

‿ huic ‿ ◡ Terentiae ⟨*et*⟩ Orbiliae Lícin*us* ⟨*dat*⟩

*373 *antiquos scimus et abs te dixisse ... scimus ipsos et ab Lucilio* (*lucidio* cod) *dixisse*

‿ ◡ ◡ abbi*b*ere: ⟨*hic*⟩ non multum est d siet an b.

atque accurrere scrib*as*
dne an *c* non est quo*d* quaeras eque labores.

[a] r[e]: non multum [ab]est, hoc cacosyntheton atque canina
si lingua dico: nihil ad me, nomen *enim* illi est.

s nostrum et semigraece*i* quod dicimus sigma
nil erroris habet.

pe*l*liciend*u*, quod est inducend*us*, geminat l.

382 *Q littera tunc recte ponitur, cum illi statim u littera et alia quaelibet una pluresue uocales coniunctae fuerint ita ut una syllaba fiat: cetera per c scribuntur. Hoc Lucilio (ita Semlerus:* lucio *codd) quoque uidetur*

---

371 Quintil. I 7, 19 **372** Martian. Capell. III 266 huic Terentiae Orbiliae Licinius (ita *B*, lucinius *R*): *scribendum uidetur:* ⟨*quando*⟩ huic ⟨*iste*⟩ Terentiae et Orbiliae Licinus ⟨*dat*⟩ **373** Vel. Long. GL VII p. 60, 15 K: *scripsit Lucilius* ab Luciliada: *conf incert. u.* 1361 **374** Vel. Long. GL VII p. 63, 3 K abbire non *cod:* ⟨*hic*⟩ addidi **375** Vel. Long. GL VII p. 62, 1 K scribas *I. Dousa*] scribes **376** c] T *cod* quot eque] aeque *cod:* atque *uulgo* **377** Vel. Long. GL VII p. 47, 5 K **378** *enim*] hoc *cod: archetypus praebuit* Ħ *quod* h *compendium scriba credidit* **379** Vel. Long. GL VII p. 47, 8 K semigraece **380** nihil **381** Vel. Long. GL VII p. 65, 11 K per l liciendo inducendo **382** Cassiodor. ex Cornuto GL VII p. 149, 1 K

X.

Vita Persii p. 238 ed. Iahnii '*Sed mox ut a schola magistrisque deuertit, lecto Lucili libro decimo uehementer saturas componere instituit [cuius libri principium imitatus est] sibi primo, mox omnibus detrectaturus cum tanta recentium poetarum et oratorum insectatione, ut etiam Neronem, principem illius temporis, inculpauerit.*' 383

Porphyrio ad Horatii serm. I 10, 53 '*Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?*' "*Facit autem haec Lucilius cum alias tum uel maxime in tertio libro: meminit VIIII et X.*" 384

inprobus, confidens, nequam, malus ⟨*ut*⟩ uideatur.

*h*orum est iudicium, cr*i*sis ut discribimus ante,
hoc est, quid sumam, quid non, in quoque locemus

'ne ⟨*illum ego*⟩ in arce bouem descripsi magnifice' inquit.

[incert. u. 1282. 1283?]

*t*ons*i*llas quoque, ⟨*quae*⟩ ualidis in funibus aptas
fluctibus a uentisque a*d*uersis firmiter essent.

languor, obre*p*sitque pigror torporque quietis.

quamuis desubito trinis deducere scalis

pone paludatus stabat rorarius uelox

385 Non. p. 262, 11 ut *add Lachmannus* **386** Non. p. 396, 17 horum *Rothius* bonorum *I. Dousa*] honorum crassis ut discribimus *codd* phrasis ut descripsimus *Buechelerus* Crassi sicut describimus *Corpetus* Crassis ut nos descripsimus ante *I. Dousa* **388** Donat. ad Ter. Andr. II 1, 24 ne ⟨*illum ego*⟩] ne *qui Dziatzko* ne quem *uulgo* neque *TC codd deteriores*, ne *ABV* νὴ τὸν *Buechelerus* in arce] marce *V* descripsit *C* descripsisti *V* **389** Non. p. 235, 2 tonsillas *Iunius*] consellas quoquo *Buechelerus* ⟨*quae*⟩ *addidi* in] ni *Ribbeckius* finibus *G* **390** Non. p. 512, 18 auenentisque auersis *codd*: *em ed. uet.* **391** Non. p. 219, 10 obrepsitque *I. Dousa*] obressitque **392** Non. p. 517, 30 **393** Non. p. 553, 4 paludatum *F. Dousa* paludatos *Muellerus* ueles *Lachmannus*

XI.

Scipiadae magno improbus obiciebat Asellus a—
lustrum illo censore malum infelixque fuisse.

*396 *ut Asello Africanus obicienti lustrum illud infelix: 'Noli', inquit, 'mirari: is enim, qui te ex aerariis exemit, lustrum condidit et taurum immolauit.' † tanta suspicio est, ut religione ciuitatem obstrinxisse uideatur Mummius, quod Asellum ignominia leuarit.*

hic, ubi concessum, pellesque ut in ordine tentae,

praetor noster adhuc, quam spurc*os* ore quod omnis
extra castra ut stercus foras eiecit ad unum.

– qui in latrina langu*et* ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑

* – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – scalp*r*orum forcipiumque A—
milia uiginti

* et uncis —B
forcipibus dentes euelleret

annos hic *t*erra *i*am plures miles Hiber*a*
nobiscum meret. —

uim
sternenda*m* et iaciendum huc aggerem et id genus rudus.

conuentus pulcher: bracae, saga fulgere, torques
† datis magni

---

394 Gell. IV 17, 1 **396** Cic. de or. II 268 **397** Non. p. 181, 29 huc *L. Muellerus* consessum *F. Dousa* ordines **398** Non. p. 394, 22 spurcos *Lachmannus*] spurcus **400** Non. p. 212, 8 languet *Iunius*] languae (lang: *L m. 1*) **401** Charis. GL I p. 94, 21 K scalptorum *libro XI tribuit cod Colon., XIX Neapolit. m. 1 IX m. 2* **403** Charis. GL I p. 94, 21 K et uncis *Coloniensis Dousae* eunis *Neap.* **404** euelleret *Coloniensis* uellere *Neap.* **405** Non. p. 344, 30 terra iam *Palmerius*] errat tam *G* erarat tam *L m. 1* erabat tam *L m. 2* Hibera *Palmerius*] hiberna **407** Non. p. 18, 17 uiai *Mercerus*] **408** sternendam] sternendae *Mercerus*] sternenda et *del Mercerus* agerem *L* **409** Non. p. 227, 33 et p. 506, 20 braces (braches *G*) 227 *fortasse recte* torquem datis 227 torques 506 torques sat *Lachmannus* torques aurati, *temptaui*

conicere in uersus dictum praeconis uolebam —b
Grani.

Luc*i*us Cotta senex, crassi pater huius, Paceni,
magnus fuit trico nummarius, soluere nulli
lentus.

nec mihi am*at*ore hoc opus nec tricone uadato.

si tricosus, bouinatorque ore inprobus duro

Quintus Opim*i*us ille, Iugurtini pater huius,
et formosus homo fuit et famosus, utrumque
primo adulescens, posterius da*re* rectius sese.

quom Q. Opimius consularis, qui adulescentulus male audisset, festiuo homini † ecilio (Egilio uulgo), qui uideretur esse mollior nec esset, dixisset: 'Quid tu † ecilia (ita fere codd decilla Non. p. 198, 15*) mea? quando ad me uenis cum tua colu et lana?' 'Non pol', inquit, 'audeo; nam me ad famosas uetuit mater accedere'.* *421

Cassius, Gaius hic operarius, quem Ce*ph*alonem
dicimus sectorem fur*e*mque. hunc Tullius Qu*intus*
i*u*dex heredem facit, et damnati alii omnes.

inde uenit Romam, tener ipse etiam atque puellus.

non laudare hominem quemquam, neque mu facere, inquam. *

---

411 Gell. IV 17, 1 **413** Non. p. 22, 30 et p. 338, 10 Lucius *Turnebus*] lucilius *L* p. 22 *om G, p. 338 om codd omnes* paceni *L* p. 22 pacem *codd p. 338* paneci *G p. 22* **414** fuit trico *p. 22* trico fuit p. 338 **416** Non. p. 8, 23 amatore *Iunius et codd nonnulli interpolati*] amore **417** Gell. XI 7, 9 unde Non. p. 76, 26 stricosus (strichosus) *Gell. codd.* hic si tricosus *Nonii* bouiator *Nonii codd* **418** Non. p. 305, 29 Opimius *Bentinus*] opimus iugurtini *L m. 1* **420** dare *Turnebus* dat *alii*] da **421** Cic. de or. II 277 (Non. p. 198, 15 et p. 305, 21) *uersus Lucilii erat:* 'nam uetuit me ad famosas accedere mater' **422** Non. p. 276, 23 cefalonem **423** sextorem *G* furemque *Scaliger*] furiumque Quintus *Lachmannus* inquam *Quicheratius*] quem **424** iudex *ed pr.*] index **425** Priscian. GL II p. 231, 13 K ex Suetonio (p. 347 R) **426** Iul. Rom. ap. Charis. GL I p. 240, 9 K mu] *editt ex lemmate Charisii:* enim mu *excerpta Parisina*, *om N* inquam

XII.

hunc, siquid pueris nobis, me et fratre, fuisset,

huic homini quaestore aliquo esse opus atque corago,
publicitus qui m*i* atque e *f*isco praebeat aurum.

430 rugosum atque fami plenum ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑́ – ⏑

firmiter hoc pariterque tuo sit pectore fixum.

assensus sum homini.

                    quibus fructibus me de
co*l*aui uictus

435 hunc iuga mulorum protelo ducere centum
non possunt.

437 *Alii autem putant a faece, quam Graecorum quidam τρύγα appellant, tragoediam nominatam . . . est Horatius testis* (A. P. 275) . . . *Alii* ⟨*a*⟩ *uino arbitrantur, propterea* ⟨*quod*⟩ olim τρύξ *uinum dictitabatur a quo* τρύγητος *hodieque uindemia est, quia Liberalibus apud Atticos die festo Liberi patris uinum cantoribus pro corollario dabatur cuius rei testis est Lucilius in duodecimo.*

XIII.

– ⏑ ⏑ – primum dominia atque sodalicia omnia
tollantur

Coloniensis Dousae N m. 2, umquam *N m. 1*, in quemquam *excerpta Parisina* *Libri numerum omittit N*, *Cauchii excerpta libro II*, *Dousa nil addens neque de codice suo neque de ratione sua libro XI tribuit quem numerum in cod arbitror fuisse in Cauchianis corruptum* **427** Seruius auctus ad Aen. II 77 **428** Non. p. 513, 2 hemini *L m. 1* adque *L m. 1* **429** mihi adque *L m. 1* fisco *Guilelmius*] pisco **430** Gell. IX 14, 9 *suppleas:* distendere uentrem **431** Non. p. 512, 20 **432** Priscian. GL II p. 399, 16 K **433** Diomed. GL I p. 365, 6 K **434** decollaui (decollam *unus*) *codd* **435** Non. p. 363, 7 **437** Diomed. GL I p. 487, 23 K **438** Non. p. 281, 24

hoc fit idem in cena. dabis ostrea milibus nummum
empta

nam sumptibus magnis
extruct*a* ampliter atque * * cum accumbimus mensa,

idem epulo cibus atque epula*e* Iouis omnipotentis

[dub. u. 1368?]

et non, pauper uti, Samio curtoque catino

adde Syracusis sola, pasceolum, * * aluta*m*.

cui parilem fortuna locum fatumque tulit fors. A—

_ ◡ ◡ unus modo de multis qui ingenio sit.

acribus inter se cum armis confligere cernit,

aut forte omnino ac fortuna uincere bello. —B
si forte ac temere omnino quid, *quo*rsum? ad honorem?

ut perhibetur iners, ars in quo non erit ulla.

XIV.

macrosque palumbes

caseus *au*la
mol*l*is

---

444 Ennius ann. 458 V 'riserunt omnes risu Iouis omnipotentis'

---

440 Non. p. 216, 17 **442** Non. p. 511, 16 (Priscian. GL III p. 71, 2 K) **443** extructam *excidit ueluti* opibus: ac decumanam *Lachmannus* atque apte cum *L. Muellerus* atque unctam cum *Franckenus* mensam *editt* **444** Non. p. 204, 17 idem *G* ide *L m. 1* id *L m. 2* epulae Iouis *Lipsius*] epulatioiouis (iouis *om L m. 1*) **445** Non. p. 398, 24: *conf comm.* **446** Non. p. 151, 12 excidit ueluti *optimam* alutamen **447** Non. p. 425, 14 **448** Non. p. 519, 12 *εἷς τῶν πολλῶν τὸ φρόνημα* **449** Non. p. 261, 5 cernunt *Franckenus* crerint *Lachmannus* **450** Non. p. 425, 15 **451** quorsum] cursum *codd* rursum *Lachmannus* **452** Seruius auctus ad Verg. georg. IV 25 et Aen. IV 158 erit] *ad Aen.*, est *ad georg.* **453** Non. p. 219, 6 Charis. GL I p. 106, 24 (VII p. 285, 23) K palumbos *Charis.* **454** Charis. GL I p. 79, 15 K aula mollis]

cum illud quid faciat, quod manducamur in ore,

naumachiam licet haec, inquam, alueolumque putare, et
calces. delectes te, hilo non rectius uiuas.

"quin potius uita*m* degat sedatus quietam." —
'quant*o* antiquius, quam facere hoc, fecisse uid*eri*!'

dilectum uideo studiose uulgus habere.

non paucis malle ac sapientibus esse probatum
ἢ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν?

ad regem legatus, Rhodum, E*c*batanam ac Babylonem
ibo, cerc*u*rum sumam,

* Carpat*h*ium mare transuectus cenabis Rodi —

[incert. u. 1291?]

Publius Pauus mihi † tubitanus quaestor Hibera
in terra fuit, lucifugus, nebulo, id genus sane.

si mihi non praetor siet additus atque agitet me,
non male sit: ille, ut dico, me ex*e*nterat unus.

quem metuas saepe, interdum quem utare libenter.

---

463 Hom. λ 491

---

ala molis *Coloniensis Dousae* ala mol lit *aut* alumol liet *Neap.* caseus allia olens (allium olet *Lindemannus* a. olit *L. Muellerus*) *I. Dousa: conf comm.* **456** Non. p. 477, 10 **457** Priscian. GL II p. 215, 7 K **458** dilectes *duo codd* **459** Non. p. 426, 4 uita **460** quanto *I. Dousa*] quantu uideri] uiderist *Lachmannus* uideris *I. Dousa*] uidearis **461** Non. p. 230, 18 **462** Non. p. 519, 9 male *G* acsa sipientibus *L m. 1* acsia sapientibus *G* ac si sapientibus *L m. 2* **463** NEHYECCI HATAHOMENOICIN **464** Non. p. 533, 29 etbatanam **465** cyrcerum **466** Seru. auctus ad georg. IV 387: *libro XIV attribuit Muellerus* carphatium *addidere in exitu* cras, iam, dein; *aptius erit* mox **467** Non. p. 18, 32 tubitanus *G* turbitanus *L*: Bubetanus *temptaui* **469** Macrob. Saturn. VI 4, 2 Seru. ad Aen. VI 90 **470** extenterat: *corr. Eyssenhardtius* **471** Non. p. 481, 22

‒ puncto uno hor*ae* qui quoque inuasit ⏑ ‒ ⏑

cenam, inquin, nullam neque diuo pros*i*ci*e*m ullam?

idne aegr*e* est magis, an quod pane et uiscere priuo?
'quod uiscus dederas tu quidem, hoc est: uíscera largi.'

ipse ecus, non formonsus, gradarius, optimus uector,

[incert. u. 1278?]

Calx igitur, siue qua calcamus, siue qua aedificamus, feminini generis est, ut et Vergilius (Aen. XI 714) *ait 'ferrata calce fatigat'. sed et Lucilius XIIII masculino genere dixit.* 477

num uetus ille Cato ⟨*illa*⟩ lacessisse a*d scelera, inquit,*
conscius non erat ipse sibi?

XV.

multa homines portenta in Homeri uersi*bus* ficta
monstra putant, quorum in primis Poly*ph*emus ducentos
Cyclops longus pedes: et porro huic maius bacillum
quam malus naui e corbita maximus ullast.

[incert. u. 1342. 1343?]

480—483 Hom. ι **190** seqq. **319** seqq.

---

472 Donat. ad Phorm. I 4, 7: *lib.* XIIII *tribuunt V et deteriores*, ex ui *C* ex III *R*, X in *O numerum praebent corruptum* horae *Baehrensius* horai *Lachmannus*] hora et quoque] hoc *V* **473** Non. p. 220, 20 inquin *L* inquit *G* prosiciem *Scaliger*: prosectam (prosecam *L m. 1*) **474** Non. p. 184, 17 et p. 470, 24 aegre *I. Dousa*] aegri uicere *G m. 1* **476** Non. p. 17, 24 ecus *L* equus *G* formonsus *L m. 1* formosus *L m. 2 G* uector *Iunius*: uictor **477** Charis. GL I p. 92, 31 K **478** Priscian. GL II p. 534, 25 K nam *unus cod* ⟨illa⟩ *addidi*, inde *Baehrensius addidit* ad scelera inquit] appellari quod **480** Non. p. 533, 14 uersibus ficta *Rothius* uersi ficta *L* uersificata *G* **481** polyfemus ducendos *L m. 1* **482** cylops *L m. 1* bacchillum **483** *legitur in opere musiuo Musei Tunesiani:* 'quam malus naui e

terriculas, Lamias, Fauni quas Pompiliique
instituere Numae, tremit has, hic omnia ponit.
ut pueri infantes credunt signa omnia aena
uiuere et esse homines, sic isti *s*omnia ficta
uera putant, credunt signis cor inesse in aenis.
pergula *f*ictorum ueri nihil, omnia ficta.

dum miles Hibera
terras*t* ac meret ⟨*hic*⟩ ter sex aetat*i* quasi annos.

– ∪ ∪ – ∪ ∪ aut qui nummos tristis inuncat.

in numero quorum nunc primus Trebellius multos*t*
Luci*us*, narce, *saeua* i febris, senium, uomitum, *p*us.

scit poeeticon esse, uidet tunica et toga quid sit.

– ∪ ∪ – nemo est halicarius posterior te.

ac de ist*o* sacer ill*e* toco*glyph*os ac *Sy*ro*pho*enix
quid facere est solitus?

praeter quam in pretio: primus se*m*isse, secundus
nummo, tertius iam pluri*s* quam totus medimnus.

---

corbita maximus ullast' (*nondum publice editus*): *idem ap. Nonium:* 'quam malus nauis in corbita maximus ulla': naui in corbita *I. Dousa* **484** Lactant. inst. I 22, 13 et epitom. cap. 22 terriculas *uel* terricolas *codd* **486** Non. p. 56, 6 ut] et *Non.* aena *Lactantii PV Nonii G*, ena *Nonii L*, ahena, athena, aenea, athenae *alii Lactantii codd* **487** somnia *Lachmannus*] omnia **488** aenis, ahenis, haenis *codd* **489** percula *epitome* fictorum] pictorum picta *epitome* **490** Non. p. 344, 28 **491** terrast *Lachmannus*] terras ac] atque *Lachmannus* ⟨*hic*⟩ *addidi* aetati' *Lachmannus*] aetate **492** Non. p. 124, 16 inungat *L m. 1* **493** Non. p. 2,27 trebelleis *L m. 1* multost *Lachmannus*] multos titos **494** Lucius *Dacerus*] lucios narce, saeua i(s)] narcesibai *G* narcessibai *L* narcesis *Stowasserus* pus *editt*] plus **495** Non. p. 536, 28 poeticon tunicam **496** Charis. GL I p. 96, 9 K halicarius *ed. pr.* halicaribus *N* **497** Non. p. 397, 26 ac de isto *Lachmannus* adde isto *Turnebus*] ac de istos ille tocoglyfos ac Syrofoenix *Rothius*] illoto colfo saxsirofenix **499** Non. p. 213, 18 seminisse *L* seminis *G* semisse *editt* **500** pluris *Iunius* plures *codd:* plurest *Muellerus*

quae gallam bibere ac rugas conducere uentris
farre aceroso, olei*s*, decumano pane coegit.

non ergastilus unus

cum tecum est, quiduis satis est: uisuri alieni I—
sint homines, spiram pallas redimicula promit.

hunc milli passum qui uicerit atque duobus
Campanus sonipes succussor, nullus sequetur
maiore in spatio ac diuersus uidebitur ire.

subicit huic humilem et suffer*t* citus posteriorem

tintinnabulum abest hinc surpiculique holerorum.

trul*l*eus p*r*o stomide huic ingens de naribus pendet.

uilicum Aristocraten, mediastrinum, atque bubulcum
conmanducatus conrupit, ad incita adegit.

te primum cum istis insanum hominem et cerebrosum

paenula, si quaeris, cantherius seruus segestre —II
utilior mihi quam sapiens.

---

507 'quadripedantum sonipedum' Accius 603 R: uterque ex Ennio

---

501 Non. p. 445, 18 Paul. ex Fest. p. 96 uiuere *codd Non.* uentri *codd Paul.* **502** olei pane *Turnebus*] pane cumano **503** Non. p. 447, 7 ergastelus *L m. 1* ergastilus *G* ergastylus *L m. 2* **504** Non. p. 538, 2 **506** Gell. I 16, 10 (Macrob. I 5, 7) Non. p. 16, 31 nunc *Gellii R* milli *Macrob. P* mille *Macrob. B codd Gellii* **507** succussor *Nonii* subcursor *Macrobii* succustior *Gellii codd* nullos *Macrob. B* **508** in *om Macrob. codd* ire *om Gellii codd* **509** Gell. IV 17, 3 suffert citus *Lio*] suffercitus **510** Non. p. 490, 23 tintinabulum *L m. 1 G* **511** Non. p. 22, 7 truleus postomide: *corr Salmasius* **512** Non. p. 123, 26. 143, 6. 479, 3 aristocratem *codd 143. 479* magistograten (magistocrautem *G m. 1 codd*) *123* meiastrinum *codd 479* adque *L m. 1 479* **513** conmanducatus conrupit *L m. 1 123* comm. corr. *L m. 2 G 123* conmanducatus ut conrupit *codd 479* **514** Non. p. 22, 9 **515** Non. p. 537, 9 paenulam

XVI. COLLYRA

517 *Porphyrio ad Horatii carminum I 22, 10 'Dum meam canto Lalagen. Id est carmen in Lalagen nomine amicam compositum ⟨sicut⟩ scilicet liber Lucilii* XVI Collyra *inscribitur eo quod de Collyra amica scriptus* (ita editt: *inscriptum* codd) *sit*'.

518 *Censorinus de die natali cap. 3, 3 'non nulli binos genios in his dumtaxat domibus quae essent maritae colendos putaverunt; Euclides autem Socraticus duplicem omnibus omnino nobis genium dicit adpositum, quam rem apud Lucilium in libro satyrarum XVI licet cognoscere.*'

legauit quidam uxori mundum omne penumque.
quid 'mundum' ⟨*atque 'penus'?*⟩ quid non? quis diuidet istuc?

[incert. u. 1350?]

– ◡ ◡ – ◡ ◡ ⏓ media est pistrina ◡ – ◡

et
hi quos diuitiae producunt et caput ungunt
horridulum

L*y*sippi Iuppiter ista
transi*b*it quadraginta cubita altus Tarento.

rex Cotus ille du*o* hos uentos, austrum atque aquilonem
nouiss*e* aiebat solos, ⟨*sed*⟩ demagis istos
ex nimbo austellos nec nosse nec esse putare.

---

519 Gell. IV 1, 3 Non. p. 214, 17 legauit quidam *Gellii codd* legat *Nonii codd* mundum omnem uxori sue *R Gellii* penumque *Non.* atque penumque *Gellii codd* **520** ⟨*atque penum*⟩ *add Gellii editt ueteres* quod *P Gellii* **521** Charis. GL I p. 72, 30 grammaticus GL V p. 588, 4 K Varro d. l. L. V 138 est *Charisii Coloniensis et scriptor G L V l. s.* e *Charisii Neapol.* **522** Non. p. 422, 33 eti *G* etit *L* (set *Ribbeckius* hi *Iunius*) **525** Non. p. 201, 17 lisippi istac *Lachmannus* **526** transibit *Lachmannus*] transiuit **527** Non. p. 98, 19 duo *Salmasius*] duos **528** nouisse *Bentinus*] nouissime aiebat *L* solos] se solos *Bentinus* solos se *Salmasius* solos hos *Mercerus Buechelerus* sed demagis *Gerlachius*] demagis **529** esse] es *L*

publicitus uendis tamen atque extrema ligurris.

'hoc aliud longe est', inquit, qui cepe serebat.

'fundi delectat uirtus te, uilicus paulo
strenuior si euaserit.'

'ibat forte aries, inquit, iam quod genus! quantis
testibus! uix uno filo ho*sc*e haerere putares,
pellicula extrema exaptum pendere onus ingens'

'cur tam ignauiter hoc praesertim tempore quaeris?'

XVII.

nupturum te nupta negas, quod uiuere Vlixen
speras.

[incert. u. 1296?]

nu*m* censes cal*l*iplocamo*n* *c*allisphyron *u*llam
non licitum esse uterum *at*que etiam inguina tangere mammis,
conpernem aut uaram fuisse Am*ph*itr*y*onis acoetin
Alcmenam, atque alias, ⟨*He*⟩lenam ipsam denique — nolo
dicere: tute uide atque disyllabon elige quoduis —
⟨κού⟩ρην eupatereia*m* aliquam rem insignem habuisse,
uerrucam, naeuum, *pun*ctum, dentem eminulum unum?

---

542 Homer. λ 266 *Ἀμφιτρύωνος ἄκοιτιν*

---

530 Non. p. 513, 5 uendit *Bentinus*] uendis **531** Non. p. 201, 4 inquid *L* **532** Priscian. GL II p. 88, 12 K dilectat *duo codd* uillicus *R m. 1* **533** strennuior *quattuor codd* siue uasserit *R m. 1* **534** Non. p. 235, 4 **535** hosce *Gerlachius*] hoc se **537** Non. p. 513, 13 Priscian. GL III p. 71, 2 K **538** Priscian. GL II p. 475, 25 K te nuptam *nonnulli codd* **540** Non. p. 25, 31. 26, 11 num *Scaliger*] nunc caliplocamora aΛICΦY-PON *L* caliplocamora ΔΑΛCΦΥΡΟΝ *G* ullam Scaliger] illam **541** atque *Iunius*] aquae **542** conpernem *L m. 1 p. 25 et 26* compernem *reliqui* baram *L m. 1 p. 25* amfitrionis *G p. 26* amfytreonis *G p. 25* amfitronis *L p. 26* amfitrenis *L p. 25* **543** Helenam *Scaliger*] lenam (menam *L m. 1*) **544** disyllabon *G* dissyllabon *L* **545** *κούρην*] PIN eupatereiam] ЄΥ-ΠΑΤЄ PЄIan **546** neuum *G* neunum *L* punctum] dictum eminalum *L*

magna ossa lacertique
adparent homini.

si messes facis, ⟨*et*⟩ Musas si uendis Lauernae.

cetera contemnit et in usura omnia ponit
non magna: proprium uero nil neminem habere.

[incert. u. 1326 seqq.?]

'si non it, capito' inquit 'eum, et si caluitur'. "ergo
fur dominum?"

XVIII.

– ∪ ∪ – ∪ ∪ – aeque fruniscor ego ac tu.

milia ducentum frumenti tollis medimnum,
uini mille cadum,

XIX.

rugosi passique senes eadem omnia quaerunt

denique ut*i* stulto n*i*l sit satis, omnia cum sint.

'aurum uis hominem⟨*ne?*⟩ habeas'. "hominem? quid ad
aurum?" A—
quare, ut dicimus, non uideo hic quid magno opere optem.

sic tu illos fructus quaeras, aduersa hieme olim —B
quis uti possis *ac* delectare domi te.

---

552 Lex XII tabul. I 1 Bruns. 'ni it antestamino: igitur en capito. si caluitur pedemue struit, manum endo iacito'. **561** Fab. Aesop. 295 H.

---

547 Macrob. Saturn. VI 1, 43 **548** hominis *Lachmannus alii* **549** Non. p. 134, 33 ⟨et⟩ *addidi* **550** Non. p. 362, 6 contempni *L m.* 1 **552** Non. p. 7, 1 **554** Non. p. 113, 7 eso *L* rego *G* **555** Non. p. 544, 11 p. 495, 32 formenti tolles *codd 544* **557** Non. p. 12, 3 **558** Non. p. 445, 31 uti *Iunius*] ut nihil **559** Non. p. 358, 10 ⟨*ne*⟩ *add Lachmannus, ue Corpetus, en I. Dousa* **561** Non. p. 358, 2 **562** ac *I. Dousa*] haec domite *L m. 1* domine *reliqui*

sic singillatim nostrum unus quisque mouetur.
sume diem, qui est uisus tibi pulcherrimus unus.
pen*ic*ulamento uer*o* reprehendere noli,
ut pueri infantes faciunt, mulierculam honestam.
rausuro tragicus qui carmina perdit Oreste.

XX.

[incert. 1180?]

purpureo tersit tunc latas gausape mensas.

[incert. uu. 1174—1176?]

illi praeciso atque epulis capiuntur opimis.

tempestate sua atque eodem uno tempore et hora*e*
dimidio et tribus confectis dumtaxat — eandem
a*d* quartam.

Calpurni saeua lege in Pisonis repr*e*ndi,
eduxique animam in primori<*s fauc*>ibus naris.

iam disrumpetur, medius iam, ut Marsus colubras
disrumpit cantu, uenas cum extenderit omnis.

[incert. u. 1181. 1182?]

nugator, cui dem, ac nebulo sit maximus multo.

proras despoliate et detund*e*te guberna.

---

563 Non. p. 176, 11. **564** Non. p. 396, 19 **565** Non. p. 149, 33 penulamento (peniculamentum *in lemmate*) uero *I. Dousa*] uere **566** Non. p. 56, 5 **567** Priscian. GL II p. 542, 26 K oreste *R m. 2* orestae *codd* **568** Priscian. GL II p. 486, 19 tum *Lachmannus* **569** Non. p. 151, 3 praecioso *L m. 1 G m. 1* praetioso *G m. 2* **570** Gell. III 14, 11 horae *uulgo*] hora **572** ad *uulgo*] at **573** Non. p. 427, 30 saeua lege in] saeuam legem *Iunius* reprehendi **574** primoris *fauc*ibus] primoribus **575** Non. p. 201, 21 **577** Non. p. 19, 2 **578** Non. p. 490, 31 Mar. Victor. GL VI p. 56, 6 K despoliate et detundite *Nonii* detendite et spoliate *Victorini codd*

XXII.

seruus neque infidus domino neque inutili quanquam
Lucili columella hic situ Metrophanes

primum Pacilius tesoro*phy*lax pater abzet

nasum rectius nunc homini est *su*raene pedes⟨*ne?*⟩

* insignis uar*i*s cru*r*ibus et petilis.

Zop*y*rion labeas caedit utrimque secus.

XXIII.

iucundasque puer qui lamberat ore placentas

XXV.

Arabus Artemo

579 Donat. ad Phorm. II 1, 57 inutili *RC* inutilis *reliqui* quaquam *Donati editt ueteres* quanquam *codd* **580** accedit Martial. XI 90, 4 lucilii *codd Don. deteriores* lucilius *BCOV* lucilli *Martialis codd aliqui* columelle *Donati codd* situs *Don.* situs *uel* situ est *uel* situs est *codd Martialis* Metrophanes *om Donat.* **581** Glossae cod Vaticani 1469 C G L IV p. XVIII tesorofilax abzet] afded *Paelignorum confert Buechelerus,* absens *proposui* **582** Non. p. 215, 5 nunc] huic *Baehrensius* suraeue pedesue *Iunius* suraene pedesne *Lachmannus et Muellerus qui* soeraene] serene pedes **583** Non. p. 149, 7 uariis crucibus *codd: corr Bentinus: codd lib. XII tribuunt, lib. XXII Lachmannus* **584** Non. p. 210, 28 zopirion cedit **585** Priscian. GL II p. 506, 24 K **586** Charis. GL I p. 123, 8 K

XXVI.

1.

nisi portenta anguisque uolucris ac pinnatos scribitis. I—a—

nunc itidem populo ⟨*placere nolo*⟩ *his cum* scriptoribus:
uoluimus capere animum illorum

ego ubi quem ex praecordiis φφ— 590
ecfero uersum,

Nam ut C. Lucilius . . . dicere solebat neque se ab indoctissimis neque a doctissimis legi uelle, quod alteri nihil intellegerent, alteri plus fortasse quam ipse, de quo etiam scripsit 'Persium non curo legere' *hic fuit enim, ut noramus, omnium fere nostrorum hominum doctissumus*, 'Laelium Decumum uolo', *quem cognouimus uirum bonum et non inlitteratum, sed nihil ad Persium, sic ego . . .* 592*

Persium non curo legere, Laelium Decumum uolo. *

Nec uero ut noster Lucilius, recusabo, quominus omnes mea legant! Vtinam esset ille Persius! Scipio uero et Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans Tarentinis ait se et Consentinis et Siculis scribere. 594*

nec doctissimis ⟨*nec scribo indoctis nimis*⟩. Man⟨*il*⟩ium 595*
Persium⟨*ue*⟩ haec legere nolo, Iunium Congum uolo.

squalitate summa ac scabie, summa in aerumna, obrutam λ—
neque inimicis inuidiosam, neque amico exoptabilem.

---

587 Non. p. 191, 19. 436, 7 uolucres p. 436 **588** Non. p. 253, 14 *suppleui his cum*] istum **590** Non. p. 297, 17 ecfero *G* (?) et fero *L m. 1* effero *L m. 2* **592** Crassus apud Cic. de or. II 6, 25 **593** Cic. de or. II 6, 25 **594** Cic. de fin. I 3, 7 **595** Plin. nat. hist. praef. 7 *suppleui* **597** Non. p. 126, 4. 226, 6. 401, 29 squalitate 226 sculitate 126 isculitate 401 ac 126 *om* 226. 401 in erumna 226. 401 in re summa 126 obruta 226

hic cruciatur fame, —μ
frigore, inluuie, inbalnitie, inperfundi⟨ti⟩e, incuria.

suspendatne se an in gladium incumbat, ne caelum bibat. 𝔈—

quam fastidiosum ac uescum uiuere - Π—

si miserantur se ipsi, uide ne illorum causa superior —𝔇—
† e loco conlocauit

rauco contionem sonitu et curuis cogant cornibus.

solus *et*iam uim de cl*asse* prohibuit Vulcaniam.

domu*m* *i*tionis cupidi imperium regis paene inminuimus. α—

- ⏑ nunc ignobilitas his mirum ac monstrificabile. *I*—

quid cauendum tibi censere*m*, quid uitandum maxume. a—

haec tu si uoles per auris pectus inrigarier, —𝔈

porro 'amici est bene praecipere, bene tueri' praedica*nt*

ueterem historiam inductus studio scribis ad amores tuos

ut Romanus populus uictus ui et superatus proeliis —b—
saepe est multis, bello uero numquam, in quo sunt omnia.

---

612 ad amores tuos *in exitu septenarii Plaut. Stich.* 736.

---

599 Non. p. 125, 34 **600** inluuiae *L m. 1* illuuie *L m. 2 G* inualnitie *G* inuallnitie *L* inperfunditie *Guietus*] inperfundie **601** Non. p. 502, 8 uiuat **602** Non. p. 186, 32 Gell. XVI 5, 7 uescum *Gerlachius* uescum fastidio *L* uescum cum fastidio *G* **603** Non. p. 499, 18 superior e loco se conlocarit *Lachmannus* superior et loco bono locata sit *conieci*] superiore loco conlocauit **605** Non. p. 265, 3 **606** Non. p. 528, 9 *et*iam *uel* idem *Muellerus* illam *Lachmannus*] iam de classe *Aldina*] declarasse **607** Non. p. 96, 3 domu*m* *i*tionis *Lachmannus*] domutionis inminuimus *L m. 1* imminuimus *reliqui* **608** Non. p. 138, 25 mortificabile *codd: ex lemmate emendatum* **609** Non. p. 437, 22 censerem *Lachmannus*] censere **610** Non. p. 497, 30 aures *G* **611** Non. p. 372, 6 bene tueri praedicant] tueri bene praedicare *codd* Tusci bene praedicere *Mercerus* **612** Non. p. 330, 13 **613** Non. p. 437, 17. 420, 27 ut *om* 420 ui et 437 uel 420

contra flagitium nescire, bello uinci a barbaro —III
Viriato, Annibale

tuam probatam m*i* et spectatam maxume adulescentiam —c

curet aegrotum, sumtum homini praebeat, genium suum M—
defrudet, ⟨*det*⟩ ali*i*, parcat

hunc laborem sumas, laudem qui tibi ac fructum ferat: .

percrepa pugnam P*o*pili, facta Corneli cane. —*M*

ego si, qui sum et quo folliculo nunc sum indutus, non queo, —N

ita ut*i* quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus *a*—

sin autem hoc uident, bona semper petere sapientem, et putant

[si] tibi porro istaec res idcirco est cordi, quod r*ere* utilem. —*β*—

quodque te in tranquillum ex saeuis transfer*t* tempestatibus.

quare hoc colere est satius quam illa, studium omne hic consumere.

ut ego effugiam, quod te in primis cupere apisci intellego, —*b*—

et quod tibi magno opere cordi est, mihi u*e*menter displicet. —*γ*—

---

618 suum defrudans genium Ter. Phorm. 44 **623** lugere, ubi esset aliquis in lucem editus Cic. Tusc. I 115, *uterque ad idem exemplum*

---

615 Non. p. 186, 30 **617** Non. p. 437, 13 mihi aduliscentiam *L m. 1* **618** Non. p. 117, 31 ⟨*det*⟩ alii, parcat] det alii parta *Baehrensius* ali parcat *codd* **620** Non. p. 396, 9 **621** Non. p. 255, 14 pompili *codd: em Gerlachius* **622** Non. p. 110, 26 **623** Non. p. 78, 13 uti *Lachmannus*] ut **624** Non. p. 367, 10 et *del Iunius* **625** Non. p. 88, 33 si *del Lachmannus* rere *Iunius*] re **626** Non. p. 388, 16 te in *bis scriptum* euis *L m. 1* transfert *Mercerus*] transfer **627** Non. p. 250, 19 **628** Non. p. 74, 29 effuciam *L m. 1* effutiam *L m. 2* effugiam *G* quod *L* quod ego *G* **629** Non. p. 88, 32 uementer *Lachmannus*] uehementer

summi*s* nit*er*e opibus, at ego contra ut dissimilis siem.

non idcirco extollitur nec uitae uegrandi datur.

– ⏑ euadat saltem aliquid aliqua, quod conatus sum Φ—

ag*g*ere in iaciendo, si quost uineis actis opus,
primum id dant operam ut quam primum appellant

2.

principio *phy*sici omnes constare hominem ex anima et corpore π—
dicunt.

paucorum, atque hoc pacto si n*il* gustat internundino,

animo qu*i* aegrotat, uid*e*mus corpore hunc signum dare,

tum doloribus confectum corpus animo obsistere.

idcirco omnes *eua*suros censent aegritudinem, —X

cum ⟨*in*⟩ stadio, in gymnasio, in duplici corpus siccassem pil*a*,

nequ*e* prius quam uenas hominis tetigit ac praecordia,

uestimentis frigus atque horrorem exacturum putet

lu*c*orum exauctorem Albanum et fulgurit*arum* arborum. i—

---

630 Non. p. 353, 11 summis *Iunius*] summi nitere *Iunius* nitire *L* nitinere *G* **631** Non. p. 183, 30. 297, 31 nec uitae uegrandi 183 uelite uegrandi (uel grandi *G*) 297 **632** Non. p. 293, 3 **633** Non. p. 238, 25. 243, 30. 327, 25 agere *ter codd* iacendo *codd* 243 siquost] siquo est in 238 si quos tu 243 siquost *L m. 1* 327 si quo est *L m. 2 G* 327 uinis 243 opus 238 opost 243 opus est 327 *L m. 2*, *G* **634** suppleas *muro uineas* **635** Non. p. 272, 33 fisici **637** Non. p. 214, 27 nihil **638** Non. p. 281, 14 (279, 7) qui *Guilelmius*] que uidemus] *Guilelmius*] uidimus **639** Non. p. 268, 29 **640** Non. p. 294, 7 (293, 9) cursuros: *ex lemmate emendatum in ed. pr.* **641** Non. p. 394, 28 ⟨*in*⟩ *addidi* pilas *codd, sequitur* siccum: *em editt* **642** Non. p. 408, 24 neque *Iunius*] nequam **643** Non. p. 291, 7 orrorem exactorem *L* **644** Non. p. 110, 18 lucorum *Lachmannus*] luporum exactorem *Lipsius* Albanum *Duentzerus*] maluanum fulguritarum *Lipsius*] fulguritatem

‒ ◡ ‒ ◡ ut, si eluuiem facere per uentrem uelis, —k—*A*—
cura, *ne* omnibus distento corpore expiret ui*i*s

si hic uestimenta * * eleuit luto, —l—
ab eo risum magnum inprudens *ac* cachinnum subicit

quid ni et tu idem inlitteratum me atque idiotam diceres —*B*—

siquod uer*b*um inusitatum aut zetematium offenderam

at enim dicis: 'clandestino tibi quod conmissum foret, —*C*—
neu muttires quicquam, neu mysteria ecferres foras'.

di m*on*erint meliora, amentiam auerruncassint tuam. —c

ego enim contemnificus fieri et fastidire Agamemnonis —δ—

depugnabunt pro te ipsi et morientur ac se ultro efferent. —χχ

nec minimo e*s*t ⟨*nec*⟩ pros*p*eratur pax quod Cassandram ⟨*Locrus*⟩
signo deripuit

facile deridemur. scimus capital esse irascier —*D*—

mordicus petere aurum *e* flamma expediat, e caeno cibum. – *II*

---

653 Pacuuius Chryse 112 R 'di monerint meliora atque amentiam auerruncassint tuam'.

---

645 Non. p. 38, 28. 103, 32 si *om* 103 eleuiem 103 uentum 103 **646** cura ne *Lachmannus*] curare uiis *F. Dousa*] uis **647** Non. p. 103, 29 *deest ueluti* immundo **648** inprudens ac cachinnum *Quicheratius Muellerus*] ad chacinnum inprudens *codd* **649** Non. p. 38, 23 et *del Lachmannus* diotam *G* **650** Non. p. 359, 12 uerbum *Guilelmius*] uerum **651** Non. p. 38, 18. 249, 4 adenim *L m. 1 38 omnes codd 249* clamdestino *L m. 1 utrobique, G 249* conmissum *L m. 1 38* **652** ne *codd* 249 muttires *G*, mutiris *L 249*: mittere *codd 38* quidquam *L m. 1* quiquam *L m. 2*: quicquam *G 38 GL 249* neu 38 nec 249 misteria 38 ecferres *G 38 G m. 2 249* ferres ec *G m. 1 249* ecferret *L 38* haec ferres *L 249* **653** Non. p. 74, 23 minuerint: *em editt ex Pacuuii u. s. s.* **654** Non. p. 88, 28 **655** Non. p. 297, 12 depugnabant *L* efferrent *L* **656** Nonius p. 158, 11 minimo est *nec*] minimo et prosperatur *Guietus* prosferatur ⟨*deae*⟩ *add Quicheratius* **658** Non. p. 38, 16 **659** Non. p. 138, 21 e] et

† non te multitudinem
tuorum, quam in album indidit a dextera, conficis ibi?

malis, nec esse lautum e mensa pure capturus cibum? —M

qui sex menses uitam ducunt, Orco spondent septimum.

munifici comesque amicis nostris uideamur uiri.

quandoquidem repperi*i* magnis con*b*i*bo*num ex copiis —*E*—

pars difflatur uento, pars autem obrigescit frigore. —m—

d*en*ique adeo male me accipiunt decimae et proueniunt male,

trado ergo alias nummo porro, quod mihi constat carius. —ϱ

a*t* libertinus, tricorius, S*y*rus ipse, a*t* mastigias, —*F*—
quicum uersipellis fio et quicum conmuto omnia.

publicanus uero ut Asiae fiam, ut scripturarius, —*G*—
pro Lucilio, id ego nolo, et uno hoc non muto omnia.

doctior quam ceteri —*H*—
sis, *ab* ami*c*is mutes aliquo te, cum sat*ia*s facta *sit*

mihi quidem non persuadetur, publi*c*is mutem meos. —*I*

---

663 Caecilius Hymnide 70 R 'mihi sex menses satis sunt uitae, septimum Orco spondeo'. **669** Plaut. Poen. 138 'heri in tergo meo tris facile corios contriuisti bubulos'.

---

660 Non. p. 269, 7 non te multitudinem *curem* quam in aluum indidi, *ista* dextra confecisse ibi *temptaui* **662** Non. p. 254, 6. 337, 10 necesse lutum 254 necesse est lautum 337 **663** Non. p. 526, 12. 283, 25 orpo 283 **664** Non. p. 23, 14 **665** Non. p. 38, 12 repperi*i* (conf Diomed. p. 371, 1 K)] repperi *codd* reperti *Muellerus in Lucilio*, res periit *idem in Nonio cum Lachmanno* conbibonum *editt*] conuiuorum **666** Non. p. 97, 11 **667** Non. p. 521, 1 denique *edit. pr.*] dein quae **668** Non. p. 272, 23 ego aliis *Lachmannus* **669** Non. p. 38, 7 a*t*] ad sirus a*t*] ac *Scaliger* ad *codd* masticias **671** Non. p. 38, 4. 351, 7 publicanum 38 ut *om* 351 **673** Non. p. 351, 4 ceteris is asa mittis satra facta uitia **675** Non. p. 351, 2 pubplices *G* publices *L* pulices *alii codd* publicis *Muellerus in Lucilio*, Publi utei *idem in Nonio*

3.

sanctum ego a Metello Rom*a* ⟨*rem*⟩ repedabam munere A—

redi*i*sse ac repedasse, ut Roma*m* uitet, gladiatoribus. —B

homines ipsi hanc sibi molestiam ultro atque aerumnam offerunt,
ducunt uxores, producunt, quibus haec faciant, liberos.

coniugem, infidamque *placitam* familiam, inpura*m* domum?

cribrum, incerniculum, lucernam, in laterem, in telam licium. —ε

depoc*l*assere aliqua sperans me ac deargentassere, —n
decalauticare, eburno speculo de*s*peculassere,

ferri tantum, si roget me, non dem, quantum auri petit.
si secubitet, si*c* quoque a me, quae roget, non impetret.

qua propter deliro et cupidi officium fungor *li*berum.

quod is intellegebar posse, * * ad paucos ret*t*uli.

XXVII.

te, Pop*li*, salute et fictis uersibus Lucilius, a—
quibus potest, inpertit, totumque hoc studiose et sedulo.

profera*m* e*g*o iam, uester ordo scelera quae in se admiserit.

690 Terent. Phorm. 270 'in se admiserit' *in uersus exitu*

676 Non. p. 165, 15 hanc tum *Lachmannus:* Antium *Fruterius* Rom*a* rem] romam **677** Non. p. 165, 13 redisse roma: *corr Scaliger, qui* bitat *pro* uitet **678** Non. p. 360, 21. 373, 2 **680** Non. p. 324, 12 pathicam *Boeckhius*] flaticam inpura modum *L* **681** Non. p. 88, 26 **682** Non. p. 97, 7 depoclassere *L. F. Schmidtius*] depoculassere *G* depeculassere *L* **683** decalauticare *G m. 2* decallauticare *L m. 1* decallauticare *G m. 1 L m. 2* despeculassere *L. F. Schmidtius*] depeculassere **684** Non. p. 382, 31. 366, 21 **685** sic *Guilelmius*] si **686** Non. p. 18, 6 fungo ruberum *L* fungor ruberum *G* **687** Non. p. 381, 23 *excidit ueluti* id aegre ad *L m. 1* haud *L m. 2 G* retuli **688** Non. p. 308, 24. 37, 22. 37, 28 te, Popli] item populi *codd* rem populi *Lachmannus* salute et 308 salutem 37 factis *L* 37 **689** inpertit *ter L m. 1*, impertit *L m. 2 .G* **690** Non. p. 374, 22 proferam ego *Lachmannus*] proferat ergo

nullo honore, ⟨*lu*⟩dis, *f*letu ⟨*nullo*⟩, nullo funere,
et si, maxime quod spero, mutuum hoc mecum facis
rem cognoscas simul, et dictis animum adtendas postulo. *A*—
quod si obseruas hominem, qui*d* pro commodo et regno *a*udeat
aut quod animum induxit semel et uti*le* omnino putat,
quod si paulisper captare atque obseruare haec uolueris, —*B*—
si non tamen ad te hoc *r*edi*b*it, tu hoc carebis commodo.
metuo ut fieri possit: ergo ⟨*anti*⟩quo ab Arciloco excido. A—
re in secunda tollere animos, in mala d*e*mittere.
ceterum, qui*d* sit, quid non sit, fer*r*e aequo animo ac fortiter
cum sciam nihil esse in uita proprium mortali datum,
paulo hoc melius quam mediocre, hoc minus malum quam ut *p*essu*m*um x—
modo sursum, modo deorsum, tamquam collus cernui.

---

692 Plaut. Trin. 438 'mutuum mecum facit' *in uersus exitu* **699** Archiloch. 66 B *μήτε νικῶν ἀμφάδην ἀγάλλεο μήτε νικηθεὶς ἐν οἴκῳ κατα πεσὼν ὀδύρεο· ἀλλὰ χαρτοῖσίν τε χαῖρε καὶ κακοῖσιν ἀσχάλα μὴ λίην* **700** Plaut. Trin. 994 '*ce*terum qui sis qui non sis'

---

691 Non. p. 320, 27 *lu*dis fletu] heredis fletu *Buechelerus* taedis fletu *Lachmannus* di, sepultus *Muellerus* displetu *codd* ⟨*nullo*⟩ addidi **692** Non. p. 138, 18 **693** Non. p. 238, 12. 275, 21 *ubi* lib. XXVI *codd* cognoscat 275 postula 238 **694** Non. p. 360, 10 quid] qui audeat *Iunius*] gaudeat (gaudeas *L m. 1*) **695** Non. p. 330, 11 utile *codd nonnulli, Mercerus,* ut ille *LG* **696** Non. p. 275, 19 **697** Non. p. 384, 25 *post* non *comma posuit Lachmannus* redibit *Mercerus*] rediuit **698** Non. p. 301, 16 antiquo] quo **699** Non. p. 286, 6 in mala *L m. 1* et in mala *L m. 2 reliqui* dimittere **700** Non. p. 302. 23 quid *Lachmannus*] quidquid *L m. 1* quicquid *L m. 2 G* ferre *Bouterwekius*] fere *L m. 1* fero *L m. 2 G* **701** Non. p. 362, 14 datum est **702** Non. p. 29, 28 homelius *L* opus summum: *em editt* **703** Non. p. 21, 4. 200, 18 colus 21 cernis 200

nulli me inuidere, non strabonem fieri saepius
deliciis me istorum,

ill*o* oculi deducunt ipsi atque animum spes illuc rapit.

potius, quam non mag*no* messe, non proba uinde*m*ia

nec, si paulo minus usuras*t* magna adiutatus diu, S—

† nec sic ubi Graeci? ubi nunc Socratici carti? # quidquid quaeritis,
per*i*imus.

quanti uellet, quam canicas *ac* pulte*m* *e* Magonis manu α—

tu Lucilium —β—
credis contenturum, cum me ruperint, summa omnia fecerim?

primum qua uirtute ⟨*sese*⟩ seruitute excluserit —B

cocus non curat caudam insignem esse illam, dum pinguis siet.
sic amici quaerunt animum, rem parasiti ac d*i*tias.

uiginti domi an triginta *an* centum *c*ibicidas alas. —γ

parcat illi ma*gis* *q*ui possit, cui fidem esse ex*isti*me*t*

ille contra omnia inter plures sensim et pedetemtim foris, —y
nequem laedat

704 Non. p. 27, 6 **706** Non. p. 289, 12 illo *Iunius*] illoc **707** Non. p. 213, 32 magno messe *Mercerus*] magnum esse proba uindemia *editt*] proba uindemedia *G* probaui indemedia *L* **708** Non. p. 477, 29 usurast *Corpetus Lachmannus*] usuras et **709** Non. p. 196, 18 nec sic *codd*] nunc *Lachmannus* nescis *Lipsius* nunc dic *Baehrens: fortasse* uestri charti *G* carthi *L* quidquid *L m. 1* quicquid *L m. 2 G* **710** perimus **711** Non. p. 88, 17 ac pultem] a pulte *L* apud te *G* et magonis *G* et maconis *L* e mangonis *editt* **712** Non. p. 88, 9. 382, 22 **713** contemtum *382 codd* ruperim *Iunius* **715** Non. p. 301, 14 qua *G* quia *L* ⟨sese⟩ *addidi* **716** Non. p. 331, 9 caudam *G* claudam *L* cauda *Ribbeckius* ullam *Ribbeckius* **717** quaerunt animum *Lachmannus*] animum quaerunt diuitias aut *codd* **718** Non. p. 88, 7 an centum *Lachmannus alii*] uel centum cibicidas *Iunius*] tibicidas uiginti an triginta domi uel centum c. a. *Lindsayus* **719** Non. p. 370, 28 magis *Gerlachius*] maius *GL* malus *codd deteriores Muellerus* qui] cui existiment *Dousa* existimet *Muellerus*] eximent conf Seru. ad Aen. X 532 **720** Non. p. 29, 6

facit idem quod illi qui inscriptum e portu exportant clanculum, —b—
ne portorium dent.

id concedere unum atque in eo dare, quo superatur, manus.

quae pietas? monogrammi quinque adducti: pietatem uocant. —c—

nam h*i* quidem reditum ⟨*tibi*⟩
talem portendebant, neque alia in mare ulla offendere

rerum expl*o*ratorem mittam, miserum mendicum petam.

cum pacem peto, cum placo, cum adeo et cum appello 'meam',

cum mei me adeunt seruuli, non 'dominam' ego appellem meam.

iam, qua tempestate uiuo, certe sine: ad me recipio.

insanum uoca*t*, quem maltam ac feminam dici uidet —d

'ardum, miserrimum atque infelix *l*ignum' sabucum uocat.

ego enim an per*f*iciam ut me amare expedia*t* _ ∪ _ ∪ _?

at metuis porro ne aspectu et forma capiare altera.

lignum caedat, pensum faciat, aedis uerrat, uapulet. π—

---

731 Ter. Heaut. 1056 'ad me recipio' *in uersus exitu* **736** Versus est Plaut. Mercat. 397.

---

722 Non. p. 37, 18 **723** portitorium *L* **724** Non. p. 270, 2 id *Corpetus*] in **725** Non. p. 37, 15 **726** Non. p. 358, 32 hic ⟨*tibi*⟩ addidi **728** Non. p. 366, 30 recum *L m. 1* exploratorem *Mercerus* expliratorum (*post* ex *ras*, i *in ras*) *G* explicatorem *L* **729** Non. p. 237, 28 **730** Non. p. 238, 21 meam? *Lachmannus alii* **731** Non. p. 407, 30 certe sine] chresin *Lachmannus* **732** Non. p. 37, 8 uocant multam *G* uident *Turnebus* **733** Non. p. 74, 20 miserinum *Florentinus* adque *L m. 1* lignum *Iunius*] signum uocant *idem* **734** Non. p. 296, 24 perficiam *Maduigius*] pereiciam amore expediam *Gerlachius* amare expediat *ed. pr. e lemmate Nonii*] amare expediam **735** Non. p. 253, 23 ad *L m. 1* capiar alterae *Dziatzko* **736** Non. p. 271, 29. 420, 8 pensum faciat *om 420* uerrat *L utrobique*, uarrat *G utrobique* uorrat *Muellerus* uapulet *271* ac uapulet *420*

quam non solum deuorare se omnia ac deuerrere —ϱ
certa sunt, sine detrimento quae inter sese commodent. —*C*
sospitat, ṣalut*e* ịnpertit plurima et plenissima —T
fuimus pernices, aeternum id uobis sperantes fore
tamen *aut* uerruca aut cicatrix me*l*ius: papulae differunt.
[tribuitur in codd huic libro incert. u. 1296]

XXVIII.

1.

Socrati*c*um quida*m* tyranno mis*se* Aristippum autumant
prospiciendum ergo in senecta*m* nunc ⟨*ab*⟩ adulescentia est.
commouet se nusquam neque committet, ut pereat sibi m—
anno uertent*i* dies
tetri, miseri ac religiosi
sarcinatorem esse summum, suere centonem optume. aa—
* in re agenda, ipsa ridicula iactat se de re t . . .

---

738 Panaetius ap. Cic. de off. I 51 'quicquid sine detrimento commodari possit, id tribuatur uel ignoto'.

---

737 Non. p. 420, 5 deuorrere *Lindsayus* **738** Non. p. 275, 12 **739** Non. p. 472, 15 sospitat inpertit salutem *codd*, sospita, inperti salute *Lachmannus* **740** Non. p. 368, 16 nobis *ed. pr. suppleas ueluti* beneficium gratumque **741** Non. p. 284, 30 aut *Mercerus*] aliti me*l*ius] medius *codd*, medicis *Stowasserus* medio *Lachmannus* naeuus *Mercerus* naeueis *Muellerus* **742** Non. p. 237, 6 Socraticum *Iunius*] socratium quidam *Lachmannus*] quidante *G* quiddante *L G m. 2* misse *Guietus*] misisse *L* mississe *G* **743** Non. p. 492, 22 senectam *Dousa*] senecta ab *add Lachmannus*, in *Casaubonus* aduliscentia *L m. 1* **744** Non. p. 249, 3 committit *Lachmannus* **745** Non. p. 379, 18 uertenti *Lachmannus*] uertente **747** Non. p. 175, 32 centunem *L* **748** Non. p. 328, 7 (iactare, ambitiosius gloriari) radigla *L m. 1* iactat se de re t . . .] id atque adsederet *codd: suppleas* t⟨*amen*⟩ *lib.* XVIII *tribuunt codd,* XXVIII *Quicheratius Muellerus*

'quid me fiet?' — "si quidem non uis te inprobis committere —n
nec paruo Catullo pretio

2.

Chremes in medium, in summum *ierat* Demaenetus. π—
* e*ph*ebum quendam quem p*ar*eutacton uocant
e*i*dola atque atomus uincere Epicuri uolam
adde eodem, tristis ac seuerus *ph*iloso*ph*us
Polemon et amauit, mort*e* huic transmisit suam A—
sco*len* quam dicunt.
uerum tu quid agis? interpella me, ut sciam. —ϱ—
persuade et transi, *sed* da quam ob rem transeas
uel si alio opus sit, fore, si hinc aliquo cesseris.
⏑ ‒ ⏑ ‒ ⏑ ‒ ⏑ si argenti indiges *Aα*—
primo redundant, aurum ac tensauri patent
praeterea haec subsiciua si quando uoles —bb
oper*a*
⏑ ‒ aquam te in animo habere intercutem. a—

---

749 Non. p. 248, 24 fiet et *L m. 1* non] nunc *Vahlenus* **750** Non. p. 365, 33 par uocat ullo *codd:* catillo *Mercerus* catula *Lachmannus* catulum *Muellerus* **751** Non. p. 331, 4 cremes *G* ierat *Rothius*] ire ad **752** Non. p. 67, 14 'Idem *uicesimo tuum* (*XXVIII* Muellerus): "efoebum e. q. s.".' pareutacton uocant *Buechelerus* uocant praeutacton (*ita L m. 1* pareutaton *m. 2* parectaton *G*) *codd* **753** Non. p. 478, 28 eidola *Mercerus*] et dola acomus *L* **754** Non. p. 410, 6 filosofus *L m. 1,* philosofus *m. 2,* philosophus *G* **755** Non. p. 414, 14 Polemon et] Polemonem *Iunius* Polemona *Lachmannus* mortem *codd* morte *Lachmannus* **756** scholen *Lachmannus* scholam *Victorius*] scotlem **757** Non. p. 330, 33 **758** Non. p. 279, 3 *sed*] uel **759** Non. p. 250, 33 *comma post fore tollit Buechelerus* **760** Non. p. 496, 20 **761** Non. p. 384, 17 redundat aurum *editt* tensauri *L m. 1* thesauri *L m. 2 G* **762** Non. p. 175, 21 **763** opera *I. Dousa*] operam **764** Non. p. 37, 3 *antecessit ueluti* dicant

n*il* parui ac pensi, uti littera*s* doceas lutum. —b

'hinc ad me, hinc, licet'.
anus russum ad armillum.

cui saepe mille inposui plagarum in diem. —Bβ

'piscium
magnam atque altilium uim interfecisti'. — "*at* nego". —σ

orationem facere conpendi potes: —B
salu*e*, dum saluo tergo et tergino licet.

malo hercle uestro, confectores cardinum.

Lucili, si in amore inritarit suo.

agite agite, fures, mendaci argutamini

quid fit? ballistas iacta*s* centenarias?

† fulmentas aeneis atque aeneis subducere

submittas alios, si quos possis, censeas.

pueri praeterea nostris qui subeant iubet

uitam ac fortunas cui concrediderim meas

---

771 Plaut. Poen. 351 'si sapias, curam hanc facere compendi potes'. **773** Malo hercle *uersus initium* Plaut. Asin. 471 Enn. sat. I 1 V

---

765 Non. p. 36, 32 nihil litteras *editt*] littera **766** Non. p. 74, 13 **767** russum *L m. 1* rursum *reliqui* **768** Non. p. 496, 19 die *Ribbeckius* **769** Non. p. 330, 30 **770** gnam *G* *at Muellerus*] ut **771** Non. p. 414, 7 conpendi *L m. 1* compendi *reliqui* potes *L m. 2* postes *L m. 1* potest *G* **772** salue *Lachmannus*] salui *codd* Salui *Buechelerus* tergo *L m. 1* in tergo *m. 2 G* et *L* et in *G* **773** Non. p. 268, 32 **774** Non. p. 31, 28 **775** Non. p. 239, 14 *erat in proximo uersu* lingua *ablatiuus* **776** Non. p. 555, 25 balistas *G* iactas *edit a. 1480* iactant *Lachmannus*] iactans centinarias *L m. 1* **777** Non. p. 206, 25 uersus exierat *fulmentas aëneis* legitimam post caesuram: si *atque aeneis* sana uerba, fuerunt septenarii **778** Non. p. 390, 4 censeo *I. Dousa* **779** Non. p. 403, 25 **780** Non. p. 275, 8

utrum anno an horno te⟨*cum*⟩ abstuleris a uiro.

⏑ – ⏑ – ⏑ coic*e* te intro, ac bono animo es.

minitari aperte, capitis dicturum diem.

hoc cum feceris,
cum ceteris reus una tradetur Lupo.
non aderit: ἀρχαῖς hominem et stoechiis simul
priuabi*t*, igni cum et aqua interdixerit.
duo habet stoechia, adfuerit anima et corpore
(γῆ corpus, anima est πνεῦμα): posterioribus
stoechiis, si id maluerit, priuabit tamen.

ne hoc faciat atque ex hac aerumna ịs ẹxeat.

habes omnem rem. timeo ne accuser. ⏑ –

* praeterito tepido glutinator glutin*o*.

3.

quare pro facie, pro statura Accius.

sed fuga fingitur: ⟨*ut*⟩ timido p̣ede p̣ercitus ụadit.

omnia uiscatis manibus leget, ⟨*omnia sumet*,⟩
omnia, crede mihi: pra*e* se ⟨*res*⟩ auferet omnis.

---

782 'bono animo es' *in exitu senarii* Ter. Phorm. 965 **784** 'hoc si feceris' *uersus exitus* Ter. Eun. 1056 **792** Terent. Hecyr. 194 'habes omnem rem: pergam quo coepi hoc iter'.

---

781 Non. p. 121, 7 te*cum*] te **782** Non. p. 506, 22 coice te] conice te *Mercerus alii* coicite *LG*, conicite *L m. 2* coicito te *Lachmannus* **783** Non. p. 280, 10 minutari *L* **784** Prob. ad Verg. eclog. VI 31 p. 340, 23 Hag. **785** cum *om M* **786** ἀρχαῖς *cum lacuna om M* stoechiis] stoechiisque *V* **787** priuabit *editt* priuabit eum *Egnatius* priuabitur et *M* priuabitur *PV* **789** γῆ *Duebnerus XH P* Tum *V om M cum lacuna* πρευμα *V om M cum lacuna* **791** Non. p. 296, 15 is exeat *Iunius*] exeatis **792** Non. p. 318, 18 miser *addit Buechelerus* **793** Non. p. 491, 29 glutino *edit. princ.*] glutinor *libro XXVI tribuunt codd, lib. XXVIII Muellerus* **794** Non. p. 226, 24 **795** Non. p. 308, 28 fungitur *L m. 1* ⟨ut⟩ *add Muellerus,* ac *Acidalius qui primus heroum constituit* pede percitus uadit *Acidalius*] uadit pede percitus **796** Non. p. 332, 30 p. 396, 4 s. u.

– ⏑ ⏑ – quaeque aspectu sunt spurca et odore

tanti se *nemoris* montes *ad sidera* tollent.

ut si progeniem antiquam, qua est Maximus Quintus,
qua uaricosus uatax

XXIX.

1.

tironeo et ⟨*hoc*⟩ non mortifero adfectus uomica*e* uulner*e*.

hoc inuenisse unum ad morbum illum, homini uel bellissimum.

in g*y*mnasio ut scema antiquo *s*pectatores retine*as*, m—

aetatem istuc tibi laturam et bellum, si hoc bellum putas. φ—

cupiditas ex homine – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – *
– ⏑ – ⏑ – cupīdo ex stulto numquam tollitur.

non tollas prius α—
quam s*us*tul*eris* animum ex *h*omine atque hominem ipsum interfeceris.

---

sumere uescatis *L m. 1* p. 396 ⟨*omnia sumet*⟩ *lemmate usus add Lachmannus* **797** prae se] prossus *Buechelerus* presse *codd* ⟨*res*⟩ *add Popma Lachmannus Buechelerus* **798** Non. p. 394, 24 **799** Non. p. 407, 3 tati *L m. 1* tantis *Lachmannus* se] e *Lachmannus* *nemoris*] temporis *codd* Emporiis *Palmerius* tenebris *Lachmannus* *ad sidera Palmerius* eis aetera *Vahlenus* se in aethera *Lachmannus* et faetera *codd* **800** Non. p. 25, 15 **801** qua *editt*] uacax qua *codd* **802** Non. p. 186, 26 chironeo *I. Dousa* tyroneo *codd* ⟨*hoc*⟩ *addidi* uomicae uulnere *Lachmannus*] uomica et uulnera **803** Non. p. 527, 27 inuenisse *edit Lachmanni*] inuenisset **804** Non. p. 225, 4 gemnasio *GL m. 2* gemnaseo *L m. 1* scema *L* schema *G* spectatores *editt* est peccatores *L* et spectatores *G* retineas *Lachmannus* retineris *Muellerus* tetineris *Bergkius* retineres *codd* **805** Non. p. 248, 8 et *del Mercerus* **806** Non. p. 436, 31 *ubi lib. XVIIII tribuitur: lib.* XXIX *tribuit Lachmannus. Enarrat Nonius quid intersit inter cupiditatem et cupidinem* **808** Non. p. 330, 23 prius non tollas **809** sustuleris] tulli homine *Passeratius*] nomine

quid mihi proderit quam satias iam omnium rerum tenet? μ—
⏑ ⏑ ⏑ ⏑ cum cognoris, uitam sine cura exigas.
omnia alia, in quibus ecferimur rebus, ne ego multis loquar,
⏑ ⏑ uentrem alienum, maestum fouere, ex molito hordeo αα—ν—
uti cataplasma,
unde domum uix redeat uixque hoc exuat se ⏑ ⏑ ⏑ η—
surge, mulier, ducite ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ filum non malum, —ββ—
uos interea lumen auferte atque aul*a*ea obducite. 𝔐—
deierat enim ⟨*se*⟩ scribsisse, et post non scribturum. redi
in consortionem:

2.

urget grau*e*do saepius culpa tua. π—
amicos hodie cum inprobo illo audiuimus a—
Lucilio aduocasse.
deletionem nostri ad unum exercitus
hoc tum ille habebat et fere omnem Apuliam.
detru*s*sus tota ui deiect*us*que Italia αα—
sic, inquam, ueteratorem illum, uetulum lupum
Annibalem acceptum

---

810 Non. p. 172, 13 satias *G* satiasti *L m. 1* satias te *m. 2* tenet *editt*] tenet facta **811** Non. p. 291, 18 cognoris *L m. 1* cognoueris *reliqui* **812** Non. p. 298, 4 ecferimur *G* haec ferimur *L* **813** Non. p. 311, 24. 350, 32 alienum est tum (est *om L m. 1*) 311 mamolito *L* **814** cataplasmo 311 **815** Non. p. 300, 10 hoc *aduerbium* **816** Non. p. 313, 12 multer *L m. 1: excidit ueluti* istam. aspicio: **817** Non. p. 360, 28 auferte *L m. 2* autferte *m. 1* afferte *G* aulea **818** Non. p. 196, 12 *se add Lachmannus alii* scripsisse *G* scribsisse *L m. 2* scribse *L m. 1* scribturum *G* scrbturum *L* **820** Non. p. 418, 7 grauido **821** Non. p. 74, 10 **823** Non. p. 97, 4 **824** Non. p. 317, 27 mapuliam *L m. 1* **825** Non. p. 289, 1 detrusus *Iunius*] detrursus deiectusque *Iunius*] deiectaque **826** Non. p. 240, 8 sic] sc *L* **827** hannibalem *L*

⟨*praeclarum*⟩ cuiu*m* uiderim in ui*t*a me*a*
epite*u*gma *b*elli longe opera ante alia omnia

et amabat omnes. nam ut discrimen non facit M—
neque signat linea alba

sic Socrates in amore et in adulescentulis —N—
meliore paulo facie: signat ni*l* que*m* ame*t*.

quid? † quas partiret ipse pro doctrina boni, AA—

quod te intro misi, gratiam referat mihi.

◡ ‒ ◡ ‒ ◡ quis tu homo es? nemo sum homo.

pluteos ex *s*cuti*s* tectaque et testudines
reddet,

uecte atque ancipiti ferro effringam cardines. —χ—

nemo hos ancipites ferro effringat cardines. —ψ

◡ ‒ ◡ ‒ has *e* fenestris in caput —αβ— *
deiciunt, qui prope ad ostium aspirauerint.

caede ostium, Gnato, urgue. 'restant. peri*i*mus.' —ρ

830—833 Plat. Charmid. p. 154 B *ἀτεχνῶς γὰρ λευκὴ στάθμη εἰμὶ πρὸς τοὺς καλούς.* **836** Aristoph. Vesp. 184 *τίς εἶ ποτ', ὤνθρωπ' ἐτεόν;* # *Οὖτις νὴ Δία.*

---

828 Non. p. 339, 14 cuium] cui u uiderim *Duentzerus* bi derim in uita mea *Quicheratius*] inutia meae **829** epiteugma *Iunius*] epitegma belli] apepelli *codd* Apelli *Gerlachius* **830** Non. p. 282, 26. 405, 16 amauat *L m. 1* 282 **831** linia 405 *addas* in albo marmore **832** Non. p. 405, 11 sic *G* si *L* **833** nil quem amet] nihilque amaret **834** Non. p. 472, 11 *conieci* quid? quas partiret ipse doctrinas nouas **835** Non. p. 382, 3 referas *I. Dousa* **836** Charis. GL I p. 96, 15 K **837** Non. p. 381, 7 ex scutis] excutit *codd* excutiet *Lachmannus* excudet *Quicheratius* **839** Non. p. 245, 18 **840** Non. p. 245, 10 ancipiti *Bentleius* **841** Non. p. 288, 30 *qui falso libro* XXVII *tribuit*, XXVIII *Muellerus in editt,* XXVIIII *in commentario* e *Aldus*] et fenestris *L m. 2* fenestras *L m. 1 G* **842** deiciunt *LG*, deiciam *alii codd* hostium **843** Non. p. 272, 11. 417, 32 *ubi lib.* XXVIII *codd* hostium 272 grato 272 urgue *L m. 1* 272 urge *rell* 272 re istam 272 perimus *utrobique codd*

'"crus lapide" nihil est, credam, si te offenderit'. 𝔄—

*G*nato, quid actum est? 'depilati omnes sumus'. a—

primum exaduorso siquod est cenaculum, R—
quo recipiat te

cohibet domi —S—
maestus se Albinus, repudium quod filiae —w
remisit

3.

praeterea ut nostr*is* animos adtender*e* dictis
atque adhibere uelis,

* consilium patriae legumque oriundus *r*ogator —T

cum manicis catulo collar*i*que ut fugitiuum —b—
deportem

haec tum conuentus tela insidi*as*que locaui.

ubi erat † scopios —θ
eicere istum abs te quam primum et perdere amorem

hic corpus solidum inuenies, hic stare papillas
pectore marmoreo.

cui —n
paulisper me dem, *i*am ede*t* haec se, ut polypus, ipsa

---

844 Non. p. 358, 24 **845** Non. p. 36, 27 nato *codd: em Mercerus* **846** Non. p. 384, 5 **848** Non. p. 383, 19. 350, 30 domi 383 et domina 350 **849** aestus *L m. 1* 350 **851** Non. p. 238, 11 nostris *Bentinus*] nostros adtendere de re *codd:* de re *del ed. pr.* **853** Non. p. 383, 13 *ubi lib.* XXVII *tribuitur:* XXVIII *tribuit Muellerus* progator *LG* rogator *deteriores cum lemma sit* rogare **854** Non. p. 36, 25 collareque **856** Non. p. 271, 22. 340, 25 *ubi lib. XXVIII tribuitur* tu 271 tale *G* 340 insidiasque *editt* insidiis (insidis *L m. 1*) que 271 insidiaeque 340 **857** Non. p. 300, 20 scopios *codd* scopus *Iunius* kopioses *Lachmannus:* scabiosus, *temptaui* **859** Non. p. 391, 25 papyllas *libro* XXVIII *tribuit G* **861** Non. p. 220, 3 paulisper cui medem tia (medemptia *G*) medem *codd:* paulisper comedens edet *Scaliger* paulisper: comedent iam eadem *Lachmannus*

nunc tu .
contra uenis, uel qui in nupt*i*s † uel sese neges te
nec sine permitie

[incert. u. 1186?]

qui e*t* poscen*t* minus et praeb⟨*eb*⟩unt rectius multo —γγ—
et sine flagitio.

at non sunt similes neque dant. quid, s*i* dare uellent? I—
accipere*s*ne? doce.

4.

‿ ‿ ‿ ‿ nec uentorum flamina X—
flando suda ⟨*iter*⟩ secundent

latere pendens, saxa spargens tabo, sanie et sanguine —O *
atro

‿ ‿ dissociat*a*que omnia ac nefantia

u*e*rum tristis contorto aliquo ex Pacuuiano exordio —Y

prim*u*m Cr*y*si cum negat signatam ⟨*natam*⟩ red*d*ere —v

ni rediret ad se atque illam exterminare † miseram

magno, non magna mercede, magno quod conduxeris.

---

872. 873 Sunt Ennii ex Thyeste 310 R.

---

863 Non. p. 153, 17: *lib.* XXVIII *tribuit G* **864** nuptis *Lachmannus*] nuptiis uel sese] belle esse *Lachmannus:* noluisse *expectatur* neces *L* **866** Non. p. 313, 16 quiete poscente *codd, em Mercerus* praebebunt *idem*] praebunt **868** Non. p. 290, 2 ad *L m. 1* si *ed. pr.*] sint **869** acciperesne *ed. pr.*] acciperisne **870** Non. p. 31, 18 **871** ⟨*iter*⟩ *addidi* **872** Non. p. 405, 2 *ubi lib.* XVIIII *tribuitur in LG,* XXVIIII *in deterioribus recte* **874** Non. p. 489, 16 dissociataque *Buechelerus* dissociat atque (adque *L m. 1*) *codd in Lucilii uersu et in Varronis fragmento qui eadem adfert ap. Non. l. s. s.* **875** Non. p. 30, 27 uerum *Mercerus*] uirum **876** Non. p. 171, 5 primum *Mercerus*] primam Chrysi cum *Scaliger*] crisicum: ⟨*natam*⟩ *add Baehrensius* redere **877** Non. p. 27, 9 ni *L* n̄ *G* exterminaret *editt* miseriam *Passeratius: expectes* insaniam **878** Non. p. 274, 15

certum scio
esse ita ut dicis: nam mihi erant de illo explorata omnia.

in me *i*llis spem esse omnem, quouis posse m*e* emungi *b*olo —c—

‿ ◡ ‿ ◡ ‿ ◡ ‿ ◡ ‿ ◡ ‿ hic me ubi uidet, —BB
subblanditur ⟨*fur*⟩, palpatur, caput scabit, pedes legit

age nunc summam sumtus duc atque aeri*s* ạlieni simul
ạdde

hoc est ratio? peruersa aera, summa e*s*t subducta inprobe. —*b*

eodem uno hic modo *r*ationes ⟨*omnes*⟩ subduce*t* suas.

* Hymnis, uelim
te id quod uerum est credere

perge amabo, ac, si pot*e*, face dignam me ut uobis putem.

facio ⟨*ilico*⟩
ad lenonem uenio, tribus in libertatem milibus —II—
destin*o*.

* Hymnis, ego animum s*i* induco, quod tu ab insano auferas,

5.

Apol*l*ost n*u*men, qui te antiquis non sinet
delici*i*s maculam atque ignominiam inponere.

879 Non. p. 294, 22 **881** Non. p. 36, 18 me illis *Iunius*] mellis possem emungi uolo *codd*: *corr Carrio* **882** Non. p. 472, 5 Fest. p. 210, 18 ubi me uidit *Festi cod qui om.* sub. palp. **883** ⟨*fur*⟩ *addidi* **884** Non. p. 283, 29 sumtus *L m. 1* sumptus *reliqui* aeris *Iunius*] aeri alieni simul adde] simul adde alieni **886** Non. p. 74, 4 summa est *Casaubonus*] summa et **887** Non. p. 399, 13 hic *L* hi *G* rationes *Iunius*] errationes: ⟨*omnes*⟩ *add Muellerus* subducent *Iunius*] subduceret **888** Non. p. 275, 5 *ubi libro* XXVII *in L,* XXVI *G attribuitur: positum est inter uersum* 970 *lib.* XXX *et* 780 *lib.* XXVIII. *Libro* XXVIII *attribuit Muellerus,* XXVIIII *nos.* hiemis *G m. 1* **889** est *om L m. 1* **890** Non. p. 369, 32 pote *Lachmannus*] potes **891** Non. p. 289, 30 ⟨*ilico*⟩ *addidi: cito add Muellerus* **893** destino *Acidalius*] destiner **894** Non. p. 330, 9 *ubi codd lib.* XXVIII *tribuunt*, *libro* XXVIIII *Muellerus* ighymnis *L* gemis hymnis *G m. 1* hymnis *G m. 2* si] sic tu *L* tua *G* aut inferas *L* **895** Non. p. 24, 12 apolost nomen *codd*: *em Iunius* **896** delicis inponere *L m. 1*

cum ipsi in lutum descendant, cum alios detrahant —*αγ*

h*u*c, alio cum iter haberet, praeteriens uenit.

deum r*e*x auerta*t* *u*erba obscena ‿ ◡ ‿ —𝔅

◡ ‿ ◡ ‿ ◡ tu, qui iram indulges nimis,
manus ạ muliere ạbstinere melius est.

fauitorem tibi me, amicum, amatorem putes,

habeasque ⟨*in*⟩ animo, m*i* admodum causam graue*m* —*δδ*
fore, quae me ab ullo commodo abducat tuo.

cuius si in peric*l*o feceris periculum, 𝔉—

◡ ‿ ◡ ‿ ◡ et, si retinere hunc uoles,
si longius te producturum et diutius

tum illud epi*ph*oni, quod etiam*n*un*c* nobile est,

*c*um ami*cis*, quantum est inter humanum genus —d—
rerum, quae inter se coniunga*n*t, communicat.

ut, si id, quod concupisset, non aptus ⟨*foret*⟩,

ut nunc ⟨*in*⟩ hac re mihi opem atque auxilium offeras. —𝔑

adde alios omnes meo peric*l*o ex ordine —𝔊

insulta miserum *tu* quoque in me ‿ ◡ ‿ —*β*

---

imponere *reliqui* **897** Non. p. 288, 10 discendant *L m. 1* detrahunt *G* **898** Non. p. 318, 21 huc *editt*] hunc **899** Non. p. 357, 16 rex auertat *Turnebus*] rixa uertat uertat *suppleas* ac turpia **900** Non. p. 325, 32 **901** abstinere a muliere *codd: transposuit Iunius* **902** Non. p. 110, 23 fabitorem *L* **903** Non. p. 315, 29 ⟨*in*⟩ *add Lachmannus* mihi graue *GL* **905** Non. p. 364, 14 periculo **906** Non. p. 372, 24 **908** Non. p. 352, 4 epifoni *G* epitofoni *L* etiamnunc *Maduigius* etiamnum *I. Dousa*] etiamtum *codd* **909** Non. p. 36, 10 cum amicis] quam mihi **910** quae]que coniungat **911** Non. p. 234, 26 *foret* add I. Dousa **912** Non. p. 360, 24 uti *Lachmannus* in *add Quicheratius* **913** Non. p. 364, 4 periculo **914** Non. p. 330, 21 tu *Passeratius*] te

subplantare aiunt Graeci ⏑ ⏑ — —e

colligere, auxilium, tam etsi est indigna, ut feram.

hieme unam quamque carpam

concedat homini id quod uelit, deleniat,
corrumpat prorsus ac neruos omnis eligat.

quapropter certum est facere contra, ac persequi —III
et nomen deferre hominis

distrahere est uendere

Libri XXVIII aut XXIX.

(senarii incertae sedis.)

at cui? quem febris una atque una ἀπεψία,
uini, inquam, cyathus unus potuit tollere.

Lucilius scribit de Cretaea, cum ad se cubitum uenerit,
[sua uoluntate] sponte ipsam suapte adductam ut tunicam et cetera
reiceret

---

915 Non. p. 36, 5 subplantare *L m. 1* supplantare *L m. 2 G* **916** Non. p. 303, 13 colligare *L* **917** Non. p. 252, 13 hiemem **918** Non. p. 278, 10. 269, 29. 301, 10 uult 278 **919** ac 278 ad 301 **920** Non. p. 289, 26: *lib.* XXVIIII *tribuit L*, *lib.* XXVIII *G* hac **922** Non. p. 287, 8 **923** Non. p. 406, 23 *ubi lib.* XXVI *tribuitur: lib.* XXVIII *tribuit Lachmannus* ad *G* απεψα *L m. 1* **924** cyathus *Iunius* kiatus *Baehrensius*] hiatrus Lib. XXVIIII *fuisse probabile si reuera est Lucilii fragmentum nec potius Varronis* **925** Varro de l. Lat. VI 69 Cretaea] Gretea sua uoluntate *del Scaliger* cetera *editt*] ceterae *Senarios constituit tales Lachmannus:* cum ad me cubitum uenerat Sponte ipsa suapte adducta ut tunicam et cetera Reiceret: *antecessere* Cretaea nuper

⏑ – ⏑ – ⏑ in bonis porro est uiris,
si irati seu cui propitii sunt, u*t* diu[tius]
eadem ⟨*de eodem*⟩ una maneant in sententia.
nam cum benignitate sollicito ⏑ –
propositos

⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – mihi commodum
† est aut dare uestimentorum posueram

nasum hoc corpusque scutum – ⏑ – ⏑ –

⏑ – ⏑ – quin amplexetur qui uelit:
ego non sinam ⏑ – ⏑ – me amplectier

qu*od* th*y*nno capto co*b*ium excludunt foras.

ser*e*na caeli n*u*mine et sal*si* fretus

⏑ – *s*ine podi*ce* Hymnis, ⟨*si*⟩ sine eugio,
ac destina*s*

DVBIA.

⏑ – ⏑ – ⏑ – nasum d*e*ductius
quam pandius ⟨*si*⟩ paulo uellem

---

939 Videntur esse Enniana ut Lucretii II 1100 Porcii Licini ap. Charis. GL I p. 129,6 K

---

928 Non. p. 463, 8 *ubi* XXVII *libro omisso Lucilii nomine tribuitur,* XXVIII *Lachmannus tribuit qui senarios constituit* **929** ut *Aldus* ui *L* di *G* **930** ⟨de eodem⟩ *addidi* **931** nam cum benignitate sollicite *manent* proposito *temptaui* **933** Donat. ad Ter. Phorm. IV 3, 9 *in codd deterioribus et editt praeponitur* quod **934** dare] ulla *V* uestimentorum (uestimentotum *O*) posueram] uestimenta reposueram *V*: *temptaui:* mihi commodum statuerat dare, iam uestimenta posueram **935** Grammaticus de dubiis nominibus GL V 584, 24 K scitum *Hauptius* **936** Priscian. GL II p. 381, 4 K amplectetur *GLK* **937** *excidit ueluti* te hic in uia **938** Varro de l. Lat. VII 47 quod *b* quidem *F* qui *L. Muellerus* thinno cobium O. Muellerus] corium **939** Non. p. 205, 29 serena *Tollius*] serana caeli *Iunius*] caecaeli *L* caecili *G* numine] numina *Tollius* nomine *codd* salsi *Tollius*] salis **940** Non. p. 107, 31 lucilius in epodis hymnis sine eugio ac destina *codd*: in epodis *del Lachmannus* si *addidi* **942** Probi de nomine excerpta GL IV p. 212, 10 K de *nasum* neutri generis '*Lucretius*

Librorum XXVI—XXIX.

(septenarii incertae sedis.)

a me auxiliatus sies[t]
asparagi molles et uirde *c*yma ‒ ◡ ‒ ◡ ‒
‒ ◡ ‒ ◡ ‒ ◡ ‒ atque omnes mandonum gulae
austerissimarum herbarum sucos † exprimebat
*c*ollo *c*aput
*su*steutatur, truncus sustinetur *c*oxendicibus.
*e*cquem Pamphilum
quaeris?
hoc profecto nemo ignorauit et priusquam Theognis nasceretur
homini amico et familiari non est mentiri meum.
— mercede quae conductae flent alieno in funere
praeficae, multo et capillos scindunt et clamant magis
⟨*me*⟩tuam ut memoriam retineas

---

950 Terent. Andr. 344 'o Pamphile, te ipsum quaero' Hecyr. 804 'ecquem Pamphilum hic habes?' **952** CAF III p. 495 K 'τουτὶ μὲν ᾔδειν πρὶν Θέογνιν γεγονέναι'. **953** Terent. Heaut. 549 'non est mentiri meum'.

''nasum *di*ductius quam *pandius* paulo uellem''.' Lucilii esse suspicatus est Keilius ad l. s. s. **944** Priscian. GL II p. 379, 16. 567, 17 K sies] siet *Quicheratius* si est *codd p. 379* et *codd GLK p. 567, reliqui omittunt* **945** Non. p. 195, 4 molle set *L* molle sed *G* uirde *L m. 1* uiride *L m. 2 G* cima **946** Non. p. 17, 15 **947** Prob. instit. art. GL IV p. 67, 31 K: uidetur fuisse *exprimeret uafer* **948** Non. p. 94, 5 collo caput *G. Hermannus*] caput colos **949** sustentatur *idem*] temtatur *L* temptatur *G* a cocsendicibus *codd, corr Hermannus: sollemnem caesuram nanciscimur scribendo* sustinetur truncus **950** Seru. ad Aen. I 181 ecquem *editt*] et quem **952** Gell. I 3, 18 *septenarius uidetur fuisse* hoc priusquam nasceretur Theognis omnes nouerant **953** Lactant. instit. VI 18, 6 **954** Non. p. 67, 4 *ubi lib.* XXII *tribuitur,* XXVII *apud Lachmannum:* ut *in principio add Muellerus* **956** Donat. ad. Terent. Andr. V 4, 11 metuam *Bentleius*] tuam *AV* tu iam *BTC*

mihi necesse est *e*loqui:
nam scio Amyclas tacendo peri*i*sse

muttonium

neque prodire in altum, proeliari ṣub ụite*m* procul 960

ὠμοτριβὲς oleum Casinas

‿ ◡ puer hic e re nata sic eius dedit haud malus [est]

quo facetior uideare et scire plus quam ceteri,
pertisum homin*u*m, non pertaesum, dicere *hu*manum genus

qu*oia* nam uox ex te resonans meo gradu remoram facit? 965

scinde calam, ut caleas

'Pythagora Euphorbi, reparas qui semina rerum 967
Corporibusque nouis das reduces animas,
Dic quid erit Marcus iam fata nouissima functus
Si redeat uitam rursus in aeriam?'
"Quis Marcus?" 'Feles nuper pullaria dictus
Corrupit totum qui puerile secus,
Peruersae Veneris postico uolnere fossor
Lucili uatis subpilo, pullo, premo[r]'.
"Non taurus, non mulus erit, non hippocamelus,
Non caper aut aries, sed scarabaeus erit".

---

957 Plaut. Asin. 23 'mihi uideo necesse esse eloqui' **964** Ex oratione aliqua Scipionis sumptum uidetur **965** Versus e tragoedia Latina sumptus est

---

957 Seru. ad Aen. X 564 loqui **958** scio Amyclas *cum hiatu* perisse **959** CGL II p. 131, 61 muttonium προβασκάνιον Λουκίλιος (ita editt: προβασκαντον λουκιος cod: conf p. 131, 62. 132, 5) **960** Fest. p. 310, 6 Paul. ex Fest. p. 311 sub uitem procul *Scaliger*] procul sub uite (sub uitem proeliari *lemma*) **961** Priscian. GL II p. 338, 2 K *ωμοτριβες B, reliqui corrupta* cassinas *RH* **962** Donat. ad Terent. Ad. III 1, 8 here *Leidensis* eius *iambicum* est *inclusi* **963** Fest. p. 273, 9 **964** hominem dicere humanum genus] dicere ferum nam genus *cod* dicere aerumnamst opus *Lachmannus* **965** Paul. ex Fest. p. 276, 7 (Fest. p. 277, 5) quoianam] quaenam ex te] extemplo *Lachmannus*, ex tete *Muellerus* **966** Seru. auctus ad Aen. VI 1 **967** Ausonius p. 213 Schenkelii p. 341 Peiperi 8 pulliprema *Scaliger* pullipremus *Schenkelius* *Septenarius caesura legitima uidetur ornatus fuisse:* subpilo, pullo premoque

DVBIA.

* cordipugis uersibus

* solus uero soli quid re et quaest*u* conducat suo

XXX.

1.

multis indu locis sermonibus concelebrarunt. a

quae quondam populi *risu* res pectora rumpit.

caluus Pa*l*antino quidam uir no*n* bonus bello, AA—

et saeuo ac duro in bello multo optimus hostis i—

‿ ◡ uti pecudem *te*, asinumque ut de*n*ique nasci
praestiterit

quae non spectandi studio, se*d* *nu*minis taetri
inpulsu ingressus,

‿ ◡ ◡ et circum uolitant fice*d*ul*a*, turdi d—
curati *os* coc*t*i

---

970 multis indu locis *Ennianum uidetur* **974** Menander Theophorumene CAF III p. 63 K *ὄνον γενέσθαι κρεῖττον ἢ τοὺς χείρονας ὁρᾶν ἑαυτοῦ ζῶντας ἐπιφανέστερον.* **978** Pherecrates *Μεταλλεῦσιν* CAF I p. 175, 23 K: *ὀπταὶ κίχλαι γὰρ ἀναβράσει τ' ἠρτυμέναι περὶ τὸ στόμ' ἐπέτοντ' ἀντιβολοῦσαι καταπιεῖν*

---

968 Placid. CGL V p. 58, 39; Lucilio tribuit Baehrensius, conf noctipugam u. 1222 **969** Non. p. 274, 22 *omisso auctoris nomine: Lucilio tribuit Muellerus* quaestu ed. pr.] quaesti **970** Non. p. 275, 2 **971** Non. p. 382, 21 risu res *Maduigius*] oris aures **972** Non. p. 462, 27 Palantino *Mercerus*] pallantino non bonus *Guietus*] nobilis bonus **973** Non. p. 285, 6. 388, 15 ac 388 ut 285 **974** Non. p. 371, 26 te *Guilelmius* tum *Baehrensius*] tu asimumque *G* denique *Aldus*] dentique **976** Non. p. 413, 13 spectans (expectans *G*) spectandi *codd: em Guilelmius* studio sed numinis] studiose ad (at *m.* 2) hominis *L* studiose ab hominibus *G* studio sed ab ominis *Lachmannus* studiosa, abdominis *Baehrensius* **977** ingressast *Muellerus* **978** Non. p. 274, 11 ficedula *Lachmannus* ficedulae et undique *Munro*] ficetulae **979** curati os] curatis cocti *Stowasserus*] coci *L* soci *G*

leonem
aegrotum ac lassum

tristem, et corruptum scabie, et porriginis plenum ααα—

inluuies scabies oculos huic d*eq*ue petigo —βββ—
conscendere.

deducta tunc uoce leo: ‘cur tu ipsa uenire
non uis huc?

sed tamen hoc dicas quid *sit*, si noen*u* molestum est. φ—

‘quid sibi uult, quare fit ut intro uorsus *e*t ad te *AA*—
spectent atque ferant uestigia se omnia prorsus?

sic laqueis, manicis pedicis, mens inretita est. aa—

euplocamo digitis, discerniculumque capillo I—

aut operat*um* aliquo in celebri cum aequalibus fano, 𝕮—

aut cum iter est aliquo et causam conmenta vi*ai*, —𝕯
aut apud aurificem, ad matrem, cognatam, ad amicam,

lana, opus omne perit: pallor, tiniae omnia caedunt. —BB

---

980 Themist. or. XIII p. 214 Dind. *ὥσπερ τὸν λέοντα ὃν ἐποίησεν Αἴσωπος ἀρρωστοῦντα ἐν τῷ σπηλαίῳ ἡ κερδὼ ἐρεσχελεῖ, εἰσιόντων τὰ ἴχνη δεικνῦσα τῶν ζῴων, ἐξιόντων δὲ οὔ.* (Babr. 103) **985** Babrius 103, 5 *φωνὴν βαρεῖαν προσποιητὰ λεπτύνων*

---

980 Non. p. 341, 5 **982** Non. p. 160, 20 scauiae *L m. 1* **983** Non. p. 125, 31. 160, 17 inluies *L m. 1* illuies *L m. 2* illuuies *G* 125 deque petigo *Fruterius* denique petigo 160 denique spei 125 **985** Non. p. 289, 16 tunc *L m. 1* hunc *m. 2 G* **987** Non. p. 143, 33 sit *Santenus* rest *Lachmannus*] est (esti *L m. 1*) noenum **988** Non. p. 303, 17. 402, 6 Porphyrio ad Hor. epist. I 1, 74 intra 402 et ad te *Iunius* aetate 402 ut ad te 303 **989** spectant *L* expectant *G* 303 expectent *G* 402 ferent *L m. 1* 402 sed omnia 402 omnia se 303 se omnia *editt* prosus *L m. 1* 303 *Muellerus* **990** Non. p. 350, 24 **991** Non. p. 35, 31 diligitis *G* **992** Non. p. 523, 18 operatum *Lachmannus*] operat in *om G* **993** Non. p. 522, 19 uiai *Lipsius*] ui **995** Non. p. 272, 13. 462, 24 fallor 272

uir mare metitur magnum *et se* fluctibus tradi*t*. —bb—

iuratam se uni, cui sit data *d*eque dicata,

continuo, simul ac paulo uehementius aura
inflarit, fluctus ere*xer*it extuleritque,

sed quid ego haec animo trepidant*i* dicta profundo?

‿ ‿ ‿ ‿ 'ruis hoc, et colligis omnia furtim.' —e

'qu*o*m me hoc tempore, nugator, cognoscere non uis, —II—

non datur. admittit nemo, nec uiuere ducunt.

praeseruit, labra deli*ng*it, delenit amore. v—

‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ quid quaerimus? acr*i*
inductum cantu, custoditum

‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ ‿ neque barbam inmiseris istam

2.

quantum haurire animus Musarum e fontibus gestit. F—

producunt me ad te, tibi me haec ostendere cogunt.

neminis ingenio tantum confidere oportet —χ—

---

996 mare . . . magnum *Ennianum* (annal. 445 V) **1000** Ennius annal. 314 V 'sed quid ego haec memoro?'

---

996 Non. p. 350, 18 et se *Mercerus*] est tradit *ed. pr.*] tradidit **997** Non. p. 287, 27 deque *Carrio*] adaequae **998** Non. p. 297, 24 uementius *Muellerus* **999** erexerit *editt*] erexit **1000** Non. p. 408, 9 trepidante **1001** Non. p. 273, 27. 380, 6 est *L* p. 273 **1002** Non. p. 35, 23 quom] quam **1003** Non. p. 283, 23 **1004** Non. p. 278, 7 delingit *Turnebus*] delicit **1005** Non. p. 330, 16 acri] acre *L m. 2 G* sacre *L m. 1* **1006** stoditum *L m. 1* stolidum *Rothius* **1007** Non. p. 330, 4 in miseriis *L m. 1* immiseris *L m. 2 G* **1008** Non. p. 317, 6. 319, 16 *in h littera* quanto 317 haurire *G* 317] aurire animas 319 et fontia 319 **1009** Non. p. 373, 9 **1010** Non. p. 143, 19 Priscian. GL II p. 207, 5 K ingenium *Nonii codd* tantum *Nonius* quemquam *Priscianus*

gratia habetur utrisque, illisque *t*ibique simitu. A—
et sua perciperet retro rel*l*icta iacere, ϱ—
et sola ex multis nunc nostra poemata ferri —BB—
idque tuis factis saeuis et tristibus dictis Π—
gaudes, cum de me ista foris sermonibus differs. M—
et male dicendo in multis sermonibus differs. —N
haec tu me insim*u*las? nonne ante in corde uolutas p—
hic in stercore humi fabulisque, fimo atque sucerdis —B—
quid tu istuc curas, ubi ego oblinar atque uoluter? —q
quid seruas quo eam, quid agam? quid id attinet ad te? —k—
quod t*u* ⟨*nunc*⟩ la*u*des culpes, non proficis hilum. Aa—
hic ut muscipulae tentae atque ut scorpios cauda sublata —𝔐—
inprobior multo quam de quo diximus ante: —σ—
quanto blandior haec, tanto uehementius mordet.

1021 Ennius (?) ap. Cic. Tusc. I 10 'Sisyphus uersat saxum sudans nitendo neque proficit hilum' (incert. u. 1375) **1022** Demosth. in Aristog. A 52 πορεύεται διὰ τῆς ἀγορᾶς ὥσπερ ἔχις ἢ σκορπίος ἠρκὼς τὸ κέντρον

1011 Non. p. 175, 15 tibique Iunius] sibi quae simetu *L m. 1* **1012** Non. p. 326, 32 percipere retro relicta (relignta *L m. 1*) *codd: corr Guilelmius* **1013** Non. p. 303, 20 **1014** Non. p. 388, 23. 409, 9 idque *G* itque *L* 388 itaque *LG* 409 factis saeuis 388 seuis factis 409 **1015** Non. p. 284, 14 **1016** Non. p. 284, 23 **1017** Non. p. 420, 25 insimilas **1018** Non. p. 175, 12 **1019** Non. p. 420, 21 adque *L* **1020** Non. p. 387, 26 **1021** Non. p. 121, 3 tu *editt*] tua ⟨*nunc*⟩ addidi laudes *editt*] lades *GL* **1022** Non. p. 181, 31. 266, 3. 385, 30 muscipulae 485 muscipula 181. 266 tentae 181 tantae 385 contenta 266 adque ut 385 atque 266 aque 181 scorpius 385 caudas *L* 266 *m.* 1 **1024** Non. p. 327, 11 uementius *Muellerus*

omnes formonsi, fortes tibi, ego inprobus. esto. —*CC—τ*
summatim tamen experiar rescribere paucis
cu*i* sua conmittunt mortali claustra Camenae
sicuti te, qui ea quae speciem uitae esse putamus – C
nolito tibi me male dicere posse putare.
et Musconis manum perscribere posse tagacem —*ʻ P*
hoc etiam accipe quod dico: nam pertinet ad rem.
quem scis scire tuas omnes maculasque notasque. —cc—
quem sumptu*m* facis in lustris, circum, oppida lustrans.
nunc, Gai, quoniam incilans nos laedis, uicissim —*γγγ*
si liceat facere et iam hoc uersibus reddere quod do
quin totum purges, deuellas me atque deuras,
exultes ⟨*et*⟩ sollicites.

3.

cuius uultu ac facie, ludo ac sermonibus nostris —G
uirginis hoc pretium atque hunc reddebamus honorem.

1026 Non. p. 306, 19. 327, 14 formonsi *L m. 1 utroque loco,* formosi *reliqui* ergo 306 **1027** Non. p. 296, 5 experiar rescribere *G* experire scribere *L* **1028** Non. p. 249, 14 quoi *Lachmannus*] quia **1029** Non. p. 173, 21 esse putamus *editt*] putamus esse **1030** Non. p. 505, 20 **1031** Fest. p. 359, 13 Paul. p. 358 Non. p. 408, 31 musconis *Non.* mustonis *Festi apogr. Politiani* mutonis *rel.* manu *Non.* posse tagacem *Paul.* posse tagen *Fest.* posset agacem *Nonii L m. 1* posset aiacem *Nonii L m. 2 G* **1032** Non. p. 240, 3 **1033** Non. p. 350, 12. 354, 20 scis] sci *L m. 1 utroque loco* maculas notasque *L m. 1 G* 350 **1034** Non. p. 335, 30 sumptum *editt*] sumptu *circum et carceres adit scortator (Iuu. III 65)* **1035** Non. p. 125, 6 gat *L* uicissem *L* **1036** Non. p. 278, 33 **1037** Non. p. 300, 28 debellas *G* delellas *L* **1038** ⟨*et*⟩ *add Gerlachius* **1039** Non. p. 320, 22. 366, 8 ludis 366 **1040** uerginis *L m. 1* 320 *L* 366 reddimus 366

– ∪ ∪ – ∪ ∪ an⟨*ne*⟩ ego te *u*acuam atque animosam,
Tessalam ut indomitam, frenis subiga*m*que domemque?

'tune iugo iungas me? an*n*e et succedere aratro
inuitum et glebas subigas proscindere ferro?

– ∪ ∪ – ∪ ∪ – sperans aetatem ⟨*item*⟩ eandem —ψ
ha*n*c proferr*e* po*t*esse *et* mansum ex ore daturum

haec uestimentis maculosis: tum aspice *s*is te —dd—

sublatus pudor omnis, licentia fenus refertur. —𝔑

– ∪ ∪ – quandoque pud*or* ex pectore cessit

quid dare, quid sumti facere ac praebere potisset.

quid uero est, centum ac ducentum possideas si α—
mili*a*

Maximus si argent*i* sescentum ac mille reliquit, —β—

non numquam dabit ipsa aetas, quod possit, habendo.

neu qui te ign*a*ro famul*i* subducere

curare domi sint —Bb—
gerdius, ancillae, pueri, zonarius, te*x*tor.

1041 Non. p. 401, 6. 233, 31 anne *Lachmannus*] an uacuamque *idem*] acuam **1042** tessalam ut 401 thessaliam et 233 subigamque domemque *Bentinus* subigantque domentque 233 subigam ante domemque 401 **1043** Non. p. 401, 17 anne] ante **1044** inuitam *Guilelmius* **1045** Non. p. 140, 13 ⟨*item*⟩ addidi **1046** hanc] haec proferre potesse et *Guilelmius*] proferro posset **1047** Non. p. 350, 6 nec uestimentis maculosis cum aspicies te *Lachmannus:* ec uestimentis maculosis. tu aspice sis te *Muellerus:* sis te] iste **1048** Non. p. 385, 24 **1049** Non. p. 250, 25 pudor *edit. pr.*] pudore **1050** Non. p. 484, 30 sumpti *G* **1051** Non. p. 493, 33 atque *Schmidtius* **1052** milia *I. Dousa*] milium **1053** Non. p. 493, 31 argenti *ed. pr.*] argentis **1054** Schol. Vatic. ad Verg. georg. III 159 prosit *Lachmannus* **1055** Non. p. 399, 23 ignaro *Gerlachius Lachmannus*] ginoro famuli *Muellerus* famulus *Lachmannus*] famulis *supplendum* quicquam possint **1056** Non. p. 118, 9 curate *Passeratius* **1057** textor *Iunius*] tector

in*b*erbi androgyni, barbati moechocin*a*edi, —γ
hoc missum facies, illo me utere libent*e*. —ee—

4.

unus consterni*i* nobis, uetus, restibus aptus.
culcitulae accedunt priuae centonibus binis. —III—
*c*lauda una est pedibus cariosis mensul*a* *nobis* q—
deblaterant, plennus bonus rusticus concinit una.
ipso cum domino calce omnis excutiamus.
illo quid fiat, Lamia et *B*itto *o*xyodontes —Cc
quod ueniunt, ill*a*e g*u*miae uetulae inprobae ineptae?
quis totum scis corpus iam perolesse bisulcis
contra haec inuitasse aut instigasse uidentur. X-
cuia opera Troginus 'calix' per castra cluebat. —r—
se*r*us cum eo medio *a* ludo bene potus recessit
'nemo istum uentrem pertundet'. "delic*a*". *ai*tque: —w
'uti ⟨*perge*⟩ uia atque uidebis'.
'*s*cibo ⟨*ego*⟩ enim bene longincum mortalibus morbum —Ψ—
in uino esse, ubi qui inuitauit dapsilius se'.

1058 Non. p. 493, 26 inuerbi moechocinedi **1059** Non. p. 348, 21 me utere *G m. 2 L m. 1* metu tenere *G m. 1* metutere *L m. 2* lubente *Iunius*] libenter **1060** Non. p. 235, 16 consterni *Lachmannus*] consternit nouis pestibus *L* **1061** Non. p. 35, 20 culcituae *L* accendunt *L* **1062** Non. p. 83, 12 clauda *Guietus*] plauda mensula nobis] mensula uino *Turnebus* mensulibano *codd* **1063** Non. p. 96, 10: *lib. XX* G **1064** Non. p. 298, 31 **1065** Non. p. 117, 33 pitto oxyodontes *Scaliger*] ixiodontes **1066** illae gumiae *Scaliger*] gemiae illiae (illi s. s. ae G) **1067** Priscian. GL II p. 488, 21 K iam corpus *Lachmannus* **1068** Non. p. 321, 5 **1069** Non. p. 81, 31. 87, 32 quia 87 **1070** Non. p. 157, 12 serus *I. Dousa*] secus a *Lachmannus*] ac **1071** Non. p. 277, 30 delica est aperi delica aitque *temptaui*] deliciet quae *L m. 1* delicietque *L m. 2 G* delicet: aude *Lachmannus* **1072** perge *addidi* ui *Lachmannus* **1073** Non. p. 321, 26

omnia tum endo muco uideas feruente micare —ff—

pulmentaria, ut intubus aut aliqu*ae* id genus herba,
et ius maenarum. bene habet se, mictyris haec est.

5.

public*u* lege ⟨*bene*⟩ ut mereas, praesto est tibi quaestor. —gg—

[incert. uu. 1294. 1295?]

ut semel in pugnas, Caeli, te inuadere uidi —Ω

sicubi ad auri*s*
fama tuam pugnam ⟨*prae*⟩claram adlat*a* dicasset,

quantas quoque modo aerumnas quantosque labores
exanclaris

haec uirtutis tuae ⟨*c*⟩artis monumenta locantur.

et uirtute tua et claris conducere cartis —b

et
*h*is te uersibus interea contentus teneto.

accipiunt leges, populus quibus legibus exlex

quanti uos faciant, socii, *qu*om parcere possint.

1075 Ennii imitatio? Vergil. georg. I 455 'omnia tum pariter uento nimbisque uidebis feruere'

---

scibo ego enim bene] cibo (cito *L*) bene enim *codd*, scito etenim bene *Muretus* longinqum *G* **1075** Non. p. 348, 5 **1076** Non. p. 137, 28 *ubi lib. XX codd* 209, 3 entibus 137 aliquae id genus *Onionsius* aliqua et id genus 209 aliquod genus 137 **1077** mictyris *codd in u. Lucilii:* mictyris *L in lemmate Nonii*, mictiris *G m. 1*, mictilis *G m. 2* mystila *Lachmannus* μυστιλίς *Buechelerus: significantur* miscillanea (*Iuuen.* XI 20) **1078** Non. p. 344, 23 publicitus *Muellerus*] publica ⟨*bene*⟩ *addidi*, tu *post* ut *add Lachmannus* **1079** Non. p. 323, 31 pugnas, Caeli] caeli pugnas **1080** Non. p. 287, 29 auris *editt*] auri **1081** praeclaram] claram *codd* clarans *Lipsius* adlatam *L m. 1* allatam *m. 2* illatam *G* **1082** Non. p. 292, 13 quotque *I. Dousa* **1084** Non. p. 340, 21 haec uirtutis *Corpetus*] uirtutis haec chartis *Lachmannus*] artis **1085** Non. p. 274, 21 carthis *L* chartis *G* **1086** Non. p. 264, 3 et is *codd* his *Guilelmius* et te his *Quicheratius* **1088** Non. p. 10, 21 **1089** Non. p. 370, 18 quom] com

† sensu nutricatum † sane caput opprimit ipse
conficit ipse comestque. —s
*[quod] nos esse arquatos: surgamus, eamus, agamus. —IV—
insperato abi*i*t, quem una angina sustulit hora. —V—
praestringat oculorum aciem splendore micanti —VI—
inde canino rit*u* oculisque inuolem —VII
est illud quoque mite malum blandum atque dolosum. —hh
quodque adeo fuerint qui temnere . . . . . superbum —m

Incertae sedis reliquiae
ordine alphabetico dispositae

† acactum
adde soloecismo*n* genera atque uocabula centum
adsiduas ficos
_ ◡ ◡ _ ◡ agi pes, uocem mittere coepit.

1094 Plaut. Mil. 4 'praestringat oculorum aciem in acie hostibus'

1090 Non. p. 478, 26 nutricatus *Lachmannus*] nitricatum sane *L* sine *G: temptaui:* sensus nutricatum asini caput opprimit ipse **1091** Non. p. 81, 27. 269, 20 confecit 269 comesque 81 **1092** Non. p. 35, 15 *et poetae et libri nomine lacuna post* quod *facta perdito: lib. XXX tribuit Lachmannus quod libri XXX uersibus locus est plenus, Lucilio omnes tribuebant* **1093** Non. p. 35, 10 abiit *editt*] abit **1094** Non. p. 34, 31 oculorum aciem [in acie hostibus] splendore *codd: uerba inclusa ex Plauti Mil. u. 4 illata qui praecedit deleuit Dousa, praeterea* oculorum aciem *delet Lachmannus* **1095** Non. p. 33, 2 ritu *editt*] rito **1097** Non. p. 343, 9 est *I. Dousa*] et **1098** Non. p. 180, 3 temere *L m. 1* te temnere *codd deteriores: excidit ueluti* posse **1099** CGL II p. 12, 52 acactum (cactum *Vulcanius*) ἄκανθα **1100** Pompeius GL V p. 289, 10 K (Isid. orig. I 32, 5 Seru. in Don. GL IV p. 446, 19 K) soloecismon *editt*] soloecismo *CS* soloecismos *B* soloecismum *P* **1101** Charis. GL I p. 95, 26 K **1102** Fest. p. 210, 30 Gai pes *Lachmannus Hirschfeldius*

*a*grarius mergus

Andronius Flacci teget utria

animo ac uirtutibus

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – – anseris herbilis uirus

ante fores autem et triclini limina quid*a*m
perditus Tiresia tussi grandaeuus gemebat.

Apulidae pe⟨dibus stlembi⟩

aquilum

– archaeotera * * unde haec sunt omnia nata

. . . . . . arcusque

armamenta tamen, malum, uel*a*, omnia seruo:
funis enim praecisus cito atque an*quin*a soluta.

at *Hym*nidis acri
ex facie florem delegeris:

– es, ait quida*m*, senium atque, insulse, sophista.

1103 Iul. Capitol. uit. Pertin. 9 agrarius *editt* aerarius *Salmasius* grarius *codd* **1104** Non. p. 231, 30 flacchi **1105** Donat. ad Ter. Ad. II 1, 22 qui per ironiam ea dicta esse tradit **1106** Seru. auctus ad Verg. georg. I 129 Paul. ex Fest. p. 100 s. u. herbilis **1107** Donat. ad Terent. Eun. II 3, 45 triclinii quidam *ed. pr.*] quidem **1108** tiresia tussi *V* tyresiatus *CT: collocandum uidetur lib. VI post u. 250* **1109** Fest. p. 313, 10 suppletus ex Paulo p. 312 . . . 'Lucilius pedibus stlembum dixit equum pigrum et tardum' **1110** CGL II p. 20, 37 aquilum μέλαν **1111** Atil. Fortun. art. GL VI p. 278, 19 K ueteres legemus, i. e. ut ait Lucilius archaeotera (archeotyra *A* archeotypa *B* archetypa *edit. pr.* archetypos *Keilius*) e. q. s.: *uidetur scripsisse* nosce archaeotera illa unde haec sunt omnia nata **1112** Interpres Veron. ad Verg. Aen. VIII 25 de *lacunar* uocabulo: Lucilius * arcusque **1113** Non. p. 536, 7 uela *Iunius* uelum *Muellerus*] uel **1114** adque *L m. 1* anquina *Iunius*] anchora (lib. III tribuitur a Vargesio) **1115** Don. ad Ter. Eun. IV 4, 20 at hymnidis editt] athynnidi *V* athyonidi *C* atinnidi *deteriores* atimidi *T* acri] satin *C* satri *T* sacri *reliqui* **1117** Donat. ad Ter. Eun. II 3, 11 es ait] aes ait *V* atsait *B* at ait *TC* ast ait *Schoellius* quidam] quidam (quidem *V m. 2 T*) the

atque aliquos ibi ⟨*si*⟩ abre*ptos* clepsere foro qui

aurum atque ambitio specimen uirtutis utrique est:
tantum habeas, tantum ipse sies tantique habearis.

*b*aronum ac rupicum squarrosa, incondita rostra

bene cocto et
condito, sermone bono, et, si quaeris, libenter.

Bruttace bilingui

Campana Capua

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – *camphippi*, ele*ph*antocam*e*llos

canalicula

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ carcer, *e*ris uix carcere dignus.

carissam

– ⏑ ⏑ Cecilius pretor ne rusticus fiat.

1124 Ennius annal. 496 V 'Bruttace bilingui' **1128** Terent. Phorm. 373 'Ain tandem, carcer?'

(te *V m. 2*) *codd* quid iam *Schoellius:* atqui dei male te *L. Muellerus* atqui *B* insulsę *V* insule *BTC* sosista *B* sophista *C* sophistica *T* hospita *in ras V m. 2* **1118** Varro de l. Lat. VII 94 *ubi* lucretius *cod* ibi] ibus *Scaliger* si abreptos] ab rebus *cod* **1119** Schol. Iuuen. ad I 106 III 143 ambitiosum I 106 ambitiost *Lachmannus* speciem III 143 utrumque est *I. Dousa* utrimque est *Lachmannus* uirique est *Bergkius* **1120** quantum habeas *F. Dousa* **1121** Fest. p. 329, 30 Paul. p. 328 uaronum **1122** Cic. de fin. II 25 ad Att. XIII 52, 1 cocto et *codd ad Att.* cocto *de fin.* **1124** Porphyr. ad Hor. serm. I 10, 30 (Paul. ex Fest. p. 35) **1125** Porphyr. ad Hor. serm. I 6, 68 **1126** Non. p. 120, 18 'hippocampi . . . Lucilius transuerso ordine posuit hippocampi elefantocamillos' camphippelephantocamelos *I. Dousa et Lachmannus* **1127** Non. p. 198, 7 **1128** Donat. ad Terent. Andr. I 2, 12 Eun. III 2, 19 IV 3, 3 Ad. III 2, 12 Phorm. II 3, 26 carcer eris] carcer eis *Parisinus optimus ad Andr. l. s. ubi* carcere *deteriores:* carcer *reliquis locis codd omnes* **1129** Paul. ex Fest. p. 44 'carissam apud Lucilium uafrum significat' **1130** Varro de l. Lat. VII 96 Diomed. GL I p. 452, 18 K pretor *om. Varronis cod* fias *duo e tribus Diomed. codd. Tribuendus est uersus lib. V, collocandus ante u. 210.*

Χῖός τε δυνάστης

Porphyr. ad Hor. epist. II 2, 94. 95 circum Spectemus] Vna pars orationis est diuisa in duos uersus Lucili more et antiquorum 1132

ut ait Lucilius bonum schema est quotiens sensus uariatur in iteratione uerborum, et in fine positus sequentis fit exordium; qui appellatur climax. 1133

Coelius, conlusor Galloni, scurra, trigonum
cum ludet, solus * * *
ludet et eludet

conque tubernalem

Cornelius Publius noster
Scipiadas dicto tempus quae intorquet in ipsum
oti et deliciis, luci effictae atque cinaedo, et
sectatori adeo ipse suo, quo rectius dicas.
ibat forte domum. sequimur multi atque frequentes.

corolla

togas rasas Phrixianasque diui Augusti nouissimis temporibus coepisse scribit Fenestella: crebrae papaueratae antiquiorem habent originem iam sub Lucilio poeta in Torquato notatae. 1144

cretatumque bouem duc ad Capitolia magna

uinum crucium

1131 e poeta Graeco, Archestrato ut uidetur

1131 Seru. ad Verg. georg. II 98 exiocte ΑΥΝΑCΤΗC *Parisinus* ΧΙΟCΤΑΥΝΑCΤΗC *Vaticanus, reliqui fere eadem* **1132** lucili *cod Guelferb.* lucii *reliqui* **1133** Seruius auctus ad Aen. IX 573 **1134** CGL V p. 233, 21 *lacunam indicauit Buechelerus: antea scripsi* solus ludet et eludet cum ludet **1137** Consentius GL V p. 390, 35 K de tmesi 'quo lucius (Lucilius *Cramerus*) in metro crebro utitur' **1138** Fest. p. 294, 26 M **1139** dicto: *prima persona* **1140** delicis **1141** ipsi **1143** Isidor. orig. XIX 30, 1 *de corona uictoriae insigni* **1144** Plin. nat. hist. VIII 195 **1145** Schol. Iuuen. X 66 ut lucretius (Lucilius *Dousa*) duc *Muellerus* duci *Pithoeus* ducit *codd* **1146** Paul. ex Fest. p. 53

cui, si coniuret, populus uix totus satis sit.

cum illi fora † irant

1149 *Diomedes postquam repperit ira Veneris a se uulneratae reuertens de Troia uxorem apud Argos cum Cyllarabo ut Lucilius uel Cometa ut plerique tradunt turpiter uiuere noluit reuerti ad patriam.*

1150* decumana Albesia scuta

* *decumana oua*

decumanis fluctibus .

decu*s*is,

siue decusibus est.

1155 defusum e pleno *c*hrysizon ‒ ⏑ ⏑ uinum
1155a cui nil, dum *f*it, u*a*s et sacculus abstulit ‒ ⏑

disertim

durum molle uoras, fragmenta interfici*s* panis.

echinus

† chinnabam infectas

1160 ergo praetorum est ante et praeire.

1147 Charis. GL I p. 217, 26 K **1148** Charis. GL I p. 71, 28 K irant *N* erat *Coloniensis Dousae* mirant *Lachmannus* erant *Dousa: conicias* transierant **1149** Seruius auctus ad Aen. VIII 9 cillarabo *cod* Cylaraba ex Paus. II 18, 5 *Thilo* **1150** Paul. ex Festo p. 4: Lucilio tribuit L. Muellerus **1151** Paul. ex Festo p. 71: Lucilio tribuit L. Muellerus **1152** Schol. Lucan. V 672 p. 183 Vseneri (Paul. ex Festo p. 4 et 71 CGL V p. 16, 19. 60, 23. 566, 49) **1153** Varro de l. Lat. IX 81 decusis *Lachmannus*] decuis **1155** Cic. de fin. II 23 'quibus uinum defusum e pleno sit *hrysizon* (*ita Erlangensis et Vaticanus:* hyrsizon, hirsizon *alii*) cui nihil dum *sit uis* et sacculus abstulerit'. Grammaticus de dubiis nominibus GL V p. 590, 9 K 'ut Varro: uinum cui nihil sacculus abstulit' *supplendum* in priore u. ueluti *sumite*, in posteriore *artus* **1156** Non. p. 509, 24 **1157** Non. p. 449, 25 interficis *Bentinus*] interficit **1158** Porphyr. ad Hor. serm. I 6, 117 'echinum Lucilius sic dixit quasi scorte*a* ampulla sit' **1159** chimabam *P* chinnabā *M* cinnabari infectus *Scaliger* **1160** Varro de l. Lat. V 80

et pedibus laeua Sicyonia demit honesta.

et suffocare lacuna
conatur

et uelli mappas

et uelut in fabric*a* feruens cum marculus ferrum 1165
⟨*tinnitu*⟩ multo, *c*um magnis ictibus tundit

et uentrem et gutturem eundem

Quid hic aliud obseruabimus? ut quae uerba magis sonantia 1168
sunt, ea potius conlocemus, quae Lucilius euphona appellat, id est quasi uocalia. ut pro Caelio 'aliut fori lumen est, aliut lychnorum', cum potuisset etiam structius dicere 'aliut lucernarum'.

Recte ... inquit (Tiro), hoc uitio dat Lucilius poetae Euri- 1169
pidae, quod, cum Polyphontes rex propterea se interfecisse fratrem diceret, quod ipse ante de nece eius consilium cepisset, Meropa fratris uxor hisce adeo (ita Hertzius: ad *codd*) *eum uerbis eluserit*: εἰ γάρ σε ἔμελλεν, ὡς σὺ φῄς, κτείνειν πόσις, Χρῆν (ita Casaubonus: χρη cod) καὶ σὲ μέλλειν, ὡς χρόνος (χόλος L. Muellerus) παρήλυθεν (ΠΑΡΗΑΛΥΘΕΝ cod). *at hoc enim, inquit, plane stultitiae plenum est, eo consilio atque ea fini facere uelle aliquid, uti numquam id facias, quod uelis.*

exta acceptoris et unguis 1170

facti subpudet ut di ...

1169 Euripides Cresphonte TGF ed. II p. 499, 451 N

1161 Paul. p. 337 sycionia *Guelferb.* **1162** Diomed. GL I p. 365, 14 K suffucare *M* laguna *B* lacunas *A*, *M m. 1* lagunas *M m. 2* **1164** Porphyr. ad Hor. serm. II 4, 81 luciliais et uelli mappas (snappas *Monac. m. 1*) **1165** Isid. orig. XIX 7, 2 fabrica *F. Dousa*] fabricam **1166** ⟨*tinnitu*⟩ *addidi* multo cum] multorum **1167** Non. p. 207, 19 **1168** Chir. Fortunat. III 6 RL p. 124, 7 H **1169** Tiro ap. Gell. VI 3, 28 **1170** Charis. GL I p. 98, 11 (Beda GL VII p. 264, 34) K **1171** Interpres Veron. ad Aen. IX 373 ut di *incertum*, tu di *Maius legerat, nihil omnino Keilius: suppleas* ut dico

Fanni centussis misellus

fici comeduntur et uuae.

fingere praeterea, adferri quod quisque uolebat.
illum sumina ducebant atque altilium lanx,
hunc pontes Tiberinus duo inter captus catillo.

1177 *quia per casus et tempora declinare uerba scitis et nomina, quia uoces barbaras soloecismosque uitare, quia numerosum et structum compositumque sermonem aut ipsi uos nostis efferre aut incomptus cum fuerit* † scire, *quia Fornicem Lucilianum et Marsyam Pomponi obsignatum memoria continetis*

1178 *Ostendit quid sit furor, ut Lucilius.*

1179 gibbere magno

1180 *Multae deinde causae* (L. Licinii Crassi oratoris): *sed ita tacitus tribunatus ut nisi in eo magistratu* (anno 647/107) *cenauisset apud praeconem Granium idque nobis bis narrauisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.*

* Granius autem
non contemnere se et reges odisse superbos.

gustaui crustula solus.

gutulliocae

haec odiosa mihi uitiligo est. 'num dolet?' inquit.

1172 Gell. II 24, 4 (Macrob. Sat. III 17, 5) sellus *A initio paginae*, misellos *reliqui* **1173** Charis. GL I p. 95, 22. 129, 2 K **1174** Macrob. Saturn. III 16, 17 **1176** Tiberinus *I. Dousa*] tiberinos *uidentur esse collocanda ante lib. XX u. 569* **1177** Arnob. II 6 p. 51, 20 Reiff. scire] *fortasse* secare Lucilianum *Gelenius*] lucialinum **1178** Porphyr. ad Hor. serm. II 3, 41 'Primum nam inquiram quid sit furere' **1179** Charis. GL I p. 85, 8 K **1180** Cic. Brut. 160: *argumentum ut uidetur lib. XX* **1181** Cic. ad Att. VI 3, 7 II 8, 1 Granius *Corradus*] grauius *Lucilio tribuit Bosius: collocanda uidentur lib. XX post u. 576* **1183** Porphyr. ad Hor. serm. I 1, 25 Schol. Iuuen. ad IX 5 gustaui *Porphyr.* crustaui *codd Iuuen.* **1184** CGL II p. 36, 34 κάρυα μακρὰ (μικρὰ Buechelerus) παρὰ Λουκειλίῳ **1185** Paul. p. 369 uituligo *Thewrewkius*

haec inbubinat, at contra te inbulbitat ⟨*ille*⟩.

haerebat mucro gladium⟨*que*⟩ in pectore totum.

hic sunt *h*erbae * quas seuit I*u*ppiter ipse

Homerus alter ut Lucilius de Ennio suspicatur

⟨'*sparsis hastis longis campus' et*⟩ horret et alget

hunc catap*ir*atem puer eodem def*era*t unctum,
plumbi pauxillum rodus linique mataxam.

Hymnis, cantando quae m*e* adseruisse ait ad se

– ⏑ ⏑ – iactans me ut febris querquera . . . r

inguen ne existat, papulae, tama, ne boa noxit,

inpermixtum limporem

intereun*t*, labuntur, eunt *rursum* omnia uorsum.

1190 Ennius Scipione VIII V 'sparsis hastis longis campus splendet et horret'

1186 Paul. ex Festo p. 32 haec te *editt:* ⟨*ille*⟩ *add Dousa Contulit cum lib. XXIX u. 866 Lachmannus* **1187** Non. p. 208, 12 muero *G* gladiumque *I. Dousa*] gladium *uidetur esse collocandus post lib. IV u. 159* **1188** [Serg.] in Donat. GL IV p. 542, 30 K erbae ioppiter: *suppleas ueluti* 'hic sunt herbae *inquam* quas s. I. i.' *lib. V tribuit Bouterwekius, collocandum uidetur post u. 194* **1189** Hieronymus comment. in Micham lib. II cap. 7 (VI p. 518. 519 Vallars.) **1190** Seru. ad Aen. XI 602 *uersus Enniani particula addita ex Macrobii Sat. VI 4, 6* **1191** Isidor. orig. XIX 4, 10 Fest. p. 265, 13 M hanc *Sangerm.* huc *Scaliger* catapiratem *Areualus* cataporatem *Sangerm.* cataportem *Guelf.* pueri *Sangerm.* deferat *Areualus* deforet *Guelf. Sangerm. m. 2*, defore *Sangerm. m. 1* unctum *Guelf.* eum *Sangerm.* **1192** pauxillum *Guelf.* paucillum *Sangerm.* paxillum *Festi cod* rudus *Isid.* lineque *Guelf.* matexam *Festi cod* **1193** [Serg.] in Don. GL IV p. 564, 14 K quae me] quem *codd* quemquem *Baehrensius* **1194** Paul. p. 256 Fest. p. 257, 33 *uidetur supplendum* terror **1195** Fest. p. 360, 20 Paul. p. 361 boua *legitur Paul. p. 30 in scholio ad eundem ut uidetur uersum* **1196** Non. p. 212, 4 limporem *L m. 1 I. Dousa* limforem *L m. 2 G* **1197** Non. p. 449, 31 intereunt *editt*] intereunti eunt rursum *I. Dousa*] euntur

lactentes ficos

⏑⏑–⏑⏑– lecti omnes. Atticon hoc est.

1200 legem uitemus Licini

luna alit ostrea et implet echinos, muribus fibras
et *i*ecu*r* addit

[Maenius] columnam
cum peteret

1205 magna penus paruo spatio consumpta peribit.

mantela merumque

mantica cantheri costas grauitate premebat.

mantisa obsonia uincit

1209 *Conspicitur sus. Horatius 'et amica luto sus'. sciendum tamen hoc esse uitiosum, monosyllabo finiri uersum; nisi forte ipso monosyllabo minora explicentur animalia, ut 'parturient montes, nascetur ridiculus mus'. gratiores enim uersus isti sunt secundum Lucilium.*

1210 murexque marinus

⏑⏑–⏑⏑– Myconi calua omnis iuuentus.

1212 Horat. serm. II 2, 68 *'nec sic ut simplex Naeuius unctam conuiuis praebebit aquam'* I 1, 101 *'quid mi igitur suades ut uiuam Naeuius aut sic ut Nomentanus?* ubi Porphyrio 'Naeuius autem fuit in tantum parcus, ut sordidus merito haberetur Lucilio au*ctore* (*lucilius aut* codd, *ut* Lucilius *ait* Petschenigius)

1198 Caper GL VII p. 98, 2 K lactentes ficos *C m. 1* lactentes ficus *M* lacteas ficus *C m. 2* lactenteas ficus *B*: *conf commentarium* **1199** Donat. ad Ter. Phorm. I 2, 2 ad ticon *C* ad titon *O* **1200** Gell. II 24, 10 **1201** Gell. XX 8, 4 lina *Z* et implet *Ald.* implet et *ZXΠN* implet *Q* echinos *N* echynos *Q* chynos *Z* echines *Π* ethines *X* **1202** iecur *O. Kellerus*] pecu *ZΠN* peccu *Q* recu *X m. 1* pecu *m. 2* **1203** Porphyr. ad Hor. serm. I 3, 21 columnam Maeniu' cum peteret *I. Dousa* **1205** Non. p. 219, 28 Priscian. GL II p. 170, 18 et p. 261, 1 K paruo *Prisc.* peruo *Nonii G*, peruos *Nonii L* **1206** Schol. Vatic. ad Verg. georg. IV 376 **1207** Porphyr. ad Hor. serm. I 6, 106 cantheri *Daniel*] canthari *lib. III tribuit Dousa (conf u. 109)* **1208** Paul. p. 132 **1209** Seru. ad Aen. VIII 83 **1210** Schol. Hor. serm. II 4, 32 **1211** Don. ad Ter. Hec. III 4, 26 michoni *C* michorni *V*

nam, in quibus mendae
omnibus in rebus fiunt fierique potis sunt,

nam ueluti intro aliud longe esse atque intus uidemus,
sic ⟨*item*⟩ 'apud *te*' aliud longe es*t*, neque *i*dem ualet 'ad te':
'intro' nos uoca*t*, at sese tenet 'intus'.

† nantam algu atque nigrore maius

⏑⏑ nemo hic uindicias neque sacra ueretur.

nequam aurum est, auris quoduis uehementius ambit.

nequam et magnus homo, laniorum imman*i*s canes ut.

noctipugam medica

'Non omnibus dormio' *prouerbium uidetur natum a Cipio quodam, qui Pararhenchon dictus est, quod simularet dormientem, quo impunitius uxor eius moecharetur. eius meminit Lucilius.* 1223

non tango, quod auarus *homo* est, *quodque* improbus, *mi*tto.

⏑⏑⏑⏑ nondum etiam ⟨*hic*⟩ haec omnia habebit,
formonsus diues liber rex solus *ut* e*x*tet

1213 Non. p. 214, 6 inquimus *Lachmannus* **1215** Charis. GL I p. 111, 18 K ueluti *N m. 2* uelut *m. 1 et I. Dousa qui deperdito usus est Coloniensi* **1216** ⟨*item*⟩ *add Lachmannus,* ⟨*et*⟩ *Dousa, om N* te aliud longe est] se longe aliud esse *N* te longe alid est *Dousa* neque idem ualet ad te *Dousa* (ad se *Lachmannus*) neq. eadem ualet ad te *N* **1217** intro nos uocas at sese tenet int *N* intro nos uocat ad sese, tenet intus apud se *Dousa* **1218** Non. p. 72, 11 nantam (natam *G m. 1*) *codd*: noctem algu atque nigrore malam *conicias* **1219** Fest. p 376, 22 sacramenta *Huschkeus:* sacra ... *apogr. Politiani,* sacra neque numen *reliqua: Baehrensius lib. I tribuit* **1220** Fest. p. 165, 11 Paul. p. 164 ambit *codd Pauli*, ambiat *Festi apogr. duo* **1221** Varro de l. Lat. VII 32 immanis *editt*] immanes **1222** Paul. p. 175, 2 Fest. p. 174, 8 noctinugam, noctiiugam, noctilugam *codd*, noctipugam *Salmasius ex glossis CGL V p. 87, 5 aliis* **1223** Fest. p. 173, 5 *Lucilii hemistichium erat hoc fere* 'non omnibus dormio ad unum' **1224** Iul. Rufin. de schem. dian. 12 RL p. 62, 16 H homo *R. Stephanus*] modo quodque *R. Stephanus*] neque quod mitto *F. Dousa*] omitto **1225** Porphyr. ad Hor. serm. I 3, 124 ⟨*hic*⟩ *addidi,* ⟨*qui*⟩ *add Lachmannus* **1226** ut extet] testetur *codd*, uocetur *editt ueteres*

nunc ad te redeo, ut, quae res me impendet, agatur.

nunc uero a mani ad noctem, festo atque profesto
totus item pariterque die populusque patresque
iactare indu foro se omnes, decedere nusquam,
uni se atque eidem studio omnes dedere et arti,
uerba dare ut caute possint, pugnare dolose,
blanditia certare, 'bonum' simulare 'uirum' se,
insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.

o lapathe, ut iactare, nec es satis cognitu qui sis!
in quo Laelius clamores, sophos ille, solebat
edere, compellans gumias ex ordine nostros.

'O Publi, o gurges Galloni, es homo miser' inquit.
'cenasti in uita numquam bene, cum omnia in ista
consumis squilla atque *acupensere* cum decimano.

1241 *Sed ut solebat C. Lucilius saepe dicere homo tibi* (Q. Mucio Scaeuolae) *subiratus, mihi* (L. Licinio Crasso oratori) *propter eam ipsam causam minus quam uolebat familiaris, sed tamen et doctus et perurbanus, sic sentio, neminem esse in oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quae sunt libero dignae, perpolitus.*

ore

corupto

1229 'populusque patresque' Ennianum, unde Vergil. Aen. IX 192 IV 682 **1230** 'indu foro' Ennianum? **1234** Plato legg. I 3 p. 626 D πολεμίους εἶναι πάντας πᾶσι

1227 Fest. p. 161, 8 **1228** Lactant. instit. V 9, 20 a mani *V* amant *H* a mane *reliqui* **1229** dies *VH* **1230** foro se *R* foros *H* forus set *V* forum se *B*: *libro I tribuit I. Beckerus* **1235** Cic. de fin. II 24 ut] et *Erlang.* cognitu *sic codd* quis *Erlang.* **1236** Laelius] cognitu laelius *codd* **1237** gumias *Palatinus I* guimas *Vatican. Erlang.* *ponendum uidetur lib. V post u. 194* **1238** Cic. de fin. II 24 (schol. ad Hor. serm. II 2, 47) miser *Palat. I m. 2*] miseri *reliqui* **1239** cęnasti *Palat. I* cenastis *Vatic. Erlang.* isto *Palat. I* **1240** acipensere *editt* acupensere *Muellerus*] accubans (accubant *Erlang.*) aere *codd* decimacio *Vatican. Erlang.* *ponendum uidetur lib. V post. u. 194* **1241** Cic. de or. I 72 **1242** Consentius GL V p. 400, 4 K qui testetur una r littera scribi *corupto* apud Lucilium

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ ore salem expi*r*auit amarum

palmisque misellam depuuiit me.

pas*c*ali pecore ac montano, hirto atque soloce.

pedetemptim hunc ⟨*fer*⟩re salutem

permi*x*i lectum, inposui ped*e* pellibus *l*abes.

⟨"*quare me insidiis*⟩ peti*s* pipas? da." 'Libet', inquit.

pistricem ualida*m*, si nummi suppeditabunt,
addas, empleuron, mamphulas quae sciat omnis.

pistrices

plure foras uendunt quod pro⟨*inde*⟩ minore ⟨*erat*⟩ emptum.

ponere, facere, sicut Lucilius Homerum secutus, qui ait ἄλγε' ἔθηκεν, id est fecit * * * 1254

porro homines nequam, malus ut quartarius, cippos
colle*g*ere omnes.

1244 Homer. ε 322 στόματος δ' ἐξέπτυσεν ἅλμην πικρήν **1250** Archestratus ap. Athen. III p. 112 C ἔστω δή σοι ἀνὴρ Φοῖνιξ ἢ Λυδὸς ἐν οἴκῳ ὅστις ἐπιστήμων ἔσται σίτοιο κατ' ἦμαρ παντοίας ἰδέας τεύχων ὡς ἂν σὺ κελεύῃς **1254** Homer. A 2 ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε

1244 Explanat. in Donat. GL IV p. 542, 12 Probi de nomine excerpt. l. s. p. 209, 11 K expirauit *Columna*] expiauit **1245** Paul. p. 70 depuuiit *Guelferb. et Monac.* depuuit *Trecensis* depuit *Solmsenus* **1246** Fest. p. 301, 10 Paul. p. 300 pascali *editt*] pastali hirco *Pauli codd* **1247** Charis. e Romano GL I p. 214, 9 K pedetemptimne *Dousa* nunc *Baehrensius* *ferre*] re **1248** Porphyr. ad Hor. serm. I 6, 22 permixi *Holderus* perminxi *I. Dousa*] permihi pede *Petschenigius*] pedem labes *Holderus* labem *I. Dousa* habes **1249** CGL IV p. XVIII excerptum ex Festo (Paul. p. 212 s. u. pipatio) lucilius petit pipas clalibet id est petit clamas da iuuat inquit **1250** Fest. p. 142, 4 Varro de l. Lat. V 138) ualidam *Scaliger*] ualida **1252** CGL V p. 234, 1 pistris belua maris: *lucius* (*Lucilius* Loeweus prodrom. p. VIII) pistrices dixit pluraliter **1253** Charis. GL I p. 109, 10 p. 211, 27 K plura foras uenti 109 inde *addidi* erat *addidi* **1254** Seru. auctus ad Aen. X 623 *excidit ueluti* 'aerumnas posuit furor innumeras' id est fecit **1255** Fest. p. 258, 30 colligere *cod* collisere *Scaliger*

primum facie quod honest*ae*,

tantis accedit

prima Papiria Tus*cu*lidarum

1260 Priuerno Oufentina uenit fluuioque Oufente.

1261 *secuit Lucilius urbem*
te Lupe, te Muci, et genuinum fregit in illis

1262 *'urbem' autem ideo dixit 'secuit', quia tribus omnes XXXV*
lacerauit ex quibus urbs tota constat

1263 *atqui*
primores populi arripuit populumque tributim,
scilicet uni aequus uirtuti atque eius amicis

principio exitus dignus
1265 exodiumque sequ*a*tur.

pro obtuso ore pugil piscin*e*nsis reses

podicis, Hortensi, est ad eam rem nata palaestra.

prodes amicis
** – ⏑ ⏑ pulchre inuitati acceptique benigne

1270 purpureamque uuam facit albam pampinum habere

Pyrgensia scorta
quadrantis ratiti

1257 Gell. IX 14, 22 honeste **1258** tantis] et annis *Baehrensius* et aetati *Muellerus: addas* naturae dotibus aetas **1259** Schol. Bob. ad Cic. Planc. p. 254, 17 Or. Tusculidarum *Maius* Tuscolidarum *Wunderus* tu stolidarum *Lachmannus*] tu solidarum **1260** Fest. p. 194, 5 (lucretius *cod*) offentina *unum apogr.* oufendina *reliqua* ofente *idem unum apogr. Vatic. 1549 et Vatic. 3369* **1261** Pers. I 115 **1262** Schol. Pers. I 114 **1263** Hor. serm. II 1, 69 **1264** Schol. Iuuen. III 175 **1265** sequatur] sequitur *codd* sequetur *editt* **1266** Fest. p. 213, 5 pisciniensis *traditur: em Turnebus suppleas ueluti* hic est **1267** Porphyr. ad Hor. carm. I 27, 1 podicis *Meyerus* pudicis *codd* iudicis *editt uett* **1268** Macrob. de differ. Gr. et Lat. uerbi GL V p. 618, 16 K de imperatiuo **1269** Non. p. 321, 20 sumus *post* inuitati *inseruit I. Dousa, alii alia: excidit potius initio ueluti* hic sumus **1270** Cledon. GL V p. 40, 20 K **1271** Seru. auctus ad Aen. X 184 scorta pyrgensia *cod: transposuit Muellerus* **1272** Varro de l. Lat. V 44 Fest. et Paul. p. 274, 16. 275, 3 M

quamuis bonus ipse
Samnis, in ludo ac rudibus cuiuis satis asper

quantum hinnitum atque equitatum

quem praeclarus helops, quem Aegypto sargus mouebit

querquera consequitur * capitisque dolores

qui campos collesque gradu perlabitur uno

qui schedium fa . . .

ut illud Africani quod est apud Lucilium:
'quid Decius? Nuculam an confixum uis facere?' inquit.

quid tibi ego ambages † ambıu scribere coner?

quidni et scruta quidem ut uendat scrutarius laudat,
praefractam strigilim, soleam inprobus dimidiatam.

quis hunc currere ecum nos atque equitare uidemus,
his equitat curritque. oculis equitare uidemus:
ergo oculis equitat.

1284 Aristot. soph. elench. cap. 20 p. 177 a 36 b 10

1273 Cic. de or. III 86 cuiuis, ciuis, cuius *similia codd* *uidetur collocandum post lib. IV u. 158 auctore F. Dousa* **1275** Varro de l. Lat. VII 103 **1276** Fest. p. 322, 22 **1277** Paul. p. 256 Fest. p. 257, 33 *suppleas* lateris *collocandum uidetur post lib. V u.* 190 **1278** Apul. florid. XXI *lib. XIV post u. 476 recte uidetur collocasse Coluius* **1279** Fest. p. 334, 13 Paul. p. 335 Apul. de deo Socr. initio Petron. 4 suppleas 'qui schedium faciam tantum, non carmina uera' **1280** Cic. de or. II 253 decius *integri* spaedius *mutili* nuculan conficere inquit *mutili* **1281** Varro de l. Lat. VII 30 Ambiui *editt:* ambiu *uel* ambui *cod: fortasse* amborum **1282** Gell. III 14, 8 scrutarius *editt*] et scrutarius praefractam *P* praefactam *VR* strigilem *Gellii codd:* strigilim *legerat Charisii auctor GL I p. 126, 6 K. — ponendum uidetur lib. X post u. 388* **1284** Gell. XVIII 5, 8 unde Non. p. 106, 32, Macrob. Sat. VI 9, 11 quis] nempe *Macrob.* hunc *Non. Macrob. codd et cod Gellii X, reliqui* hinc ecum *Nonii L Gellii O* eqū *Gellii X m. 1,* equum *Nonii G reliqui codd Gellii Macrob.* nos atque *codd Gellii et Macrobii* nos atque ego *Macrobii P* non aquae *codd Nonii* uidebat *codd Nonii* **1285** *om Gellii codd QZ*

quintanam classem . . . Lucilius sic meminit
quod . . . . adeptus

quod sumtum atque epulas uictu praeponis honesto.

. . . . t raui

_ ∪ ∪ _ ∪ result*ab*ant aedesque lacusque.

⟨*qua*⟩ Rhodus Carpathium in pelagus se inclinat apertum.

Rhondes Icadionque
cum dixit Lucilius duo *nomina piratarum posuit, tam infestum sibi corpus et ualitudinem referens quam illi essent saluti nauigantium.*

saxa et stridor ubi atque *furent*um sibilus, *isti*

_ _ seruandi numeri et uersus faciendi,
nos Caeli Numeri numerum ut seruemus modumque

si ⟨*facie*⟩ facies praestat, si corpore corpus

1291 Homer. δ 607 νήσων . . . αἵ θ' ἁλὶ κεκλίαται

1287 Fest. p. 257, 23 scripsit ueluti 'quod nunc iura siet quintanae classis adeptus' **1288** Gell. IV 16, 6 Non. p. 501, 23 sumtum *P* sumptu *V Gellii* sumptum *codd Nonii* dictu *codd Nonii* praepones *codd Nonii* chonesto *G Nonii* *fuit uersus lib. I—VII: lib. IV tribuit F. Dousa* **1289** Fest. p. 282, 14 Paul. p. 283 *s. u. raua uox suppleas ueluti clamarent* raui **1290** Seru. ad Aen. I 726 (Isid. orig. XV 8, 6 XIX 12) resultant *codd: em Lachmannus* **1291** Porphyr. ad Hor. carm. I 7, 1 ⟨*qua*⟩ *addidi* Carpathium Rhodus *editt lib. XIV tribuit Muellerus ubi collocandus uidetur post u. 466* **1292** Fest. p. 270, 4 (Paul. p. 106, 5) duo] quo piratarum *editt*] riparum illi essent *Scaliger*] leui sed *uidetur collocandum lib. V post u. 189* **1293** Non. p. 223, 27 saxei stridor *Ribbeckius* atque rudentum sibilus infit *idem* atquierunt tum sibilus instat (*uel* infit) *Lipsius* atque erunt dum sibilus institis *codd, sequitur* sagum: furentum *uel* ruentum *Muellerus proposuerat* **1294** Charis. GL I p. 78, 10 (VII p 206, 26) K et uersus faciendi nos Caeli Numeri] *Dousa Lucil. IX 7 ex Coloniensi deperdito, om N* **1295** modumque *Dousa, in N periere, legit etiamtunc* que *editor princeps Charisii collocandum uidetur lib. XXX post u. 1078* **1296** Non. p. 371, 18 *qui lib. XXVII tribuit, XVII Lachmannus* facie *add Iunius, hoc loco add Muellerus* restat *L m. 1* ⟨*pulchrius*⟩ *addendum uidetur*

si uero das quod rogat, et si suggeri suppus,

sicuti mechanici cum alto exiluere peteuro,

Secundum illud quoque, de quo semel in uita Crassum ait risisse Lucilius 'similem habent labra lactucam asino carduos comedente'. 1299

At hoc in eo M. Crasso, quem semel ait in uita risisse Lucilius, non contigit, ut ea re minus agelastus, ut ait idem, uocaretur. 1300

stat sentibus fundus

⟨*suberiem*⟩ . . . . . ti hibernacu . . . . .

suda . . . . remil*l*um

sumere te atque amian

sustineas currum, ut bonus saepe agitator, equosque 1305

* tantus conduxerat omnia torpor

Tappulam rident legem † conter̃ opimi

1301 Caecil. 219 'ager autem stet sentibus'. (Titin. 144 'fundi stabunt sentibus')

1297 Fest. p. 290, 10 suggeri] *sic cod* **1298** Fest. p. 206, 26 peteuro *apogr. Vatic.* 3369 petauro *uulgo* **1299** Hieronym. epist. ad Chromatium Iouinum Eusebium I p. 20 Vallars. *uersum talem effingas* 'nam similem sui habent labra lactucam comedentis spinam asini': *septenarium constituunt alii* **1300** Cic. de fin. V 92 Tusc. III 31 Plin. nat. hist. VII 79 *uersus tales effingas* 'hunc semel in uita Crassum risisse agelastum tradunt' **1301** Donat. ad Ter. Andr. IV 2, 16 **1302** Fest. p. 294, 15 *suppletus ex* Isid. orig. XVII 7, 27 s. u. suberies *a Festi editt. Versum sic suppleas:* suberiem largam nacti hibernacula ponunt **1303** Paul. p. 276 s. u. remillum Fest. p. 277, 20 suda . . . . remilium *Versum sic fere suppleas:* 'sudaque delphini tergum fouet aura remillum' **1304** Varro de l. Lat. VII 47 (Paul. p. 21 s. u. *amian*) **1305** Cic. ad. Att. XIII 21, 3 (Acad. II 29, 94) *ubi* lucullus *codd* **1306** Non. p. 229, 2 torpor generis masculini *Lucretius* (Lucilius *Rothius*) **1307** Fest. p. 363, 21 cōter̃ *apogr. Politiani* conter̃ *apogr. Vat.* 3369 conterere *apogr. Vat.* 2731 comittere *apogr. Vatic.* 1549 concere *edit Vrsini* congerrae *Scaliger* concenae *I. Dousa* canterii *conieci* Opimi *uulgo*

terra ab*i*t in nimbos imbremque.

tertius hic mali superat carchesia summa.

1310 † tierei leontado et et pumone ethermo pulas

transenna*s*

* *Quid de sacrilegis, quid de impiis periurisque dicamus?*
Tubulus si Lucius umquam,
si Lupus, aut Carbo, aut Neptuni filius,
ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam periurus aut tam impurus fuisset? (tam periurus tam impurus fuisset *editores tamquam Lucilii uerba*)

tum lateralis dolor, certissimus nuntius mortis,

1315 tum spara, tum rumices portantur, tragula porro

Valeri sententia dia

1317 *Nostrum opus* (i. e. orat. Philipp. II) *tibi probari laetor ... De Sicca ita est, ut scribis: hasta ea aegre me tenui. Itaque perstringam sine ulla contumelia Siccae aut Septimiae, tantum ut sciant* παῖδες παίδων (Hom. Υ 308) *sine uallo Luciliano eum ex Gali Fadi filia liberos habuisse. Atque utinam eum diem uideam, cum ista oratio ita libere uagetur* ⟨*ut*⟩ *etiam in Siccae domum introeat.*

1816 sententia dia *Ennianum?* (Hor. serm. I 2, 32)

1308 Varro d. l. Lat. V 24 abit *Augustinus*] abiit *lib. III tribuit Vargesius* **1309** Non. p. 546, 25 *lib. III tribuit Dousa* **1310** Charis. GL I p. 71, 11 K *de uocatiuo Graece formato edocens:* te ire, Leonida uti, Numonie, Thermopulas — *temptaui* **1311** CGL IV p. 186, 43 transennan dicit tegulas per quas lumen admittitur *luc* (*Lucilius* Goetzius) a transeundo appell **1312** Cic. de nat. deor. I 63 **1313** Carbo aut] Carbo *Scaliger libro I tribuit I. Dousa* **1314** Max. Victor. GL VI p. 217, 1 K *collocandus uidetur lib. V post u. 190* **1315** Non. p. 224, 3 Fest. p. 270, 17 Paul. 271, 2 Fest. p. 330, 18 Paul. 331, 6 rumicis *Non.* murices *Fest. et Paul. collocandus uidetur lib. IV post u. 168* **1816** Porphyr. ad Hor. serm. I 6, 12 **1817** Cic. ad Att.

*u*asa quoque omnino *red*imit non sollo, dupundi.

uelut oli*m*
auceps ille facit *cl*am, inprouiso insidiisque.

uerna*m* ac cerc*o*pithecon

'Taceo de Tuscis et Sabinis et Praenestinis quoque: nam ut eorum sermone utentem Vettium Lucilius insectatur, quemadmodum Pollio reprehendit in Liuio Patauinitatem'. 1322

uicimus, o socii, et magnam pugnauimus pugnam.

uidimus ⟨*uinctum*⟩
⟨*thomice cann*⟩abina

uirtus, Albine, est, pretium persoluere uerum
quis in uersamur, quis uiuimus rebus, potesse,
uirtus est, homini scire id quod quaeque habeat res,
uirtus, scire, homini rectum, utile quid sit, honestum,
quae bona, quae mala item, quid inutile, turpe, inhonestum,
uirtus quaerendae finem r*e* scire modumque,
uirtus diuitiis pretium persoluere posse,
uirtus id dare quod re ipsa debetur honori,
hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum,
contra defensorem hominum morumque bonorum,
hos magni facere, his bene uelle, his uiuere amicum,

1323 uicimus o socii Lucan. VI 164: uterque fortasse Enniana

XVI 11, 1: *locus qui sine contumelia et turpi suspicione hodie legitur erat Philipp. II 3* **1318** Fest. p. 298, 7 uasa *Augustinus*] suasa (*praecedit* lucilius) redimit *Dousa*] dirimit **1319** Seruius auctus ad Aen. XII 5 olim *Dousa* (ollim *Muellerus*)] olli **1320** clam] cum *FT* eum *G* **1321** Non. p. 43, 15 uerna accer cupit hecon *codd: em Mercerus* **1322** Quintil. I 5, 56 uettium *Bern. et Bamb. m. 1,* uetticium *Bamb. m. 2 Ambros.* **1323** Donat. ad Ter. Eun. V 2, 60 Adelph. V 3, 57. 4, 5 *qui exponit* pugnam *ad rem Venereal spectare* ocius *uel* o ciues *codd* ad Adelph. V 3, 57 **1324** Fest. p. 356, 3 Paul. epit. Fest. p. 357 s. u. thomices *suppleuit Vrsinus* **1326** Lactant. instit. VI 5, 2 **1331** re *Lachmannus*] rei *u. 1331 adfertur iterum l. s. 6, 7, u. 1332 l. s. 6, 10* **1336** magni facere *cod S (Parisinus),* magis facere *R,* magnificare *reliqui*

commoda praeterea patri*a*i prima putare,
deinde parentum, tertia iam postremaque nostra.

1339 *Ocrisiam prudentissimam feminam diuos inseruisse genitali, explicuisse motus certos: tum sancta efferuentia numina uim uomuisse Lucilii ac regem Seruium natum esse Romanum.*

1340 uis est uita, uides, uis nos facere omnia cogit.

uiscus aprinum

uno oculo, pedibusque duobus, dimidi*a*tus
ut porcus

1344. 1345 ut me scire uolo, *dum* mimi conscius, sum⟨*mum*⟩
ne damnum faciam, scire hoc se nescit.

ut petimen naso aut lumbos ceruicibus tangat.

ut praetor*is* cohors et Nostius dixit aruspex.

ut ueles bonus, sub uitem qui sub*icit* hastas

1350 uxori legata penus

DVBIA

* cameraque camini[s]
ex tereti[bus] .

1337 patriai *Burmannus*] patriae: *uersus adfertur iterum l. s. 6, 18 lib. XVII post u. 551 collocat Corpetus* **1339** Arnob. V 18 p. 190, 13 Reiff. **1340** Varro de l. Lat. V 63 **1341** Charis. GL I p. 83, 15 K quamuis Lucilius uiscus aprinum non aprugnum dixerit *codex Dousae Coloniensis* quamuis Lucilius discus aprugnum dixerit *N* **1342** Gell. III 14, 8 dimidiatus *editt*] dimiditus *VR* dimidius *P* *lib. XV tribuit Corpetus ubi collocandum uidetur post u. 483* **1344** Schol. Pers. I 27 *optime traditum in cod. Mus. Brit. Mus. Rhen. XXXI 1876 p. 95 adnot., in codd a Muellero adhibitis interpolatum* dum] dicimus summum] sum ut me scire uolo dici, mihi consciu si sum, ne damnum faciam *Buechelerus reliquis reiectis* **1347** Fest. p. 209, 3 **1348** Porphyr. ad Hor. serm. I 7, 23 praetores **1349** Fest. p. 310, 2 Paul. p. 308, 13 subicit *editt*] subsit *cod Fest.* submisit *codd Pauli* **1350** Seru. ad Aen. I 703 *lib. XVI tribuit Dousa ubi collocandum uidetur post u.* 520 **1351** Charis. GL I p. 58, 24 K Lucretius: camar$\overset{e}{a}$q, caminis

centenaria cena

* *cuius non audeo dicere nomen?*
Quid refert dictis ignoscat Mucius an non?

dormire super amphita*p*o bene molli

feruentia rapa uorare

_ hos uappones

hypereticosque celetes

_ * iuuenale pha*o*s

Luciliades

* murmillonica scuta

* naterum

* *non mihi si linguae centum sint oraque centum*
aenea uox

---

extritibus Beda GL VII p. 266, 13 K Lucretius: cameris ex teretibus. *Quae male tribuit Lucilio Cramerus, cum sint Lucretii* **1353** Paul. ex Fest. p. 54 'centenariae cenae dicebantur in quas lege Licinia non plus centussibus inpendebatur praeter terra enata' e. q. s. **1354** Iuuen. I 153: Lucilii uerba esse suspicatus est I. Dousa quod qui probet scribat oportet *ausim* **1356** Varro sat. Menipp. 253 B apud Non. p. 540, 29 amfitabo *L* amfytabo *G* *Lucilio tribuit Buechelerus* **1357** Senec. apocol. 9 extr. **1358** Prob. cathol. GL IV p. 10, 31 K apud *Lucretium* (*Lucilium* Dousa) hos uappones **1359** Titulus adscriptus nauigio quod ibi κελητες nominatur in opere musiuo reperto Medeinae Musei Tunesiani (Musée Alaoui p. 32, 166) **1360** Placid. CGL V p. 27, 13. 79, 5 iuuenale phaos *Deuerlingius*] iube nalepharos *cod*, *Lucilio tribuit Loeweus* **1361** Explan. in Don. GL IV p. 527, 10 K *lucidiades* uel *lutiades* codd, *Luciliades* Muellerus qui Lucilio tribuit ut **1362** Paul. ex Fest. p. 144 s. u. murmillonica scuta **1363** Charis. GL I p. 54, 25 K Lucilius nauerum (*uel* nuccerum *uel* nicterum) *Neapolitanus* Caecilius naterum *uetus codex Dousae* **1364** Seru. ad Verg. georg. II 43 'Lucretii uersus: sed ille "*aenea* uox" ait, non ferrea' idem ad Aen. VI 625 ubi *aerea* codd. Lucretio tribuit Lachmannus, Lucilio alii, Ennio Munro. Sed nomen Lucretii interpolauit Seruius qui scribere debuerit Homeri (conf schol. Bern. et schol. in Seruii uol. III 2 p. 285 Hageni ad georg. l. s.)

* ⟨*hoc*⟩ nutricula sicca uetusta infantibus monstrat

_ panacea*n* ubique salem

panis pemma lucuns cibus, qui purissimus multo est

* pergit capulare cadauer

1370 ponuntur tenues porri

* prym*n*esius palus

quare da te homini: complectetur, mihi crede

scultimidoni

1374 ⟨*sepultum m*⟩orte meroque cum ait ⟨*Lucilius, meminit*⟩ de L. Terentio Tusci ui⟨*ci magistro quem constat*⟩ uiuum de saxo Tarpeio ⟨*desiluisse cum eo u*⟩enisset comissatum quod ⟨*uini ui facere ess*⟩et coactus.

1375 * Sisyph*us* uersat
saxum sudans nitendo neque proficit hilum

1366 Schol. ad Iuuen. XIV 208 'hoc monstrant uetulae pueris repentibus assae' hanc paraphrasim adponit quam Lucilii esse uersum Buechelerus suspicatur **1367** Seru. ad Aen. XII 419 sciendum tamen *Lucretium* (*Lucilium* Pius) *panaceam* (panaceum *R*) ubique salem dicere **1368** Varro Menipp. sat. 417. 508 B ap. Nonium p. 131, 22: Lucilio tribuit Buechelerus: collocandum uidetur lib. XIII post u. 444. **1369** Fulgent. expos. sermon. antiquorum 23 p. 118, 14 Helm. 'unde et Lucilius ait p. c. c.' **1370** Grammaticus de dub. nom. GL V p. 588, 1 K *Varro* 'ponuntur tenues porri': uide ad XVI 521 incert. 1155 et commentarium ad h. l. — Ponenda uidentur lib. V post u. 194 **1371** Paul. ex Fest. p. 224 prymesius, primesius *codd*, Lucilio tribuit L. Muellerus **1372** Cic. epist. II 8, 2 uersum agnouit Orellius tribuitque Lucilio **1373** Glossar. cod. Vatic. CGL IV p. XVIII med.: Lucilio tribuit Baehrensius 887: est genetiuus singularis **1374** Fest. p. 340, 24 inter glossas *septimontium siparium seplasia: locum suppleuit O. Muellerus:* meroque *Scaliger* moroque *cod* **1375** Cic. Tusc. I 10 Non. p. 121, 5. 353, 8 sisyphius *codd Ciceronis m. 1: quod iam ll. ss. Nonius legerat*: *Lucilio tribuit I. Beckerus collato lib. XXX u. 1021: at probabilius tribuitur Ennio*

* terrigenam, herbigradam, domiportam, sanguine cassam

* unde habeas quaerit nemo, sed oportet habere

conf praeterea prolegg. p. LIII.

1377 Versiculus Graecus talis fuisse uidetur: *ὑλογενής, φερέοικος, ἀναίματος ἄμ φυτὰ βαίνων* (Athen. II p. 63B Hesiod. op. 571)

1377 Cic. de diuin. II 133 Lucilio tribuit I. G. Vossius temere
1378 Iuuen. XIV 207 Lucilio tribuit Buechelerus

INDICES.

I. NOMINA PROPRIA.

II. INDEX AUCTORUM.

III. INDEX VERBORUM LATINORUM.

IV. VOCABULA GRAECA PRAETER NOMINA PROPRIA.

V. VERSUS GRAECI.

VI. VOCABULA PEREGRINA.

PRAETER GRAECA.

INDEX GRAMMATICUS METRICUS RERUM MEMORABILIUM.